

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK KÖY ROMANLARINDA FEODALİZM VE
KAPİTALİZM OLGULARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI **HAZIRLAYAN**
Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI **Fatih Şükrü KOÇAR**

MALATYA 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÖY ROMANLARINDA FEODALİZM VE KAPİTALİZM OLGULARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI

HAZIRLAYAN
Fatih Şükrü KOÇAR

MALATYA 2020

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **TÜRK KÖY ROMANLARINDA FEODALİZM VE KAPİTALİZM OLGULARI** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Fatih Şükrü KOÇAR

ÖNSÖZ

İnsanoğlu var olduğu günden bu güne kadar bir değişim içerisinde. Bu değişim toplumsal hayatın her kademesinde kendisini gösterir. Edebiyattan ekonomik hayata toplumun her katmanı bu değişimi yaşamaktadır. Buna bağlı olarak sosyal bilimlerin toplumun değişimini takip etmektedir. Özellikle bilimlerin dallara ayrılması ile uzmanlaşma artmıştır. Fakat bu uzmanlaşma alanın sınırları dâhilindedir. Bu nedenle araştırma sınırlarını genişletmek isteyen ve toplumlara dair her türlü bilgiyi arayan sosyal bilimlerin disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde sosyal bilimlerde yapılan çalışmaların ivme kazanması birçok disiplinler arası çalışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle iktisadi hayatta yaşanan gelişmeler ve onun edebî eserlere yansımalarının tespit edilmesi bu çalışmanın ana amaçlarından birisidir. Toplumların gerek sosyal gerekse iktisadi hayatının yeniden tartışıldığı bu günlerde bu tezin toplumsal hayata katkı sağlamasını amaçlanmaktadır.

Çalışma esnasında iktisat biliminden daha fazla istifade edebilmek adına temel kavramlar kısaca açıklanmıştır. Özellikle iktisadın edebiyat ile ortak çalışmalarının sınırlı sayıda olması ve ağırlıklı olarak bu çalışmaların iktisatçılar tarafından yapılması konuyu temelden yaklaşılmasının nedenlerinden bir tanesidir. Özellikle politik söylemlerden uzak durularak yapılan bu çalışmada birinci öncelik objektif bakış açısını korumaktır.

Çalışmamızda Cumhuriyet dönemi köy romanlarında yazar ve eser sayısının fazla olması sebebi ile feodalizm ve kapitalizm özelliklerinin en çok görüldüğü eserler tercih edilmiştir. Ayrıca ekonomik politik ve sosyolojik olaylara dikkat çekmek için farklı isimlerin eserlerinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* (1958), *Yoz Davar* (1973), *Tütün Yorgunu* (1975) ve *Ortakçılar* (1964) romanları, Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* (1954), *Tırpan* (1970) ve *Kaplumbağalar* (1980) romanı; Yaşar Kemal'in *Teneke* (1955) ve *Yer Demir Gök Bakır* (1963) romanı, Kemal Tahir *Sağırdere* (1955), Ömer Polat'ın *Saragöl* (1974) ve son olarak da Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca* (1931) romanları incelenmiştir.

Çalışmamızda Cumhuriyet dönemi köy romanı yazarlarının diğer eserlerinin tercih edilmemesi çalışmanın kapsamını daraltmak istememizden kaynaklanmaktadır. Çalışmada romanlar okunmuş feodalizm ve kapitalizm özellikleri görülen yerler

fişlenerek, değişimin ne şekilde gerçekleştiğinin görülmesi adına kronolojik düzlemde yorumlanmıştır.

Tez çalışmam boyunca desteklerini her zaman hissettiğim beni cesaretlendiren ve danışmanlığımı üstlenme nezaketini gösteren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca katkılarından dolayı hocalarım Prof, Dr. Ebru BURCU YILMAZ'a ve Prof Dr. Beyhan KANTER'e ve Doç. Dr. Muhammed HÜKÜM'e teşekkür ederim. Son olarak iktisat disiplini ve kaynak konusunda yardımcı olan maddi manevi desteğini gördüğüm dostum Öğr. Gör. Ferhat APAYDIN'a teşekkür ederim.

Fatih Şükrü KOÇAR

Malatya – 2020

ÖZET

Edebiyat ve iktisat ilişkisini temel alan bu çalışma ile toplumların iktisadi değişimini inceleme sürecinde edebiyatın da önemli bir yeri olduğu fikri çalışmanın ana çerçevesini oluşturmaktadır. İktisadi zihniyetlerdeki değişimin edebî eserlerdeki karşılıklarını gözlemleme imkânı bulduğumuz bu çalışmada sınıflı bir toplum olan feodalizmden daha yeni bir sınıflı toplum olan kapitalizme geçiş süreci ve bu sürecin etkileri köy romanları üzerinden incelenmektedir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde edebiyattan çok ayrı bir disiplin olarak düşünülen iktisadın daha iyi anlaşılabilmesi için temel kavramlar hakkında bilgi verilmiş, daha sonra feodalizm, Asya Tipi Üretim Tarzı ve kapitalizmin kuramsal yapısı aktarılıp geçiş süreci anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümde ise on iki adet köy romanı incelenip içerisindeki feodal ve kapitalist bulgular tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde köy romanlarındaki toplumun gelir dağılımı ve yoksulluğu incelenmiştir. Çözüm önerisi olarak eğitim, çocuk işçiliği, cinsiyet eşitliği, hukukun üstünlüğü ve kurumsallaşma köy romanları bağlamında açıklanmıştır. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelime: Feodalizm, Kapitalizm, Edebiyat ve İktisat, Köy Romanları.

ABSTRACT

This study is based on the relationship between literature and economics and the idea that societies have an important place in literature in the process of examining economic change forms the main framework of the study. The process of transition from feudalism as a class society to capitalism as a new class society and the effects of this process are examined through village novels in this study, where we have the opportunity to observe the reactions of the change in economic mindset in literary works.

The study consists of three main parts. In the first chapter, the basic concepts for a better understanding of economics, which is considered to be a very separate discipline from literature, are given information, and then the theoretical structure of feudalism, Asian type of production style and capitalism are transferred and the transition process is explained. In the second part of the study, twelve village novels were examined and the feudal and capitalist findings were identified. The third chapter examines the income distribution and poverty of the community in the village novels. Education, child labour, gender equality, rule of law and institutionalization are explained in the context of village novels as a solution proposal. A general evaluation was made in the results section and the study was concluded.

Key words: Feudalism, Capitalism, Literature and Economics, Village Novels.

İÇİNDEKİLER

ONAY VE KABUL	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1.1. Mikro İktisat	7
1.1.2. Makro İktisat	7
1.1.3. Mal	7
1.1.4. Hizmet	7
1.1.5. İhtiyaç	8
1.1.6. Talep	9
1.1.7. Üretim	10
1.1.8. Sermaye	10
1.1.9. Arz	11
1.1.10. Piyasa	11

1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	12
1.2.1. Feodalizm	12
1.2.1.1. Feodalizmin Maddi (Ekonomik) Altyapısı	12
1.2.1.2. Toplumsal Yapı.....	15
1.2.1.3. Feodal Toplumun Üretici Güçlerinin Gelişmesi	17
1.2.2. Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT)	17
1.2.3. Osmanlı'da Mülkiyet ve Mirî Arazi	19
1.2.4. Feodalizmin Çöküşü Kapitalizmin Doğuşu.....	20
1.2.5. Kapitalizm	25
1.2.5.1. Meta Üretimi	26
1.2.5.2. Sermaye.....	28
1.2.5.3. Özel Mülkiyet ve Sözleşme Özgürlüğü	29
1.2.5.4. Rasyonalite	30
1.2.5.5. Emegin Metalaşması	31
1.2.5.6. Piyasa	32

İKİNCİ BÖLÜM

KÖY ROMANLARINDA FEODALİZM VE KAPİTALİZM

2.1. Köy Romanlarında Feodalizm.....	35
2.2. Köy Romanlarında Kapitalizm.....	56
2.2.1. Ağaların Tekelindeki Mülkiyet	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
2.2.2. Rasyonallite ve Köylü	72
2.2.3. Meta Üretemeyen Köylü	96
2.2.4. Emegini Metalaştıramayan Köylü	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖY ROMANLARINDA GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ

- 3.1. Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Bağlamında Köy Romanları 128
- 3.2. Köy Romanları Bağlamında Çözüm Önerileri 139

SONUÇ 159

KAYNAKÇA 165

1. İncelenen Eserler 165
2. Diğer Kaynaklar 165

KISALTMALAR

TDK.	: Türk Dil Kurumu
Ed.	: Editör
Çev.	: Çeviren
S.	: Sayı
ÇD.	: Çıkırıklar Durunca
T.	: Tırpan
Sr.	: Saragöl
Tn.	: Teneke
YD.	: Yoz Davar
YDGB.	: Yer Demir Gök Bakır
K.	: Kaplumbağalar
ST.	: Sarı Traktör
O.	: Ortakçılar
TY.	: Tütün Yorgunu
YÖ.	: Yılanların Öcü
Sd.	: Sağırdere
C.	: Cilt
V.	: Volume
P.	: Page
s.	: Sayfa
ts.	: Tarihsiz

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1. ÜRETİM FAKTÖRÜ VE GELİR TABLOSU	10
TABLO 2. İKİ ÖLÇÜTE GÖRE ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN SAPTANMASI	33
TABLO 3. TOPRAK KİRASINDAN DOĞAN İLİŞKİLER.....	48
TABLO 4. FARKLI BORÇLANMA-BORÇ ÖDEME BİÇİMLERİ.....	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1. MASLOW’UN İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ	9
---	---

GİRİŞ

İnsanoğlu sürekli olarak bir değişim ve gelişim içerisinde. Bu değişim toplumsal hayatın her kademesinde kendisini gösterir. Teknolojiden ekonomiye toplumun her katmanı bu değişimi yaşamaktadır. Sosyal bilimlerin toplumun bu değişimini takip etmektedir. Toplumun bütün formlarını arayan sosyal bilimler bu nedenle disiplinler arası çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Özellikle bilimlerin dallara ayrılması ile uzmanlaşma artmıştır. Fakat bu uzmanlaşma alanın sınırları dâhilindedir. Bu nedenle araştırma sınırlarını genişletmek isteyen ve toplumlara dair her türlü bilgiyi arayan sosyal bilimlerin disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde sosyal bilimlerin ivme kazanması interdisipliner çalışmaları da beraberinde getirmektedir. Edebiyat bu disiplinler arası çalışmalarda başat konumda olarak toplumların yaşantısı hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Yazar bazen ideal dünyanın sırlarını paylaşırken bazen de toplumsal eleştirilerde bulunmaktadır. Dahası “*edebî eserin yazarı, kasıtlı ya da kasıtsız, eserin bünyesine sindirdiği eleştirel fikrini salt kaba gerçeklikle verebileceği gibi estetize ederek de sunabilir*” (Namlı, 2019: 190). Bu estetize edilmiş “*romanın edebî bir metin olmasının yanı sıra sosyal eleştiri boyutunun eserin bünyesinde barınıyor olması araştırmacılar için oldukça önemlidir*” (Güler, 2018: 97). Buna bağlı olarak edebî eserlerin toplumsal hayata dair eleştiriler ve iktisadi tasvirler barındırması bu önemi arttırmaktadır. İktisadi açıdan bu eleştiriler ve tasvirler incelenmeye değer önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu nedenle iktisadi hayatta yaşanan gelişmeler ve onun edebî eserlere yansımaları konusu bu çalışmanın ana amaçlarından birisidir.

Türk edebiyatında modernleşmeyle beraber roman tercih edilen türlerden birisi hâline gelmiştir. Fakat Tanzimat ile başlayan romanın edebiyata entegre olma sürecinde genellikle yanlış Batılılaşma, kölelik, kadın aile ilişkileri, kadının toplumsal hayattaki yeri gibi konular üzerinde durulmuştur. Kısacası “sosyo-ekonomik meseleler”, “sosyo-kültürel meseleler” ve “sosyo-politik meseleler” üzerine tenkitlerde bulunarak romanlar yazmışlardır (Namlı, 2010). Tanzimat Dönemi romanı toplumsal meseleleri anlatırken; bu dönemi daha ferdi, insanı ve dar bir alanı anlatan Servet-i Fünun romanı takip etmiştir. Tanzimat ile beraber Türk edebiyatına giren ve kusurlar barındıran roman Servet-i Fünun yazarları ile beraber olgunluğa erişmiş, özellikle ferdi konuların yanında toplumsal konular az da olsa yer almıştır. Daha sonra roman türünün pek gelişmediği Fecr-i Ati

topluluğu ve onu takip eden Millî Edebiyat dönemi anlayışı edebiyat alanında etkisini göstermiştir. Bu döneme kadar bütün romanlarda olaylar genellikle İstanbul içerisinde geçmektedir. Her ne kadar farklı mekânları romanlarda kullanma çabaları görülse de pek başarılı olunamamıştır.

Türk edebiyatında Orhan Okay, köye yönelik olarak pastoral şiiri göstermekle beraber bu yönelişin tam anlamıyla “kır hasreti veya köy özentisi şeklinde gerçekleştiğini söyler (Kaplan, 1997: 7). İlk köy romanı olarak bilinen *Karabibik* (1890) romanının aksine yeni bilgiler öne sürülmüştür. Cahit Kavcar, Ahmet Mithat Efendi’nin *Bir Gerçek Hikâye* (1876) ve *Bahtiyarlık* (1885) adlı hikâyelerini *Karabibik* (1890)’ten önce köye yönelen eserler olarak dikkate alınmasını belirtmiştir. Orhan Okay ise ilk örnek olarak *Bahriyarlık*’ı esas almıştır. Daha sonra ise Nabizade Nazım’ın *Karabibik*, Mizancı Murat’ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı* (1892), Ebubekir Hazim’in *Küçük Paşa* (1910) , Refik Halit Karay’ın *Memleket Hikâyeleri* (1919) ve Reşat Nuri Gültekin’in *Çalıkuşu* (1922) gibi eserleri köyü konu edinmişlerdir (Kaplan, 1997: 1-64). Zeynep Kerman bu romanların arasına *Sergüzeşt* (1888) romanını da eklemek ister. Fatih Andı ise Mehmet Celal’in *Cemile* (1886), *Elvâh-ı Sevda* (1892), *Küçük Gelin* (1893) ve *İsyan* (ts) romanlarında köy hayatından bahsedildiğini söyler (Andı, 1996: 33). Fakat Türk edebiyatındaki bu ilklerden *Karabibik* hariç hiçbirisi doğrudan doğruya köyün sorunlarına değinmemişlerdir. Yabancı oldukları köy yaşantısını sınırlı bir şekilde tasvir edebilmişlerdir. Bu romanların ortak özelliği köy temasının asıl meselenin arkasında yer almış olmasıdır (Kaplan, 1997: 1-64). Köylü ve köy, şehirde yaşayan aydın yazarlar tarafından eserlerde aktarılmaya çalışılmış fakat inandırıcılığı yakalayamadığı için başarılı olunamamıştır.

Köye yönelme düşünsel anlamda II. Meşrutiyet ile başlamıştır. Özellikle Ziya Gökalp’ın “halka doğru” tezi düşüncesi aydınlar tarafından köye ilginin atmasına neden olmuştur. Dahası Türkiye Büyük Millet Meclisinde Mustafa Kemal Atatürk’ün köylü için yaptığı konuşma neticesinde köylerde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bunlar köylüye kredi sağlanması, topraksız köylü kalmaması, tarımda modernleşme, makineleşme olarak köylüye yansımaya başlanmıştır (Kaplan, 1997: 71-75). Millî mücadele ile köylünün toplum içerisindeki yeri daha iyi anlaşılıp, köy ve köylü romanlarda konu olmaya başlamıştır. 1940 yıllarından sonra köy enstitülerinin kurulmasıyla beraber köy romanı köyü içinden gözlemleme imkânı bulmuş yazarlar tarafından anlatılmıştır. “Enstitülü

yazarlar”, “köy yazarları” olarak nitelendirilen bu yazarlar Köy Enstitüsü Dergisi (1945-1947) ile adlarını duyurmayı başarırlar. Köyün edebî eserlere tam anlamıyla sirayet etmesi köy enstitülü yazarların çabasıyla gerçekleşir. Bu tesir ile “köy edebiyatı” adı verilen bir hareket doğmuştur. Bu edebiyat olgunlaşma sürecinde ilk olarak Mahmut Makal’ın *Bizim Köy* (1950) eseri ses getirmiştir. Bu eser daha sonra yazılan köy romanlarını derinlemesine etkilemiştir. Sonrasında Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Kemal Tahir gibi yazarların eserleri köyü ve köylüyü tema olarak almıştır (Çankaya, 2013: 480). Bu hareketli yıllarda enstitülü yazalar daha etkin bir şekilde köyü romanlarına konu edinmişlerdir. Köy romanlarını yazan bu yazarların büyük bir çoğunluğu köy enstitülerinden mezun olmuş öğretmenlerdir. Bu nedenle idealize edilmiş öğretmen tiplerine romanlarda sıkça rastlanmaktadır.

Köy romancılığını bir bakıma dönemin siyasi ve ekonomik şartları meydana getirmiştir. Demokrat Parti’nin köyü, köylüyü kalkındırma projeleri üzerine eğilmesi ve köyü içeriden anlatan yazarların, köy kökenli olmaları, köy romanlarını etkin bir hale getirmiştir. Toplumcu gerçekçi çizgide kaleme alınan bu romanlarda genellikle yoksul köylünün yaşantısı ağa, tefecinin despot tutumları eserlerde işlenmiştir. Dahası feodal döneme benzer özellikler sıkça işlenen konulardır. Kısacası köylünün yaşantısını ilgilendiren hemen hemen her şey romanın konusu dâhilindedir. Ama genel olarak ekonomik sebepler romanın konusudur. Ramazan Kaplan (1997: 263) bu durumu;

“bu dönem romanlarında köy, çoğu defa maddi (iktisadi) kaynaklı meseleleriyle ortaya konulur. Öteki konular üzerinde bile bu tutum hâkimdir. Ekonomik problemler, pek çok anlaşmazlığın sebebi kabul edilir. Bu anlaşmazlıklarla taraflar, güçlülerle güçsüzlerdir. Muhakkak ki ekonomik güç veya güçsüzlük insanlar arası ilişkilerde önemli bir faktördür”

şeklinde açıklamıştır. Buna bağlı olarak topraksızlık, işsizlik, susuzluk, faizcilik, eğitimin yetersizliği, ağaların despot tutumu ve adil olunmadığına inanılan sosyal hayat, cehalet, sağlıksız yaşam koşulları gibi konular eserlerde ekonomi ile ilişkilidir.

Nüfusun büyük çoğunluğunun köyde yaşıyor olması köye ilgiyi arttırmış ve köyün meselelerini geniş perspektifte ele alınmasına neden olmuştur. Bu şekilde romancılar dikkatleri o problemlerin üzerine çekmişlerdir. Sanat toplum içindir anlayışıyla edebiyata yaklaşan köy romanı yazarları sanatsal açıdan güçlü eserler verememişlerdir. Problemlere önem verip insanı bu problemlerin gerisinde bırakarak ihmal etmişlerdir. Yaşadıkları

dönemin sorunlarını eserlerine taşıyan yazarların genellikle üzerinde durduğu sorunlar ekonomik kaynaklıdır. Özellikle yazarların politik kaygıları eserlerin sanatsal yönden cılız kalmalarının nedenleri arasındadır (Kaplan, 1997: 555-560). Fakat taşırayı kalkındırmayı amaçlamış aydınlar olarak yoksulluğu, ağalığı, şeyhliği kısacası çıkarıcılığı anlatırlar. Dahası köylerdeki yapıyı feodal olarak algılayarak değerlendirirler (Narlı, 2013: 293). Bu noktada çokça eleştirip yok göstermek isterler.

Berna Moran ise “Anadolu Romanı” diyerek adlandırdığı bu eserlerde; ezen ve ezilenlerin olduğunu söyler. Dahası eserde yoksulluğun giderilmesi için yapılan mücadelelerin konu edinildiğini söyler. Anlatılarda çoğu kez yoksul olan birey asi olarak başkaldırma görevini üstlenir. Mekân olarak kullanılan köylerde idealize edilmiş bir doğa köy ilişkisinin ötesinde yoksulluk, sefalet, cehalet ve ilkelik tasvir edilir. Toplumcu gerçekçi çizgiden dolayı gerçeğe dayalı bir tablo üzerinde durulur. Kasaba ile ilişkilidir fakat bu ilişki genelde köyün zenginleri, beyler veya ağalar tarafından kurulur (Moran, 1997: 237-239). Kasabayı veya şehri aradaki ekonomik farklılığa dikkat çekmek için köy ile bir karşılaştırma aracı olarak kullanırlar.

“Türk Köy Romanı” adı ile nitelendirilen bu anlayış *“Türkiye’deki tarımdaki mülkiyet ilişkilerini yer yer köy kapsamını aşan sosyolojik boyutlar içinde ele almıştır”* (Timur, 1991: 92). Dahası sosyolojik boyutunun ötesinde köyün iktisadi hayatı hakkında da çok önemli veriler taşımaktadır. Bu veriler ışığında dönemin koşulları gereği sosyal ve iktisadi yaşantılarda birtakım değişiklikler de yaşanmaktadır. Köy romanlarında yaşanan bu değişim iktisadi hayatı da değiştirmektedir. Maddenin bu kadar önem verildiği dünyada bu nedenle iktisadın da önemi büyüktür. Bu nedenle iktisat bilimine de kısaca değinmekte fayda vardır.

İktisadın TDK’nin sözlüğünde ekonomi ve tutum olarak iki tanımı yapılmaktadır (TDK, 2005: 951). İngilizcedeki “economics” kelimesinin karşılığıdır (Tureng.com, 11.01.2020). Ekonomi sözcüğü Yunanca “oikia” yani ev ve “nomos” yani kural kelimelerinin birleşmesi ile “ev yönetimi” anlamını oluşturmuştur (Alkan, 2014: 15). Bu tanımdan yola çıkarak ev ve aile yönetiminin temelini oluşturan kaynaklar ve bu kaynakların nasıl, ne şekilde kullanılacağına dair öneriler sunarak; her dönemde incelenmiştir. Ekonomi insanların toplumların mevcut kaynakların ne şekilde mübadele edileceğini ve bu mübadelenin insanları ne şekilde konumlandıracağını inceleyen sosyal

bilimin adıdır. Sonsuz arzu ve isteklere sahip insanoğlunun tarihin en eski çağlarından günümüze kadar sınırlı kaynakları ne şekilde kullanacağını inceler. İktisat disiplini sınırlı kaynakları kimin tüketeceğini, ne kadar tüketileceği ve bu tüketim karşılığında nasıl bir mübadele oluşacağını inceleyen bilim dalıdır. İktisat bilimi birçok üniversitede ekonomi bilimi adı ile de kullanılmaktadır. Bu doğrultuda üretim, tüketim, ihracat, dağıtım, pazarlama, ticaret gibi aktiviteleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden günlük hayattaki olayların tamamına yakınının gerçekleşmesinde ekonomik nedenler vardır. Bunu somutlaştırmak gerekirse bir cinayetin, boşanmanın, çevre kirliliğinin, savaşın, intiharların nedenlerinin birçoğunun gerçekleşmesinde ekonominin payı büyüktür. Bu bağlamda Alfred Marshall “insanoğlunun normal yaşamındaki sıradan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı” olarak iktisadı tanımlamıştır. Pozitif ve normatif bir bilim olan iktisat bu nedenle toplumların gelecekleri hakkında doğru tespitlerde bulunarak geleceğin tasarlanmasına olanak tanımaktadır. (Kılıçaslan, 2012: 3-4). Ayrıca geçmişteki birtakım ekonomik olayları da aydınlatmaktadır.

Ölçülü hareket etme, itidal anlamına gelen iktisadı Adam Smith “servet ilmi”, Alfred Marshall “*insanların refahlarının temini yolunda, sarf ettikleri gayretleri, her türlü izah eden bir bütün*” şeklinde tanımlamaktadır (Oğuz, 1992: 3). İnsan davranışlarının bir noktada iktisadi unsurlar barındırdığı tartışılmaktadır. En küçük bir malın bile insanların kullanım alanlarına girmesinin birçok işletmeden geçtiği bir gerçektir. Yenilen bir meyvenin üretiminden yola çıkarsak önce mülkiyetin yani tarlanın daha sonra insan emeği ile ağaçların yetiştirilmesi, gübrenmesi, ilaçlanması, tarladan toplanması, tarım aletlerinin kullanılması, nakliyesi dağıtımı gibi birçok ekonomik faaliyeti barındırması çok net bir şekilde görülmektedir. Bütün bunların olması için gerekli aletlerin var olması o aletler içinde gerekli madenlerin var olması, madenlerin çıkarılması gibi birçok faaliyet sonucunda meyveler toplumun tüketimine sunulmaktadır. Bu nedenle ürününün piyasa içerisine gelene kadar gördüğü süreç o kadar basit değildir. Dolayısıyla bireyin ihtiyacını karşılayacak olan malların elde edilmesi kolay değildir. Bu sebeple tüketimin her geçen gün arttığını ve sınırlı kaynakları düşündüğümüzde iktisadi faaliyetlerin gerekliliği elzemdir (Oğuz, 1992). İktisat bilimi ile bu sınırlı kaynakların en doğru şekilde kullanımı aranmaktadır.

Coğrafi şartlar ile iktisat arasında önemli bir ilişki vardır. Sahil kentleri ulaşımın daha kolay yapılabilirdiği mevsimsel şartların müsait olduğu şehirlerde iktisadi hayat daha

canlıdır. Fakat kapalı bir iktisadi hayatı olan köylerde genellikle üretilen ürünler kendi içerisinde tüketilip çok az bir miktarı pazarlarda satılmaktadır. (Tokin, 1990: 21-24). Dahası romanlar da mekân olarak kullanılan köylerde de benzer yaşantılar vardır. Ayrıca usta yazarların yaratmış olduğu bazı karakterlerin topluma mal olup gerçek birer karakter olarak algılandığı da görülmektedir. Köy romanlarında modernleşmeyle başlayan değişim aynı zamanda iktisadi hayatta yaşanan değişim ile bazı hususlarda paralellik göstermektedir. İnsanoğlunun feodal toplumdan kapitalist topluma evrilmesi her ülkede farklı zamanlarda yaşanmasına rağmen bu geçiş süreci Türk toplumunda çarpık ve sancılı geçmiştir. Bu değişim birçok parametreye bağlı olarak yaşanmaktadır. Özellikle incelenen köy romanlarında iktisadi değişimin tüm süreci yoksul köylünün hayatına etki etmiştir. Bu değişim süreci köylünün yaşam koşullarını da değiştirmiştir.

Çalışmanın birinci bölümde iktisat biliminin temel kavramları madde madde kısaca anlatılacaktır. Sonrasında feodalizmin kuramsal çerçevesi, maddi altyapısı, toplumsal alt yapısı ve üretici güçlerinin gelişmesi anlatılacaktır. Bunun yanı sıra Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra kapitalizmin kavramsal yapısı meta üretimi, kapitalizm ve sermaye ilişkisi, özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü, rasyonalite, emeğin metalaşması ve kapitalist toplumda ‘piyasa’nın mantığı açıklanacaktır. İkinci bölümde incelenen romanlar içerisinde bulunan feodal ve kapitalist bulgular kapitalizmin temel dinamikleri bağlamında özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü, rasyonalite, meta üretimi, emeğin metalaşması başlıkları altında incelenecektir. Üçüncü bölümde ise gelir dağılımı ve yoksulluk köy romanlarında tespit edilecektir. Gelir dağılımında eşitliğin ve toplumsal refahın sağlanması için çözüm önerisi olarak eğitim, çocuk işçiliğinin yok olması cinsiyet ayrımı, hukukun üstünlüğü ve kurumların güçlendirilmesi gibi öneriler köy romanları bağlamında açıklanacaktır.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Mikro İktisat

İktisat bilimi mikro iktisat ve makro iktisat olarak iki ana kola ayrılmıştır. Mikro iktisat ve mikroekonomi daha çok hane halkı, işletme gibi daha küçük ekonomik birimleri ve davranışlarını incelemektedir (Alkan, 2014: 15). Üretimin nasıl, kimler tarafından üretilceğini, bölüşümün nasıl yapılacağını, fiyatın belirlenmesi, arz-talep gibi temel konular mikro iktisat tarafından incelenmektedir.

1.1.2. Makro İktisat

Makro iktisat, mikro iktisadın aksine ekonomiyi bir bütün olarak ele alır. Tüm ekonomik birimlerin davranışlarını, ekonomik ilişkilerini ve etkileşimlerini inceler. Dünyü ve bu günü analiz ederek gelecek için strateji belirler. Gelir dağılımı, işsizlik, büyüme oranları, istihdam, sektörel dağılımlar gibi toplumun bütünü ilgilendiren konuları inceleyerek ekonominin genel işleyişi üzerine çalışmalar yapmaktadır (Alkan, 2014: 15). Daha genel toplumun tamamını ilgilendiren problemlerle ilgilenmektedir.

1.1.3. Mal

İktisadi hayatın olmazsa olmazı mal, sözlük anlamı itibarı ile *"bir kimsenin bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü"*dür (TDK, 2005: 1334). Bir ürünün mal olabilmesi için onun alınıp satılabilmesi ve üretim veya kullanım içerisinde kendi başına var olabilmesi gerekir. Hediye etme gibi bazı özel durumlarda verilen nesne mal olarak tanımlanmaz. Ayrıca bir kişinin kendi mülkünü veya hizmetini sınırsız ihtiyaç sahiplerine sunması durumunda bu tür mülklere kamu malı adı verilmektedir (Fülberth, 2008). Aynı zamanda piyasaya yönelik üretilen mallar ise meta adını almaktadır (Oğuz, 1992: 8). Metalar piyasanın şekillenmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır.

1.1.4. Hizmet

Elle tutulamayan, gözle görülemeyen kısaca somut olmayan mallara hizmet diyoruz. Bunlar eğitim hizmetleri, avukatlık hizmetleri gibi ihtiyaçları gideren fakat

somut olmayan şeylerdir. Bu hizmetlerde tıpkı bir mal gibi mübadele gerektirmektedir. Her ikisi de talep ve ihtiyaçları gidermeye yöneliktir (Oğuz, 1992: 8). Günümüz sanayi toplumunda hizmetler en az mallar kadar önemli duruma gelmiştir. Yoga hocalığı, yaşam koçluğu, danışmanlık gibi farklı türde hizmetler artık yaşamın içerisinde yerini almıştır. Bu tür hizmetler sosyo-ekonomik koşullara göre ihtiyaç haline gelebilmektedirler.

1.1.5. İhtiyaç

İhtiyaç, güçlü bir şekilde arzu edilen, elde edildiğinde bize haz veren bir duygudur. İhtiyaç giderilmediği takdirde insana üzüntü ve ıstırap verir. Bir bireye ihtiyacı olduğu şey verildiğinde mutluluk duyar. Fakat bu mutluluk veya elde ettiğindeki haz daha sonra şiddetini kaybeder. Bu nedenle iktisadi olarak ihtiyaçlar sınırsızdır. Çünkü insanoğlu sürekli daha fazlasını isteyen ve tatmin olmayan bir varlıktır. En temel ihtiyaçlardan su ve gıda giderildikçe yerine farklı ihtiyaçlar barınma, eğlence gibi ihtiyaçlar doğacaktır. Bu doğrultuda ihtiyaçlar içinde yaşanan toplumun sosyal yapısına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, dış dünyayla iletişimi olmayan bir kabiledaki ihtiyaçlar ile modern kentteki ihtiyaçlar farklılık gösterecektir. Toplumlarda yeni buluşlar yaptıkça bu ihtiyaçlarda artmaktadır. Bu ihtiyaçlar günümüzde sayısızdırlar. Günümüzde artık bu ihtiyaçlar sadece gıda, teknolojik ürünlerin ötesinde yapay zekâ, uygulama gibi aklın sınırlarını zorlayan bir şekilde bürünmüştür. Bunların yanı sıra sinema, tiyatro, kitap gibi kültürel ihtiyaçlar da modern toplumlarda önemlidir. Bütün bu ihtiyaçları, mal ve hizmeti elde edebilmeyi sağlayan paradır. Bu yüzden paraya ihtiyaç da bu doğrultuda artmaktadır (Oğuz, 1992: 5-6). Bu nedenle günümüzde para mübadelede en önemli araç haline gelmiştir.

İhtiyaçlar kapitalistleşme ile beraber sürekli artan bir hale gelmiştir. Weber, Durkeim gibi isimler kapitalist gelişmeyle ihtiyaçların paralellik gösterdiğini savunmaktadır. Bunun dışında Marx ise piyasanın taleplerinin sağlanması ve kâr için ihtiyaçların gerekli olduğunu savunmuştur (Yanıklar, 2010: 27). Dahası Maslow bir psikolog olarak bireyin hayatı boyunca birtakım ihtiyaçları karşılayarak ve belirli basamakları aşarak nihai hedefine ulaşacağını söyler. İnsanın kendisini gerçekleştirmesi olarak belirtilen son aşama için diğer ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir (Kula ve Çakar, 2015: 194). Aşağıdaki şekilde insan hayatındaki temel ihtiyaçlar gösterilmiştir.

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Kaynak: Kula ve Çakar, 2015: 194.

1.1.6. Talep

Talep ve ihtiyaç birbirlerine benzer kavramlar olmasına rağmen aynı değildir. Bir mala sahip olmayan birisinin ona sahip olabilmek için kendisine ait bir malı karşılığında mübadele etme isteğine talep denir. Bunu kısaca değiş tokuş isteği olarak tanımlayabiliriz. Ayrıca talep gibi nedenlerden dolayı bir malı başka birisine mal olarak vermek satıştır. Talep, mal veya hizmetin tüketici tarafından belirli bir fiyata satın almak istediği miktardır. Talep edilen miktar ile satın alınan miktar eşit olmayabilir. Bu durum piyasanın mevcut şartlarına göre değişiklik gösterebilir. Bazen talep edilen miktar fazla iken bazen de satın alınan miktar talepten fazla veya az olabilir. Bir malın veya hizmetin talebini, malın fiyatı, geliri, gelecekte beklenen fiyatı, nüfusu veya pazarı gibi etmenler belirlemektedir (acikders.tuba.gov.tr, 2020). Bir malın bütün değişkenleri aynı iken malın talep fiyatı ile kendi fiyatı arasındaki ters ilişkiye talep kanunu adı verilir. Aynı zamanda bir malın fiyatı arttığında tüketici ucuz mallara yönelir buna ikame etkisi adı verilir. Dahası tüketicinin geliri sabitken ürünün fiyatının artması tüketicinin satın alma gücünü doğrudan etkiler bu etkiye de gelir etkisi adı verilmektedir (Güzel, 2012: 30). Bu sebeple piyasa içerisinde talep birçok nedene bağlı olarak değişkenlik gösterebilir.

1.1.7. Üretim

İhtiyaçlara yönelik olarak bireye fayda sağlayacak mal ve hizmetlerin giderilmesi için yapılan faaliyetlere üretim denilmektedir. Üretim faaliyetleri emek, sermaye, tabiat ve teşebbüs faktörlerinin varlığıyla yapılmaktadır (Oğuz, 1992: 12). Ürün, tabiatta var olan madenlerin emek ile yani nitelikli insan gücü ile sermaye ve teşebbüsler sonucunda pazara sunulmak üzere elde edilen maddelerdir. Bu sebeple günümüzde nitelikli bir pazar oluşturmak için bu temel faktörün bulunması şarttır. Üretim kavramı sadece malın işlenmesi değil aynı zamanda insan emeğinin kullanılarak pazar için hazır hale getirilmesini kapsamaktadır. Emek, üretim yapan ve yapmayanlar tarafından kullanılabilir. Üretim yapamayan insanlara üretim yapan insanlar verdikleri emeklerine karşılık olarak giyim, barınma veya para ödemektedir. Verilen bu paraya ücret denir. Harcanan iş gücüne ise emek gücü denilmektedir. Aynı zamanda bir malın üretim sürecine girmeden tekrar satılmasıyla kâr elde edilir. Kâr ise satılan ürün üzerinden kazanılan artık değerın para (fiyat) karşılığıdır (Fülbert, 2008). Tablo 1’de bu üretim faktörleri ve gelirleri tablo ile gösterilmektedir:

Tablo 1. Üretim Faktörü ve Gelir Tablosu

ÜRETİM FAKTÖRÜ	GELİRİ
Emek	Ücret
Girişimci	Kâr
Doğal Kaynak	Kira (Rant)
Sermaye	Faiz

1.1.8. Sermaye

Sermaye, “*mal sahiplerinin üretim amacıyla kullandıkları ve onlara daha fazla kazanç sağlamak için üretim olanaklarını çoğaltan mülkiyete denir*” (Fülbert, 2008: 22). Sermaye kapitalizmin kilit noktasıdır. Sermaye birikmiş zenginliktir. Başka bir deyişle tüketim malları stoku, üretim malları üzerinde hak talepleridir (Wallerstein, 2012: 15). Bu noktada sermaye bazı iktisatçılara göre tasarruf ile meydana gelirken bazı iktisatçılar ise sermayenin artık ürün ile oluşturduğunu savunmaktadırlar. Adam Smith, sermayeyi

emek ile oluşacağını savunurken, Marx ve Ricardo da aynı düşünceyi savunmuş ve emeğin birikimi ile oluşacağını savunmuştur. Bu düşüncelerin aksine İrving Fisher ise artık ürün ile yani üretilen malların birikimi ile oluşacağını savunmaktadır (Oğuz, 1992: 11). Kapitalizm ile olan yakın ilişkisinden dolayı sermaye, kapitalizm başlığı altında tekrar ele alınacaktır.

1.1.9. Arz

Arz, bir malın pazarda satılmak amacıyla sunulmasıdır. Arza depodaki mallar, tarladaki ürünler dâhil edilmez. Arz, tam olarak malın satışa hazır halde pazar içerisinde bulunmasıdır (Oğuz, 1992: 92). Arz, mutlaka saat, gün, hafta, ay, yıl şeklinde belirli bir zaman diliminde belirtilmelidir. Aynı zamanda bir malın arzını malın fiyatı, üretim girdilerinin fiyatı, diğer malların fiyatı, üreticinin beklentileri ve teknoloji gibi etmenler belirlemektedir. Piyasadaki bütün etmenler sabit iken malın fiyatı artınca arzı da artar bu ilişkiye arz kanunu adı verilmektedir (Güzel, 2012: 34). Arz bu nedenle tüketiciler ve piyasanın varlığı için önemlidir.

1.1.10. Piyasa

Piyasa arz ve talebin buluştuğu yerdir. Fiyatın oluşması için piyasa gereklidir. Piyasa en dar anlamıyla malların ve hizmetlerin satıldığı yer olarak düşünülebilir. Burada arz ve talep karşılanır (Oğuz, 1992: 107). Buna örnek olarak otomobil piyasası, kayısı piyasası, tütün piyasası, mücevher piyasası gösterilebilir. Alıcı ve satıcıların bir araya geldiği yer olarak da niteleyebileceğimiz piyasa için fiziki birliktelik gerekli değildir. Teknolojinin gelişmesiyle dünyanın her bir tarafındaki piyasa ile interaktif olarak ticaret yapılabilmektedir. Borsada arz ve talep bir anlamda buluşurken alıcı ve satıcılar fiziki olarak bir araya gelmeden hisse senedi alınıp satılabilmektedirler (Kılıçaslan, 2012: 4). Bu nedenle günümüzde piyasa küresel çapta genişlemiştir. Piyasa, kapitalizm bölümü içerisinde geniş bir şekilde ele alınacaktır.

1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.2.1. Feodalizm

Feodalizm, Avrupa'daki toplumların 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar süren dönem aralığındaki sosyal, siyasal ve ekonomik düzenin adıdır. Feodalizm bütün toplumlarda aynı anda başlayıp aynı anda çökmemiştir. Bu düzen Çin'de iki bin yıldan fazla sürerken, Fransa'da 18. yüzyıla kadar, Rusya'da ise 9. yüzyıldan 1861'de serfliğin kaldırılmasına kadar sürmüştür (Nikitin, 2005: 36). Toprağı olmayan köylülerin ürettikleri ürünlerin bir kısmının toprak sahipleri tarafından el konulduğu döneme denk gelmektedir (Fülberth, 2008: 86). Çalışmada bu düzen kapitalizmden önceki dönem olarak incelenmektedir. Çünkü feodal sistem her yerde aynı anda yaşanmamıştır. Fakat *“şu ya da bu özelliği ile hemen hemen bütün ülkelerde yaşan”*mıştır (Nikitin, 2005: 36). Toprağa dayalı bir sistem olan feodalizmde merkezi otorite feodal beylerin zamanla güçlenmesi sebebiyle zayıftır. Tarım feodal üretim tarzının ekonomik yönünü belirlemektedir. Tarıma dayalı olan bu sistemde toprak mülkiyeti senyörlerin elinde bulunmaktadır. Toprağı işleme görevini ise serf adı verilen köylüler veya kişiler yapmaktadır. Ticari faaliyetlerin gelişmediği bu dönemde artık ürün, feodal topluluğun kendi içerisinde tüketilmektedir. Bu sebeple kâr elde etme bilinci henüz bu toplumda görülmemektedir

Feodalizm, kölecî toplumdan sonra gelen üretim tarzının adıdır. Toplumların değişimi önceden bahsedildiği gibi her yerde aynı şekilde seyir etmemiştir. Bazı ülkeler bu köleciliği tam olarak yaşamadan feodal sisteme geçmişlerdir. Bu durumlarda toplum ilkel özelliklerinden sıyrılıp feodalleşmiş ve toprak mülkiyetine dayalı bu sistem ile bütünleşmiştir. Ekonomik bir nizama dayanan feodalizm;

“feodal beyin toprak ve arazi üzerindeki mülkiyeti ve feodal beyin üreticiler, serfler üzerindeki kısıtlı mülkiyeti temelinde bağımlı köylülerin sömürülmesi yoluyla artı-ürüne feodal beyler tarafından asalak tüketimleri için el konulması” (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 65-66)

olarak tanımlanabilir.

1.2.1.1. Feodalizmin Maddi (Ekonomik) Altyapısı

Feodalizm, kölecî toplumun son bulmasıyla beraber toprağa dayalı düzenin adıdır. Feodalizmin kendine özgü bir tarım yöntemi vardır. Bu dönemin tarım uygulamasında arazi üç parçaya bölünür. Bir bölüm nadasa bırakılıp, biri kışın diğeri de yazın

kullanılmaktadır. Tarımda demirin kullanılması ile beraber bu uygulama, tarımda verimliliği arttırmıştır. Ağaçtan yapılan sabanın teknolojinin gelişmesiyle beraber demir şeklini alması ile verimlilik daha da artmıştır. Bununla beraber teknolojinin gelişmesi ile yeni aletlerle beraber kullanılmaya başlanmıştır. Böylece değirmenler, dokuma tezgâhları üretime yönelik faaliyetler daha da kolaylaşır. Bu nedenle tarımsal ürünlere ihtiyaçta buna bağlı olarak artmıştır. Feodal toplumun en temel enerji ihtiyacını insanlar ve hayvanlar sağlamaktadır. Değirmenler suyun gücünden faydalanırken, bunun dışında rüzgâr gücü de birçok alanda enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Bu dönemin besin kaynağı yaşanan bölgeye göre değişmektedir. Avrupa’da tüketilen besin maddeleri ile Asya’da tüketilen besin maddeleri birbirinden farklıdır. Fakat genel olarak buğday, mısır, çavdar, arpa, darı, pirinç gibi tahıllar en yaygın besin kaynaklarıdır. Bu dönemin tekstil ürünleri pamuk, keten ve ipektir. İpek varlıklı insanların tercih ettiği bir üründür (Fülberth, 2008: 87-90). Feodalizmde şehirler üretim merkezi değil; toplumun aylakça tüketim yapacağı yerlerdir. Üretim daha çok köylerde ve beylerin elindedir. Fakat bu üretim kendi içerisinde. Şehirdeki üretimi loncalar düzenlemiştir. Fakat günümüzdeki gibi kâr yapma amaçları teşvik edilmemiş ve rekabet ortamı oluşmamıştır. Üretim metotları ve ücretler önceden loncalar tarafından belirlenmiş birtakım kuralları barındırmaktadır (Heilbroner, 1970: 42-43). Bu kurallar uzmanlaşma ve sermaye birikimini kısmen engellemektedir.

Feodal toplumda üretim ilişkisini serf ve derebeyi oluşturmaktadır. S erf, köle değildir. Egemenlik hakları feodal beye bağlı olmasına rağmen bu haklar sınırlıdır. Serflerin toprak mülkiyetleri yoktur. Yaşamlarına idame ettirmek için feodal beyin mülklerinde çalışır. S erf bu noktada köleden farklıdır. Çünkü serfin üzerindeki sınırlı mülkiyet, egemenlik hakkı serfin kendi iktisadını oluşturmaya zemin hazırlamaktadır. Her hâlükârda serfler büyük mülkiyet sahibi feodal beyler tarafından sömürülürler (Nikitin, 2005: 37-38). Feodal bey bu sayede serfleri angarya işlerde kullanmaktadır. S erf belirli bir toprağı beyin adına işlemektedir. Dolaysız üretici olarak adlandırılan serfler feodal beylerin emirleri altındadır. Üretim sürecinde ürünlerin büyük bir kısmını alan feodal beyin her türlü işlerinde ona hizmet etmektedir. Beyler tarım topraklarının yanında köyler, hatta bazı şehirlerde bile etkili olmuşlardır. Bu şekilde hem köyde köylüler hem de şehirdeki insanlar ve zanaatkârlar üzerinde etkili olmuşlardır. Dolaysız üretici olarak tanımlanan serflerin ve beylerin etkin rol oynadığı bu dönemde temel üretim biçimi olarak

angarya ekonomisi ve faiz ekonomisi gösterilebilir. Her iki durumda da beyler, serfler üzerinde egemenlik hakkı iddia etmektedir. Toprağın tek sahibinin bey olduğu bu dönemde bütün tarımsal faaliyetler serflerin emeği ile yürütülmektedir. Serfin ya da köylünün

“Serfin emek-zamanı iki bölümden oluşuyordu. Gerekli emek-zamanı ve ek emek-zamanı. Gerekli emek-zamanı içinde, köylü kendisinin ve ailesinin yaşamasını sağlamak için gerekli olanı üretti. Ek emek-zamanında ise, köylünün yarattığı artı-ürüne, senyör toprak rantı biçiminde sahip çıkardı(angarya, aynı vergi, para). Köylülerin bu sömürü biçimi bütün halklarda, feodalizmin başlıca niteliğini oluşturur (Nikitin, 2005: 38)

Bu şekilde artı ürün elde eden serfler faiz, mülkiyet kirası veya geçimini bu ürünler ile sağlamaktadır. Aynı zamanda bu ürünler toprak sahibi yani bey ile paylaşılmaktadır (Aydemir ve Genç, 2011: 231-232). Beyin ve serflerinin tüm geçimini bu artık ürün sağlamaktadır.

Bu iki ekonomik üretimden angarya ekonomisinde toprak, bey toprağı ve köylü toprağı diye iki bölüme ayrılır. Köylü bu iki toprak payını aynı anda üretime sokar. Her ikisinde de artı ürün elde eder. Köylüler emekleri ile bu toprakları işler ve yeniden üretim için gerekli ürünleri elde ederler. *“Angaryanın (tıpkı köle emeğinde olduğu gibi) ücretli emek ile ortak yanı öncekinin emekle ödenmesidir, ürün ile değil, para ile hiç değil”* (Marx ve Engels, 2009: 228). Dahası her iki toprağın işletmesinde de köylüler beyin angarya işlerini de yaparlar. Bu hakkın sebebi *“senyörün (derebeyin) toprak üzerindeki mülkiyet hakkı ile serf üzerindeki sınırlı mülkiyet hakkında yatar”* (Nikitin, 2005: 37). Faiz ekonomisinde ise bütün toprak köylülere dağıtılmaktadır. Üretilen artı ürünün bir kısmı faiz olarak beye verilir. Geri kalan kısım ise ailenin geçimi ve tarımsal üretimin yeniden üretimi için kullanılır (Aydemir ve Genç, 2011: 232). Buna bağlı olarak faiz ve geçimi için elde ettiği ürünün birikimi sağlanmamaktadır.

Feodalizmde toprak sahiplerinin köylüleri sömürmesi, ‘emek-rant, ürün-rant ve para rant’ şeklinde görülmektedir. Emek-rant angarya ekonomisi olarak adlandırılan köylünün belirli günlerde beyin topraklarında çalıştığı, bu çalışma sırasında kendi üretim araçlarını (saban, tırpan, iş hayvanları vs.) kullandığı şekilde görülmektedir. Köylü bu çalışma sırasında toprağı işliyor, tohumu ekiyor, ürünü topluyor, hayvanları besliyor, beyin neredeyse bütün işlerini görüyordur. Bu şekilde angarya sisteminde köylü kendisi için çalıştığında daha özverili çalışırken beyin angarya işleri için gerekli öz veriyi

göstermemektedir. Bu nedenle beyler işlerin ilerlemesi için zaman zaman despot bir tavır sergiler. Bu nedenle emek-rant yerini zamanla ürün-ranta bırakır. Bu şekilde verimliliği artırmayı düşünen beyler en azından elde edebilecekleri ürün miktarını önceden tahmin edebilmektedir. Köylü “ayni vergi” şeklinde belirli miktarda hayvan, tahıl ve tarımsal ürün vermektedir. Bu yaklaşım ürünlerde verimliliği arttırır. Fakat yine bu şekilde de angaryanın kalıntısı olarak beyin işletmesindeki diğer işleri de görürler. Ürün-rantta ise köylü emek-ranta göre biraz daha özgürdür. Çünkü ödemeyi artık emeği ile değil ürün ile yapabilmektedir. Bu durum köylünün egemenlik haklarını genişletir. Aynı zamanda artık-ürünün arttırılmasını da teşvik etmiştir. Zamanla bu durum feodal beylerin şehirlerdeki ürünlere olan ihtiyacı sebebiyle para şeklini alır. Para-rant olarak adlandırılan bu durumda mübadele artık para ile sağlanmaktadır. Para-rant ilişkisi kapitalizmin olgunlaşması için gerekli zemini sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda gelirlerini arttırmak isteyen toprak sahiplerini, köylü üzerindeki vergilerini arttırma yoluna götürür. Değirmen gibi birçok işletmeninde işletmecisi olan feodal beyler hizmetler ve ürünler karşılığında yüksek miktarda ücret talep etmektedirler. Rant kavramının işleyişinde görüldüğü gibi tüm koşullarda köylünün emek gücü ile üretim yapması lazımdır. Feodal beyin tüm geçiminin temelini sağlayan köylüler beyin yanında çalışan hizmetkârların, işçilerinde geçimini sağlamasını sağlayan mübadele ürünlerini sağlamaktadır. Bu bağımlılık ilişkisi sulu tarım yapılan bölgelerde daha da artmaktadır. Çünkü bu tür bölgelerde sadece toprak değil aynı zamanda suyuolları da feodal beyin tekelinde bulunmaktadır. (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 66-68). Böylece feodal bey gücünü pekiştirmektedir.

1.2.1.2. Toplumsal Yapı

Feodalizmin toplumsal yapısını toprağı olmayan köylüler, serfler ve toprak sahibi beyler (soylular) oluşturmaktadır. Bu ilişki toprak mülkiyet (toprak ağalığı) üzerine kuruludur. Bu bağımlılık ilişkisini Fülberth şu şekilde belirlemiştir (2008: 90):

1. Serf İlişkisi: S erf ilişkisinde köylüler feodal beyin egemenliği altında her türlü angarya işi görür, artık ürün sağlar. Köleci toplumdan farklı mal olarak görülmemeleri ve alınıp satılamaz olmalarıdır. Satma işlemi sadece toprak ile beraber olabilmektedir.
2. Diğer bağımlılık ilişkisi ise bey topraklarını köylülere kiraya verip artık üründen pay almalarıdır. Ortakçılık işletme biçimi bu sınıfta

değerlendirilmektedir. Bu ilişki sözleşme özgürlüğünün de temelidir. Bu şekilde beyler üretimi arttırmayı planlamaktadır.

Feodal beyler sınıfı da ortaçağda kendi içerisinde bir bütünlük oluşturmamaktadır. Küçük feodal beyler, büyük feodal beylerin altında onlara hizmet etmekte ve vergi ödemektedir. Hamilik yapan bu büyük feodal beylere senyör, himaye edilen küçük feodal beylere ise vasal adı verilmektedir. Egemen bir sınıf olan feodal beyler yani devletin başında duranlara ise soylular denilmektedir (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 73). Sınıflı bir toplum yapısı olan feodalizmde toplum hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür. Toplumu oluşturan sınıfları Aydemir ve Genç şu şekilde tasnif etmiştir (2011: 229):

Başlıca Sınıflar

- Büyük toprak sahibi asiller (soylular)
- Din adamları
- Burjuvalar
- Köylüler
- Serfler
- Serbest köylüler

Din adamları da büyük toprak sahipleridir. Din adamlarının da büyük çapta toprak mülkiyeti bulunmaktadır. Dolayısıyla buna paralel olarak eşit çapta serfleri vardır. Toplumun düşünce yapısının şekillenmesinde etkilidirler. Şehirde toplumsal tabakalaşma köylerden daha net gözlemlenebilmektedir. Zanaatkârlar, tüccarlar, loncaların başındaki ustalar, vasıfsız işçiler şehirdeki sosyal tabayı oluşturmaktadır. Bu tabakalar arasında zaman zaman sınıf mücadelesi ortaya çıkar. Feodal beyler ekonomik güçleri sebebiyle şehirlerde de etkilidir. Şehirlerde ticaret faaliyetleri köylere göre daha ileri seviyelerdedir. Tüccarlar ithal ürünleri genelde feodal beylere satarlar. Bu ürünlerin ödemesini topraktan elde ettikleri rantlarla yapmaktadırlar. (Aydemir ve Genç, 2011: 236). Bu ödeme biçimi daha sonra sermaye birikiminin önünü açacaktır.

Feodal beylerde silah bulundurma yetkisi bulunmaktadır. Bu silahlanma feodal beylerin köylüleri angarya işlerde çalıştırmayı silah yoluyla yapmaya yönlendirmektedir. Feodal beyler köylüleri sık sık döver. “*Lenin, serfliğe dayalı bağımlılığı ‘serf köleliği’ olarak adlandır*”maktadır (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 73). Ekonomik

yaptırımın yerine bu tarz despot tutumlar sebebiyle batıdaki köylülerin doğudaki soylulara hizmet için kaçmalarına neden olur. Çünkü doğuda köylülere toprak dağıtılmış ve bu şekilde toprak ağalığı sistemi yayılmaya başlamıştır. Bu şekilde serflik ilişkisi yeni bir bağımlılık ilişkisi olan marabalığa dönüşmüştür (Fülberth, 2008: 87-92). Marabalığın serflerle birçok ortak yönü bulunmaktadır.

1.1.1.3. Feodal Toplumun Üretici Güçlerinin Gelişmesi

Feodal dönemde üretim bir önceki toplumsal yapı olan kölecî topluma göre ileridedir. Tarımsal teknolojinin gelişmesi, bazı üretim tekniklerinin kullanılması ile bağcılık, sebzecilik önemli bir gelişme kaydeder. Tahıl veriminde artış sağlanır. Hayvancılık yine aynı keza kölecî toplumdan daha ileri seviyelere gelir. Çayırılar, otlaklar ıslah edilip genişletilir. Buna bağlı olarak hayvansal üretimde de bir artış meydana gelir. Zanaatkârlar, iş aletleri üretiminde ustalaştıkça iş bölümü yapılır. Bu da uzmanlığı, verimi ve gelişmeyi arttırır. Bu nedenle demir, bakır gibi hammaddelere ihtiyaç artar. Buna rağmen feodal üretim ilişkilerini sürdüren köylerde egemenlik hakları kısıtlı olan köylüler yeterli verimi sağlayamazken; şehirlerde de zanaatkârlar loncaların katı kuralları ve tüzükleri ile ihtiyaç olan gelişmeyi sağlayamazlar ("Politik Ekonomi Ders Kitabı", 1996: 75-76). Bu nedenle toplum yeni bir üretim ilişkine ihtiyaç duymaktadır.

1.2.2. Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT)

Asya Tipi Üretim Tarzı kavramını ilk olarak Marx ortaya atmıştır. Türkiye’de ise bu tartışmalar edebiyat dünyasında önemli bir isim olan Kemal Tahir’in Sencer Divitçioğlu ile tanışması ile başlamıştır (Hüküm, 2016: 118). Divitçioğlu yaptığı araştırmalarda Osmanlı İmparatorluğu’nun XIV. ve XV. yüzyıllarını seçmiş ve Asya Tipi Üretim Tarzını ile ilgili çalışmasını bu dönem aralığında sınırlı tutmuştur (Divitçioğlu, 1981: 5). Bu üretim tarzı ile klasik feodalite arasındaki bazı farklılıklar, benzerlikler üzerine düşüncelerini belirtmiştir. Çalışmanın kapsamı dışında olduğu için Osmanlı’daki üretim tarzı üzerine tartışmaların dışında kalarak kapitalizmin gelişimi, feodalizm ile olan benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durup Türk toplumunda kapitalizmin eklemlenmesinin ne tür süreçlerden geçtiğini ve bu üretim tarzının nasıl etki ettiğinin anlaşılması için hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Marx 1853 yılında Engels'e yazdığı bir mektupta Türkiye, İran, Hindistan'dan bahsetmektedir. Doğuyu cennet olarak tanımlayan Marx buradaki mülkiyet ilişkilerinden bahsederken burada özel mülkiyetin yokluğundan bahsetmektedir. Engels bu mülkiyet ilişkisini açıklar nitelikte bir cevap vererek, doğudaki toprak mülkiyetinin yokluğunu Asya'nın çöllerine kadar uzanan alanın yapay sulamaya ihtiyaç duymasına bağlamaktadır (Marx ve Engels, 2009: 152) . Çünkü bahsedilen bölgelerde iklim koşulları ve toprağın cinsi yapay sulamaya ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle büyük çapta bir bayındırlığa ihtiyaç duyulduğu için bu işlerle köy veya vilayet ya da merkezi hükümet ilgilenmektedir. Suyun kullanımı ve kanalların yapımı müsterektir. Dolayısıyla toprakta özel mülkiyetin olmaması ve büyük bayındırlık işlerinin varlığı sebebiyle toprağın sahibi devlet olarak gösterilmektedir. Bu nedenle bu tarz bölgelerde Asya Tipi Üretim Tarzı hâkimdir. Buradaki devletler kamu işlerini yerine getirirken yanı sıra ordunun beslenmesi, silah, askeri ihtiyaçların temini, ulaştırma gibi ihtiyaçları da karşılamaktadır. Bu nedenle ekonominin tek elden yönetilmesini ve güçlü bir otorite ihtiyacı vardır. Bu otorite ihtiyacını da devlet karşılamaktadır. Dahası toprak mülkiyetinin devlete ait olmasının yanında tasarruf hakkı da topluluklara aittir. Bu iktisadi yapıda feodalizmdekine benzer şekilde üretilen ürünün bir kısmı tüketime ayrılırken geriye kalan kısım artık ürün olarak mülk sahibi olan devlete verilir. Buna bağlı olarak kullanım değerine öncelik verilerek meta üretimi yapılmamış dolayısıyla piyasa gelişmemiştir. Yine devlete ödenen vergilerin büyük bir çoğunluğu da aynı şekildedir. Bu nedenle üretim genel olarak köylerde yapılmaktadır. Topluluklar arasında oluşabilecek her hangi bir çatışmaya otoriter devlet ve üretim modeli engel olmaktadır. Bu üretim tipi ile köyler arasında her hangi bir iktisadi bağ yoktur. Her köy kendi üretimini sağlamaktadır. Bu küçük topluluklar yeniden üretimi ve devlete verilecek artık ürünü üretmektedir. Asya Tipi Üretim Tarzında kullanım değeri hâkimdir fakat devleti temsil eden sınıfın lüks tüketim harcamaları meta üretimini uyandırmıştır. Bununla birlikte ticaret ve tefecilik de görülmektedir. Fakat köy ekonomilerinin çözülmesine neden olamamıştır. Bu ticaret ağı daha çok el sanatları ve lonca teşkilatlarının kurulmasına neden olmuştur. Bu daha çok devleti temsil eden kesimin, hâkim sınıfın ticaret ağını ve faaliyetlerini şehirlerde gerçekleştirmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra köy üretimi varlığını devam ettirmiştir. Dahası Asya Tipi Üretim Tarzında bireyler mülksüzdür. Mülkiyet devlete aittir. Devletin mülküne miri arazi denilmektedir. Buna bağlı olarak birey serf ve köleden farklı olmakla beraber zaman

zaman kolektif bir şekilde despot bir tutuma maruz kalabilir. Bu nedenle kolektif kölelik mevcuttur (Divitçioğlu, 1981: 11-41). Türkiye’de kapitalizmin çarpık ve sancılı eklemlenmesinin sebeplerinden en önemlisi ATÜT’ün özel mülkiyeti reddeden yapısıdır.

Divitçioğlu, Osmanlı üretim sistemini açıklarken Kınalızâde Ali’nin Daire-i Adiye (Adalet Halkası) olarak çizdiği halkadan faydalanır. Fakat sınıflar arası gelir eşitsizliği mevcuttur. Özellikle vezirlerin gelirleri yüksekken köylünün veya reayanın gelirleri oldukça düşüktür (Divitçioğlu, 1981: 95-96). Asya Tipi Üretim Tarzı kısaca özetlendiği gibi pek çok yönden feodal yapıya benzemektedir.

1.2.3. Osmanlı’da Mülkiyet ve Mirî Arazi

Bu başlık Osmanlı’da feodalizm var mıydı sorusuna cevap olarak hazırlanmıştır. Feodalizmin, Osmanlı üretim tarzı ile benzerlikleri ve farklılıkları vardır. Bu nedenle Osmanlı’daki toprak mülkiyeti kavramının tarihsel gelişimine çok kısa bir şekilde değinilmiştir. Osmanlı’da toprak mülkiyeti mirî arazi şeklindedir. Bu mülkiyet rejiminde toprak çiftçilere babadan oğula geçecek şekilde kiralanır, bağışlanmasına müsaade edilmemektedir. Dahası çiftçilerin üretimi durdurmalarına veya göç etmelerine müsaade edilmemektedir (Genç, 2000: 42). 16. yüzyılın sonlarından itibaren miri araziler özel kişilerin yani ‘mukata’a’nın ellerine geçmeye başlamış ve bu topraklarda büyük işletmeler kurulmuştur. İltizamdan farklı olarak burada devletin sözleşmeyi fes etme yetkisi bulunmamaktadır. İmparatorluğun çöküş devrinde, hazinenin kötü durumuna bağlı olarak hayat boyu ve irsi verilmeye başlanmıştır. Bu nedenle ağanın birer mülkü şeklini almıştır. Böylece devlet ile köylü arasına giren bu ağalar, köylüden vergi topladıkları gibi kendileri için de rant sağlamaktadırlar. Zamanla mahalli vergilerin toplanması, asker yazılması, asayişin sağlanması gibi idari işleri de yönetmişlerdir. Böylelikle ayanlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Devletin köylü üzerindeki kontrolü azalmıştır. (İnalcık, 2009: 331-332). Böylelikle “*klasik Osmanlı rejimi tarihe karışmış, ayanlar döneminde feodalleşmiş imparatorluk rejimi onun yerini almıştır*” (İnalcık, 2009: 332). Dahası mirî arazilerin mülkiyeti devletin olmakla beraber, bir tapu ile kullanım hakları reaya verilmiştir. 16. yüzyıldan sonra gücü ellerinde bulunduran mültezimler, reayanın ve sipahilerin terk ettiği toprakları ellerine geçirilir. Dahası reayanın topraklarını ise borçlandırarak ve faiz yoluyla ele geçirmektedirler. Büyük çiftlikler oluşturmaya başlamışlardır. Çiftlik sahipleri bu toprakların denetimlerini ele

geçirince sömürüyü arttırıp, angarya uygulamaya başlamışlardır. Bu büyük çiftliklerde üretim, mevsimlik işçiler ve toprak kiralari görölmektedir. Bu toprak kiralariinin en yaygın görölen biçimi ortakçılıktır. Böylece angaryalar ve despot tutumda bir artış yaşanırken ayan hem devlet adına vergi hem de üreticiden kira talep etmektedir. Bu çiftlikleri Batı Avrupa'daki feodal beylerin demesnelerine benzer bir gelişme olarak görmek yanlış olur (Pamuk, 2007: 157). Mirî araziler üzerinde kurulan çiftlikler özel mülk haline gelmemiştir.

Mirî araziler, feodal yapıya benzer bir şekilde dönüşmüşlerdir. Çünkü bu mülkleri eline alan mültezim veya ayan köylünün artık ürününe el koymakta ve devlete vergi verip köylünün güvenliğini sağlamaktadır. Mültezimler belirli bir miktar para vererek toprakları almakta ve o topraklar üzerinde bulunan halktan, dilediği gibi vergi toplamakta ve angaryada çalıştırmaktadır (Akşit, 1966: 42). Sonuç olarak Atüt'ün ortaya çıkma meselesi de Osmanlı'daki bu yapının ne feodalizmle ne de kapitalizmle aynı olmamasıdır. Kapitalizmin gelişmemesinin nedenlerinden birisini de oluşturmaktadır. Son olarak Osmanlı Devleti 1839'da Tımar sistemini kaldırmıştır. Tımar sahipleri uzun zamandır kullandıkları tımar topraklarında hak iddia etmişlerdir. Osmanlı Devleti tımar sahiplerine maaş bağlamıştır. Miri araziler ise 1858 yılında kabul edilen Arazi kanunu ile kaldırmıştır (Karadağ ve Şit, 2016: 60). Böylelikle toprakta özel mülkiyet hakkı vatandaşla verilmiştir.

1.2.4. Feodalizmin Çöküşü Kapitalizmin Doğuşu

Marx kapitalizmin gelişimini içsel ve dışsal nedenler olmak üzere ayırmıştır. Dahası feodalizmin çöküşü kapitalizmin doğuşu ile ilgili çeşitli tartışmalar vardır. Bu yüzden genel kabul görmüş düşünceler burada aktarılacaktır. Feodal toplumun üretiminin gelişmesi birçok alanda görölmüştür. Daha önce bahsedildiği gibi zanaat kollarında uzmanlaşma, yeni üretim dallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu zanaat kolları bölgelere göre farklılık göstermesine rağmen piyasanın gelişmesi ile diğer bölgelere de yayılmıştır. Üretici güçler feodal üretimin dar kalıpları ile çatışmaya başlamıştır. Zoraki çalışma altındaki köylüler üretimde istenilen verimi sağlayamamakta ve piyasanın talebini karşılayamamaktadır Bu nedenle yeni bir üretim ilişkisine ihtiyaç duyulmaktadır. Feodal üretim içerisinde basit meta üretimi yani üretimin piyasa için yapılması gittikçe yaygınlaşır. Buna bağlı olarak kentte zanaatkârlık artarken köylerdeki iktisadi hayat

içerisinde de mübadeleler artmaya başlar. Piyasada mübadele etmek amacıyla üretilen ürüne meta denmektedir. Aynı tür ve özelliklerdeki metalar piyasa içerisinde aynı mübadele değerini taşırlar. Fakat bu metaların üretim koşulları, üretim için harcanan emek ve zaman aynı olmayabilir. Bazı üreticiler aynı metayı üretmek için daha fazla emek ve zaman harcayabilir. Bu sebepten dolayı üretim koşulları kötü olan üreticiler, satış sırasında bu emeğin karşılığını tamamıyla alamazlar. Fakat iyi koşullarda üretim yapan üreticiler ise emek harcamaları mevcut ürünün ortalama emeğinin altında satarak kâr elde ederler. Bu şekilde kötü koşullara sahip üreticiler yoksullaşmaya başlar (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 76-77). Öte yandan diğer gruptaki üreticiler ise zenginleşerek sermaye birikimi imkânı elde etmiş olurlar. Bu durum zengin ve fakir ayrımının temelini de oluşturmaktadır. Piyasa için yapılan meta üretimi kişisel emeğe ve özel mülkiyetin varlığı üzerine kurulmaktadır. Özel mülkiyete sahip üreticiler pazarın genişlemesi ile birlikte mülkiyeti olmayan köylüleri ve zanaatkârları işçi olarak çalıştırmaya başlamıştır. Kapitalist ilişkilerin başlangıcının bir şekli olarak özel mülkiyet kavramındaki bu ilişki gösterilmektedir (Nikitin, 2005: 39-40). Buna bağlı olarak gelir dağılımındaki eşitsizlikte artmaktadır.

Kapitalizmin doğuşunun diğer bir şekli ise sermaye kavramı ile gerçekleşmiştir. Marx “*sermayenin birikimi ile özgül kapitalist üretim tarzı gelişiyor ve bu üretim tarzı ile sermaye birikimi hızlanıyor*” demektedir (Marx, 1986: 642). Kapitalizm köylülerin ve zanaatkârların ticari sermayeye olan bağımlılıkları ile oluşmaktadır. Oluşturulan metaların mübadele aracı olarak kullanılması ve daha sonra bu metaların biriktirilmesi ham madde ihtiyacını ve metaların borç verilmesini arttırmıştır. Bu da piyasa içerisinde sermayeye bağımlılığı meydana getirmektedir. Bu bağımlılık ilişkisi zanaatkârları tek bir çatı altında toplanmaya iter. Böylelikle tüccar sanayici bir kapitaliste dönüşmüştür. Buna bağlı olarak tüccarın ticaret için kullandığı sermayede kapitalist sermayeye dönüşmüştür Paraya dayalı mübadele şehirlerin etrafında şekillenmektedir. Bu durum köylerde feodal beylerin para-rant şeklinde rant sağlamalarına neden olur. Feodal sistem paraya dayalı iktisadi sistem içerisinde varlığını sürdüremez. Tüccar sınıfı sürekli kuvvetini arttırırken asillerin yükselen fiyatlar karşısında mevcut konumlarını korumaları oldukça güçleşir (Heilbroner, 1970: 55-56). Böylelikle piyasa içerisinde paranın kullanımı artar. Bu şekilde köylü içerisinde de var olan sınıf ayrımı yeniden tasarlanır. Kapitalizm ile beraber feodal bey burjuvaya; serf ise fakir köylü olarak sınıflandırılır (Nikitin, 2005: 40). Bu da

sınıflar arasında bir çatışma doğurmaktadır. Bu çatışmalar feodalizmin yıkılışını hızlandırmıştır.

Ticaret sermayesinin bu şekilde sınıflar yaratması küçük üreticilerin ürettiği ürünlerin toptan alınmasına neden olur. Bu şekilde tüccar daha büyük pazarlarda satabilen toptan alıcı konumuna gelir. Böylelikle zanaatkârlar giderek yoksullaşır. Aynı zamanda toptan alıcıların ürünlerin fiyatlarını önceden belirleyip karşılığında hammadde ve gerekli üretim malzemeleri borç olarak vermelerinin yolunu açar. Böylelikle küçük üreticiler ile tüccarlar arasında bağımlılık oluşur. Bu bağımlılık ilişkisi zanaatkârların hammadde, üretim araçlarını da borç almaları ile ücretli işçiye dönüşmelerine neden olur. Toptan alıcılar ise sanayi kapitalistine dönüşür. Bütün zanaatkârları bir çatı altında toplayan kapitalistleşen tüccarlar zanaatkârların el becerileri ve yatkınlıklarına göre iş bölümü yaparak kârlarını arttırırlar (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 79). Fakat lonca teşkilatları zanaatkârların üretimlerini arttırmasını engelliyor, kalfa yetiştirmesinden çalıştıracağı işçi sayısına kadar sınırlandırmalar koyarak lonca tüzükleri ile gelişimi zayıflatmaktadır. Bu yüzden yeni bir üretim biçimine ihtiyaç duyulmaktadır. Feodal üretim tarzı bu yeni sistemi ihtiyaç haline getirmiştir (Aydemir ve Genç, 2011: 238). Kapitalizmin içsel nedenlerle bu şekilde eklemlenir.

Kırsal alanda ise feodal üretim tarzının parçalanma süreci meta üretiminin artmasıyla beraber ivme kazanır. Paranın mübadele aracı olarak önem kazanması feodal beylerin aynı biçimde aldıkları vergileri para biçiminde alınan vergilere dönüştürür. Köylüler emekleri ile elde ettikleri ürünleri pazarda satmaları ile elde ettikleri paranın büyük bir kısmını feodal beye ödemektedir. Marx, köylülerin emeğini bu şekilde para için satmalarına ilkel birikim adını vermiştir. Köylünün mülkiyetinden ayrılarak proletarya sınıfının doğuşunun temeli olarak bu ilkel birikimi göstermiştir (Dobb, 1990: 26). Ayrıca toptan alıcılar ve tefeciler bu durumu kullanarak köylüleri köle gibi çalıştırarak, kullanmalarına neden olur. Para ilişkilerinin getirmiş olduğu bu durum köylünün giderek yoksullaşmasına neden olur. Bazı zengin köylüler bu durumdan faydalanmak isterler. Köylüye kredi vererek hayvanlarını, mahsullerini çok düşük ücretlerle alırlar. Bu durum zengin köylü ile fakir köylü arasındaki gelir dağılımı farkını iyice açar. Feodal topluma, kapitalist sistemin eklemlenme süreci bu şekilde oluşur (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 80). Marx, kapitalist toplumun evriminin yegâna unsuru olarak köylünün üretim araçlarından uzaklaşması ve mülksüzleşmesini göstermiştir (Marx ve Engels, 2009: 262).

Bu nedenle mülksüz köylü proleter olarak kente göç eder ve sanayinin insan gücünü karşılar.

Kapitalist üretim hem köyde hem de şehirde bu şekilde oluşmaya başlamıştır. Feodal düzenin temelini oluşturan serfle feodal beyler arasındaki çatışma bu gelişmeler ile artar. Feodal düzene karşı köylüler ayaklanmıştır. Burjuvazi bu çatışma ortamından yararlanarak hem feodal beyler hem de köylü üzerinde egemen sınıf olmak için yararlanmıştır (Nikitin, 2005: 40). Böylece rasyonel burjuvazi bu ortamdan en kârlı şekilde çıkmıştır.

Meta unsuru feodalizmin son dönemlerinde oldukça önemlidir. Fakat meta üretiminin önündeki en büyük engellerden biriside feodal beylerin keyfi gümrük vergileri uygulamaları, geçiş yollarında haraçlar almalarıdır. Ticaretin gelişmesi bir yere kadar bu feodal düzenin kalkmasına bağlıdır. Üretimin artması toplumsal iş bölümünün artmasına ve iktisadi bağların kuvvetlenmesine neden olur. Buda ulusal pazar kavramının ülkeye yerleşmesine neden olur. Ulusal pazar merkezi otoritenin kuvvetli olduğu bir otorite arzulamaktadır. Bunun ekonomik koşullarını sağlamış olur. Mutlakiyetçi monarşi biçiminde devletler kurulur. Feodal parçalanmışlığın açılması ve merkezi otoritenin kuvvetlendirilmesi kapitalist ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunur ("Politik Ekonomi Ders Kitabı", 1996: 77-78). Dahası ticaretin ve tüccarların sermayesinin artması ile eski üretim tarzı değişime uğramaktadır. Fakat bu değişimi üretim tarzının içyapısı belirler. Sonuçta eski üretim tarzı yerini modern dünyada kapitalizme bırakır. Fakat bunu sadece tüccar sermayesinin artmasına bağlamak eksik olur (Marx, 1990: 291). Birçok parametreye bağlıdır.

Kapitalizm tam olarak eklemlenmeden önce toptan dağıtımcılık loncaların kısıtlamalarından bağımsızdır. Kalfalar loncalara tabi değildir. Bu nedenle kendi evlerinde üretim yapıyor onları bir toptancıya veya tüccara devrediyorlardır. Bir zaman sonra hammadde ve gerekli üretim araçlarını borç alma yoluna gittiler. Bu da tüccarın kendi adına pazarlama yapmasının önünü açar. Tüccarlar bu şekilde artı değer üretebiliyorlardır. Biçimsel açıdan özgür olan işçiler tarafından üretilen ürünler o günün şartlarında girişimci olarak nitelendirilebilecek bu kişiler tarafından üretiliyordur. Bu girişimci sınıf bir süre sonra üretimlerini manifaktür (atölye) biçimine getirir. Manifaktürler üretimin insanlar tarafından yapıldığı fabrikalardır. İş bölümü bu ortamda

yerleşik hale gelir. Dolayısıyla artı ürün miktarı artarak, pazar genişletilir. Buralarda uygulanan yöntemler daha sonra sanayi devriminde kullanılan teknolojinin yöntemlerini şekillendirmektedir (Fülberth, 2008: 103-106). Manifaktürlerin büyümesi feodalizmin çöküşünü hızlandırmıştır. Çünkü kentlere gelen ve loncaların tutuculuğu sebebiyle kentte iş imkânı bulamayan köylüleri tekrar kente yöneltirler. Ayrıca tarlaların mera haline gelmesi, feodal beylerin aşırı despot tutumu manifaktürlerin insan gücü ihtiyacını karşılayacak insanları bulmalarını da kolaylaştırmaktadır (Marx ve Engels, 2009: 30). Çünkü köylü mülksüz ve üretim araçlarından uzaklaştırılmıştır.

Mülksüz insanların artması ve sermaye birikiminin artması kapitalist sistemin olmazsa olmaz koşullarıdır. Mülkiyetsiz, hiçbir üretim aracına sahip olmayan insanların sermayedarların kontrolü altında çalışmaları bu sistemi ayakta tutan unsurlardır. Kapitalizmi besleyen meta üretimi bu süreçte küçük üreticileri de mülksüzleştirip işçi olarak çalıştırmaya iten bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim araçlarının köylünün, küçük üreticilerin elinden alınması bazı bölgelerde devlet desteği ile yapılmaktadır. İngiltere’de 15. yüzyılın sonlarına doğru köylüler arazilerden kovulmaya başlanmıştır. Manifaktürlerin bez üretimi yapmaları nedeniyle yüne talep artar. Çiftlik sahipleri koyun yetiştirip köylülerin üretim araçları olan tarlaları boşaltıp mera haline getirirler. Tekrar toprak mülkiyetlerini isteyen köylüler devlet iktidarı ile karşı karşıya gelirler. Bu yüzden bu yüz yıllarda mülksüz insan yığınları, yoksul insanlar artmaya başlamıştır. Bu insanların birçoğu serserilik ile suçlanıp asılır. Rusya’da bu durum daha geç yaşanmıştır. Çarlık Rusya 1861 yılında köylülerin ayaklanması sonucu serfliği kaldırmıştır. Köylülerin topraklarından kovulması iki sonuca neden olur. İlk olarak toprak küçük bir azınlığın mülkiyeti olurken feodal mülkiyet, burjuva mülkiyetine dönüşmüştür. Öte yandan kapitalistler için sanayide çalışacak insan yığınlarını hazır hale getirilmiştir (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 81-83). Bunun sonucu olarak değer para ile ölçülürken başarının ölçüsü servet olarak değerlendirilmiştir (Yılmaz, 2004: 8). Bu değişim sadece iktisadi hayatta olmamıştır. Toplumsal hayatta bireylerin zihin dünyasında da değişimi meydana getirmiştir. Kapitalizmin eklenmemesi sadece bir kesimi değil toplumun tamamını etkiler (Erdem, 2006, 29). Dahası tarıma dayalı yaşam tarzını dayatan feodalizmden endüstriyel uygarlığa dönüşüm toplumun her katmanında etkisini göstermiştir (Huberman, 2009: 26). Ayrıca bu değişimi takip edebilenler endüstrileşme yolunda hızlı adımlar atabilmişlerdir.

1.2.5. Kapitalizm

Kapitalizm bir çeşit ekonomik sistemdir. Kapitalizm; pazar ekonomisi, serbest teşebbüs ekonomisi, kapitalist üretim tarzı, piyasa ekonomisi gibi isimler de almaktadır. Kapitalizm bir çeşit üretim örgütlenmesidir. (Yılmaz, 2004: 5). Buna bağlı olarak her dönemde kapitalizmi tanımlamak için çeşitli teoriler üretmişlerdir. Klasik iktisat¹ homoeconomicus insan modeli ile kapitalizmi açıklarken, Marx, toplumsal ilişkileri temel alan çıkarı hedef alan bir kapitalizm modeli ortaya koymuştur. Weber, bu süreci psikolojik sonuçlara dayandırmış, Sombart ise psikolojik sonuçların yanında tarihsel olguları da kapitalizmi tanımlamak için kullanmıştır (Gençoğlu, 2012: 62). Heilbroner, piyasa toplumuna dönüşmeyi kâr olgusunun yerleşmesi, paranın günlük mübadelelerde artması ve arz-talep ilişkisine bağlamıştır (Heilbroner, 1970: 43). Lenin'in kapitalizm tanımı ise şöyledir:

“Halk yığını hiçbir şeye, ya da kendi malı olarak hemen hemen hiçbir şeye sahip olmadığı halde ve bundan ötürü de işçi olarak tutulmaya zorlanırken, toprağın sahiplerine ve kapitalistlere ait olduğu bir toplum örgütlenmesine kapitalizm adı verilir” (Nikitin, 2005: 69).

Emek, toprak ve sermayenin paraya yönelmesi her şeyin satılık olduğunu göstermektedir. Bu nedenle kişinin sattığı şeyin fiyatı oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle iyi bir pazarlık elzemdir. Aksi durumda emeğin boşa gitmesi gerçekleşecektir. Buna bağlı olarak iktisadi maksimizasyon hayatın içerisine girmektedir (Heilbroner, 1970: 63). Yanı sıra emek, toprak ve sermayenin paraya dönüşmesi de kapitalizmin başarısı olarak görülebilir (Ercan, 2003: 27). Bu görüşlerin dışında Dobb, kapitalizm “*üretimin yapıldığı araç ve aletlerin, yapı ve hammaddelerin, başka bir deyişle sermayenin, ağırlıklı olarak özel ya da kişisel mülkiyette olması*” (Dobb, 1990: 12) görüşünü savunmuştur. Özel teşebbüs olarak da anılan kapitalizm, ortaklık ilişkilerinde de bu tanımı kullanmaktadır. Benzer biçimde Brenner, kapitalizmin özelliği, “*emekçinin emek gücünü satması ve üretim araçlarının özel mülkiyette olmasıdır*” (Yayla, 2019: 113) şeklinde açıklar. Buna bağlı olarak sermaye birikimi için sürekli artı değer üretilebilir. Marx ise “*üretim araçlarının toplumda ayrı bir sınıf oluşturan kapitalistlerin elinde bulunduğu bir üretim tarzı olarak tanımlamıştır*” (Dobb, 1990: 12). Dahası kapitalist üretimde işçiler bireysel özgürlükten yararlanmaktadırlar. Fakat tamamen özgür

¹ Adam Smith'in 1776 yılında yazdığı “Ulusların Zenginliği” kitabından yola çıkarak yazdığı ilk modern iktisadi görüşleri ile modern iktisadın başlangıcı olan iktisadi düşünce.

olmalarına rağmen üretim araçlarından yoksundurlar. Bu nedenle kapitalist işletmelerde çalışmak zorundadırlar (Nikitin, 2005: 69). Dahası bu zorunluluk işçi ücretlerinde keyfi ödemelere ve tavırlara neden olabilmektedir.

Nikitin, kapitalizmin ortaya çıkmasını iki koşula bağlar. Bunlardan ilki bireysel özgürlükleri olan fakat üretim araçlarından yoksun emeğini satmak zorunda olan insanların varlığı, diğeri ise önemli miktarda sermaye ve üretim araçlarının birilerinin elinde toplanmasıdır (Nikitin, 2005: 70). Marx, kapitalist üretim güçlerinin varlığını artık ürüne dayandırır. Buna bağlı olarak Marx'ın bahsettiği sınıf mücadelesinin temelini oluşturan artık ürüne sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde iki sınıfa ayrılabilir. Marx kapitalizmin varlığını dört temel dinamiğe indirgemıştır. Bunlar üretimin piyasalarda satılmak amacıyla yapılması yani meta üretimi, özel mülkiyetin varlığı, emeğin metalaşması ve iktisadi karar birimlerinin rasyonel davranışları (Güler Aydın, 2008: 9). Bunların yanında piyasa ve sermaye kavramı kapitalizm başlığı altında incelenerek kapitalizmin işleyişi anlatılacaktır.

1.2.5.1. Meta Üretimi

Kapitalist düzende küçük bir nesneden, çok büyük mülklere, emekten, bilgiye kadar her şey satılır ve meta halini alır. Toplumsal ilişkileri metalar belirler. *“Kişisel üretime değil de, satışa, pazarda değişime ayrılan ürünlerin üretimine meta üretimi denmiştir”* (Nikitin, 2005: 43). Diğer bir tanım ise *“her hangi bir insani gereksinimi gideren ve ikincisi, kendi gereksinimi için değil, değişim için üretilen bir nesnedir”* (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 98). İlkel toplumlardan günümüze kadar her toplum meta üretmiştir. Fakat günümüz toplumlarında farklı olarak eskiden toplum aynı ekonomik birimlerin üretiminden ibaretken günümüzde çok farklı ekonomik birimler tüketimleri karşılama amacıyla artı ürün üretimine geçmişlerdir. Kapitalizmin emek gücü dâhil her şeyi metalaştırması, meta üretimini evrensel boyutlara ulaştırmıştır. İnsanlar arasındaki ilişkiyi de buna bağlı olarak meta ilişkisi şekline getirmiştir. Kapitalist sermayedarın işçiyi sömürebilmesi için emek gücünden bir meta gibi faydalanması gerekir ve emek gücüne karşılık işçinin ihtiyacı olan metaları almasını sağlayan belirli bir miktarda ücret öder (Nikitin, 2005: 43-44). Bu şekilde ihtiyaçların ve üretimin meta olduğu, emeğin metalaştığı bir meta ilişkisi toplumsal yapıyla bütünleşmiş olur.

Basit meta, feodal dönemin sonlarına doğru ortaya çıkmış olan üretim şeklidir. Basit meta üretimini yapan köylü veya zanaatçı üretim araçlarına sahiptir. Dahası üretim araçlarının özel mülkiyet şeklinde bulunması da yine kapitalist toplumun özelliklerindendir. Bu sebeple kapitaliste benzemektedir. Fakat basit meta üreticisi üretimini kişisel emeği üzerine kurmuştur. Bu sebeple de proleter(işçi) ile yakınlaşır. İşçi sınıfı ile köylü arasındaki ittifak anlayışı buradan gelir. Emek gücünün metalaşması her iki sınıfı da temsil etmektedir. Öte yandan kapitalist üretici ise üretim içerisinde bulunmaz gerekli emeği para ile satın alır (Nikitin, 2005: 46). Aksine işçi emeğini metalaştırmak zorundadır.

Kapitalizmde ürünlerin kullanım ve değişim değeri olarak iki değeri vardır. Kullanım değeri belirli bir ihtiyacı karşılayabilen ürünlerdir. Bunlara örnek olarak giyinmek için kıyafet, beslenmek için ekmek gösterilebilir. Ürünlerin yararlı özellikleri kullanım değerini arttırır. Doğadaki ağaçlar, su kaynakları gibi birçok şeyin kullanım değeri vardır. Kullanım değeri piyasada satılmak amacıyla üretilen ürünün (metanın) ne derece önemli olduğunu belirleyen unsurdur. Değişim değeri ise kullanım değerine sahip bir metanın başka bir kullanım değerine sahip meta ile mübadelesi sonucu oluşur. Metanın belirli bir emek sonucunda üretilmiş olması metaların değişim değeri miktarını belirlemektedir. Aynı emeği taşıyan ürünler aynı şekilde takas edilirken farklı emek gücü harcanan ürünler ise mübadele ürün için harcanan emeklerin eşitlenmesi halinde gerçekleşmektedir (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 98-99). Bu nedenle ürünlerin değeri emek üzerinden hesaplanmaktadır.

Meta üretimi özel mülkiyet sistemine dayanmaktadır. Özel mülkiyet kavramı kapitalist ilişkilerin başlangıcı olarak gösterilebilir. “*Para, diğer bütün metaların eşdeğeri olarak işlev gören bir metadır, toplumsal emeği cisimleştirmekte ve meta üreticilerinin üretim ilişkilerini ifade etmektedir*” (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 105). Bu nedenle meta üretiminin yaygın olduğu gelişmiş piyasalarda para; “*değerlerin ölçüsü, dolaşım aracı, birikim aracı, ödeme aracı ve dünya parası olarak hizmet görür*” (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 106). Dolayısıyla para ile yapılan alışverişler genelde meta talebini karşılamaya yöneliktir.

1.2.5.2. Sermaye

Kapitalizmin gelişiminin yegâne koşullarından birisi sermaye birikimidir. Metaların mübadelesi ile elde edilen kârın birikmesiyle oluşur. Klasik iktisatçılar sermaye birikimini tasarruf kavramı ile açıklarken; Marx, bu birikim sürecinin sömürü yoluyla elde ettiğini savunmuştur. Kapitalizmin getirmiş olduğu sermaye birikiminin varlığını koruması için kârı arttırma ve büyüme zorunluluğu şarttır. Kapitalist işletmenin ve buna bağlı ekonomi için sermaye birikimi şarttır (Gençoğlu, 2012: 64). İnsanlar tarafından üretilmiş fakat tüketilmemiş olan üretim araçları olarak adlandırılan sermaye insanların bilgi ve becerilerini geliştirip yaptıkları yatırımları da kapsamaktadır (Yılmaz, 2004: 4). Sermaye aslında sürekli daha fazla paranın peşinde olduğu bir süreçtir. Bu süreci yöneten kapitalistler farklı kılıklarda ortaya çıkarlar. Finans kapitalistleri faiz karşılığı daha fazla para kazanmaya çalışırken tüccarlarda kâr olgusu ortaya çıkar. Toprak sahibi ise toprağın sınırlı olmasından dolayı rant elde etmeyi amaçlamaktadır (Harvey, 2010: 50). Hepsinin ortak amacı ellerindeki sermayeyi arttırmaktır.

Bir malın sermaye olabilmesi onun tüketimden çok tekrar üretim için kullanılması ve artırılmasını gerektirir. Her sermaye belirli bir miktar para ile yola çıkar. Başlangıçta sahip olduğundan daha fazla olarak dolaşımını gerçekleştirir (Nikitin, 2005: 72). Sermaye üretim ile artar. Bu üretimin satılması için pazara ihtiyaç vardır. Bu yönüyle feodal üretim tarzından ayrılır. Feodal üretimde ihtiyaçlar için üretim yapılırken kapitalist toplumda kâr elde edebilmek amacıyla üretim yapılmaktadır. Metaların mübadelesi ile elde edilen kâr olgusu beraberinde arz ve talebi de getirmiştir. Arz ve talep ile beraber mal stoklama yeni pazar arayışları da ortaya çıkmıştır. Girişimciliğin ön plana çıktığı pazar arayışında kâr maksimizasyonu ön plana çıkmaktadır (Gençoğlu, 2012: 64-65). Kâr maksimizasyonu nihai hedeftir.

“Paranın kendisi sermaye değildir” (Nikitin, 2005: 72). Çünkü kapitalizmden çok önce de para mevcuttur. Para, meta üretiminin yaygınlaşması ile sermayeye dönüşmüştür. Kapitalist bir işe başladıktan sonra para piyasa içerisinde dolaşır ve kapitalistin eline artmış bir şekilde geçer. Bu artan miktar kârdır. Kapitalistin bütün çabası bu kârı elde etmektir. Marx, bu kâra artı değer adını vermiştir. Kapitalistler metanın dolaştığı piyasadan paradan bir kazanç aracı olarak yararlanmışlardır. Kapitalizmde paranın dolaşımını sınırsız hale gelir. Para kendini arttırabilme yetisi kazanır. Bu tarz artı değer

yaratan veya kendiliğinden büyüeyebilen değere sermaye adı verilmektedir (Nikitin, 2005: 73). Sermaye birikiminin en kolay yolu tasarruftur. Tüketilemeyen gelir yatırım olarak kullanıldığı zaman sermaye artışı sağlanır. Fakat az gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi için gerekli tasarruf yapılamamaktadır. Buna bağılı olarak millî gelir ve buna bağılı olan bütün unsurlarda artış yaşanmamaktadır (Yılmaz, 2004: 4). Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde amaç sermaye birikimini sağlamaktır.

1.2.5.3. Özel Mülkiyet ve Sözleşme Özgürlüğü

Özel mülkiyet kavramı kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinde de mevcuttur. Fakat eski mülkiyet kavramı hukuk tarafından güvence altında değildir. Kralın isteğine bağılı olarak mülkiyet üzerindeki hak kaybedilip kazanılabilmektedir (Rand, 2004: 7). Sanayi toplumunun üretim ilişkilerinin temeli ise üretim araçları üzerindeki mülkiyete dayanmaktadır. Kapitalist üretim tarzında proletaryanın sömürülmesi özel mülkiyet kavramına bağılıdır. Kapitalist toplumlarda mülkiyet sahipleri ham madde, üretim araç ve gereçlerinin nasıl kullanılacağına dair söz hakkına sahiptirler. Üretimin şeklini mülkiyet sahipleri belirlemektedir (Güler Aydın, 2008: 10). Özel mülkiyet hak sahiplerine istediğı doğrultuda hareket hakkı tanımaktadır. Bu nedenle girişim özgürlüğü ve rekabet gibi unsurların varlığı ile yakından ilişkilidir. Girişim özgürlüğü ile birey istediğı eylemi yapma özgürlüğüne sahiptir. Piyasayı ayakta tutan bu özgür ortamda rekabetin devreye girmesi ile daha dinamik bir hal alır. Müteşebbisin kârını maksimum düzeye çıkarma isteğı rasyonel olan bireyi sözleşme özgürlüğü ile serbest bırakmıştır. Günümüzde çokça kullanılan girişimcinin temel dayanağıdır. Özel mülkiyet ile sözleşme özgürlüğü dirsek temas halindedirler. Çünkü biri olmadan; diğeri olmaz. Bireyin özgür olduğı piyasa ortamında dilediğini alıp, satma, pazarlık yapma özgürlüğü vardır. Çünkü dünyada sınırsız sayıda kaynak yoktur. Bu kaynaklar birileri tarafından mülk edinilip kullanım hakkına sahip olunur. Bu doğrultuda kanunlar oluşturulmuştur.

Sosyal kontrat kuramı (Sözleşme Özgürlüğü) piyasa ekonomisinin gelişmesi için oldukça önemlidir. Sözleşme özgürlüğü birey kavramı ile var olmaktadır. Toplumdaki bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruyarak, topluma yön veren birçok ana prensip üzerinde fikir birliğı sağlayabildikleri, anlaşabildikleri varsayılmaktadır. Dahası topluma yön veren bu tür anlaşmalar, anayasa ve hukukun temelini de oluşturmaktadır (Erol, 1997: 100). Sosyal kontrat teorisinin gelişmişliğini belirleyen unsur bireylerin o an

erişmiş oldukları rasyonalite düzeyleridir. Piyasa teorisi de bu özgür rasyonel seçimlere dayanır (Erol, 1997: 320). Bu nedenle piyasa sistemi rasyonel bireylerin tercihleri ile elde ettikleri mülkiyetleri anayasa çerçevesinde koruyan bir sistemdir.

1.2.5.4. Rasyonalite

Rasyonalite ilk olarak klasik iktisat okulu tarafından ortaya atılmıştır. Fakat diğer bütün iktisadi düşünceler bu kavramdan yararlanmışlardır. Rasyonel sözlük anlamı itibari ile “*akla uygun, aklın kurallarına dayanan, ölçülü ussal, hesaplı*” (TDK, 2005: 1645) olarak tanımlanmıştır. Kıt kaynakların kullanımı için bireylerin rasyonel davranması beklenmektedir. Bu tür rasyonel davranış sergileyen insana homoeconomicus (ekonomik insan) adı verilmiştir. Ayrıca karar birimi kavramı ile beraber kapitalizm bireyi üretici ve tüketici olarak tanımlamaktadır (Benicourt ve Guerrien, 2008: 24). Dolayısıyla homoeconomicus olan kapitalist birey hem üretici hem de tüketici olarak rasyonel bir davranış sergileyebilmektedir.

Homoeconomicus olarak nitelendirilen rasyonel insan kıt kaynakları kullanımda fayda ve çıkarını en çoklayıcı tutum sergilemektedir. “Rasyo “oran” rasyonel ise “orantılı” anlamına gelmektedir. Rasyonalite ise “akılcılık” kelimesi ile Türkçe’de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. “Ekonomik insan” olarak tanımlanan homoeconomicus ise çıkarını maksimum seviyede tutan insandır (Şeniğne, 2011: 3). Kökeni rasyonaliteye dayanan homoeconomicus insan modeli kapitalist sisteminin insan modelini temsil etmektedir. Maksimum fayda sağlamaya çalışan homoeconomicus insan modeli rasyoneldir. Neoklasik iktisat² teorisine göre homoeconomicus insan modeli tam enformasyona sahiptir. Tercihlerinde en ufak bir kararsızlık belirtisi göstermez ve tercih önceliği kendisine azami tatmin, fayda sağlayan şeylerdir (Baudrillard, 2008: 78). Bu şekilde çeşitli fırsatlar karşısında en iyi yolu kendi çıkarına en fazla yarayanı veya Bentham’cı bir anlayışla en fazla hazzı sağlamaktadır.

İktisadi birey akılcıdır. Fakat bu akılcılık bireyin içerisinde bulunduğu şartlara ve bireylere göre değişmektedir. Dahası bu akılcılık anlayışı bireyin hedeflerine ulaşırken kullandığı araçlar arasındaki ilişkiyi dikkate almaktadır. Bu nedenle her zaman kazanç güden bir hale bürünmüştür. Özel (2009: 52) akılcılığa örnek verirken Rahibe Theresa ve

² Klasik iktisadın devamı olan neoklasik iktisat kapitalist sistemin(yerleşik iktisadın) temel dayanağıdır.

Hitler'i karşılaştırmıştır. Her iki isimin de kendilerine ait hedefleri olduğunu ve her ikisinin de çıkarlarını maksimum seviyede çoklaştırmaları biçiminde davranacaklarını kabul etmektedir. Bu doğrultuda her ikisinin de iktisadi karar birimlerinin rasyonel davranış içerisinde olduğunu ispatlamaktadır.

Yapılan tercihler olası eylemlerin sonuçlarını oluşturur. Buna bağlı olarak her bireye mutluluk ve haz veren etkenler farklılık göstermektedir. Bireysellik ön plana çıkmaktadır. İnsanların bireysel ve özgür oldukları piyasa ortamında serbest rekabetin varlığı ile bireyler uyum içerisinde. Dolayısıyla bireyler rasyonel (akılcı) davranmak zorunda ve faydalarını maksimum seviyede tutmak zorundadırlar. Birey maksimum fayda sağladıkça toplum da maksimum fayda sağlamaktadır (Argun, 2016:5). Çünkü piyasa ekonomisinde her şey bir biri ile ilintilidir. En küçük meta üretiminden tutunda da büyük sanayi üretimi arasında piyasa aracılığı ile bir bağ vardır. Bu bağ rasyonalite ile de ilişkilidir.

1.2.5.5. Emegın Metalaşması

Nesnelerin bir kullanım bir de mübadele değeri vardır. Meta kullanım ihtiyacını karşılar. Dolayısıyla insanların gereksinimlerini giderir. Genellikle piyasa içerisinde mübadele edilmek amacıyla üretilmektedir. Bir nesneyi kendisi veya hediye etmek için üreten birey ürün üretmiş olmakla beraber meta üretmemiştir. Çünkü meta toplumdaki her hangi bir ihtiyacı karşılamak için üretilip mübadele edilmektedir. Bu mübadele ile birey kâr elde eder. Buna bağlı olarak kullanım değerinin dışında, değeri için mübadele edilir. Meta, ekmek ve elbise gibi öncelikli gereksinimleri karşılayabildiği gibi elmas, mücevher gibi gereksinimleri de karşılayabilir. Dahası üretim aracı olan makine, traktör, doğal gaz vb. ürünlerde meta olabilir. Ayrıca insanoğlu kullanım değerini keşfettiği ürünleri de meta olarak kullanabilir. Örneğin doğal madenlerin birçoğu daha önce hiçbir kullanım değerine sahip değilken günümüzde teknolojinin gelişmesi ile kullanım değeri kazanmış ve meta olarak kullanılmaktadır (Nikitin, 2005: 46-47). Yüz yıllar önce bor madeninin hiçbir kullanım değeri yokken günümüzde kıymetli bir meta halini almıştır.

Metanın kullanım değeri mübadele (değişim) sırasında hangi ölçeği kullanacağı sorusunu da beraberinde getirmiştir. Herhangi bir maddenin farklı bir kullanım değerine sahip ürün ile ne şekilde mübadele edileceği sorusu ortak bir unsur bulmayı gerekli hale getirmiştir. Değişim sırasında kullanılan bu ölçek emektir. Her meta için bir miktar emek

kullanılmaktadır. Bu da bütün metallerde bulunan ortak unsurdur. Bu nedenle bütün metaller piyasa içerisinde mübadele değeri tespit edilerek mübadele olanağı sağlar. Kısaca değer kavramı emek ile tespit edilmiş olur. Dahası emekçiler üretim araçlarından kopmuş ve bu nedenle ücretli emekçi olmuşlardır (Marx, 1986: 731). Nicel ilişkilere bağlı olan metanın değişim oranı mübadele edilebilen metaların aynı değere sahip olduklarını göstermektedir. Fakat metaller kullanım değeri bakımından farklıdır. Örneğin kalem, kitap, televizyon, araba gibi. Ama mübadele değeri bakımından ortaktır. Çünkü bütün metallerde insan emeği mevcuttur (Nikitin, 2005: 47-50). Bu nedenle metallerin değerini hesaplarken ne kadar emek harcadığına bakılır. Günümüz kapitalist toplumlarında metaller harcanan emek görünmez bir hal almıştır. Fakat bir malın değerini ona harcanan emek belirlemektedir. Beden işçiliği gibi emeğin doğrudan görüldüğü işler hariç metaller üzerinden bu emeği görmek pek olanaklı değildir. Çünkü meta ile tüketici arasına piyasa girmiştir. Bu durum bireylerin kendine yabancılaşmasının nedenlerinden birisidir. Bütün mübadeleyi piyasa kontrol etmektedir.

Kapitalizm emeğin piyasada satılması ile kendisine yeni değerler sistemi oluşturmuştur. Emeğin değeri ile insanın değeri aynı kabul edilmiş “çalışmaya ekmek yok” anlayışı ile hareket edilmiştir. Yaşamak zorunda olan ve “özgür emeğini” satmak zorunda olan mülksüz, üretim araçlarına sahip olmayan bireyin çalışmak zorunda olmasını ve bunun piyasa ve sözleşme özgürlüğü kapsamında yapılmasını değer sistemi olarak kabul etmiştir (Bakır, 2018: 344). Bu nedenle de piyasa ekonomisi yani kapitalizm toplumsal değer yargılarını yıkıp kendi değer yargılarını topluma eklelemektedir. Bu nedenle kapitalistleşen ve feodal özelliklerin korunduğu toplumsal ilişkilerde bazı çarpıklıklar görünmektedir. Feodal düzendeki angarya ekonomisinden kurtulan bireyler mülksüzlerdir. Piyasa aracılığıyla emeklerini satabilme olanakları kazanmışlardır.

1.2.5.6. Piyasa

Kapitalist üretim tarzı piyasa ile var olur. Piyasanın var olması için ise “mübadele değeri için üretim”, “emeğin metalaşması” ve “artığa ekonomi içerisinde el konulması” gereklidir. Bu üç ilke meta üretimini ve metalleri artık değere dönüştürecek piyasayı gerekli kılmaktadır. Metallerin arz edildiği ve emeğin özgürce alınıp satılabileceği piyasaya ihtiyaç vardır. Bütün ekonomik üretim tarzlarında var olan artığın piyasa içerisinde mevcut olması piyasanın kapitalizm için önemini belirtmekte kolaylık

sağlamaktadır. Piyasa, yeniden üretimin oluşmasını sağlamaktadır. Piyasa, bir aracılık faaliyetinin ötesinde toplumsal hayatı kendisine bağımlı kılmaktadır. Çünkü kapitalizm öncesi üretim tarzlarında üretim ihtiyaçlara yönelik olarak kullanım değeri üzerinden yapılırken, kapitalist üretim tarzında ise üretim mübadele değeri için yapılmaktadır. Prekapitalist olarak adlandırılan geçiş sürecinde artık ürünler mübadele değeri karşılığında satılmaz, beylere (ağalara) verilir. Geçimlik sağlanırdı. Kapitalist üretim tarzında ise mübadele değeri sebebiyle üretim yapılmaktadır. Zamanla emeğinde mübadele edildiği piyasa içerisinde emeğin metalaşması şeklini almaktadır. Bu nedenle piyasa içerisinde ücretli emekçiler ve kapitalistler olarak iki sınıf ortaya çıkmıştır. Bu sınıf arasındaki ilişkinin varlığı ve yapısı piyasaya bağlıdır. Bu ilişkinin sınırlarını belirleyen piyasa, feodal üretim tarzının despot, baskıcı şekilde artığa el koyma yönteminin aksine; kapitalist üretim biçiminde piyasanın varlığı ile metaların mübadelesi bu işlemi sağlamaktadır. Üretim araçlarının piyasa içerisinde bulunması ve piyasa aracılığı ile sağlanması feodal yapıdan farklıdır. Fakat piyasa burada bir fırsat değil zorunluluktur. Bu nedenle yapılan zorunlu mübadele yapılan sömürünün de açıklayıcısı konumundadır. Bu nedenle feodal toplumdaki kadar net değildir. Çünkü toplumsal ilişkileri piyasa şekillendirmektedir (Eren, 2008: 47-50). Piyasayı belirleyen üretim ilişkilerini Boratav (1980) aşağıdaki tablo ile tasnif etmiştir:

Tablo 2. İki Ölçüte Göre Üretim İlişkilerinin Saptanması

	Köleci Üretim İlişkisi	Feodal Asya-Tipi Üretim İlişkisi	Küçük Meta Üretimi	Kapitalist Üretim İlişkisi
Hukuki Egemenlik Ölçütü	(-)	(+)	(+)	(-)
Piyasa Ölçütü	(-)	(-)	(+)	(+)
Dolaysız Üretici	Köle	Köylü	Köylü, Zanaatkar	İşçi
Artığa El Koyan	Köle Sahibi	Feodal bey, bürokrasi ve çevresi	Tüccar, Tefeci	Kapitalist
Temel Bölüşüm Kategorisi	Kölenin artı emeği	Feodal rant, vergi	Tüccar kârı, faiz	Artı değer

Kaynak: Boratav, 1980: 24.

Tablo 2’de köleci toplumdan kapitalist topluma evrilirken değişen egemenlik ölçütü, piyasanın varlığı, dolaysız üreticinin kim olduğu, artığa el koyanın kim olduğu ve temel bölüşüm kategorileri tablolaştırılmıştır. Böylelikle bu unsurlardaki evrimin ne şekilde gerçekleştiği tablo üzerinden kolayca tespit edilebilmektedir.

2. BÖLÜM

KÖY ROMANLARINDA FEODALİZM VE KAPİTALİZM

2.1. Köy Romanlarında Feodalizm

Feodalizm, köleci (sınıflı) toplumdan sonra gelen yeni sınıflı toplumdur. İnsanların köle olarak alınıp satıldığı dönemin son bulması ile yerleşmiştir. Feodal sistem daha önce bahsedildiği gibi serf ve efendi ilişkisine dayanmaktadır. Toprağa dayalı olan bu sistem birçok ülkede farklı zamanlarda varlığını sürdürmüştür. Türkiye’de ve Osmanlı’da tam anlamıyla Avrupa feodalizmi görülmemektedir fakat benzer feodal özellikler çeşitli zamanlarda varlığını gösterirken bu döneme ait bazı uygulamalar hala sürdürülmektedir. *“Tarımda, köylülerin çiftlik sahibine feodal bağımlılığı, çalışarak ödeme, yarıcılık, vb. biçiminde varlığını korur* (‘‘Politik Ekonomi Ders Kitabı’’, 1996: 251). Özellikle tarım alanında ve köylerde görülen bu tür uygulamalar Türk edebiyatında köy romanı olarak adlandırılan romanların çoğunda görülmektedir. Yazarların genellikle ‘‘toplumcu gerçekçi’’ çizgide kaleme aldığı bu eserler ele aldıkları dönem hakkında önemli panoramalar sunmaktadır (Moran, 2002: 54). Marksist teoriden beslenen toplumcu gerçekçilik anlayışı Marx’ın kapitalizme geçiş ve sınıflar arası mücadele teorisini desteklemektedir. İncelenen romanlarda özellikle mücadeleler ülkü değer (tematik güç) ve karşıt değer (karşı güç) olarak olay örgüsünün oluşmasını sağlayan çatışmayı oluşturmaktadır. Bu çatışma kişiler, kavramlar ve simgeler düzleminde romanlardaki kurguyu canlı tutarken aynı zamanda temelleri Marksist teoriye dayanan sınıfsal çatışmanın da temelini oluşturmaktadır (Korkmaz, 2002: 273). Bu çatışmayı Cumhuriyet dönemi köy romanlarında sıkça gözlemlemekteyiz.

İktisadi hayatın edebiyata sirayetinin en güzel örneklerinden birisi Sadri Ertem’in *Çıkrıklar Durunca* (1931) adlı romanıdır. Osmanlı döneminde kapitalizmin eklemlendiği dönemde köy ve kasabadaki hayatı anlatmaktadır. Endüstrileşmede geri kalmayı, köylünün, zanaatkârların bu süreçte yaşadıklarını eser estetik bir şekilde okuyucularına sunmuştur. Osmanlı’nın ticari hayatının, köylünün, zanaatkârın ve endüstrileşme karşısında loncaların tutum ve davranışları anlatılmıştır. Dahası toplumsal yapı içerisinde sosyo-ekonomik gerçekliklerin anlatılmıştır (Demir, 2006: 112). Eserde feodalizme

benzer özelliklerin korunduğunu Sıddıkzade'ye ürettikleri yemenileri getiren ve yarıcılık yapan köylülerin hesap defterinin okunmasıyla anlaşılmaktadır.

“Sıddıkzade katibine bağırdı:

‘Mehmet Efendi!!! Şu defteri getir...’

Mehmet Efendi ince, uzun bir defteri çıkardı.

‘Bak şu yarıcıların hesabına’

Mehmet Efendi bir seferde okudu:

‘Bir okkası deşteban ücreti kaldı, 69 kıyye otuz dört buçuk okkası efendinin hakkı minha! Otuz dört buçuk kıyye tutar.

12 kıyyesi öküz masrafı... Minha! Kaldı 22 buçuk okka...

10 kıyyesi sapan masrafı minhaaa! Kaldı 12 kıyye buğday helalinden malınız.’

Yarıcılara seksener okkalık buğday istihsalatından ancak 12 okka isabet ediyordu. Köylüler bu hesaptan memnun oldular” (ÇD, s. 56).

Yukarıda bahsedildiği gibi Sıddıkzade de paylaşımı ürün ile (aynı şekilde) yapmaktadır. Osmanlı ağırlık ölçüleri olan kıyye ve okka kullanılarak ürünün paylaşımını veya emeğin mübadelesi yine ürün olarak yapılmaktadır. Ortakçılık burada yarıcılık olarak adlandırılmıştır. Yarıcılık bir bakıma ürünün bölüşüm kategorisini de göstermektedir. Para- rant şekline nazaran ürün-rant şeklinde gerçekleştirilen bu bölüşüm feodal rantın varlığının ispatıdır (Boratav, 1980: 32). Aynı zamanda feodalizmde görüldüğü gibi üretim araçlarını elinde tutan bey tarafından paylaşımın keyfi yapıldığı görülmektedir. Sıddıkzade'nin üretim araçlarını elinde tutması paylaşım noktasında keyfi davranışlar sergilemesine sebebiyet vermektedir. Köylü seksen okkalık ürün üretmesine rağmen seksen okkanın sadece on iki okkasını elde edebilmiştir. Bu da köylünün geçimini sağlamak için beyin ya da ağanın yardımına ihtiyaç duyduğunu gösterir. Pre-kapitalist olarak adlandırılan feodalizm benzeri özellikler görülen bu dönemde Sıddıkzade aynı zamanda ticaretle de uğraşmaktadır. Karma ekonominin hâkim olduğu bu dönemde endüstriyel kapitalizm tam olarak yerleşmemiştir. Fakat etkileri ile köylünün üretim faaliyetlerini ve ürün pazarını sarsacaktır. Sermayedar olan Sıddıkzade köylüye yarıcılıktan (ortakçılık) elde ettikleri paylarını verdikten sonra köylü ile hesap yapmaktadır.

“Memiş tuzdan, şellakiden, semerden borcun üç yüz elli, alacağın yetmiş beş.

Bu hesabı nasıl kapatalım?

Sen şimdi daha basma alacaksın, tuz alacaksın, yemeni alacaksın bunların parasını nasıl dersin?”(ÇD, s.57).

Görüldüğü gibi elde ettiği kazanç geçimine dahi yetmeyen köylü tekrar borç almakta ve ürettiği ürün eline geçmeden toprak ağalığının yanında aynı zamanda tüccarlıkta yapan, Sıddıkzade bu sayede despot tutum sergileme imkânı elde etmektedir. Dahası köylünün ihtiyacı olan parayı faiz vererek kârını çoklaştırmakta, rasyonel düşünerek köylünün sermaye birikimi yapamamasına neden olurken; kendisi bu imkândan faydalanmaktadır.

“Sıddıkzade kasayı açtı.

Al şu 285 kuruşu, ver Mehmet Efendi'ye borcunu kapasın. Bunu vermezsen sana yeniden mal yok ha!

Mehmet Efendi elinden 285 kuruşu aldı, üç yüz otuz üç kuruşluk bir senet yazdı, başparmağını bas dedi.

Köylü parmağını bastı, parmağını basar basmaz köylü canlandı.

Efendi... Ağam bir top şelaki, bir top basma, on okka tuz da yaz deftere” diye söylendi.

Bütün köylüler böylece hesaplarını gördüler. Heybelerini doldurdular, kâtip hepsine, tiftikleri buraya haaaa! Diye gözlerini aç a aç tembih geçti. Kimi heybesini boğazından geçirdi, kimi eşeğine” (ÇD, s.57)

Burada görüldüğü gibi ortakçılık yapan köylü elde ettiği ürünü Sıddıkzade' ye vermektedir. Küçük meta üretimi veya prekapitalist olarak adlandırılan bu üretim biçimi kapitalizmin yerleşmesinin unsurlarından birisidir. *“Küçük meta üretiminde tüccar doğrudan doğruya artığa el koyan ana kategoridir”* (Boratav, 2004: 42). Görüldüğü gibi Sıddıkzade de doğrudan artığa el koymuş ve tarımsal olmayan tüketim malları ve üretim girdileri almıştır. Az gelişmiş tarım ekonomilerinde görülen bu tür davranışlar kapitalizmin eklenme sürecinde ortaya çıkar. Bu dönemlerde ticaret ile uğraşan varlıklı kişiler artık ürünü ele geçirmek için bu tür doğrudan mübadele içerisine girerler. Sıddıkzade de bu kişilerden birisidir. Üretilen ürünlerin büyük bir kısmını ortakçılık ile ele geçirirken kalan kısmını ise faiz ile elde etmektedir. Bu sebeple köylünün gözünde *“Sıddıkzade kaymakamları, kadıları, müstantikleri püskürten yel değirmensiz ve şatosuz bir derebeyi olmuştu”r* (ÇD, s.49).

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* (1954) romanında ise Baykurt prekapitalist dönemin sonlarını tasvir etmektedir. Necip Bey çiftliğini satarak İstanbul'a yerleşir. Çiftlik satışından elde ettiği para ile apartman yaptırıp kiraya vermeyi düşünür. Daha sonra elde ettiği sermaye ile otel açmayı planlamaktadır. Ağanın bu planları köyün sosyo-ekonomik hayatında birtakım değişiklikler yaratmıştır. Romanın başkışisi Kara

Bayram'dır. Kara Bayram'ın iktisadi hayatı romanın ön sözünde yazar tarafından kaleme alınmıştır. Bu önsöz ile roman kahramanlarının iktisadi evrimi daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

“Kara Bayram Ailesi, bana göre, Türkiye’deki topraksız yada³ az topraklı aileler çokluğunun bir tipiğiydi. Bayramgil, yedi yıl öne satılan bir bey çiftliğinden borçla 40 dönüm kadar toprak almış; yükledikleri borcu yeni bitirmişler. Boyunduruğun bir yanına öküz, bir yanına inek koşuyorlar. Kır bayır topraklarının ancak üç evleği, yani 750 metre karesi sulanabiliyor, üst yanı çorak, kurak topraklar. Ama Kara Bayram, karısı, üç çocuğu ve anası Irazca umut içindedir. Gelecek harmandan sonra bir öküz alacaklar, ineği temelli sağımlık yapacaklar. Eğer bir sel, bir bela, yeni bir köy belası gelmezse, daracak evlerine bir oda ekleyecekler...” (YÖ, s. 2).

Feodal nitelikte çiftliğini satan bey, borç ve kredi ile topraklarını köylüye satmıştır. Köylü kendi imkânları doğrultusunda bu toprakları alıp artı ürün elde etmektedir. Bu ürünler ile hem geçimini sağlayıp hem de sermaye biriktirerek aldığı toprakların borçlarını ödemektedir. Fakir Baykurt bu değişen üretim tarzını gözlemlemiş ve *Yılanların Öcü* (1954) romanın ön sözünde kaleme almıştır. Romandaki olayların başlangıcına neden olan aslında yine bu iktisadi hayatın değişimidir.

“Babadan kalma, ahırlı, samanlıklı, toprak damlı bir evi, bir kağnısı; bir öküzü, bir ineği, bir eşeği, üç koyunu, iki ası kuzusu, üçü yumurtlayan on bir tavuğu ve yedi yıl önce satılan Necip Bey Çiftliği’nden boğazına kadar borca batarak aldığı kırk beş dönüm kadar toprağı... Bu toprakların ancak üç evleği sulanabiliyor, bir dönümü bile değil. Ama onu yarıcılıktan, kır bayır da olsa, bu topraklar kurtardı. Hele bu yıl borcunu da paklayınca, Karataş’ta komşu katarına girecek. Artık kendinin de bir varlık olduğunu duymaya başlıyor yavaş yavaş...” (YÖ, s. 9).

Kara Bayram annesi, karısı ve çocukları ile bu borçlarını ödemek için gece gündüz çalışmaktadır. Bu şekilde sermaye biriktirmekte ve feodal kalınlardan kurtulmaktadır. Kapitalizmin getirdiği bireyleşmeyi hissetmektedir. Bu durum bütün köy halkı için geçerlidir. Ortakçılıktan kurtulan Kara Bayram kendi imkânları ile çalışmakta ve imkânlar dâhilinde plan kurmaktadır. Borçlarını bitirdikten sonra bir oda ev yapmak istemektedir. Karısı Haçça’nın topraklarının az olmasını gelirlerinin düşük olmasını söylemesi üzerine geçmiş dönemde yaşadıklarını söylemiştir.

³ Türkçe yazım kurallarına uymayan “yada” sözcüğü Fakir Baykurt’un tüm kitaplarında bu şekilde yayımlanmıştır (*Yılanların Öcü*, s. 2).

“Yarıcılıktan kurtulduğumuz yeter ulan! Ya gene bu üç evleği eksek, kaldırdığımızın yarısını ağaya versek daha mı iyiydi? Yılda yirmi dönüm ekin, ondan kalkanın da yarısını ağa bölse daha mı iyiydi?” (YÖ, s. 38).

Karısı Haçça’ya geçmişteki gibi yarıcılık yapmaktan iyi olduğunu söyleyen Kara Bayram bu sayede feodal üretim tarzından kurtulmanın sevincini de okuyucularına yaşatmaktadır. Ağa maraba ilişkisinden kurtulmuş olmak aynı zamanda angarya işlerden kurtulmuş olmayı da göstermektedir. Bu nedenle mutludur. Kara Bayram ağanın boyunduruğundan kurtulmuş fakat borç harç içerisinde. Bu nedenle sürekli tasarruf etmekte ve sermaye birikimini gerekli görmektedir. Dahası;

“parası olan her şeyi yapar. Ötey gün konuşuyorlar Nuri’nin Kahve’nin önünde. Necip Bey, çiftliği biz ortakçılara satınca bankadan beş yüz bin lirayı almış. Gitmiş doğru İstanbul’un Boğaziçi’ne. Bir büyük ev yaptırmış. Yedi kat. Bir de büyük bahçe almış. Evin her katında kiracı olarak dört hane eyleşirmiş. Kıyametin parası aydan aya. Diyorlar ki çiftliği sattı parayı çoğalttı, gitti İstanbul’a, bir büyük ev aldı. Büyük evden aldığı parayı da çoğalttı mı, bir büyük otel yaptıracakmış. Büyük otel, günden güne kıyametin parasını getirecekmiş. O zaman, hem evin, hem otelin gelirini birleştir di mi, İstanbul’u satın alacakmış.(...) şimdi Necip Bey işini yürüttü bak. Neyle yürüttü? Parayla ?” (YÖ, s. 39).

şeklinde karısıyla konuşmaktadır. Paranın önemini vurgulayan Bayram kapitalist birey gibi düşünmeye başlamıştır. Fakat bu kapitalistleşme sürecini köyde ilk olarak başlatan Necip Bey’dir. Necip Bey topraklarını ortakçılara satmıştır. Sattığı çiftlik ile İstanbul’da mülk almış, mülk yapmıştır. Günümüz müteahhitlerini andırmaktadır. *“Nesiller arasındaki kopuşu anlatmak için kullanılan benzetme unsurlarından biri konak ve apartmanlardır”* (Burcu Yılmaz, 2019: 63). Tıpkı Burcu Yılmaz’ın dediği gibi bu değişim Necip Bey’in konağını satarak şehre yönelmesine ve kentleşmenin simgesi haline gelen apartman yaptırmasına neden olmuştur. Kapitalistleşerek yaptığı apartman ile sermayesini artırmayı planlayan Necip Bey daha sonra otel inşa ederek daha fazla gelir elde etmeyi planlamaktadır. Çünkü kapitalizm ile beraber bütün ihtiyaçlar tüketicinin elde edebileceği bir şekle bürünmüştür. Buna bağlı olarak dayatılan rollerde değişimler gerçekleşmiştir (Jessua, 2005: 39). Maksimum kârın peşinden koşan Necip Bey kapitalist birey gibi rasyonel düşünmeye başlamıştır. Bu düşünce tarzı Kara Bayram ve diğer köylülere de tesir etmiş, üretim ilişkilerinin şekli değişmeye başlamıştır. Köye gelecek olan kaymakama köyde yaşananları anlatmak isteyen Bayram’ın annesi İrazca, Kaymakam’ın önünü kesmiş ve şunları söylemiştir:

“Dur anam kaymakam! Atın başını çek biraz! İki saattir ulu yolunu gözlerim. Ha şimdi geleceksin diye beklerim burda! Tepip geçme bizi. Biz bu köyün yoksullarındanız. Seksen evli Karataş dedikleri yoksul köy, işte bu köydür. Eskiden ağa toprağı olup ve halkı Necip Bey’in ortakçısı, kadınları hizmetçisiydi... Yedi yıl oluyor, Necip Bey, köyü köylüsüne sattı, parayı cebine kattı, tüydü gitti. Karataş köyü dört yüz bin lira borç ödedi! Ödedi ama nasıl ödedi? Orasını gel Karataş’a sor. Öküz, inek, dana... un, bulgur, tarhana... pazarda para eden neyi varsa sattı! Daha da satıyor. Ödedi dediğime bakma. Borç bitmedi daha. Necip Bey, parasını bankadan aldı. Hükümetin bankasından. Banka da bizden alıyor. Bir dünya faiziyle. Bir etek para veriyorsak, temsil, bir etek de faiz tutuyor. Ama sonunda, ektiğimiz toprak bizim ya yeter! Bey gitti, İstanbul’un Boğaz’ına dağ gibi bir ev yaptı. Sonra bir otel yapacaktı. Daha sonra bir başına İstanbul’u satın alacaktı. Bey, bey! Bey varsıl! Biz yoksuluz çok şükür! Herkesin bey olması lazım değil. Olurlu değil... Beş parmağın beşi gibi bizim komşuların durumu da bir değil. Topraklar satılırken iki bin liralık alanlar oldu. Muhtar Hüsnü on iki binlik aldı. Beş parmağın beşi bir olmadığı için, biz de üç binlik aldık sayende! Borcunu bitirdik bu yıl. İnsanın belinden borç kalkınca, sırtından bir yıllık kirli giysi çıkmış gibi oluyor. Cümlemin borcu kalsın, amin!... Varsa senin ki de kalsın!... (YÖ. s. 183).

Irazcanın sözlerine bağlı olarak prekapitalist dönem olarak adlandırılan bu dönemde faiz de bireylerin iktisadi dünyasında yer edinmiştir. Kaymakama yaşadıklarını anlatan Irazca bu sebeple köydeki üretim tarzındaki değişimin nelere neden olduğunu da tasvir etmiştir. Beyin zenginliğini ve iktisadi hedeflerini anlatırken aynı zamanda yaşantısına da şükür etmektedir. Çünkü daha önce ağanın boyunduruğu altında daha zor günler geçirmiştir.

Karataş köyünün muhtarının odasında sohbet ederlerken karşı köyden gelen misafir kendi köylülerinden Deli Ahmet’in ticaret yaparak zenginleşmesini anlatmaktadır. Deli Ahmet şehre yerleşmiş. Orada kendisine bir dükkân açmıştır. Bununla beraber köy yerinde işsizliğin arttığını tarlaların eskisi kadar verimli olmadığından dem vuran misafir; *“köydeki tarlaları satmayıp ortağa vereceksin. Her bir yerde sözün dinlenecek. Yalnız oy zamanı değil her zaman elini öpecekler... (YÖ, s. 246)* sözleri ile feodal dönemden kalma işletme biçimini savunmuş ve bu şekilde bireyleri egemenlik altına almanın âdeta resmi çizmiştir.

Kemal Tahir’in *Sağırdere* (1955) romanı düğün ve gurbet olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Düğün bölümü romanın başkişisi konumundaki Mustafa’nın köy içerisindeki yaşantısını anlatırken, gurbet bölümü ise çalışmak için gittiği kent yaşantısını anlatmaktadır. Romanda feodal dönemden izler pek görülmemekle beraber ortakçılık

yapıldığı görülmektedir. Fakat herhangi bir angarya işte çalıştırılma veya despot bir tutum görülmez.

*“Para kazanmadan oluyor mu? Vergi parası, kil parası, gazyacağı, tuz, giyim kuşam parası...
Tarlaları babanla ekiyoruz... Paramız olsa ortakçılık eder miyiz?” (Sd, s. 70)*

Fakat diğer köy romanlarında olduğu gibi bu romanda da köylünün ihtiyaçlarının arttığı görülmektedir. Aynı şekilde hayvan yetiştiriciliği ve toprağa bağlı üretim yapılmaktadır. Özellikle Mustafa'nın kente gidişiyle beraber gelişmiş bir kapitalizm görülmektedir. İş bölümünün ve uzmanlaşmanın sağlandığı, rasyonel bireylerin olduğu, emeğin metalaştığı, mülkiyet kavramının gerçekleştiği bir kapitalizm romanda karşımıza çıkar.

Yaşar Kemal'in *Teneke* (1955) adlı romanında kaymakamın ağaların adaletsiz ve halk sağlığını tehdit eden davranışlarına tepki göstermesi sonucu Murtaza Ağa başta olmak üzere kaymakama karşı cephe almışlardır. Kendi çıkarlarını kollayan ve köylü üzerinde her türlü yaptırımını arzulayan ağalar istediklerini elde edemeyince kaymakamı şikâyet etmişlerdir. Bu nedenle Murtaza Ağa topluluk içerisinde şu sözleri söylemiştir:

“Getdim dâhiliye vekilime efendim dedim, biz, dedim, bu vatanın evladıyık, dedim, dedim. Zulüm altında yaşamaya mecbur muyduk? Dedim. Zulüm altında, barmak gadar bir çocuğun zulmü altında, inim inim inliyoruz, dedim. Siz bize gaymakam deel derebeyi göndermişsiniz, dedim. Halbuysakim, dedim, büyüklerimizin, Cumhuriyet Hükümetinin sayesinde derebeylik çoktan göçtü. Biz derebeylik zamanını unuttuk bile. Var, derebeyi var ama, onlar köyleri pislerler. Biz gasabamıza onları sokup da, gasabamızın gül adını lekeleyemek, dedim. Bu milletin derebeyliğe tahammülü galmamıştır. Biz memleketimizi Evrepanın yanına, hizasına çıkarmıştık. Ben bir köylü parçası, çifçi parçasıyım, bu vatan için bütün servetimi toprağa serptim. Geldi derebeyi galıntısı zart zort etti. Suyumuzu kesti. Milletin candarmasını da zalim emellerine alet eyledi, dedim” (Tn, s. 74).

Cumhuriyet ve demokrasi ile feodal üretim tarzının son bulduğunu söyleyen Murtaza Ağa istediklerini yapmadığı için kaymakamı despot olarak suçlamıştır. Feodal beylere has despot tutum ile suçladığı kaymakam aslında köylünün yanında ve tam tersi olan ağaların despot tutumunu engellemek istemektedir. *Teneke* (1955) romanından da anlaşıldığı gibi kapitalizm topluma entegre olmaya başlamış fakat tam anlamıyla eklemlenememiştir (Koçar ve Apaydın, 2019: 229). Dahası bu eklemlenmenin tam

yaşanmadığını ve Okçuoğlu'nun feodal beylere has davranışlar sergilediğini şu sözlerden anlamaktayız.

“Okçuoğlu bir okkalı, “Merhaba” dedi, oturdu. Uzun zaman sustu. Bu susmak derebeylikten kalma bir görenekti. Ağır taş kııldamaz. Onun için bütün derebeylik kalıntıları, Okçuoğlu gibi, nerede olursa olsunlar, fazla hiçbir laf etmezler” (Tn, s. 25).

Görüldüğü gibi Okçuoğlu feodal beylere has birtakım davranışlar sergilemektedir. Bu pasajda aynı zamanda feodalizmin olmadığını fakat zihniyetine dair davranış tarzlarının varlığını görmekteyiz.

Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* (1958) adlı romanında da Ankara'ya yakın Özeler köyünde feodalizm izleri görülmez. Aksine özel mülkiyet kavramı, emeğin metalaşması, bireylerin rasyonelleşmesi ve meta üretimi görülür. Yani kapitalizm burada gelişmiştir. Benze bir durum Yaşar Kemal'in *Yer Demir Gök Bakır* (1963) romanında da görülmektedir. Köylü emeğini metalaştırabilmekte pamuk tarlalarında ırgatlık yapmaktadır. Köylünün mülklerinin olmamasına rağmen özel mülkiyet kavramı gelişmiş fakat gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikten dolayı köylü yoksul ve mülksüzdür.

Talip Apaydın'ın *Ortakçılar* (1964) romanın da ise feodalizme has birtakım izleri taşıyan ortakçılığı tam anlamıyla gözlemleyebilmekteyiz. Sefer'in babası Durmuş Dayı, Hilmi Bey'in çiftliğinde ortakçılık yapmaktadır. Yazar romanda ortakçıların yaşam koşullarını, beylerin despot ve keyfi davranışlarını gün yüzüne çıkarır. *“Bazı bölgelerde kiracı ve ortakçı ekonomik, sosyal ve politik bakımlardan hemen hemen feodal bir tabiat altındadır”* (Aksoy, 1965: 8). Buna bağlı olarak Hilmi Bey'in çiftliğindeki ortakçılık modeli de tam anlamıyla feodal özellikler göstermektedir. Çünkü *“fakir bir toprak üzerinde noksan sermaye ile tembel işin iştiraki”* olarak tanımlanan ortakçılık feodal düzenin tipik bir kalıntısı olarak düşünülmektedir (Aksoy, 1965: 9). Buna bağlı olarak varlıklı olan Hilmi Bey, yazar tarafından şöyle tarif edilir:

“Allah yüzüne gülmüş de zengin bir beyin karısıymış şimdi. Hasırlı Çitliği'nin hemen yarısı onlarınmış. İki bin tiftik davarı gezermiş kırlarda. Hilmi Bey Enişte'nin koltuğunda kim bilir kaç ortakçı, kaç çoban gül gibi geçinir gidermiş” (O, s.1).

Birçok çoban ve ortakçı çalıştıran Hilmi Bey'in toprak mülkiyetine ve üretim araçlarının çoğuna sahip olduğu görülmektedir. Sefer'in babası Durmuş Dayı da aynı yerde ortakçılık yapmaktadır. Trende tanıştığı adama *“Babam, Hilmi Bey'in çiftliğinde*

ortakçı, oraya gideceğim” diyemedim. Ortakçı oğlu olmak onuruma dokunur gibi geliyordu” (O, s. 2). Bu cümlede aynı zamanda sınıfsal farklılığın izleri de görülmektedir. Çünkü Sefer okul okumak için gitmiş ve ortakçılık yapmamaktadır. Aynı zamanda kendisi okurken babasının ortakçılık yapması gururuna dokunmaktadır. Çünkü *“dünyada tek dikili ağacı bendim. Bu yaşa gelmiş, aksakalı ile hala ortakçılık ediyordu. Biliyordum şimdi ilk işi sınıfı geçtin mi diye sormak olacaktı”* (O, s. 5). Buradaki sınıfı geçtin mi sözü ile yazar aynı zamanda sınıflı bir toplum olan feodalizmin sınıflarını ima etmektedir. Dahası, *“faytondan inip boynuma sarıldı. Üstü başı perişandı. Beli biraz daha bükülmüş gibi geldi bana. Eski lastik ayakkabıları çamur içindeydi. Yaşlı bir ortakçıydı işte”* (O, s. 6). Sınıflı bir toplum olan feodalizmin kalıntıları ile yine sınıflı bir toplum olan kapitalizme geçiş sürecinde köylünün ve beylerin bulunmuş oldukları sınıfsal farklılıklar okuyucuya aktarılmaktadır.

“Geçmişteki serflik ilişkisi yeni bağımlılık (marabalık) ilişkisine dönüşmüştü. Köylülerin toprak üzerinden soylulara bağımlı olmaları, hala bir esaret ilişkisiydi; bu sadece yasal açıdan değil, aynı zamanda maddi zorunluluk açısından da böyleydi, çünkü bu toprak köylülerin yegâne geçim kaynaklarıydı” (Fülberth, 2008: 91).

Ortakçılar (1964) romanındaki karakterlerin de yaşantısı bu şekildedir. Toprağa bağımlıdırlar. Buna bağlı olarak bu ilişki zamanla ağa-maraba ilişkisine dönüşmüştür.

“Hilmi Bey’in konağına giden Sefer heyecanlanıyordu. Düşüncelere dalan Sefer kıyafetlerinin durumundan utana sıkıla gidiyordu. Beni hep böyle görecekler. Hilmi Bey Enişte de görececek. Babamın Ağası” (O, s. 5).

Sefer bu sınıfsal farklılığı idrak etmesi sebebiyle zaman zaman utanç duymaktadır. Özellikle serf bey ilişkisinin zamanla ağa maraba ilişkisine dönmesi ve bazı angarya işlerde köylüleri yani marabaları kullanması köylünün yaşam standartlarını iyice kötüleştirmektedir. Buna bağlı olarak *“üretici doğrudan doğruya beyin kölesi gibidir, çünkü derebeyi köylünün hem ürününe hem de kendisine karışır”* (Akşit, 1966: 41). Durmuş Dayı’da bu durumdadır.

“Durmuş Dayı dedi Hilmi Bey birden.

Buyur bey!

Çayını içince git Hasan’a söyle de arabayı koşsun. Altı treniyle kasabaya gideceğim.

Peki bey...

Babam davrandı ayağa kalkmak istedi. Semavere doğru baktı şöyle. Boş çay bardağı hala elindeydi. Yüreğim ezildi. Benim yanımda aksakallı babama emir veriyordu bu Hilmi Bey. Belki de kendi evinde karşısına oturup çay içmesini hoş bulmamıştı. Ne edeceğimi bilemeyiverdim.

Ben söyleyeyim dedim. Nerededir acaba?

Yok, yok diye atıldı teyzem çayınızı için hele. Acelesi ne?

Hilmi Bey baktı.

“Çayını içtikten sonra canım” dedi.

Tarlalara bakıyordu. Bir zaman konuşmadık gene. Ben içimi yiyip kemiriyordum. Bu adam babamın ağasıydı. Böyle ikide bir emir verir, iş yaptırırdı demek” (O, s. 44).

Hilmi Bey’in Durmuş Dayı’yı günlük angarya işlerde kullanması Sefer’in gücüne gitmiştir. Bu angarya işlerde çalışma bazı zamanlarda kölelikten daha zor bir şekle bürünmüştür. Bu nedenle köylü beyin her türlü angarya işiyle uğraşırken neredeyse beyin kölesi konumuna gelmektedir. Bu bağımlılık durumu köleci toplumda olduğu gibi yasal haklar ile değil daha çok ekonomik bağımlılık ilişkisinden doğmaktadır (Apaydın ve Koçar, 2019: 235). Bu nedenle Sefer üzülmemektedir.

Yıkılan fırını tamir etmek isteyen Sefer tamirâtı yapabileceğini, köy enstitülerinde tamirâtla ilgili eğitim aldıklarını belirtmiştir. Bunun üzerine teyzesi hemen gerekli malzemeleri, taşı, çimentoyu ister. Sefer bir şeyleri ispatlamak istemektedir. Bu nedenle fırını tamir etmek için çok isteklidir. Düşüncelere dalarken; *“teyze hanım benden faydalanmanın yolunu hemen bulmuştu. Alışmışlardı kim olursa olsun sömürmeye.” (O, s. 107)* şeklindeki düşünceleri bey karısı olmasından kaynaklanmaktadır. Akrabası olmasına rağmen bey karısı, bey çocukları da sınıfsal olarak kendisinden üsttelerdir. Hilmi Bey gibi emir vaki konuşmamıştır fakat sömürüldüğünü hissetmiştir. Durmuş Dayı’nın yaptığı gibi angarya işlerde çalışmıştır. Bu durum Sefer’in gücüne gitmektedir.

Hilmi Bey’in emir vaki konuşmaları ve Durmuş Dayı’yı angarya işlerde kullanması Sefer’i derinden yaralamıştır. Köy enstitüsünde eğitim görmektedir. Sosyo-ekonomik hayatı gözlemlene imkânı bulan Sefer bu tarz davranışları yadırgamaktadır. Bu nedenle babası ile konuşur.

“Hilmi Bey kötü adam”

“Neden?”

“Sana emir verip iş yaptırıyor. Hem de benim yanımda. Ayıp denen bir şey var.” (...)

“O kadar olacak gayri oğlum” dedi. “Ağamız ne edelim? Sen öyle her şeye bakarsan, ohoo...” (O, s. 78).

Sefer'in düşüncelerini paylaşması üzerine Durmuş Dayı bu mecburiyetin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda ağa maraba ilişkisini içselleştirmiş olan Durmuş Dayı yaptırılan angarya işleri normal olarak görmektedir. Kapalı ekonomi olarak görülen köy içi ticaret veya üretim mevcut ilişkilerin muhafaza edilmesini kuvvetlendirmiştir. Bu bağımlılık ilişkisi makineleşmenin artmasıyla beraber toprak sahipleri lehine azalmıştır. Feodalizmin enerji kaynağını oluşturan insan gücüne talep makineleşme ile azalmıştır. Makineleşme ile paralel olarak kapitalizmde eklemlemeye başlamıştır. Özellikle tarım alanında yaşanan bu tür gelişmeler ile topraktan uzaklaşan köylüler işsiz kalmış ve kentlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Tarımda makineleşmenin çiftiği dolayısıyla ortakçıyı nasıl etkilediğini Durmuş Dayı Sefer'e Hilmi Bey'in ve Yusuf Bey'in mallarını göstererek anlatmıştır.

“Hilmi Bey'in dedi. Taa o aşağıdaki çifte kavakların hizasına kadar Hilmi Bey'in. Ordan aşağısı da Yusuf Bey'in. Sen Yusuf Bey'i bilmezsin. Kasabada oturur o. Bazen taksiyle gelir buralara. O Hilmi Bey'den de zengin. Ankara'da apartmanları neyi varmış. Ama bakma deysun birisi. Ortakçılara hiç dirlik vermezmiş. Onun çiftliğini de gene bizim köylüler ekti. Ne edersin gayri eskisi gibi değil oğlum, şimdi ortağına ekmek için toprak da bulunmuyor. Motorlarla filan pancar ektiriyorlar hep” (O, s. 15).

Ortakçılık yapmak için bile gerekli tarlaları bulamayan köylü bu nedenle her türlü angarya işi ve yaptırımı mecburen kabul etmektedir. Ağaların despot tutumlarının artmasına sebep olan insan gücü talebindeki azalma aynı zamanda yaşanan gelir dağılımındaki eşitsizliğin sebeplerinden birisini oluşturmaktadır. Değişen sistemi içeriden gözlemleme imkânı bulan Durmuş Dayı eskisi gibi olmadığını görmüştür. Çünkü kapitalizm eklemlemeye başlamıştır. Talip Apaydın da bu şekilde bir tablo çizmiş ve köylünün üretim araçlarından uzaklaşarak yoksullaşmasını aktarmıştır. Daha önce insan gücü ile ekilen pancar üretiminin motor ile yapılmasını Durmuş Dayı'nın ağzından okuyuculara aktarmıştır. Bu nedenle köylü her türlü despot davranışla muhatap olmasına rağmen ve talep etmesine rağmen ortakçılık yapmak için iş bulamamaktadır. Çünkü arz talep dengesi bozulmuştur.

Hilmi Bey ve Melahat Teyze'sini görmek için hazırlanan Sefer, bahçeden domates, biber toplarken köylüsü Abdullah ile karşılaşır.

“Biz nasıl olacağız bre Sefer? Bilmez misin, sürünüyoruz işte. Baban anlatmıştır, deyyusun yerine ot mu ektik, çeltik mi ektik belli değil. Akşamlara dek doğrulmadan çalışıyoruz. Yarın

mahsul kalkınca gelecek Hilmi Beyimiz, bölecek ortasından. Bir de şu tohum diyecek alacak, şu bilmem ne diyecek alacak... Yaz altı ay anamız ağladıktan sonra, bir eşek yükü çeltik sarınıp gideceğiz işte. Yaşamak mı bu bizimkisi? Ortakçı milleti gibi rezil millet var mı gördüğün yerlerde. Ha Sefer?” (O, s. 26).

Sefer’in Abdullah ile yaptığı bu konuşma bir bakıma ortakçılık yapan insanların düşünceleridir. Çünkü ortakçılıkta mübadelenin nasıl gerçekleştiği tarif edilmektedir. Abdullah akşamlara dek doğrulmadan çalışmanın karşılığında Hilmi Bey’in keyfi bir şekilde paylaşımı gerçekleştirdiğini anlatmaktadır. Bu keyfiyet daha önce bahsedildiği gibi insan gücü arzının fazla, insan gücüne talebin az olmasından kaynaklanmaktadır. Tarımda yaşanan bu mübadele özellikle ekonomik olarak bir mecburiyetin göstergesidir. Yasal olarak özgür olan köylünün ekonomik olarak mecbur bırakıldığı koşulları da okuyuculara resmetmektedir. Aynı zamanda yaşanan kötü koşulları tasvir etmektedir. *“Ulan Sefer’ dedi Yanığın Ali. ‘Aferin be Sefer. Kurtuldun şu ortakçılık zanaatından. Kurtuldun kepezelikten be, kurtuldun! Şu halimize bak” (O, s. 13).* Yanığın Ali’nin bu sözleri de aynı şekilde ortakçılığın köylü üzerindeki etkilerini göstermektedir. Kötü koşulların altında ezilen Yanığın Ali gibi ortakçılar yaşanan hayatı kepezelik olarak görmektedir. Bu bir bakıma angarya işlerin çokluğu, herhangi bir sermaye birikiminin olmaması ve ağanın despot tutumundan kaynaklanmaktadır. Kapitalistleşen toplumda hala feodal işletme biçimi olan ortakçılığın uygulanması ve mübadelenin ürün şeklinde yapılması yaşanan bu duruma neden olmaktadır.

Sınıflı bir yapıya sahip olan feodalizm özellikleri gösteren köy romanlarındaki tarım işletmeleri *Ortakçılar* (1964) romanında net bir şekilde gözlemlenmektedir. Gelir dağılımındaki farkın fazla olması sınıflar arasındaki eşitsizliği arttırırken aynı zamanda ağaların mevcut konumlarını korumalarını da sağlamaktadır. Bu şekilde hem despot tutum sergileme imkânı elde ederken hem de angarya işlerde çalıştırabildiği köylüleri daha da yoksullaştırmaktadır. Buna bağlı olarak Durmuş Dayı ile Sefer arasındaki konuşmalar sınıfsal farklılığı gözler önüne sermektedir. Durmuş Dayı’nın *“Sınıfi geçtin tabii?” (O, s.8)* sorusu ile okuldaki sınıfi geçmesi anlamının yanında aynı zamanda ekonomik sınıfsal geçişe de bir gönderme yapılmaktadır. Dahası Sefer’in babasının yanında yatmak istemesine karşılık *“sen ne diyorsun? Tarlanın kıyısında mı yatacaksın? Şuna bak, okumuş efendi olmuş da... El adama ne der? ‘Bırak öyle şeyleri baba’ dedim. ‘Benim nerem efendi?’” (O, s. 8)* sözleri eğitim gören Sefer’in sınıf atladığını

düşünülmesine neden olmuştur. Çünkü okul bittikten sonra öğretmen olacak olan Sefer tarım işletmesinden uzak olup ortakçılık gibi feodal kalıntılardan da uzak olacaktır. Çünkü angarya işlerde çalışmayacak sadece öğrencilerine eğitim verecektir. Bu nedenle Durmuş Dayı tarafından efendi olarak nitelendirmektedir. Aynı şekilde kendisine yardım etmek istediğinde de benzer sözler kullanmış, Hilmi Bey'in çocukları ile Sefer'i kıyaslamıştır: *“Ne olur görürlerse baba, ayıp mı?” “Elbet ayıp oğlum. Efendi adam yük taşır mı? Bak Hilmi Bey'in oğulları öğlen uykusuna yatmışlar. Efendi dediğin...”* (O, s. 12). Sefer eğitim sayesinde elde ettiği bilinç ile çalışmanın ayıp olmadığını farkındadır. Fakat gelişmemiş bir toplum içerisinde yetişen ve bu tarz davranışlar dışında farklı sosyo-ekonomik ilişkileri gözlemleme imkânı bulamayan Durmuş Dayı, Hilmi Bey'in çocukları Kemal ve Macit ile aynı sınıfsal yapıda olduklarını düşünmekte ve iş yapmamasını söylemektedir. Dahası Durmuş Dayı; *“bu yıl çeltik iyi olursa ne edip edip, Sefer'e bir kat elbise diktireceğim.” “Sizinki gibi kumuştan bir elbise...”* (O, s. 34) diyerek yine Sefer'in beyler gibi bir hayat süreceğini ve onlarla aynı yaşam standartlarını yakalayacağını düşünmektedir. Bu durum aslında toplumun tam anlamıyla kapitalistleşemediğini göstermek için güzel bir örnektir. Sefer aldığı eğitim ile bu durumun farkındadır.

“Benimkisi delilikti. Babam fukara, rüya görüyordu. Bilmiyordu bunların kim olduğunu. Beni de doğru dürüst tanıımıyordu. Okudukça benim bu beylere yaklaştığımı sanıyordu. Değildi oysa gerçek bunun tam tersiydi” (O, s. 122).

Bu sözler aslında sınıflı bir yapıya sahip olan feodal izlerin varlığının bir ispatıdır. Çünkü Sefer beylerin toprak mülkiyetine dayanan ve her türlü despot davranışı sergileyebilen konumlarına nazaran alt sınıf bir aileden gelmektedir. Babasının beylerin yanında ortakçılık yapması bile sınıflar arası geçişi engellemeye neden olmaktadır.

Feodal döneme ait bir işletme biçimi olan ortakçılık özellikle incelenen romanların çoğunda vardır. *“Ortakçılıkta bilhassa feodal kalıntısı aynı ödemelerin ve angaryaların memleketimizde pek yaygın olduğu görülmüştür”* (Aksoy, 1965: 40). Fakir Baykurt'un *Tırpan* (1970) adlı romanında köyün zenginlerinden olan Musdu Ağa yanında ortakçı çalıştırmaktadır. Ortakçılık feodal dönemden kalan bir işletme biçimidir. Boratav (2004)

bu işletme biçimini yarı feodal olarak nitelendirmiş ve tarımsal mübadeleyi tablolastırmıştır:

Tablo 3. Toprak Kirasından Doğan İlişkiler

Toprak Sahibi	İşletmeci	İşletme Biçimi	Üretim İlişkisi
1. Küçük	Küçük	Kiracılık ve Ortakçılık	Küçük Meta Üretimi
2. Büyük	Küçük	a)Ortakçılık b)Kiracılık	a)Yarı Feodal b)Küçük Meta Üretimi
3. Küçük	Büyük	Kiracılık ve Ortakçılık	Kapitalist Toprak Kirası
4. Büyük	Büyük	Kiracılık	Kapitalist (Ricardocu) Toprak Kirası

Kaynak: Boratav, 2004: 36.

Tablo 3’te toprak kirasına bağlı olarak üretim ilişkilerinin ve işletme biçiminin ne olduğunun tespit edilmesine yönelik bir tasnif yapılmıştır. Böylelikle toprak sahibinin veya işletmecinin, işletme biçiminin ve üretim ilişkisinin tespit edilmesi kolaylaşmıştır.

Feodal üretiminin temel dayanağı topraktır. *Tırpan* (1970)’da Musdu Ağa feodal dönem işletme biçim olan ortakçılık yaptırmaktadır.

“Ekinleri ortasından böler Musdu. ekinler, sürülür savrulur; bir ağa, bir ortağa; bir ağaya bir ortağa!” Bölüşümü Baki Hoca yapar. Her çeçin yerini yurdunu süpürüp, “Hoca hakkı” olarak Baki’nin ambarına taşımak, Ağa’ninkini çuvallara doldurup konağa getirmek ortakçının görevi” (T, s.331).

Sınıflı bir toplum yapısını oluşturan feodalizme has kalıntılar burada Musdu Ağa’nın babasından kalan topraklar sayesinde bu köyde de varlığını göstermektedir. Feodal üretim tarzında paylaşım ürünle yapılmaktadır. Musdu Ağa’da ürünle paylaşım yapılmaktadır. Sonrasında Musdu Ağa kapitalizm imkânlarından yararlanarak elde ettiği bu artık ürünü ticaret yolu ile para ile mübadele etmektedir. Musdu Ağa, üretim için gerekli sermayesi olmayan köylüleri ortakçı olarak çalıştırmaktadır. Buradaki işletmenin kiracılık değil ortakçılık olduğunu ürünü bölüşme sırasındaki paylaşımdan anlıyoruz. Çünkü kiracılıkta üründen ziyade ödenecek miktar belirlidir. Ortakçılık kiracılığa nazaran daha eski bir işletme biçimi olarak görülmektedir. Aynı zamanda toprak ağası toprağını

artık ürün karşılığında kiraya verirken, kapitalist çiftçi ise ücretli işçi çalıştırmaktadır. Bu nedenle feodal dönemin çağdaş kalıntıları olarak adlandırılan ortakçılık aynı zamanda günümüzdeki ağa maraba ilişkisinin nedenlerinden birisidir (Boratav, 1980: 31-33). Ortakçılık daha geleneksel etkenler, örf, anane ile şekillenirken; kiracılık ise kapitalist sözleşme özgürlüğüne bağlı olarak belirlenmektedir. Bu nedenle Musdu Ağa köylü üzerinde baskı kurabilmektedir. Çünkü yeniden üretim için ham madde ihtiyacını yani tohumu ve gerekli araçları Musdu Ağa karşılamaktadır. Toprak sahibi Musdu'ya sürekli borçlanır. Ortakçı neredeyse toprak sahibinin kölesi haline gelir. Bu sisteme “toprak ağalığı” toprak sahibine de “toprak ağası” adı verilir (Tokin, 1990: 187). Buna bağlı olarak Musdu Ağa denilmektedir. Çünkü artık ürün elde edebilen ağa bu sayede ürünlerini bir mübadele aracı olarak pazarda kullanabilmektedir.

Feodal toplumlara has olan bu üretim tarzı getirmiş olduğu sınıfsal farklılık sebebi ile köyüler üzerinde egemenlik hakkı oluşturmaktadır. Bu üretim tarzının kalıntısı olarak da köylü gerek maddi olanakları gerekse feodal düşünce yapısının getirmiş olduğu zihniyet ile köylü üzerinde Musdu Ağa'nın yaptırım uygulayabilmesini kolaylaştırmıştır. Köylüler yasal açıdan olmasa bile ekonomik açıdan ağanın boyunduruğu altına alınmışlardır (Fülberth, 2008: 91). Romandaki olayların başlangıcı olan Dürü ile evlenmek istemesi de o dönemlere has zihniyet yapısından kaynaklanmaktadır. Zaman zaman feodal dönemdekine benzer despot tutum ve davranış sergilemekten kaçınmayan Musdu Ağa gerek feodal döneme has zihniyetin korunması sayesinde gerekse ekonomik olarak köylünün kendisine gebe olması nedeniyle köylüyü her türlü angarya işte çalıştırma gücünü elinde tutmaktadır.

Talip Apaydın'ın *Yoz Davar* (1973) romanında Çoban Musa, Emin Bey'in oğlunun yanında çalışma teklifini reddetmiştir. Çünkü kapitalistleşen beyler kapitalizmin olmazsa olmazlarından tam rekabet ilkesi içerisindedirler. Emin Bey'in oğlu bu nedenle Çoban Musa'yı yanına çekmek istemektedir. Teklifi reddettikten sonra monolog şeklinde sunduğu sözleri feodal yapının varlığını sonlandırdığını ispatlamaktadır.

“Açlıktan nefesiniz kokuyor. Alışmışsınız meteliksiz yaşamaya. (...)kabahat bizde ki ayaklarına gittik de para teklif ettik. Dünya değişti ağzına tükürdüğüm. Demokrasi memokrasi diyerekten şımarttılar bu deyyusları. Eskiden ne iyiymiş, çektin mi kamçıyı, önüne katar istediğin yere sürermişsin. Hey gidi... Babam yaşamış bu dünyayı” (YD, s. 28).

Emin Bey'in oğlu feodal döneme has uygulamaları babasının yaşattığını söylemektedir. Despot tutumu övüp köylü üzerinde egemenlik kurulan sistemin demokrasi ve getirisi olan hukuk ile yok olduğunu söyleyip yakınmaktadır. Çünkü kapitalizmin sözleşme özgürlüğü adı verilen dinamiği işçiye çalışacağı işi seçme hakkını tanımıştır. Bu nedenle değişen sistemin beylerin aleyhine olduğu anlaşılmaktadır. Fakat güçlü sermayeleri sayesinde yine de yanında çalışmaya mecbur olan işçiler üzerinde yaptırım gücü vardır.

Bu tarz feodal özellikler Ömer Polat'ın *Saragöl* (1974) romanında da görülmektedir. Romanın konusu Doğu Anadolu bölgesinde geçmektedir. Ticari faaliyetlerin gelişmediği bu yerde öncelik geçimlidir. Feodal beyler burada da ağa konumundadırlar. Ağa maraba ilişkisini ve toplumsal hayatı şekillendiren başat unsur feodal toplum yapısıdır. Üretim araçlarına sahip olamayan köylü burada da ağanın boyunduruğu altında her türlü angarya işi yapmaktadır. Köylünün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Fakat bunları gerçekleştirmek için ağanın üretim araçlarını kullanması lazımdır. Bu nedenle ekonomik ve feodal bağımlılık vardır. *Saragöl* (1974) romanında ayrıca kadının bir mal gibi alınıp satılması konusu da işlenmektedir. Köyün fakir gençleri sevdikleri kızlarla evlenemez iken varıl beyler istedikleri kızı almaktadır. Ağalar üç dört defa evlene bilmektedirler. Cimşid Bey köyün varıllarından, beylerindendir. Bu nedenle köylüyü mahkemeye vermiş ve toprakları üzerindeki hak iddia etmiştir. Mahkemedeki tanıdıklarını kullanarak mahkemeyi kazanır ve bütün toprakları zimmetine geçirir. Buna istinaden Nuro düşüncelerini paylaşır.

“İşte toprağımız gidince elden, bize de hizmetkârlık kalır. Saragöl’de kalıp hizmetkârlık etmektense, boynuma bir taş bağlar kendimi Murat’a atarım o daha iyi. Şehre göçmek desen, o daha zor. Şehir bize göre değil. Elimizden gelmez şehir işi. Ayakkabı görmedik ki, ayakkabı boyamak bilelim. Garsonluk desen, o daha zor. Biz erkeğin erkeğe hizmet ettiğini Saragöl beylerinden sonra, bu şehirlerde gördük” (Sr, s. 33).

Nuro'nun bahsettiği gibi hizmetkârlık beylerde görülmektedir. Köylünün toprakları olmadığı durumda ağanın elinin altında ona hizmet etmektedir. Feodal bağların net bir şekilde görüldüğü bu eserde kentlerdeki ticari hayat daha canlı tasvir edilmiştir. Gerçekten de köylerdeki yarı feodal yapı bazı bölgelerde günümüzde bile varlığını sürdürmektedir. Fakat büyük şehirlerimizde tamamı ile kapitalist ilişkiler yer almaktadır. Bu feodal bağların kopması ve sadece kapitalizmin kârını ençoklama anlayışı ile

davranan bireylerin, toplumun ahlaki yapısı dünya görüşü de değişmiştir. Nuro bu değişimi kabul etmemektedir. Her iki durumda da hizmetkârlık yapacağını söylemekte kendi üretim araçları ile geçimlik sağlayıp varlığını devam ettirmek istemektedir. Özellikle sınıflı bir toplum olan feodalizmde mülkiyete dayalı bir despot tutum sergilenirken, kapitalistleşen şehirlerde de ekonomik zorunluluktan dolayı hizmetkârlık devam etmektedir. Feodal düşünce yapısını reddeden Nuro bu nedenle her iki durumu kabul etmemekte ve Cimşid Bey ile mücadele etmek istemektedir. Bu mücadele tam olarak Marx'ın bahsettiği sınıfsal çatışmanın ta kendisidir.

Cimşid Bey ile ilişkileri bozulmadan önce Mirzo'nun babası onu Cimşid Bey'e hizmet etmesi için götürmüştür.

“Çıplak bacakları arasında sallananı örtmeye başlayıp, utanmayı öğrendiği gün anası bir bez dikip örttü ayıbını Mirzo'nun. Babası da elinden tuttu götürdü Cimşid Bey'in karşısında. Ardına saklanan Mirzo'yu çekti, aldı öne: Senin hizmetkârındır beyim, dedi sonra da. Cimşid Bey çocuğu süzdü bir zaman. Fiyatını ölçtü biçti kafasında. Sonra da: “Çalışsın kapımda. Mala koyuna koşar hiç değilse. Senin de üstünden bir boğaz eksilir,” diye fiyatını söyledi babasına” (Sr, s. 45).

Mirzo oldukça küçük bir yaştadır. Fakat babası onu Cimşid Bey'e hizmetkâr olarak sunmuştur. Çünkü oldukça yoksullardır. *“Köyün söz konusu üretim ve tüketim biriminde yer alan çocuklarsa çok küçük yaşlardan itibaren çalışma hayatına katılırlar”* (Fülberth, 2008: 92). Bu şekilde hem feodal bağlarla bağlı oldukları Cimşid Bey'e hizmet etmiş olacaktırlar; hem de Cimşid Bey'in dediği gibi bir kişinin ihtiyaçlarının sorumluluğundan kurtulmuş olacaktır. Doğu Anadolu'nun Ağrı ilinde geçen olaylar burada feodal bağların hala kuvvetli olduğunu göstermektedir. Appo Mikko göçebelikten şuan oldukları yere nasıl geldiklerini uzun uzadıya anlatmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan aile bireyleri Harran yakınlarında hayvanlarına bir hastalık bulaşıp ölmeleri sebebiyle Van gölü civarına oradan da Ağrı'ya şimdi yaşadıkları köye yerleşmelerini anlatmıştır.

“Harmanın sonuyla bela da geldi. On atlı. Silahlı. Ovadan geldiler bir sabah. Köyün beyini sordular. Beyimiz yok büyüğümüz var dedik. Kızdılar. O büyüğünüz olacak adamı çağırın, dediler. Çağırdık. Kimden izin aldınız da bu topraklara kondunuz? Efo dedem aksakalına el götürdü. Taş kayaya rastamıştı. Bilmedik göçerliğimize verin, dedi dedem sonunda. (...) Tez boşaltın topraklarımızı. Yoksa Dahar Bey neslinizi kurutur, dedi ağzı köpüklü, dor atlı biri. Üstünde oturduğumuz toprakların Dahar Bey'in olduğunu öğrendik. Dedem boyun büktü, üzensine yüz sürdü dor atlının. Bizi bu topraklardan atmayın. Ne isterseniz yapalım, dedi. Atlı:

Her yıl harman sonu Dahar Bey'e her ev elli teneke buğday vereceksiniz. Teslim beyimizin kapısında olacak. Çarnaçar kabul ettik isteklerini” (Sr, s. 67).

Silahlı adamlar ile köylü arasında geçen bu konuşmada yazar köyün beyinin olmamasını göçebelige dayandırmıştır. Bey toprak mülkiyeti ile vardır. Çünkü feodalizmin tek dayanağı toprak mülkiyedir. Silahlı adamlar feodal bir yapı içerisinde yaşadıkları için beylerinin topraklarında bulunan bu köylülerinde bir beye sahip olduklarını düşünmüşlerdir. Bulundukları toprakların sahibi Dahar Bey’dir. Toprakları ekmelerine karşılık her harman sonunda elli teneke buğday istemektedir. Çünkü “Ekonomi üstü tüketim” ilişkisine dayanan bu üretim modeli sömürüyü de beraberinde getirmektedir (Hilton, 1984: 180). Toprak mülkiyetinden dolayı mecbur bir şekilde kabul edilen bu teklif sonucunda mübadele veya ödeme aynı şekilde gerçekleşmektedir. Çünkü hala kapitalizm gelişmemiştir. Ürün rant şekli kapitalizmle birlikte zamanla para rant şekline dönüşecektir.

“Sabah erken kalktık. Babam: “Mikko, öküzleri al, git Efo dedenlerin kağınya koş getir. Dahar Bey’in hakkını götüreceğiz” dedi. Gittim. Öküzleri kağınya koşup kapımıza getirdi. Sonra Dahar Bey’in toprak hakkı olan elli teneke buğdayı yükledik arabaya. Ben arabanın boynunda, babamda öküzlerin yanınca düştük yola” “Konağın önüne vardık ki, ne görek. Koca bir ambarın önünde yüzlerce araba girmiş sıraya. Sanırsın Ofestir. Dahar Bey’in kapısı. Biz de sıraya girdik. Başladık beklemeye. Ambarın başında güçlü kuvvetli birkaç hizmetkâr. Beyin hizmetkârları. Sırası gelen arabanın buğdayını ölçüp teslim almaktadır. Kağnıların başı ise ana-baba günü. Kağı dipleri oturan sıracılarla dolu” (Sr, s. 79).

Harman sonu olduğunda aynı ödemeyi yapmak için kağı ile Dahar Bey’in konağının önüne gelirler. Geldiklerinde kendileri gibi birçok kişiyi görürler. Çünkü Dahar Bey büyük toprak mülkiyetine sahip ve birçok kişi çalıştırmaktadır. Hizmetkârlar âdeta feodal beyin serfleridir. Bütün geçim kaynağını toprağını ekip biçen köylülerden elde ettiği aynı gelir ile sağlamaktadır. Sadece kendi geçimini değil aynı zamanda konakta yanında çalışan hizmetkârların geçimini de sağlamaktadır. Diğer bir husus da daha önce bahsedildiği gibi silah bulundurma yetkisi beydedir. Köylüde silah bulandırabilir fakat bey hizmetkârları ve mülkiyeti ile çok daha kuvvetlidir. Bu gücünü de köylülerin yönetiminde kullanmaktadır. Birçok kişiden gelir elde eden Dahar Bey silahlı gücü ile bu kontrolü sağlayıp otoritesini korumaktadır.

“Topraksız olmaktan daha kötü ne ola dünya yüzünde? Demişti Kazo dün gece. “Öyle ya, topraksız olmaktan kötü ne olur ki? Yoksa daha büyük dertler vardı da Kazo mu bilmiyordu? Toprağınızı mı aldılar elinizden? (Sr, s. 115).

Toprak mülkiyetine dayalı olan feodalizmin en önemli gelir kaynağı tarımdır. Yıllardır ekip biçtikleri toprakları Cimşid Bey, mahkemedeki tanıklarına rüşvet vererek kendi üzerine almıştır. Bunun üzerine Kazo topraksız olmanın insanın başına gelebilecek en kötü şeylerden biri olduğunu söylemektedir.

“Köylülerin toprak üzerinden soylulara bağımlı olmaları, hala bir esaret ilişkisiydi; bu sadece yasal açıdan değil aynı zamanda maddi zorluklar açısından da böyleydi, çünkü bu topraklar köylülerin yegâne geçim kaynağıydı” (Fülberth, 2008: 91).

Kazo bu esaret ilişkisinin farkında olduğu için Cimşid Bey’in topraklarını üzerine geçirip onları esaretlerin altına almalarından endişe duyuyordu.

“Bunları göze almasaydık ya göçerdik, ya da Cimşid’e hizmetkâr olurduk. Bir şeyi çok düşündük: işi neresinden alırsan al halımız zulümden beter. Biliyoruz bundan sonrasının kolay olmayacağını. Hizmetkârlığı, göç etmeyi, topraklarımızda kalıp ölmeyi teraziye vurduk. Topraklarımızda kalmak daha yüngül geldi. Hizmetkârlık kadar göçmek kadar zor. Ama onlardan ayrı şerefli bir yanı var. Kaçmıyoruz, topraklarımızda ölüyoruz” (Sr, s. 147).

Köylü bu durumu kendi aralarında tartışırken üç seçenek üzerinde durmuşlardır. Bunlardan birisi her şeyi kabul edip Cimşid Bey’in topraklarında hizmetkâr olarak kalmak, diğeri göç etmek ve sonuncu olarak da Cimşid Bey’e karşı savaşımdır. Hizmet etmek âdeta bir köleliğe benzemektedir. Bu nedenle bu kölelik ve göç etmek ağır geldiği için Marx’ın bahsettiği sınıfsal mücadele içerisine girmişlerdir. Kapitalizmin gelişmesinin nedenlerinden biri olarak da gösterilen bu sınıfsal mücadelenin sonucunda kazanan bey olacaktır. Çünkü ekonomik gücü, silah gücünü elinde tutan Cimşid Bey aynı sınıftan Dılo Bey’e kızını vererek desteğini almıştır. Tabakalar arasındaki bu yardımlaşma kendi tabakasından olmayan birisinin kendileri gibi olmasını engellemektedir. Mevcut konumlarını bu şekilde korumaktadırlar. Bu tabakalaşma (sınıf, zümre) toplumsal ilişkileri de şekillendirmektedir. Tabakalar arasındaki bu zihniyet farklılıkları sadece üst sınıfa has bir özellik değildir. Bu haset, kıskançlık gibi özelliklerle alt tabakadan üst tabakaya kadar sirayet eder (Ülgener, 1981: 108-109). Kazo ile Nuro Dılo Bey’in otlarından almak için yola çıktıklarında kendi aralarında konuşmaya

başlarlar. Bu konuşma içerisinde bu sınıfların toplum tarafından nasıl karşılandığını Kazo anlatır.

“Biz kasabaya inince kimse görmez bizi. Gören de tanımaz. İnsan yerine bile koyulmayız. Ama beyler inince? Bütün kasaba el pençe divanda. Dükkâncısı, memuru, garsonu, hepsi... Okuyup yazanlar hangi işin kârlı, hangi işin zararlı olduğunu çok iyi bilirler. Peki, okuyanlar kimin arkası? Beylerin. Gelir mi artık beylerin sırtı yere” (Sr, s. 184).

Sınıfsal farklılık toplumsal ilişkileri şekillendirir. Kasabalarda kapitalist yaşam eklemlenmeye başlanmıştır. Çünkü beyler ekonomik ve siyasi olarak güçlüdürler. Beylerin mevcut konumları şehirdeki ticari hayat içerisinde de etkili olmalarının nedenidir. Feodal toplumlarda üretim köylerde yapılır. Şehirlerde kasabalarda ise küçük çapta mübadeleler yapılır. Bu mübadelelerde kâr güdülmez sadece geçimlik sağlanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı beyler kasaba ve şehirlerde eşraf tarafından saygı görülen insanlardandır. Tam tersi durum ise köylü halkı için geçerlidir.

Dilo Bey kızı Dilan'ı kendisine vermesi ile beraber daha önce bahsedildiği gibi sınıfsal yardımlaşma örneği göstermektedir. Ayrıca bu şekilde mevcut konumlarını korumak isteyen Dilo Bey ve Cimşid Bey, geçmiş günleri de anmaktadırlar.

“Saragöl baldırı çıplak hizmetkârlarla doldu. Eskiden işe yarıyorlardı. Ne bileyim eskiden ırgatlık vardı, çobanlık vardı. İşe yarıyorlardı o zaman. Ama şimdi? Bir döğerbiçer yüz ırgatın işini görüyor. Saragöl'ün baldırı çıplaklarını biz besleyecek değiliz ya!” (Sr, s. 202).

Geçmiş günlerdeki insan gücü ihtiyacı teknolojinin gelişmesiyle beraber azalmıştır. İnsan gücü arzının fazlalığından dolayı rahatsızlık bile duymaktadırlar. Bu nedenle güçlerini birleştirip sınıfsal çatışmalarda gerekli önlemi almak istemektedirler. Benzer bir şekilde Nuro da sınıfsal farklılıktan doğan adaletsiz durumdan yakınmaktadır. Nuro, Kazo'ya duygularını anlatmaktadır.

“Devran beylerin. Her şey onlara. Hele bir başını kaldır bizim köye bak, yaşlılarımıza bak. Apo Mıkkı hala o kaçkaçta eline geçirdiği tiftik papağı örter. Fadıl aynı, Heko aynı. Bizler ise elli yıldan bu yana ancak yeni yeni kurtuluyoruz papaktan. Yerine gelen ne? On beş liralık terekli şapka. Biz mantar şapkaya ulaşıncı beyler başka bir şeye ulaşır. Beyler bıktıkları, doydukları şeyleri atarlar bizim önümüze. Gelecek de onlarındır, töre de. Zaman hep aynı zaman, ama biz mi onlardan yüzyıllar gerideyiz, yoksa onlar mı bizden yüzyıllar ileride, benim aklım ermez ona. Zati beyler de koymaz ki aklımız ersin. Dünyada ne var ne yok bilelim istemezler. Okuyalım istemezler. Öyle ya Saragöl'de her beyin kapısı önünde otuk gibi okul dururken, bizim köyde niye yok? Okumak bey çocuklarına, hizmetkârlık bizim çocuklarımıza” (Sr, s. 128).

Sınıfsal farklılıklardan doğan adaletsizliği Talip Apaydın'ın *Tütün Yorgunu* (1975) romanında da görmek mümkündür. Romanın başkarakteri Ağ Osman tütüncülük yapmaktadır. Geçimini tütün ve bir iki tane hayvanı ile sağlamaktadır. Bir gün yolda gelirken köy içerisindeki sosyal ilişkilerin boyutunun ekonomik sebepleri olduğunu düşünmüştür.

“Fakır mısın, adam değilsin köyde. Hakkın hatırın yok. Ölüyorum desen millet arkasını döner. Tütün yaparsın para etmez. Ağanınki sekiz lira, seninki altı lira. Ulen bitişik tarlanın tütününü bunlar hey Allah'tan korkmaz! Niye o sekiz lira da, bu altı lira? Dinlemez. Git işine be! İstediyin yere şikâyet et. Kime şikâyet edersin? Ananı sürüyen kadı. Allah sabır ver bize” (TY, s. 7).

Bu ekonomik ilişkilerin sosyal hayattaki yansımalarını kendi köyü üzerinden anlatan Ağ Osman aynı zamanda sınıfsal farklılıkların da varlığını ispatlar. Öyle ki sınıfsal üstünlüğü ve yahut ekonomik gücü olan ağaların tütünlerinin daha yüksek alındığını ve kendi gibi köylülerin yoksulların ürünlerinin ise daha ucuza alındığını söylemektedir. Bu adaletsiz ticaret yine ekonomik bağımlılık ilişkisine dayanan özelliklerdir. Çünkü ağanın bir mecburiyeti yoktur geçimini sağlayabilecek her türlü olanağa sahiptir. Fakat köylü tütününü satamadığı takdirde gerekli ihtiyaçlarını karşılayamayarak zor duruma düşecektir. Bunun bilincinde olan alıcı ise bu ekonomik bağımlılık ilişkisinden faydalanmak istemektedir. Ağ Osman yaşanan bu adaletsiz durumdan şikâyetçidir. Fakat elinden de bir şey gelmemektedir. Sadece Allah'tan sabır diler.

“Hökümet adamları içinde bir Karakaş kaymakamı gördüm bizden yana. O iyiydi işte. Gençti emme adam gibi adamdı. “Benim elimde yetki olsa sizin tütününüze yirmi lira veririm” dedi. “hakkınız yirmi lira” dedi. Çünkü sigara olunca altmış liradan satılıyor, bunun yirmi lirası niye sizin cebinize girmesin dedi. “ne edeyim elimde yetki yok” dedi. İyi adamdı Karakaş kaymakam. Ah ah ah... Şikâyet ettiler de başka yere sürdüler. Ağaların hoşuna gitmemiş. Onlara sert davranmış. Onlara sert davranmayacakmış” (TY, s. 34).

Ağaların kendilerinde sınırsız özgürlük hakkı bulmaları birçok köy romanında görülmektedir. Bu özgürlük hakkı bir bakıma feodal yapıya ait özelliklerinin korunmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle ülkü değer ve karşıt değer olarak adlandırılan kişiler, kavramlar ve simgeler düzleminde dramatik aksiyonu sağlayan olay örgüsünün başlangıcı olarak bu davranış biçimi gösterilebilir (Korkmaz, 2002: 273). *Tütün Yorgunu* (1975) romanının konusu ağalar ile marabaların sınıfsal farklılığı olmasa

bile zor koşullar altında yaşayan Ağ Osman gibi köylülerin sosyo-ekonomik hayatından izler taşımaktadır.

Fakir Baykurt'un *Kaplumbağalar* (1980) romanında sıcaaktan çalışmak istemeyen Kır Abbas ile karısı arasında geçen şu konuşma bile sadece bey kelimesi ile feodal dönemdeki beyleri anımsatmaktadır.

“Ben yanıyorum! Ben kölge istiyorum! Ben çok serin bir kölge istiyorum! Anlaşıldı mı boklu bülbül? “Anlaşıldı tabii! Anlaşılmayacak ne var?” dedi Cennet Kadın. “Git köye beyler gibi yat dalgündüz!” (K, s. 12).

Görüldüğü gibi Cennet Kadın'ın “*git köye beyler gibi yat*” sözleri feodal dönemdeki beyleri hatırlatmaktadır. Çünkü Cennet Kadın ve çocukları tarlada güneşin altında zor şartlarda çalışmaktadırlar. Buna karşılık olarak Kır Abbas tıpkı feodal dönem beyleri gibi işlerden uzak çalışmamakta aksine serfleri çalıştırmaktadır.

Bütün bu romanların ortak noktaları feodal döneme ait özelliklerin hala bir şekilde roman içerisine sirayet etmiş olmasıdır. Bazı romanlarda net bir şekilde görülüyor olmasına karşın bazı romanlarda bir kuşak öncesi geriye dönüş tekniğiyle hatırlatılıp feodal yaşama dair özellikler resmedilmiştir. Özellikle tarım uygulamalarında görülen Avrupa feodalizmini andıran toprak mülkiyetine dayanan üretim bazı romanlarda ağa maraba ilişkisi şeklini almıştır. Bazı bölgelerde ise feodal uygulamalar uygulanmasa bile zihniyeti insanların yaşamını şekillendirmektedir.

2.2. Köy Romanlarında Kapitalizm

2.2.1. Ağaların Tekelindeki Mülkiyet

Özel mülkiyet kavramı üretim araçlarının veya bir malın bireyde toplanması ve onları istediği gibi kullanmasıdır. Bu eylem aynı zamanda sözleşme özgürlüğünü de içerisinde barındırmaktadır. Kişinin kendisine ait olunan bu mülkiyetler hukuk tarafından güvence altına alınmıştır. Bu nedenle kişinin mülkiyetinde hiç kimse hak iddia edemez. Kapitalizmin en temel dinamiği olan özel mülkiyet kavramı kapitalist sanayicilerin piyasa içerisinde kârlarını arttırmalarına neden olmaktadır. Çünkü özel mülkiyet ile aynı zamanda sermayeye de sahip olan kapitalistler üretim araçlarının nasıl kullanılacağına dair söz hakkına sahiptirler. Bu söz hakkı kanunlar tarafından şekillenmektedir. Kanunlar sözleşme özgürlüğünü özel mülkiyet üzerinden yasal kılmışlardır. Özel mülkiyetin kârı

arttırma isteği yaratması sözleşme özgürlüğü ile bireye istediğı tercihi yapma fırsatı tanımıştır. Fakat az gelişmiş toplumlarda bazı kanunsuz uygulamalar da görülebilir. Özellikle kapitalist sistemin eklemelenmediğı zamanlarda özel mülkiyeti elinde bulunduran bireyler işçileri angarya işlerde kullandırma imkânı elde etmişlerdir. Özel mülkiyetin hak sahiplerine istedikleri gibi kullanım hakkı kapitalist dünyaya rekabet, sözleşme özgürlüğü, girişim özgürlüğü gibi kavramların girmesine de neden olmuştur. Köy romanlarında özel mülkiyet genellikle köy ağalarında, beylerin tekelindedir. İltizam sisteminden bu yana korunarak gelen bu malların birçoğunu baskı ve despot uygulamalarla köylünün elinden alıp kapitalizm ve kadastronun gelmesi ile üzerlerine almışlardır. Feodal toprak beylerinin ölmesi ile beraber bu topraklar miras yoluyla çocukları tarafından işletilmektedir. Özel mülkiyete sahip olmayan bireylerle özel mülkiyeti olan bireyler arasında çatışmalar meydana gelmektedir. Sınıflı toplum yapısının temelini oluşturan bu yapıda mülkiyet sahipleri her zaman daha fazlasına sahip olmak istemektedirler. Bu nedenle üretim sürecinde emek dâhil her şeyi metalaştırmışlardır. İnsan gücünü meydana getirdiğı artı değeri arzulayan mülkiyet sahibi kapitalistler rasyonalitenin etkisi ile sürekli daha fazlasını istemektedirler. Bu nedenle mülksüz bireylerin veya alt sınıftaki bireylerin sınıf atlamaları oldukça güç bir durumdur. Bu zorluklarla mücadele eden mülkiyetten yoksun bireylerin varlığı köy romanlarındaki karakterlerin genel problemlerinden bir tanesidir. Ekonomik ilişkilerin sosyal hayatı şekillendirdiğı romanlardaki köy yaşantısında, zenginler ile fakirler arasındaki olayların başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Köy romanlarında küçük toprak mülkiyeti, ağa toprak mülkiyeti ve kapitalist toprak mülkiyeti görülmektedir. *“Küçük toprak mülkiyeti olan köyde, köy eşrafi ortaya çıkar; toprak ağalığı olan köyde ortakçılık açık olarak belirir”* (Akşit 1966: 131). Toprak mülkiyetine dayanan bu tür işletmeler genellikle ağanın olduğı romanlarda feodal özellikler gösterirken, tüccarların olduğı romanlarda kapitalistleşmektedirler. Az gelişmiş ülke tarımlarında görülen bu tür farklılıklar köy romanlarına da yansımıştır.

Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin varlığı kapitalist toplumlarda sınıfsal olarak değişmektedir. Üst sınıfta bulunan bireyler özel mülkiyete sahipken, diğer bireyler bu kullanım hakkından mahrum bırakılırlar. Bu nedenle mülkiyeti elinde bulunduran bireyler üretim sürecini istediğı gibi yönetebilmektedirler. Dolayısıyla mülksüz bireyler artık ürünün sadece çok az bir bölümünü emeklerini metaya dönüştürerek elde ederler

(Güler Aydın, 2015: 156). Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca* (1931) romanında köylüler mülkiyet sahibi Sıddıkzade ile ticaret yapmaktadırlar. Üretim araçlarının ve hammaddenin birçoğunu elinde bulunduran Sıddıkzade, Güler Aydın'ın bahsettiği gibi süreci istediği gibi yönetebilmektedir.

“Bir zaman sonra ordunun kontratçılığını aldı, askere erzak verdi, az zamanda Sıddık Ağa samur kürklü eşraftan bir zat oldu. Sıddık Ağa dördüncü karısından olan oğluna Gerede’de bir dükkân açtı, onu anasının bağları, bahçeleri, tarlaları, tiftik ve koyun sürüleri başına bıraktı” (ÇD, s.53).

Sıddıkzade özel mülkiyeti sayesinde ekonomik gücü elinde bulundurmaktadır. Özel mülk aynı zamanda sermayeyi yani artık ürünü de beraberinde getirmektedir. Sözleşme özgürlüğünün vermiş olduğu özgürlük ortamı ile bağları, bahçeleri, tarlaları ve hayvanları oğluna bırakmış işletip kâr elde edebilmesini sağlamıştır. Özel mülkiyet hakkı kanunlar tarafından korunmaktadır. Bu nedenle hukukun gelişmiş olduğu ülkeler yabancı sermayeyi çekerek yatırım yapmalarına mülk almalarına olanak sağlamaktadır. Hukukun geri planda kaldığı, despot ülkelerde ise yatırım riskli olarak görülmektedir. Bu ilişki bireyler içinde geçerlidir.

“Kardeşi bir gün tarlanın hududunu gösteren kara taşları, ayağıyla sürükleye sürükleye ilerlettiği ve nihayet bir iki tarla ilerisine geçtiği zaman, toprağını arayan köylülerin hakaretine uğramış, kendisine tapu senetlerini gösterenlerden birini çekip tabanca ile vurmuştu” (ÇD, s.55).

Özel mülkiyet bilinci tam olarak gelişmemiş kapitalizmin yeni eklemlendiği toplumlarda bu tür olaylar görülmektedir. Tapu ile tarım arazileri kapitalist toplumlarda güvence altına alınmaktadır. Fakat eğitimsiz, kanunları hiçe sayan bireyler bu tür davranışlar sergilemekten çekinmemektedirler. Kapitalizmin eklemlenme sürecinin sancılı geçtiğinin örneklerinden olan Sıddıkzade'nin kardeşinin bu fevri davranışı karşılıksız bırakılmamış devlet tarafından cezalandırılmıştır. Çünkü hukuki olarak hakkı olmayan bu arazileri hile yolu ile almaya çalışmıştır. Dahası Sıddıkzade piyasa ekonomisinin kendisine tanıdığı sözleşme özgürlüğü kapsamında köylünün ürünlerini almamaktadır. Çünkü rasyonel olan kapitalist birey daha kârlı olan fabrika ürünlerine yönelmiştir. Bu şekilde kârını arttırmaktadır.

“Yaz katip.. Sekiz tiftik Memiş’in... Borcunu kapatamaz ama... Ne ise... Yaz otuz tiftik Esmâ'nın... Bunlar ancak pastırmalık olur. Yaz üç tane... Recep'in... Yaz yirmi iki tane...

Dellanların (...) Köylüler, şimdiye kadar bir nev'i deruni rabıta ile bağılı oldukları Sıddıkzade'nin kendilerini böyle birden terk edivermesini evvala mal satın almamasını, sonra da tiftiklere haciz koydurmasını bir türlü izah edemiyorlardı" (ÇD, s.95).

Sıddıkzade, köylünün kendi tiftiklerini, yünlerini alamamasını çok sonraları anlayacaktır. Sözleşme özgürlüğü olduğu için köylünün mallarını alıp almama onun bileceği bir iştir. Aynı zamanda köylü de istediği yere satabilir. Küçük meta üretimi olarak adlandırılan bu üretim modelinde tüccar doğrudan doğruya artığa el koyan kişidir (Boratav, 2004: 42). Buna bağılı olarak önceden borcu olan bireylerin mallarına da kanunlar çerçevesinde haciz koymuştur. Çünkü "hukukun egemen" olduğu hak ve özgürlüğün yasalar tarafından korunduğu herkesin yasalar önünde eşit olduğu bir sistem kurmaktadır. Devletin kontrolü altında olan bu sistemin temel taşıdır (Özel, 2009: 40-41). Bu nedenle güçlü hukuk sistemi piyasaları ve mülkleri korumaktadır.

Özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü Fakir Baykurt'un romanlarında da sıkça geçmektedir. *Yılanların Öcü* (1954) romanının olay örgüsü mülkiyet kavgası üzerinedir. Köy kuruluna ait olan köy içerisindeki arazi Kara Bayram'ın evinin önünü kapatmaktadır. Haceli buraya ev yapmak ister. Bu nedenle bir çatışma ortamı doğar Haceli köye ait bu kamu malını parasını vererek özel mülkü haline getirmiştir. Köy kurulunun da onayıyla hukuki zemine oturtulmuştur. Fakat Bayram ve annesi Irazca bunun kabul edilebilir bir şey olmadığını iddia etmekte ve Haceli'nin evin bütün pisliğini kendi bahçelerine atacaklarını düşünmektedir. Bu nedenle kazılan bütün temelleri doldururlar. Bu şekilde özel mülkiyetin varlığına dayalı bir problem yaşamaktadırlar. Kara Bayram aynı zamanda bu arazinin verilmesinin adil olmadığını çünkü köy içerisinde birçok uygun yerin olduğunu söylemektedir. Çatışmanın sebebi budur.

"Kara Bayram Ailesi, bana göre Türkiye'de ki topraksız ya da az topraklı aileler çokluğunun bir tipiydi. Bayramgil, yedi yıl önce satılan bir bey çiftliğinden borçla 40 dönüm kadar toprak almış; yüklendikleri borcu yeni bitirmişler (YÖ, s. 2).

Feodal dönem özelliklerinin son bulmaya başladığı dönemi aktaran romanda Necip Bey, arazilerini ortakçılara satmıştır. Mülkiyetten yoksun olan bireylerin üretim araçlarına sahip olması onlar için oldukça önemli bir adımdır. Çünkü "*küçük üretim büyük ölçüde ortadan kalktığı zaman büyük toprak sahipleri toprakları satmak ya da kiralamak suretiyle, bu üretim biçimini güçlendirmeye çabalarlar*" (Lenin, 1996: 36). Buna bağılı olarak köy içerisinde bulunan hemen hemen herkes banka sisteminin kredi

imkânından faydalanarak Necip Bey'in arazilerinden satın almıştır. Bunun içerisinde Kara Bayram'da vardır. Kırk dönüm kadar toprağı parasını vererek ve tapusunu alarak özel mülkiyeti haline getirmiştir. Kapitalizmin en önemli özelliklerinden birisi olan özel mülkiyet bu sayede köylünün üretim araçlarına ulaşabilme olanağı sağlamıştır. Ekonomik yeterliliği sağladıktan sonra istediğı mülkü sözleşme özgürlüğüne dayanarak köylü satın alabilmektedir. Kapitalizmle beraber gelen emeğin metalaşması da bu satın alma işleminin yolunu açmıştır. Çünkü daha öncesinde feodal özellik gösteren beyler ödemeleri aynı şekilde yapıp olası bir sermaye birikiminin önüne geçmektedirler. Bu sayede köylü üzerinde bulunan egemenlik haklarından yararlanmak istemektedirler. Çünkü beyler her türlü angarya işte köylüyü çalıştırmaktadır. İstedığı kadar artı değer vermekte, âdeti Lenin'in ifade ettiğı gibi "serf köleliği" durumu oluşturmaktadırlar. Buna bağılı olarak Kara Bayram ve diğerköylüler Necip Bey'in arazilerini kredi yoluyla alarak bu kölelikten, angarya işlerden kurtulmuşlardır. Bundan sonra artık sermaye üretebilmektedirler. Artık sermayenin birikimi ile oluşan sermaye Necip Bey'in arttırmayı istediğı bir unsurdur. Bu nedenle Kara Bayram'ın anlattığı gibi Necip Bey bu sermaye ile daha fazla mülk alıp sermayesini genişletecektir.

"Parası olan her şeyi yapar. Ötey gün konuşuyorlar Nuri'nin Kahve'nin önünde. Necip Bey, çiftliği biz ortakçılara satınca bankadan beş yüz bin lirayı almış. Gitmiş doğru İstanbul'un Boğaziçi'ne. Bir büyük ev yaptırmış. Yedi kat. Bir de büyük bahçe almış. Evin her katında kiracı olarak dört hane eyleşirmiş. Kıyametin parası aydan aya. Diyorlar ki çiftliği sattı parayı çoğalttı, gitti İstanbul'a, bir büyük ev aldı. Büyük evden aldığı parayı da çoğalttı mı, bir büyük otel yaptıracakmış. Büyük otel, günden güne kıyametin parasını getirecekmiş. O zaman, hem evin, hem otelin gelirini birleştir di mi, İstanbul'u satın alacakmış.(...) şimdi Necip Bey işini yürüttü bak. Neyle yürüttü? Parayla ?" (YÖ, s. 39).

Kara Bayram'ın "parası olan her şeyi yapar" sözü sözleşme özgürlüğünün getirmiş olduğu bir alandır. Bu özgürlük ortamında en büyük hareket kabiliyetini sermaye sağlamaktadır. Bu nedenle sermayesi çok olan Necip Bey, İstanbul'a gidip yatırım yapmayı planlamaktadır. Hukuk tarafından korunan özel mülkiyet kavramı bu nedenle Necip Bey'in köyden çıkıp İstanbul gibi büyük bir kente gelip mülk alabilmesinin de önünü açmaktadır. Buradan sermayenin aynı zamanda bir mülkiyet olduğunu çıkarabiliriz. Çünkü sermaye ile istenilen mülk alınmakta, mülkü satarak istenilen tutar kazanılmaktadır. Bu nedenle aralarında paralel bir ilişki vardır. Haceli'nin Bayram'a söylediğı "bir etek para verdim ben bu yere! Hakkın yendiyse gider şikâat edersin!" (YÖ,

s. 62) sözleri bu sermaye mülkiyet ilişkisini ispatlamaktadır. Aynı zamanda kanunlar tarafından korunduğunu da göstermektedir. Sermayeye dayalı bu mübadele roman içerisinde fazlaca yer almaktadır. Yazarın hâkim bakış açısıyla aktardığı;

“payını büyük kardeşine satıyor işte (YÖ, s. 57) ve Muhtar’ın iki katlı evinde, toprak damlı, tahta tavanlı, tahta tabanlı güzel bir oda var. Necip Bey’in topraklarından on iki bin liralık aldı. Koyun satmış, at kısarak satmış, yan yatıp çamura batmış, almıştı (YÖ, s. 66).

sözleri bu mübadelenin sermaye için yapıldığını da ispatlamaktadır. Muhtarın, evin mülkiyetini alabilmek için at, koyun gibi elinde bulunan üretim araçlarını yani sermayesini elinden çıkarması bu durumun daha net gözler önüne getirilmesine de neden olmaktadır. Ayrıca muhtarın;

“Burası benim tapulu toprağım sayılır. Bir etek para verdim Köy Sandığı’na. Bu para benim etimden. Tam yedi yüz! Kolay mı? Para mı var şimdi? Benim toprağıma ne karışıyor bunlar? Para benim, keyf benim! İster temel atar ev yaparım, ister çeker satarım! (YÖ, s. 141).

sözleri de özel mülkiyet hakkının bireyin tekelinde olduğuna, istediği gibi kullanım hakkına sahip olduğuna delildir. Çünkü tapu belgesi ile hukuken güvence altına alınmıştır.

Kemal Tahir’in *Sağırdere* (1955) romanında mülkiyet kavramının bilinci köylü tarafından kazanılmıştır. Kanunlar tarafından korunan mülkiyetin ele geçirilmesi için yine kanuni çözümler bulunması gerekmektedir. Bu doğrultuda Vahit ile Mustafa, Hocaların Muhtar Hüseyin Efendi hakkında konuşurlar. Vahit;

“Ben şuncacık bebeyken, iki parça tarla için anama etmediğini koymamış... Anamı alacak ki, tarlalara sahip olacak... ‘Bana varacaksın’ diye neler etmiş...” (Sd, s. 36).

diyerek yaşanan olayı anlatmıştır. Bu şekilde Hüseyin Efendi miras yolu ile annesine kalan tarlalar üzerinde hak iddia edebilecektir. Çünkü *Sağırdere* (1955) romanında gelişmiş bir mülkiyet anlayışı görülmektedir.

Benzer bir olay da Nail ile Hocaların Hakkı arasında gelişmiştir. Onun da tarlaları miras yoluyla kendisine kalmıştır. Onun da bahsi geçer:

“Onu da yetim buldular, soymaya kalktılar. Askere gitti, jandarma oldu. Omuzunda mavzer, izinli geldi ya... İzinli gelişinde babasının tarla hisselerini Hocaların Hakkı’dan hep aldı” (Sd, s. 36).

Görüldüğü gibi anayasa mülkiyet hakkını korumaktadır. Bireylerin mülkiyet üzerinde hak iddia etmeleri için bir gerekçeleri olmalıdır. Bu nedenle Hakkı, Nail'i kandırması üzerindeki hisseleri almıştır. Fakat askere giden Nail izinli olarak geldiğinde bütün mülkleri tekrar üzerine almıştır. Görüldüğü gibi özel mülkiyet kavramının gelişmiş olduğu bu köyde bireyler aynı zamanda rasyonelleşmiştir.

Köy yerinde mülkiyet hayvan ve tarla üzerinedir. Bu nedenle köylünün zenginliğin ölçüde bunlardır. Yakup Ağa;

“Rençber kısmında iki çift öküz olmadı mı, kulak verme! (...) Sığırtaçlık ettim! Ellerin davarını güttüm bir vakit! Yakup’un bir eşiği bile yok! Komşudan eşek kiralarsın da ne yaparsın. Çankırı’nın Tuz mağarasından tuz çekerdim (...) Bir çift öküz vardı. Kocadılar giderek... Sattık. Üste yirmi kayma koydum, bir çift büyük boynuzlu göçmen öküzü aldım” (Sd, s. 56).

şeklinde yaşantısını, yoksulluğunu anlatırken kendisinin elde ettiği mülkler üzerine bilgiler vermektedir. Görüldüğü gibi eşiğin mülkiyetine bile sahip olmayan Yakup, kiralarak bu ihtiyacını gidermiştir. Dahası öküz almış, satmıştır. *“Karıyı bana aldı. Babası ölünce analığına 15-20 tarla düştü, belimiz doğruldu” (Sd, s. 60)* diyerek anlattığı evlilik hikâyesi ile de elindeki tarlaların mülkiyetinin nasıl sağlandığını göstermiştir.

Mustafa’nın kente gitmesi ile beraber kent yaşantısındaki özel mülkiyetler saymakla bitmez. Fakat en çok dikkat çeken müteahhit Selahattin Bey’in inşaatıdır. Bu inşaatta Mustafa ve birçok işçi sözleşme özgürlüğünün imkânları dâhilinde çalışmaktadır.

Yaşar Kemal’in *Teneke* (1955) romanı Çukurova’nın beylerinin çeltik ekimi için kaymakamlıktan ruhsat alma mücadelesi ile başlar. Çünkü çeltik ekimi aynı zamanda sivrisinek ve sıtma hastalığını arttırmaktadır. Bu nedenle kaymakam vekili Resul Efendi ruhsatlara izin vermez. Kaymakam geldikten sonra ilk önce ruhsat verir fakat çeltik arazisi içerisinde kalan köylünün kötü yaşam koşulları içerisinde kalmasından dolayı ruhsatları iptal eder.

“Sazlıdere köyü Okçuoğlunun altı bin dönümlük sahasının tam ortasında kalıyordu. Krokide, bu sebepten saha orta yerinden ikiye ayrılıyor, Okçuoğlu bin beş yüz dönümlük bir tarlayı ekemediği gibi kesik sulama usulüyle ancak ruhsata alabiliyordu” (Tn, s. 27).

Bu nedenle kaymakam ile Çukurova beyleri arasında mücadele başlar. Rasyonalite penceresinden bakan Okçuoğlu ektiği çeltiklerden zarar etmemek için köylünün topraklarını almak ister.

“Pamukların dönümüne otuz. Susamlarinkine de otuz, bostanlar elli. Tamam mı? Ne çapalatmak ne toplamak, hiçbir emek vermek yok.

Birkaç köylü: eyisin hassın, can adamsın Ağa, amma velakin köyde nasıl dururuz? Köy çukurunda, her yer bataklığa keser. Amma velakin... iyisin hassın Ağa, çok da para veriyorsun, amma bataklık, sıtma... Tam altı ay bataklık, sıcak çamur içinde. Bilmez değilsin Ağa! Ne edelim? Dedi.

Ağa: Her dönümüne tam otuz lira. Otuz... Taş atıp da kolunuz mu yoruldu. Osman'ın tarlasına atıverdiniz tohumu. Tam otuz lirayı dönüm başına babanızın hayrına mı veriyorum. Bataklık, sinek, çamur diye veriyorum. Aklı olan daha topraktan yeni filizlenmemiş pamuğa otuz lira verir mi. Sıtma, bataklık diye veriyorum” (Tn, s. 31).

Kapitalist sistemin iktisadi karar birimlerinin bu şekilde rasyonel çabaları sayesinde çıkarını düşünen, kârını en çoklaştıran bireyler Okçuoğlu'nun teklifini kabul etmiştir. Kabul etmek istemeyenler ise mantık süzgecinden geçirerek düşünmektedirler. Çünkü kendi özel mülkiyetlerini sözleşme özgürlüğüne dayanarak istedikleri biçimde kullanabilme hakkına sahiptirler. Kiraladıktan sonra mülkiyet hakkı Okçuoğlu'na geçmiştir.

“Bir gün değil, iki gün değil, tam altı ay çamur içinde nasıl yaşanır. Sen bilirsin Ağa.” “Bilmem. Ben kiraladım. Çıkacaksınız. Benimki bir insanıyetlik size... babalık. Ben kiraladım. Yoksa basarım suyu. Basarım köyün gözüne. Basamam mı Osman?”

Osman Ağa, köylülere dönerek:

“Kiraladı kardaşlar.”

Her eve üç yüz lira vereceğim. Pamuklarının dönümüne elli lira vereceğim. İlan et. Köyde kimse kalmayacak. Güze kadar. Yıkılan evlerini de ödeyeceğim.

Muhtar : “Haşşöyle Ağam” diye sevindi. “Haşşöyle... şimdi köyde bir tek kişi kalmaz. Hepsi çıkar.”

Bende haber gönderildi. Oradakilerde geldiler. Okçuoğlu teklifi yaptı, kimse ses çıkarmadı. Hemen oracıkta cüzdanını çıkardı. Ev paralarını verdi. “Yarın gelin”, dedi. “Pamuk paralarını da alın. Köyde bir tek kişi kalmayacak. Öyle mi?”

“Kalmayacak” diye cevap verdiler (Tn, s. 66).

Okçuoğlu köylünün arazisini kiralamıştır. Gerekli anlaşmayı yaptıktan sonra köylü kabul etmiş ve sevinmiştir. Çünkü Okçuoğlu için arazinin alınması demek ruhsatlar için izin alınması demektir. Kaymakam köylünün sağlığını tehdit ettiği için ruhsata izin vermemektedir. Bu nedenle köylünün tarlasını, evlerini kiralamıştır. Mülkiyet hakkı Okçuoğlu'na geçince özel mülkiyet kanunları çerçevesinde köy içerisinde kimseyi istememektedir. Çünkü bu hakkı kanunlar tanımıştır. Fakat Memed Ali tarlasını

satmamıştır. Bu nedenle kaymakam ruhsat vermemektedir. Çünkü bir kişinin bile yaşaması ve sağlığının tehdit altında olması ruhsatnamenin verilmesini engellemektedir. Bu nedenle Okçuoğlu Memed Ali'ye; *“etme” diyordu. “Etme Memed Ali. Söndürme ocağımı. Koca köy çıktı. Sende çık. Bin lira vereyim. Ne istersen vereyim de çık. Servetim batıyor çık. Çık!”* (Tn, s. 69) şeklinde yalvarır. Fakat sözleşme özgürlüğü ile istediği tercihi yapma hakkı vardır. Bu nedenle Memed Ali'ye daha fazla para teklif ederek yaptığı tercihi değiştirmeye çalışır. Teklifin arttırılması kapitalist sistemde rasyonel bireyin kârını çoklaştırma istemesine yönelik bir harekettir. Çünkü iyi bir kâr ile birey sermayesini elinden çıkarabilir. Zira sözleşme özgürlüğü bu hakkı bireye tanımıştır.

Sarı Traktör (1958) romanında ise köyün iktisadi hayatı ve köylünün mülkiyeti ile ilgili birçok ipucu barındırmaktadır. Tarımda makineleşmenin köydeki yansımalarını aktaran romanda Arif traktör hayali ile yaşamaktadır. Köyün zengin ailelerinden olan Arif'in ailesi ilk başta Arif'i evlendirmeyi planlamaktadır. Fakat Arif traktör almak istemektedir. Geleneksel yöntemlerle sürdürülen tarımsal üretim, artık yerini modern tarıma bırakmalıdır. Kuşaklar arasındaki farkı da barındıran bu çatışma Arif ile babası arasında yaşanmaktadır (Erol, 2005: 113). Köylünün mülkiyeti sınırlıdır. Çünkü gerekli sermayeleri yeterince yoktur.

“Köyde birkaç ağıl vardı. Sekiz-on komşu ya da akraba davarlarını karıştırır, bir sürü oluşturlardı. Ariflerin elli-altmış koyunu sağılırdı. Anası ile Ümmü kız bu işi yetiştiremediklerinden, “sağımca” dedikleri ücretli iki kadın yardımcı tutmuşlardı” (ST, s. 23).

Eskişehir civarındaki Özeler köyü kurmaca yolu ile kaleme alınmıştır. Köylü eski usul çiftçilik yapmaktadır. Hayvanları için işçi tutmuşlar sağım yaptırmışlardır. Görüldüğü gibi kapitalist toplumlara has emeğin metalaşması görülmektedir. Buna ilaveten Yakup'un Ali'nin traktörüne gıpta ile bakan Arif babasına bir traktör almak için ısrar eder. Buna bağlı olarak

“Tarımda makinenin kapitalistçe kullanımına, kaçınılmaz olarak emek yoğunluğunun artırılması yoluyla tarım proleteriasının sömürülmesinin güçlendirilmesi eşlik eder” (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 144).

Bu nedenle Arif gibi tarım işçileri kendi tarlarında daha az emek harcayacaktır. Birey ile makine kıyaslanmaktadır. Emeğin büyük bir kısmını makineler yapmaktadır.

“Bu yıl otuz dönüm pancarları vardı. Allah izin verir de hayırlısıyla kaldırırverirse seksen-doksan ton pancar bekliyorlardı. Bir de bunu istasyona taşıma işi vardı. At arabasıyla baş mı olurdu bunca pancarı taşımak? Bir traktörleri olsaydı, o zaman Arif’e pancar mancar vız gelirdi” (ST, s. 45).

sözleri ile sürekli babasına baskı uygular. Fakat yeterli sermayesi olmadığı için Arif’in babası İzzet Ağa çok yanaşmaz. Fakat bir gün hastalandığında kasabaya traktörle götürülüp hayatı kurtarılır bu nedenle traktör almayı kabul eder. Sermayenin özel mülk olmasından dolayı romandaki mülkiyet kavramı genellikle traktör üzerinden yürütülür. Arif pancar toplamasına yardım etmesi için traktör kiralamak ister. Bu nedenle Yakup’un Ali’nin yanına gider.

“Yollar çamur olmazsa taşıyım. Ama Mehmet Ağa’yla tonunu sekiz liradan taşıyalım diye konuştuk. Muhtar da beş liradan fazlaya taşıtmam diyor. Bu iş çözümlensin ki ona göre düşünelim.

“Abovv!” dedi. “Tonuna sekiz lira çok fazla Ali.”

“Ne yapalım arkadaş? Çamurda kolay değil. Bak yağmur da başladı. Malıma düşmanlığım yok benim. Bu çamur yağmuru öldürür” (ST, s. 143).

Kapitalizmin eklemlendiği bu toplumda kapitalizmin dinamikleri toplumsal hayatın şekillenmesinde aktif rol oynar. Sermaye sahipleri modern tarıma yönelirken yoksul kesim daha çok geleneksel yöntemlerle tarım yapmaktadır. Arif babasının hastalığından dolayı tarımsal üretimi tek başına yapmaktadır. Bu nedenle oldukça zorlanmaktadır. Yardım alarak bir an önce bitirmek ister. Bu nedenle traktör sahiplerinden yardım talep eder. Yakup’un Ali’nin teklifini geri çevirmesi üzerine bu defa da Mehmet Ağa’ya traktörü için teklif eder. Fakat *“Çekemem yeğenim” dedi. Mehmet Ağa. “Tonuna on lira versen çekemem. Zati kendi pancarım var. Yollar kuruyunca onu çekeceğim.” (ST.144)* şeklinde cevap vererek sözleşme özgürlüğünden faydalanmıştır.

Yaşar Kemal’in diğer bir eseri olan *Yer Demir Gök Bakır* (1963) romanı da Çukurova’da geçmektedir. Yalak köylüsünün tüccar olan Adil ile olan alacak verecek meselesi üzerine olay örgüsü şekillenmiştir. Adil elinde bulundurduğu sermayesi yani mülkiyeti ile köylüyü sömürmektedir. Köylü ile problem yaşamaktan korktuğu için *“onun borçlarını, oğlunun borçlarını bağışladım. Ama unutmayın, köylüye söyleyin, gelsinler, dükkândan ne kadar isterse o kadar alsınlar.” (YDGB, s. 190)* sözleri ile köylünün gönlünü almaya çalışmak istemektedir. Görüldüğü gibi köylünün her hangi bir

mülkiyeti yoktur. Buna karşın sermaye sahibi Adil ise sözleşme özgürlüğünün imkânı ile istediğine mal verip istediğine vermemektedir.

Talip Apaydın'ın *Ortakçılar* (1964) romanında Hilmi Bey bazı feodal davranışlar sergilemesine, feodal üretim ilişkileri sergilemesine rağmen kapitalizm topluma eklemlenmeye başlamıştır. Durmuş Dayı, oğlu Sefer'e bölgeyi tanıtırken Hilmi Bey'in özel mülklerini de göstermektedir.

“Hilmi Bey'in dedi. Taa o aşağıdaki çifte kavakların hizasına kadar Hilmi Bey'in. Ordan aşağısı da Yusuf Bey'in. Sen Yusuf Bey'i bilmezsin. Kasabada oturur o. Bazen taksiyle gelir buralara. O Hilmi Bey'den de zengin. Ankara'da apartmanları neyi varmış” (O, s. 15).

Hilmi Bey sermayedar ve mülk sahibi olarak yanında işçi çalıştırmanın yanı sıra ortakçıda çalıştırmaktadır. Bu sayede angarya işlerde de çalıştırmaktadır. Hilmi Bey bu yüzden feodal bir zihniyete sahiptir. Aksine Hilmi Bey'in çocukları Kemal ve Macit ise şehirde büyümüş kapitalist yaşam tarzını benimsemişlerdir. Bu nedenle çiftliği satın ihtiyaçlarını daha hızlı karşılayabildikleri şehirde yaşamak istemektedirler. Bu durumu Durmuş Dayı'ya anlatan Melahat Hanım şöyle söyler:

“Sattırır mıyım sanıyorsunuz? Ya... Gördün mü işi Durmuş Dayı? Bizim her gün kü kavgamız bu işte. Babalarıyla az uğraşmamışım gibi şimdi de bunlar başladı. Çiftliği satın gideceklermiş nereye gideceklerse, ne işleyeceklerse oralarda?” (O, s. 36).

Melahat Hanım, sermayenin korunması gerektiğinin farkındadır. Bu nedenle mülklerini satılığa çıkarmak istememektedir. Her ne kadar çocukları satın şehre girmek isteseler bile o istememektedir.

Fakir Baykurt'un *Tırpan* (1970) romanında da köylünün özel mülkiyeti dikkat çekmez. Fakat Musdu Ağa'nın mülkleri zenginliğinden dolayı eser içerisinde tasvir edilmektedir.

“Söğütler kırktan, elliden gider, trak para! Kavak var, üç yüze; kavak var üç yüz elliye satılır! kavaklar Kabak Musdu'nundur! Su kıyısındaki söğütlerde onundur. Çünkü su kıyısındaki topraklar onundur. Sadece topraktan kalkan ekin ortaklıktır. Bağlar onundur. Cömert Musdu. Harımları, bahçeleri vermiştir ortakçılara. Ekip diker, kaldırır, yerler çocuklarıyla. Bağlardan kalanı bölerler (T, s. 330).

Musdu Ağa mülklerinde işçi çalıştırmakta, ortakçıya vermekte ve kiralamaktadır. Hem feodal döneme has uygulamalar sergilerken hem de kapitalist dönem özellikleri göstermektedir. Bu nedenle toplumsal birtakım çarpıklıklar yaşanmasına rağmen Musdu sermayesini sürekli arttırmaktadır. Dahası bu mülkler ve sermayesi sayesinde çocuk yaştaki Dürü ile evlenmek ister.

Talip Apaydın'ın romanları içerisinde de özel mülkiyetin varlığı açıkça görülmektedir. *Yoz Davar* (1973) romanında üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran iki köy ağasının rasyonel davranarak yaşadıkları çıkar çatışması başkahraman Musa üzerinden aktarılmıştır. Musa üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmadığı için emeğini bir meta halinde Köşkerin Mehmet'e satmıştır. Onun çobanıdır. Diğer tarafta ise Emin Bey'in oğlu Sami üretim araçlarının mülkiyetine sahiptir. Dahası rasyonel olarak bütün mülkiyete sahip olmak istemektedir. Romanın olay örgüsü bu düzlemde kurulmuştur. Sami Çoban Musa'yı kendi mülkiyetinde çalıştırmak istemektedir. Bu nedenle ona teklifte bulunur.

“Adın ne senin? Diye sordu.

“Musa”

Kaç aylığına durdun bu köşkere? “

Altı aylığına”

“Kaç lira verecek?”

Üç yüz seksen tutuyor. İki de davar.”

“Az değil mi? Ben sana daha çok verirdim.”

(...)

“Bana adam lazım. Köşker'den çıkarsan daha fazla para veririm. Hem daha iyi yer içersin.

Bizim çobanları görüyorsun işte. Urbanı murbanı da yenileriz” (YD, s.29).

şeklindeki teklif ile Çoban Musa'yı yanında çalıştırmak istemektedir. Fakat sözleşme özgürlüğü elinde bulunan Musa bu teklifi kabul etmez. Hem Emin Bey'in oğlu Sami hem de Köşker'in Mehmet üretim araçlarının mülkiyetine sahip yanında emeğini para ile satan çobanlar çalıştırmaktadırlar. Kapitalizmden önceki üretim biçiminde toprak mülkiyetine dayanırken kapitalizm ile toprak mülkiyeti bir sermaye niteliği kazanmıştır. Sermayedar burjuvalar üretim araçlarına sahiptirler. Bu nedenle köylü üzerinde ekonomik bir baskı uygulayabilirler.

Üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkı ihlali Ömer Polat'ın *Saragöl* (1974) romanında da karşılaşılan bir durumdur. Cimşid Bey kârını arttırmak için Ziro köylülerinin tarlalarını kiralamak ister. Sözleşme özgürlüğünden dolayı köylü bu teklifi kabul etmez. Cimşid Bey zengindir. Zenginliğini ve çevresini kullanarak, rüşvet vererek arazileri kendi üzerine geçirir.

“Şu Ziro'nun guroları bu sene bana çok zarar verdiler. Traktörlerim parçalandı, adamlarım yaralandı, işim bozuldu. Sebep? Sebep, vay sen misin yasa yoluyla kazandığın toprakları süren. On yıl boyunca iki yüz bin lira param gitti o topraklar uğruna. Hâkim yedi, savcı yedi, avukat yedi, kurt kuş yedi. Sonunda kazandık davayı. Kazandık ama bu donsuz itoğlu itler bela olup çıktılar başımıza” (Sr, s. 202).

Romanda yapılan sahtekârlık kanun boşluğu ve adaletin olmadığı az gelişmiş toplumlarda zaman zaman görülmektedir. Fakat *“Cimşid Bey davayı kazanmış. Bütün arazimizi alacakmış elimizden oğul. Köy bu gün yasa büründü. Gelinler kara giydi, erkekler yaşlı oğul...”* (Sr, s. 46). sözleri ile arazilerin kaybedildiği anlaşılmaktadır. Cimşid Bey'in topraklar üzerinde kanunen hak iddia etmesi ve bunu ispatlaması üzerine Nuro;

“Topraksız olmaktan daha kötü ne ola dünya yüzünde? Demişti Kazo dün gece. “Öyle ya, topraksız olmaktan kötü ne olur ki? Yoksa daha büyük dertler vardı da Kazo mu bilmiyordu? Toprağınızı mı aldılar elinizden?” (Sr, s. 115).

Kapitalistleşen toplumlarda en önemli unsurlardan birisi özel mülkiyet hakkıdır. Çünkü özel mülkiyet ile kişi kendi sermayesini oluşturup kâr elde edebilir. Özel mülkiyet aynı zamanda üretim araçlarının da mülkiyetini oluşturmaktadır. Günümüzdeki en büyük fabrikalardan en küçük atölyelere kadar hepsi birer özel mülktür. Burada da Cimşid Bey hile ve oyunlarla köylünün özel mülkünü, toprağını elinden almıştır. Buna bağlı olarak Marx, kapitalizmin gelişmesinin üreticinin üretim araçlarından uzaklaşmasına bağlar. Tarımsal üreticinin mülksüzleşmesini bunun temeli olarak görür (Marx ve Engels, 2009: 262). Çünkü mülksüzleşen köylü kapitalist mülkiyet sahibinin yanında onun istediği şartlara mecbur bırakılıp çalıştırılabilecek proleterya olmasının önünü açmaktadır. Aynı şekilde maddi güçlük çeken Ziro köylüsü bu defa da diğer üretim aracı olan hayvanlarını satmayı düşünmektedir. Çünkü gerekli hammaddeyi elde etmekte güçlük çekmektedir. Çünkü daha önce bahsedildiği gibi kapitalistleşen beyler özel mülkiyetlerin çoğuna hâkim oldukları için sözleşme özgürlüğüne bağlı olarak ürün satmamakta köylüyü üretim

araçlarından yoksun bırakarak feodal döneme has despot tutumları, angarya işlerde ekonomik yöntemlerle çalıştırmayı planlamaktadırlar. Hayvan satışında yapılan ticaret şöyle olmuştur:

”Piyasa belli bey”. Dedi saygıyla, “sen de biliyorsun biz de. Üç aşağı yukarı bir fiyat biç. Biliyorsun başımız darda. Yoksa insan hiç çoluk çocuğunun katığını satar mı?” Biliyorum muhtar, biliyorum. Valla sizin durumunuza acıdığım için alıyorum koyunlarınızı. Yoksa ben bu yılki piyasamı çoktan kapatmıştım. Kapıma geldiniz, bir de eskiden tanırız bir birimizi. Yoksa gelmezdim. Kasaba falan verebilirim ne ala, yok veremezsem yük olacak üstüme inanın. Hem mal sizin. Önce istemek sizden, vermek bizden. Değil mi ya” Nuro yutkundu. “Piyasa belli bey. Orta boy koyunun çifti iki yüz doksan ile iki yüz seksen arasında. Ama sen ne verirsen bilmem” (Sr, s. 181).

şeklinde devam eden ticaretin sonunda sözleşme özgürlüğünün farkında olan tüccar yukarıdaki sözleri kullanarak takdirini köylüye bırakır. Sözleşme özgürlüğünün getirdiği rekabet burada yoktur. Çünkü alternatifin olmadığı köylünün mecbur olduğu bir durum vardır.

“Apo Mıkko dayanamadı: “Merhamet Nazım Bey” dedi. “Sen tavuk aldığını mı sanıyorsun yoksa. Biz baba-dede komşusuyuz. Bu bizim dar günde olduğumuz için mi? Bizim seçme koyunun çifti üç yüz elliden aşağı gitmez vilayette. Sen kalkmış iki yüz otuz diyorsun. Olur mu?” “Kızma Apo” dedi. “Alışveriş bunun adı. Mal senin. Elinden zorla alan yok” (Sr, s. 181).

Nazım Bey’in bu sözleri aslında özel mülkiyetin varlığını, sözleşme özgürlüğünün varlığını ve bunların kanunlar tarafından korunduğunu ispatlamaktadır. Bu nedenle alıcı ve satıcının her hangi illegal bir iş yapmaları mümkün değildir. Nazım Bey’in bu rasyonel davranışı sermaye birikiminin de önünü açmaktadır. Çünkü Apo Mıkko’dan iki yüz otuza aldığı koyunun çifti şehirde üç yüz ellinin üzerinde bir fiyata satılabilmektedir. Alış ile satış arasındaki bu fiyat farkı artık ürünü oluşturmaktadır. Çünkü;

“Tüccar kârı, tek bir mal için, tüccarın üreticiye ve tüketicinin tüccara ödediği iki ayrı fiyatın varlığından doğar; üretici, tüketici niteliğiyle tüccarın karşısına çıktığında, sattığı ve aldığı mallar arasında eş değer olmayan bir değişim gerçekleşmiş olur (Boratav, 2004: 43).

Nazım Bey’de tüccar ve üretici arasındaki ilişkiyi Boratav’ın söylediği şekilde sürdürmüş ve kâr elde etmiştir. Kapitalistleşen toplumda herkes kârını en yükseğe çıkarmanın peşindedir. Böylece sermaye birikimi sözleşme özgürlüğü ve özel mülkiyete bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Talip Apaydın'ın *Tütün Yorgunu* (1975) romanında ise üretim araçlarının mülkiyeti köylüde mevcuttur. Fakat bu mülkiyet çok büyük değil sadece geçimlik sağlayabilecek kadardır. Bu nedenle bazen mülkiyet kavgaları yaşanabilmektedir. Ağ Osman ile kardeşi Hüseyin arasındaki bu tartışma rasyonel bireylerin çıkar çatışmasını da göstermektedir. Kapitalistleşen toplum artık sermayesini arttırmanın peşindedir. Kâr etmek bütün değerlerden daha ileridedir.

“Bu tarlayı sana yedirmem. Böleceğiz. Alayokuş'taki kıracı da böleceğiz, burayı da böleceğiz. Kandırdın beni. Büyük diye sesimi çıkarmadım. Sende insaf yok. Sende insanlık yok! Böleceğiz...” (TY, s. 80).

Hüseyin ve abisi Ağ Osman arasındaki bu tartışma mülkiyetin bireylerin hayatında artık ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu ispatlamaktadır. Değişen üretim biçimi ile ağalık yerini kapitalist burjuvaziye bırakmıştır. Bu burjuvazi arasında sermayesi en güçlü olan birey üretim araçları üzerinde söz hakkına da sahiptir. Bu nedenle kardeşler arasında bu şekilde bir tartışma yaşanmıştır. Özel mülkiyetin fazla olması veya sermayenin fazla olması rasyonel bireylerin davranışlarına da yansımaktadır. İktisadi hayatı şekillendiren kapitalist uygarlığın bu tür davranış kalıpları bu romana sirayet etmiş durumdadır. Tütün ekmekten yorgun düşen davranış problemleri sergileyen Ağ Osman bu iktisadi hayatı tasvir etmiştir.

“Fakır mısın, adam değilsin köyde. Hakkın hatırın yok. Ölüyorum desen millet arkasını döner. Tütün yaparsın para etmez. Ağanın ki sekiz lira, seninki altı lira. Ulen bitişik tarlanın tütününü bunlar hey Allahtan korkmaz! Niye o sekiz lira da, bu altı lira? Dinlemez. Git işine be! İstedğin yere şikâyet et. Kime şikâyet edersin? Ananı sürüyen kadı. Allah sabır ver bize” (TY, s. 7).

Kapitalizmle beraber bireye verilen değer bireyin sermayesine, ne kadar mülkiyeti olduğuna ve bu bireyden ne kadar faydalanılacağına bakılarak şekillenir. Rasyonalitenin hayatı şekillendirdiği bu sistemde yoksul olan köylü ile varıl arasındaki ürünlerin mübadelesi sırasında bile bir adaletsizlik durumu yaşanmaktadır. Bunun birçok sebebi olabilir. Fakat ilk etapta düşünülen yoksul bireyin geçimlik için ürünü satmak zorunda olması yani ekonomik bağımlılık durumu neden olmuştur. Bu nedenle özel mülkiyetin varlığı zengin bireylerin lehinedir. Aynı zamanda bu mülkiyet hakkı sözleşme özgürlüğünü ve sermayeyi de içerisinde barındırmaktadır. Sözleşme özgürlüğü sebebi ile Ağ Osman'ın tütününü altı liraya alan tüccar diğer varılların tütünlerine 8 lira vermektedir. Bu durum aynı zamanda rekabet ortamının yaratılmasına da neden olur.

Piyasayı ayakta tutan bu unsurlar piyasanın canlı ve dinamik bir şekilde bireylerin mübadele edebildikleri bir alan olmasına neden olur. Samsun'a giden Ağ Osman ve kardeşi Hüseyin kapitalistleşen mülkiyetleri tasvir etmektedir.

“Büyük mağazalar, manavlar, giyimevleri, vitrinlerde çeşit çeşit eşyalar... baka baka yürüdüler. Ne kadar zengindi bu Samsun'un dükkânları? Olmayan iş yoktu. Nasıl kazanırlardı bu kadar malı mülkü? Cumhuriyet Alanı'na geldiler. Yüksek yapılar, gösterişli evler vardı çevrede. Durup baktılar. “Hey anam hey” Başka bir dünya gibiydi. Taksiler, arabalar vızır vızır gelip gidiyorlardı. Kendi köyleri ile burası arasında ne kadar büyük fark vardı!” (TY, s. 123).

Ağ Osman kendi köyüyle şehir merkezini kıyasladığında çok büyük farklılıklar görmüştür. Köyde sadece toprak mülkiyeti ve hayvan mülkiyetine dayanan iktisadi hayat şehirde çok fazla çeşitlilik kazanmıştır. Bütün bu mülkler piyasa ekonomisinin varlığını sürdürmesi için gereklidir. Bireylerin ihtiyaçlarına yönelik sermaye sahipleri tarafından yatırım olarak kullanılır. Artı değer yaratır.

Bunun dışında özel mülkiyet kavramının köy romanlarındaki yansıması genellikle toprak mülkiyeti şeklindedir. Çünkü feodal döneminkine benzer toprağa bağlı yönetim, üretim modeli yerini artık sermayedar burjuvaya bırakmaya başlamıştır. Kapitalizm eklemlenmektedir. Sermaye sahibi burjuva genellikle ekonomik özgürlüğünden dolayı feodal döneme has davranışlar sergilese de genellikle bireyler arasındaki toprak mülkiyeti ilişkisini kanunlar şekillendirmektedir. Buna bağlı olarak Fakir Baykurt'un diğer romanı olan *Kaplumbağalar* (1980)'de özel mülkiyetin hukuksal boyutu üzerinde durulmaktadır. Yoksul köylünün eğitimci Rıza'nın okulda öğrendiği ziraat teknikleri ile bağ yetiştirmeyi öğrenmesi ve kıraç hazine arazilerinde bağ yetiştirmeleri romanın konusunu oluştur. Köye gelen kadastro müdürü Kır Abbas'a;

“14 Numaralı Gezici Kadastro Komisyonu'nun 18317 Sayılı Kararı'na göre burası Hazine'ye ait! Tarafınızdan altı yıl önce kanunsuz bir müdahaleye uğramıştır. Üzerinde imar ihya belirtileri görülse bile, Hazine arazilerinde müdahalenin zaman aşımı olmadığından, ya burasını terk edeceksiniz yada Hazine'yle anlaşacaksınız! Yani burası tapulu şahıs malı olsaydı, bilmeyerek müdahale edip on yıl süreyle, bila niza, bila fasıla, imar ihya ile tasarruf etmiş olsaydınız sizindi! Arazi tapusuz olsaydı süre yirmi yıla çıkardı. Ama hazine arazilerinde müdahalenin zaman aşımı yoktur” (K, s. 261-262).

şeklinde sözleri ile hukuki bir temele sahip olan kadastro yani mülk hakkı köylüler açısından önemli bir problemdir. Çünkü kendilerine ait olmayan devlet arazisinde bağ

yetiştirmişlerdir. Her hangi bir tapu yoktur. Roman içerisinde köylülerin yoksulluğundan dolayı bu bağı yetiştirmeleri ve faydalanmaları her ne kadar faydalarına da olsa kanunen illegal bir durumdur. Bu nedenle Kadastro Müdürü Ömer Bey gerekli açıklamaları yapar ve köylünün emeğ ile yetiştirilen bağı el koyma kararı ıkarttırır.

Köy romanlarında genel olarak üretim araçlarının mülkiyeti ağılar, beylerdedir. Toprak mülkiyetine dayalı olan feodal özelliklerin son bulmaya başlandığı bu nedenle topraklarını ellerinden çıkararak kente göç eden beylerin olduğu görülmektedir. Toprak mülkiyeti mülksüz köylülerin ekonomik olarak angarya işlerde alıştırılmasına neden olmuştur. Köylünün toprak mülkiyeti genelde yoktur, olan köylülerin mülkleri ise kendi geimliğine yetecek kadardır. Çünkü tarla için tırpan ve saban lazımken, çift sürmek için öküz lazımdır. Bu arazilerin mülkiyeti kanunlar tarafından korunmaktadır. Kimi bölgelerde ağıların yaptırımı kanunların üzerindedir. Çünkü feodal dönemdekine benzer bir zihniyet varlığını sürdürmektedir.

2.2.2. Rasyonelite ve Köy

Akla uygun davranmayı esas alan rasyonellik (akılcılık) sınırlı kaynakların bulunduğu dünyada bireyi hedeflerine ulaştıran bir araç niteliğı göstermektedir. İktisattaki rasyonellik anlayışı bireyin her zaman kazancını, kârını, faydasını en yükseğe çıkaracak şekilde tasarlanmaktadır. Çünkü her bireyin hedefi ve haz anlayışı farklılık göstermektedir. İnsanlar için her zaman haz almak acıdan kaçmak temel amaç halini almıştır. Fakat toplumda acıdan haz alan mazoşist bireylerin varlığı bilinmektedir. Bu nedenle rasyonellik anlayışı bireysellik arz etmektedir. Dolayısıyla her birey için farklı ahlaki zeminlere sahip olabilir. nemli olan bireyin ne kadar fayda, haz ve çıkar sağlayacağıdır. Bu sistem piyasanın dengesi için önemlidir. Yaşadığı çevreden bağımsız olarak nitelendirilen rasyonel birey tercihlerinin sonucunda eylemlerinin sonucunu hesaplayıp fayda sağlamaktadır (zel, 2014: 270-271). Homo economicus insan modeli bu tarz iktisadi akılcılık kavramı ile hareket ederek kapitalizmin en temel dinamiğini sergilemektedir. Buna bağlı olarak köy romanlarında feodal özelliklerin kaybolmaya yüz tutmuş kapitalist üretim modeli topluma eklemlenmeye başlamış ve kapitalist sistemin temel dinamiklerinden olan karar birimlerinin rasyonel çabaları toplumun her katmanında etkisini göstermiştir. Özellikle köy içerisinde beylerin (ağıların) retim araçlarını ellerinden tutmaları ve feodal özelliklerin yok olmaya yüz tutmasıyla beraber köylüler

üzerindeki egemenlik haklarını kaybetmek istememeleri çıkar ve faydalarını maksimize etme isteklerine neden olmuştur. Çünkü mevcut yaşam standartlarını korumak istemektedirler. Köylü ise mevcut yaşam standartlarını geçimlik üzerine kurmuştur. Fakat bu geçimliği de her zaman maksimize etmenin peşindedir. Romanların birçoğunda olay örgüsü bireylerin çıkarlarını maksimize etmeye çalışması sebebi ile diğer bireylerin çıkarları ile ters düşmesine dayanır. Kaplan, köy romanlarındaki konularının çoğunun maddi sebeplere dayandığını söylemiştir. Diğer konuların ortaya çıkışı bile ekonomiktir. Anlaşmazlıkların temel nedenidir (Kaplan, 1997: 263). Bu nedenle çıkar çatışmaları sıkça görülmektedir.

Geleneksel iktisat kendi çıkarını her şeyin üzerinde tutan rasyonellikle paralellik oluşturan bencilliği de inceleme alanına alır. Akılcı (rasyonel) olan her davranış bencilcedir (Ruben, 2013: 24). Romanlarda ağaların bencilliği rasyonalite çerçevesinde sürekli karşılaşılan bir durumdur. Kendi çıkarları ve faydalarını maksimize eden beyler veya ağalar diğer köylünün çıkarlarına zarar vermekte ve bu şekilde hem köylü üzerinde egemenlik oluşturmakta hem de yaşam standartlarını arttırmanın peşindedir. Bunun yanında “*kapitalist toplumlarda insanlar bilinçli ya da bilinçsiz başkalarının başarısız olmalarını isterler böylelikle kendilerini başarılı kılarlar*” (Ruben, 2013: 85). Beyler çoğu zaman böyle düşünür. Yanı sıra köy romanlarındaki olaylar genellikle toplumsal karakterlidir (Kaplan, 1997: 557). Fakat bu toplumsal olayların çıkış noktası yine bireylerin rasyonel davranış içerisinde olmasıdır. Genellikle beyler bu tür rasyonel davranışlar sergilemektedir. Dolayısıyla köyün meseleleri bireylerin meseleleridir.

Sadri Ertem’in *Çıkrıklar Durunca* (1931) romanında kapitalizm toplum içerisine eklemlenmeye başlamıştır. Özellikle Avrupalı tüccarlar fabrikasyon ürünleri getirip pazarlamaktadır. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi feodalizmin çöküşü her yerde aynı anda gerçekleşmemiştir. Bu dönüşümü daha erken tamamlayan Avrupa devletleri ham madde ihtiyacı ve pazar ihtiyacı için Türkiye’yi kullanmışlardır. Bu nedenle Avrupalı devletler daha rasyonel davranarak çıkar odaklı düşünmektedirler. Dokuma tezgâhları Avrupa’da seri üretime geçerken bizde hala el tezgâhlarında üretim yapılmaktadır.

“Stavyers, altı yüz kilometre murabbaında fazla düzlük üzerinde, sekiz binden fazla keçiye sahip her Sküeter gibi mağrur, gene onlar gibi çok kazanmak, kuraktan ve yağmurdan azami istifadeyi temin etmek isterdi” (ÇD, s. 60).

Görüldüğü gibi Stavyers hem ‘makro’ anlamda hem de ‘mikro’ anlamda rasyonel düşünüp ticaret ağını genişletmiştir. Azami kârını düşünen Stavyers bu nedenle tiftik verimi yüksek olan keçileri ülkesine götürüp üretimini yapmayı planlamaktadır. Yazar homoeconomicus insan modelinin kârını en çoklayıcı yapısını her şeyden azami istifade etmek istemesini Stavyer karakteri üzerinden okuyucularına aktarmıştır. Stavyer aynı zamanda Avrupa’nın kapitalistlerinin zihin yapısını temsil etmektedir.

Tiftik keçileri hoşuna giden Tomson valinin ahababı idi. Çavuşa gördüğü keçiden bir çift almak istediğini söyledi. Parasız vermek isteyen çavuşun teklifini kabul etmeyen çelebi çobanlara bahşiş vererek alınabileceğini söyledi. Bir çift keçiyi alan çelebi daha sonraki yıl tekrar gelmiştir. Bu sefer keçilerden daha fazla istemektedir. Çavuş ve Sıddıkzade yardımı ile köylülerden ister. Fakat köylüler kötü şans getireceklerine inandıkları için kabul etmemektedir. Sıddıkzade çelebiye malın verilmemesinin atalardan kalan bir görenek olduğunu söyler. Tomson’un tepkisi üzerine “*ben iş adamıyım kârın arkasında atmaca gibi atılırım, bu benim hakkımdır (...)ümitsizlikle ve merhametle kirlenmiş bir kazanç ne tuhaftır Tomson*” (ÇD, s. 70). sözleri ile Sıddıkzade kapitalist iş adamı gibi kâr maksimizasyonu yaptığını söylemektedir. Tomson kârını arttırmak için yerli tiftik keçilerini Avrupa’ya götürüp üretim yapmak istemektedir. Çünkü yerli tiftik keçilerinin tiftiğini ithal etmek yerine üreterek daha fazla kâr edebilecek aynı zamanda dışa bağımlılığını da azaltacaktır. “*Osmanlı imparatorluğu 19. yüzyıl başlarında kendi kendine yeterli iken yüzyıl sonra iç tüketiminin %80-%90’ı ithal malı iplik ve kumaşlardan sağlanıyordu*” (Boratav, 2005: 20). Buna bağlı olarak romanın ilerleyen bölümlerinde ithalatın durması ve üretimin daha ucuza mal edilmesi yerli üreticilerin ürünlerine olan talebi azaltmış ve piyasada barınamamalarına neden olmuştur.

Rasyonel davranış birey için bazı kötü koşullarda ahlaki davranışlara zarar verebilir. “*Ağaya borçları vardı ve elinde mal birikmişti. Ne yapacaktı? Belki gammadlık bir nevi faide olurdu, elinde hiçbir şey kalmayan adam, nihayet iki zengin arasında casus olmaya mahkûmdur.*” (ÇD, s. 78) şeklinde köylü içerisinde gammadlığın ayıp olmasına rağmen çıkarları için sempati uyandırmak için gammadlık yapmalarına neden olur. .

Romanlardaki sosyal ortamın çözümlemesinde roman karakterleri oldukça önemli bir yere sahiptir (Özcan, 2000: 109). Sıddıkzade, romanın kötü karakterlerindendir bu kötü karakterini aslında bir nevi rasyonalitenin getirmiş olduğu bencilliğe bağlamakta

fayda vardır. Sıddıkzade, zenginliği ile yetinmemekte homoeconomicus insan modelinin getirmiş olduğu anlayışla sürekli daha fazlasını arzulamaktadır. Çünkü üretim ve tüketim sürecinde ürünler her zaman bir önceki üretilen veya tüketilen üründen daha az fayda sağlamaktadır (Ruben, 2013: 18). Bu fayda tatminsizlik duygusunu da barındırmaktadır. Bu nedenle Sıddıkzade sürekli daha fazla zenginlik arzulamaktadır.

“Sıddıkzade’nin meccanen hediye ediyorum dediği şey, topu topu yüz arşın basma idi. Geri kalanı borca veriyordu. Sıddıkzade, köylünün borucunu ödeyemeyeceğini, nihayet ellerindeki çıkırıklara haciz koyduracağını pek ala kestiriyordu” (ÇD, s.122).

Sıddıkzade iktisadi karar birimlerinden rasyonel davranış çabası içerisindedir. Bu nedenle bencildir. Yerli üreticileri kendisine rakip olarak görmektedir. Bu nedenle köylüleri önce borçlandırmak istemektedir. Daha sonra borçlarını ödeyemeyeceğini bildiği yerli üreticilerin tiftik keçilerini yani üretim araçlarını haciz yolu ile ellerinden alarak üretimlerine engel olmak istemektedir. Bu sayede tekelleşerek piyasada söz sahibi olabilecektir. Kapitalist sistemin getirmiş olduğu rekabet anlayışının güzel bir örneğidir.

“Hâlbuki artık Sıddıkzade, fabrika eşyası satan bir tüccardı, Sıddıkzade’nin ticaretine yegâne engel; yerli yün ve tezgâhta dokunan kumaşlardı. Onun için haciz yaptırdığı tiftikleri, kavurma yapmayı düşünüyordu” (ÇD, s.96).

Rasyonel bireyin tam bilgi ve donanıma sahip olduğunu daha önce söylemiştik. Sıddıkzade de bu bilgi ve enformasyon sayesinde yerli üreticileri üretim araçlarından uzaklaştırmıştır. Bu sayede homoeconomicus insan modeline çok güzel bir örnek teşkil etmiştir.

Dahası Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* (1954) romanının olay örgüsü de bir çıkar çatışmasından doğmuştur. Köy kurulu ev yapması için Kara Bayram’ın evinin önünde bir arsa Haceli’ye vermiştir. Haceli ev yapmaya kalkar ama Irazca ve Bayram bu işe razı gelmezler. Çünkü köy kurulu belli bir miktar para elde etmek için böyle bir işe girişmiş ve evlerinin önünü kapatmıştır. Haceli evi yapmaya başlar bu yapım aşamasında birçok rasyonel karar vermiştir.

“Sizin kağı, bizim kağı bu işi görür. Ben kendim çekerim doğrusu budur Usta’m!... Hee he!... Ayrıca taşçı tutup boşuna para verme! Çapar’ın oğlanlar aza uza kanmaz! Kaşık kepçe sığmaz düzülerin ağzına! Bırak dursun paran kuşağında. İşçiye, ustaya verirsın yarın...” (YÖ, s. 20).

Haceli, evi yaparken en az maliyeti hesaplamaktadır. Giderlerini oldukça kısarak Haceli evin mülkiyetine bir sürü para vermiş yaparken bile kendi imkânlarıyla tasarruf etmeyi planlamaktadır. Bu konuda usta da kendisine bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Dahası köyün arazileri Necip Bey tarafından satılmıştır. Necip Bey feodal özelliklerin kaybolduğu köyde yatırım yapmak için köyü ve arazilerini satmıştır.

“Parası olan her şeyi yapar. Ötey gün konuşuyorlar Nuri’nin Kahve’nin önünde. Necip Bey, çiftliği biz ortakçılara satınca bankadan beş yüz bin lirayı almış. Gitmiş doğru İstanbul’un Boğaziçi’ne. Bir büyük ev yaptırmış. Yedi kat. Bir de büyük bahçe almış. Evin her katında kiracı olarak dört hane eyleşirmiş. Kıyametin parası aydan aya. Diyorlar ki çiftliği sattı parayı çoğalttı, gitti İstanbul’a, bir büyük ev aldı. Büyük evden aldığı parayı da çoğalttı mı, bir büyük otel yaptıracakmış. Büyük otel, günden güne kıyametin parasını getirecekmiş. O zaman, hem evin, hem otelin gelirini birleştir di mi, İstanbul’u satın alacakmış” (YÖ, s. 39).

Yukarıda pasajda görüldüğü gibi Necip Bey, tarlalarını ortakçılara satarak şehre daha kârlı bir işe yatırım yapmıştır. Kapitalistleşen şehir de hizmet sektörüne yönelik otel açmayı planlamaktadır. Çünkü kapitalizm gelişmeye başlamıştır. Faydasını, kârını ve hazzını düşünen bireyler gelmiştir. Necip Bey rasyonel bir bireydir. Aynı zamanda köylüde rasyonelleşmiş. Çıkarlarını ön plana almaya başlamıştır.

Kemal Tahir’in Sağırdere (1955) romanında kapitalistleşen köylü ve kentte yaşayan bireylerin davranışlarında rasyonel tercihlerin etkisi çokça görülmektedir. Kentle karşılaştığında daha kapalı bir toplum olan Yamören köyünde dahi bu tarz rasyonel tercihler görülmektedir. Kapitalizmin bireylerin zihin dünyasında yerini aldığının göstergelerinden birisidir.

“Ben şuncacık bebeyken, iki parça tarla için anama etmediğini koymamış... Anamı alacak ki, tarlalara sahip olacak... ‘Bana varacaksın’ diye neler etmiş...” (Sd, s. 36).

Görüldüğü gibi Vahit’in annesinin mülkünü isteyen Muhtar, rasyonel bir şekilde bunu gerçekleştirmek istemektedir. Çünkü kanunlar artık despot uygulamaları ve illegal yolları yasaklamaktadır. Bu nedenle rasyonel düşünen muhtar en kolay yol olarak Vahit’in annesi ile evlenerek karlı çıkacaktır. Dahası benzer durumda Hocaların Hakkı tarafından gerçekleştirilmiştir. Oda Nail’in topraklarını hile yolu ile geçirmiştir. Fakat *“İzinli gelişinde babasının tarla hisselerini Hocaların Hakkı’dan hep aldı” (Sd, s. 36).* Rasyonalite bireylerin tercihlerini etkilemeye başlamıştır.

Rasyonel bireyler için önemli olan faydalarıdır. Bu faydanın veya kârın nasıl sağlandığının bir önemi yoktur. Hatta bu noktada bazı bireyler kötülük yapmaktan çekinmezler. Bu doğrultuda Yakup'un anlattığı;

“Allah'ın işine bak! İki ay geçmeden karasığırın teki de öldü. Söz gelişi öldü diyorum. Hayvanlara bıçağı zor yetiştiriyorlar. Hep de iyisi ölüyor. (...) O yıl Yamören'in adamı, 'Etten usandık, Yakup! Yeter aman' dedi.” (Sd, s. 56-57).

şeklindeki hatıraları bu tarz davranışlar barındırmaktadır. Köylünün kıskançlık ve haset gibi düşüncelerle hareket ederek rasyonelleştirdiği davranışlar sonucunda Yakup hayvanlarını kesmiş ve köylüde bu sayede et yemiştir.

Mustafa şehirde Hasan'ın yanında işe girmek için 2 lira vermek ister. Bunun üzerine Hasan, çırağının olduğunu söyler. Yanına işe girmek için on lira verdiğini söyler. Daha sonra Mustafa, Cemal Usta'nın yanında çırak olarak işe girince Hasan'ın söylediklerinin yalan olduğunu kendisinden on lira almak için bu şekilde söylediğini anlar. Görüldüğü gibi romanda bu ve buna benzer aldatmaların altında iktisadi karar birimlerinin rasyonel tercihleri bulunmaktadır.

İktisadi karar birimlerinden rasyonalite çerçevesinde davranan homoeconomicus insan modeli birçok köy romanına sirayet etmiş durumdadır. Kapitalizmin temel dinamiklerinden biri olan rasyonalite kapitalistleşen toplumun çıkarlarını ön plana çıkaran karakterler tarafından roman içerisinde yerini almıştır. Yaşar Kemal'in *Teneke* (1955) adlı romanında da bu tarz insanlar mevcuttur. Çünkü feodal özelliklerin kaybolmaya yüz tuttuğu Çukurova'nın beyleri kapitalistleşerek rasyonel düşünmekte ve bencilce davranmaktadırlar. Kendi çıkarları için çeltik ekerek sivrisineklerin insan yaşamını tehdit etmesine göz yummakta, yasak olmasına rağmen üretimi durdurmamak için rüşvet vermektedir. Aynı zamanda feodal dönemden kalan despot tutumlarını köylü üzerinde uygulamaktadırlar. Fakat kapitalizmin mülkiyet kavramı sayesinde hem kendi mülkleri hem de köylünün mülkleri kanunlar tarafından korunmaktadır. Kanunların temsilcisi genç kaymakam Fikret Irmaklı'dır. Kaymakamın karşısında ise çıkarları için kanunları bile hiçe sayan Murtaza Ağa, Okçuoğlu gibi zenginler vardır. Roman nisan ayının gelmesi ve çeltik ekim sürecinin başlaması ile başlar. Fakat bu başlangıç sakin başlamaz. Çünkü bu üretim sonucunda büyük gelirler elde etme imkânı vardır. *“Nisan da geldi çattı. Çeltik ekmek için ruhsatiye müracaatları başladı. Tarla planları, tarla*

kiralamaları, su kavgaları, alışverişler, kazıklamalar, kazıklanmalar gırla gidiyor.” (Tn, s. 7) şeklinde başlayan romanda bu süreç yazar tarafından direk kazıklamalar, kazıklanmalar şeklinde tasvir edilerek anlatılmıştır. Bu şekilde rasyonel insan tipinin Teneke (1955) romanına sirayeti ilk satırlarda görülmektedir. Kendi çıkarlarını her şeyin üzerinde tutan bu insanlar doğal olarak kazıklamaktan kaçınmayacaklardır. Bu kazıklama durumunun farkında olan kaymakam vekili Resul Efendi düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Resul Efendi, bunca yılın Resul Efendisidir. Karışır mı böyle işlere! Altından ne çıkacağını bilmez mi? Çeltikçiyle, bu namussuzlarla aşık atılır mı, bu ırzı kırıklarla bir ipte oynanır mı, bilmez mi? Çeltikten dolayı, bunca yıl o kadar işler gelmiştir ki hesapsız. Mesala Sazlıdere köyünün yanındaki Okçuoğlu'nun çeltik ekmek istediği sahaya ruhsat verse, verse değil, çeltik komisyonunun kararına bir imza bassa yirmi bin lira rüşvet alabilir. Su içinde alır. Alır ama burnundan fitil fitil geleceğini de bilir. Resul Efendi rahat yaşamak ister, mümkün mertebe... Yaş tahtaya basmamak için elinden gelen gayreti geriye komaz. Bilir ki çeltikçilerle iş görmek, itle bir çuvala girmek demektir” (Tn, s. 7).

Resul Efendi bölgenin insanı olduğu için herkesi çok iyi tanımaktadır. Bu nedenle çeltikçilerin çıkarları için neler yapabileceklerini önceden kestirebilmektedir. Özellikle her hangi bir imtiyaz verme durumunda bunu kötüye kullanacaklarını, ellerinden kurtulamayacağını bilmektedir. Resul Efendi bu nedenle rasyonel düşünüp rahat bir yaşam istemektedir. Etliye sütlüye karışmak istememektedir. Çeltikçilerin ise tek amacı daha fazla kâr elde etmektir. Bu nedenle Resul Efendi verilecek olan ruhsatnamelere izin vermek istemez. Bu nedenle istifa etmek ister.

“Resul Efendi, istifanamesini kendini seven memurların, candarma komutanının önünde gözlerini kapatıp kemali ciddiyetle yırttı. Saatlarca kâğıtları küçük küçük, mercimek büyüklüğünde parçalara ayırdı. Masanın üstüne bir tepe gibi yığdı. Sonra da sol eliyle sağ avucuna süpürdü kâğıtları, çöp sepetine attı. Birdenbire, şimşek gibi, istifa etmiş olduğunu, istifasının kabul edildiği, beş parasız, işsiz kaldığı geldi gözünün önüne... yüreği daraldı. Gözleri karardı. Başı uzun zaman döndü. Sonra içinde acı bir boşluk çöreklenip kaldı. (...) Çeltik komisyonunun evraklarını getiriyorlardı önüne, elini bile dokundurmuyordu” (Tn, s. 9).

Resul Efendi çeltikçilerin tehditlerinden, baskılarından bunalmıştır. Bu nedenle istifa kâğıdını yazar. Fakat sonradan vazgeçer. Çünkü yine rasyonel bir şekilde düşünüp işsiz olduğunda, parasız kalacağını hesaplayabilmiştir. Bu nedenle yüreği daralmıştır. Kapitalist sistemin doğası gereği servet arttırma isteği. Okçuoğlu ve Murtaza Ağa başta

olmak üzere köy ağaları üzerinde oldukça fazla baskı yaratmaktadır. Bu nedenle her türlü eylemi mubah görürler. Rüşvet ile Resul Efendi'yi ikna edemeyeceğini anlayan Murtaza Ağa bu defa da tehdit ile istediğini elde etmek istemektedir.

“İrrasul Efendi, İrasul Efendi, benim toprağa döktüğüm servetim senin gibi yüz itin kanına değer. Bu bok imzanı at gayrı kâğıtların altına... Olmaz mı? Senin yüzünden ben servetimi batıramam. Şunu iyi bil ki, İrasul Efendi, bir kurşunun bedeli elli kuruştur” (Tn, s. 12).

Mevcut sınıfsal konumunu korumak isteyen Murtaza Ağa feodal özelliklerin toplum tarafından unutulmaya başlandığı, kapitalizmin topluma eklemlenmeye başladığı bu dönemde ekonomik olarak yaptırım gücünü korumak ister. Çünkü feodal toplumlara has ağaya duyulan, saygı ve angarya işlerde çalıştırma arzusu devam etmektedir. Bu nedenle çıkarını her şeyin üzerinde tutan Murtaza Ağa, Resul Efendi'yi tehdit etmiştir. Kapitalist sistemde herkes kâr-zarar hesabı yaptığı için bazen çıkarlar tutarlılık göstermez. Bu nedenle bu tarz anlaşmazlıklar çıkar. Olaylar herkesin memnun olmadığı bir şekle girer (Apaydın ve Koçar, 2019: 152). Bu nedenle köylü, Resul Efendi ve ağalar arasında bir çıkar çatışması meydana gelmiştir.

Okçuoğlu, köylüyü etrafında toplamış. Kaymakam ve pirinç ekimi hakkında konuşmaktadır. Sivrisinek ve sıtma hastalığından yakınanlar için çeltik ekimini mantığa büründürmeye çalışır. Çünkü ona göre pirinç mahsulü kârlıdır. Bu şekilde hem millî hem de bireysel bir çıkar olacağını iddia eden Okçuoğlu:

“Ben bu kasabayı, dedi, cennet edeceğim. Elimizde, dedi, pirinç gibi bir mahsul oluktan sonra neden cennet olmasın bu kasaba? Bire seksen bire yüz veren bir mahsul olduktan sonra... Sayesinde kasabaya milyonlar girdikten sonra... Neden olmasın? Bu bir memleket mahsulüdür. Şerefli mahsul. Millî mahsuldür” (Tn, s. 28).

sözleri ile etrafında toplanan köylüleri ikna etmek istemekteydi. Bu nedenle onların kabul edeceği bir teklif sunar ve köylü ile arasında şöyle bir konuşma geçer:

“Pamukların dönüğüne otuz. Susamlarınkine de otuz, bostanlar elli. Tamam mı? Ne çapalatmak ne toplamak, hiçbir emek vermek yok.
Birkaç köylü: eyisin hassın, can adamsın Ağa, amma velakin köyde nasıl dururuz? Köy çukurunda, her yer bataklığa keser. Amma velakin... iyisin hassın Ağa, çok da para veriyorsun, amma bataklık, sıtma... Tam altı ay bataklık, sıcak çamur içinde. Bilmez değilsin Ağa! Ne edelim? Dedi.

Ağa: Her dönümüne tam otuz lira. Otuz... Taş atıp da kolunuz mu yoruldu. Osman'ın tarlasına atıverdiniz tohumu. Tam otuz lirayı dönüm başına babanızın hayrına mı veriyorum. Bataklık, sinek, çamur diye veriyorum. Akıllı olan daha topraktan yeni filizlenmemiş pamuğa otuz lira verir mi. Sıtma, bataklık diye veriyorum” (Tn, s. 31).

Pamukları, susamları toplamadan yerinde parasını veren Okçuoğlu, emekten kaçınacaklarını söyleyerek ikna etmeye çalışmaktadır. Çünkü emekten kaçınmak kapitalist toplumlarda takdir edilen, zenginlere has bir davranıştır (Apaydın ve Koçar, 2019: 159). Bu nedenle hem emeklerinden kaçınacak hem de daha çok kazanacak olan köylü sıtma hastalığını ve bataklığın kendilerini tehdit edeceklerini söylerler. Rasyonalite penceresinden bakan her iki tarafın çıkar çatışmasını bu unsurlar bozmaktadır. Fakat Okçuoğlu, bu teklifi sıtma ve bataklığa karşılık verdiğini söyler. Fakat köyler sular altında kalıp köy yeri çamura bulanınca Zeyno Kadın ve Memed Ali başta olmak üzere kaymakamın yanına gidip şikâyet ederler. Kaymakam da köylünün çamur içerisindeki durumunu görerek sulamayı durdurur. Daha sonra Okçuoğlu ne yapsa da kaymakamı ikna edemez. Tehdit eder, rüşvet teklif eder. Fakat kaymakam geri adım atmaz. Çünkü onun için birinci öncelik kendi çıkarı değil toplumun çıkarıdır. Bu şekilde toplumsal bir fayda sağlanacağını bilmektedir. Okçuoğlu, kaymakama köyde kimsenin yaşamadığını iddia eder. Kaymakam kurul ile köyde kimsenin yaşayıp yaşamadığını tespit etmeden önce Okçuoğlu köye gitmiştir.

“Her eve üç yüz lira vereceğim. Pamuklarının dönümüne elli lira vereceğim. İlan et. Köyde kimse kalmayacak. Güze kadar. Yıkılan evlerini de ödeyeceğim.

Muhtar : “Haşşöyle Ağam” diye sevindi. “Haşşöyle... şimdi köyde bir tek kişi kalmaz. Hepsi çıkar.”

Bende haber gönderildi. Oradakilerde geldiler. Okçuoğlu teklifi yaptı, kimse ses çıkarmadı. Hemen oracıkta cüzdanını çıkardı. Ev paralarını verdi. “Yarın gelin”, dedi. “Pamuk paralarını da alın. Köyde bir tek kişi kalmayacak. Öyle mi?”

“Kalmayacak” diye cevap verdiler. Birkaç kişi itiraz edecek oldu. “Ulan deli misiniz? Okçuoğlu nasıl olsa o kaymakamın hakkından gelir. Biz gene su içinde kalırız. Hiç olmazsa paramızı alalım. Üç yüz lira az para mı? Susun, deliler,” diye sustular. Memed Ali hiç itiraz etmedi. Para da almadı. Kimse de farkında olmadı onun. Memed Ali itiraz etmedi, çünkü burada kendisinin altta kalacağını biliyordu. Zeyno karı bile ağzını açamadı. Etraftan herkes: “Güvenmeyin Kaymakama. Okçuoğlu bu. Kaymakam değil... Bir çocuk değil, hükümet bile başa çıkamaz onunla. Hazır paramızı alalım. Bir etek para...” (Tn, s. 66).

Kapitalist sistemin tam bilgi ile donatılmış homoeconomicus insan modeli yaşanan kriz durumlarında çözüm üretmek için enformasyon ve bilgi birikiminden yararlanır.

Okçuoğlu da elde ettiği bilgi birikimi ile köylünün köyde yaşamadığını ispat etmesi durumunda ruhsat alacağını bilmektedir. Bu nedenle köylüye yüksek miktarda para teklif eder. Muhtar bu teklifi hemen kabul eder. Bazı köylüler karşı çıkmak istese bile feodal özelliklerin tam anlamıyla yok olmadığını anımsayıp Okçuoğlu'nun gücünü hatırlar ve kaymakamın bile onunla başa çıkamayacağını düşünür. Bu nedenle en kötü ihtimalle teklif edilen paranın kendileri için en kârlı yol olduğunu hesaplarlar. Nitekim romanın sonunda da bu hesaplarında haklı çıkacaklardır. Hatta en şiddetli şekilde karşı çıkan Zeyno Kadın bile bu teklif karşısında sessiz kalır. Sadece Memed Ali baskılar karşısında kaymakam yanında olarak toplumun tamamının kârını düşünmektedir. Dahası Marx üretim araçlarından üreticinin uzaklaşmasını kapitalizmin doğuşu olarak görmektedir (Marx ve Engels, 2009: 262). Bu durum kapitalizmin eklemlenmesini hızlandırmaktadır. Bu nedenle Okçuoğlu'nun bu teklifi köylüyü üretim araçlarından uzaklaştırarak köylünün proleter haline gelmesine neden olmaktadır. Fakat Memed Ali bu duruma göz yummamış Okçuoğlu'nun tehditlerini ve saldırılarını geri püskürtmüştür. Memed Ali kabul etmediği için kurul köyde yaşayan birisinin varlığına istinaden ruhsatı vermemiştir. Bunun üzerine Okçuoğlu; *“Etme” diyordu. “Etme Memed Alım. Söndürme ocağımı. Koca köy çıktı. Sen de çık. Bin lira vereyim. Ne istesen vereyim de çık. Servetim batıyor. Çık.” (Tn, s. 69)* sözleri ile Memed Ali'ye yalvarır. Bütün köylüyü ikna etmesine rağmen Memed Ali nedeniyle ruhsat alamaz. Bu da Okçuoğlu'nun çıkarlarına ters düşmektedir. Çünkü Okçuoğlu Çukurova'nın en büyük arklarından olan Aziz arkını kiralamıştır.

“Aziz Ağa arkı on beş yirmi pınarın, bir o kadar da çağlayanın birleşmesiyle meydana gelir. Toros eteklerinden, Savrun çayının üst başından kıvrıla kıvrıla, Çukurova'ya doğru hızla akar. Hemen hemen Savrun çayı büyüklüğündedir. Bu ark başlı başına bir servettir. Savrun çayının suyu azalıp da yaz aylarının sıcak günlerinde çeltikçiler su diye birbirlerine düştüklerinde, susuzluktan çeltikler kurduğunda, Aziz Ağa arkını kiralayan yan gelir keyfine bakar. Öteki çeltikçilerin bir damla su için gırtlaklaşmalarını seyreder. Aziz Ağa arkının suları ne kadar azalırsa azalsın sahasını sular. Bu yüzdendir ki, Aziz Ağa arkını kiralayan o yıl on bin dönümden aşağı çeltik ekmez. Ne kadar aşağı on bin dönümden, o kadar ziyandır. Bile bile ziyandır. Suyun altında, mümkün mertebe bol toprak bulmak ister. Gözü köy, ev, çiftlik görmez. Verir suyu. Üç yıldır da Aziz Ağa arkını Okçuoğlu kiralıyordu. Sazlıdere den alacağı bin beş yüz dönümden ne pahasına olursa olsun vazgeçemezdi. Bu, bin beş yüz dönümün su içinde üç yüz bin lirası var... Göz göre göre de üç yüz bin lirayı kimse suya atmaz” (Tn, s. 41).

Aziz arkını kiralayan Okçuoğlu bu arkın imkânlarından faydalanmak istemektedir. Yazarın servet olarak nitelendirdiği bu ark Okçuoğlu'nun kârını arttıracaktır. Çünkü yazarında yukarıdaki pasajda anlattığı gibi diğer çeltikçiler su için çıkar çatışmaları yaşamaktadırlar. Kapitalist dünyanın rasyonel bireyleri sürekli çıkarlarının peşinde koşmaktadırlar. Her zaman daha fazlasını arzulayan insanlar bu nedenle daha fazla su ve dolayısıyla daha fazla verim arzulamaktadır. Bu nedenle birbirlerine düşmüşlerdir. Fakat Okçuoğlu Aziz arkını kiralayarak su sıkıntısını çözmüştür. Fakat bu arkı kiralayan kişiler on bin dönümden az ettikleri zaman ziyan olarak görmektedirler. Bütün bu çeltik ekimi sorunlarına neden olan ısrarı bu nedenledir. Çünkü belirli bir maliyet harcayarak kiraladığı Aziz arkından zarar etmek istememektedir. Kapitalist sistemin eklemlendiği feodal özelliklerin yok olmaya başladığı bu dönemde rasyonel davranan Okçuoğlu Sazlıdere içerisinde bin beş yüz dönümden vazgeçmek istemektedir. Çünkü vazgeçmesi durumunda üç yüz bin lira kazanmaktan da vazgeçecektir. Romanın olay örgüsünü hazırlayan ana unsur aslında burada elde edeceği üç yüz bin liradan vazgeçememesidir. Bu üç yüz bin lira için ölecek olan çocuklar, çamur içerisinde kalacak köylüler Okçuoğlu'nun umurunda değildir. Onun önemseydiği tek şey kendi çıkarı ve kârıdır. Çıkarının, faydasının, hazının peşinden koşan bu insanları yazar gözlemci anlatıcıya ait bakış açısı ile şu şekilde anlatmıştır:

“Bu insanlar, ne insanlar böyle? Faydalarının dışında gözleri dünyayı görmüyor. Gömüyor değil, bir kuruş için bir insana kıyabiliyorlar. Her yıl, sırf çeltik yüzünden binlerce kişi, çocuk ölüyor. Onlara analar “Katiller!” diye bağıyorlar. Onlar gene tınmıyorlar. Bir kasaba halkı ellerinden zar ağlıyor. Onlara, yüzlerine karşı değil ama, arkadan arkaya düşman kesilmiş. Çok zaman, yalınayak, başıkabak, imanına tak demiş bir köylü, çarşının orta yerinde bir çeltikçi ağasının suratına bütün kinini kusuveriyor. Zehir gibi. Öteki oralı bile olmuyor” (Tn, . 70).

Bu sözler ile Yaşar Kemal aslında yaşanan hedonist, çıkarıcı, faydacı bireylerin kendilerinden başka hiçbir şey düşünmediğini tasvir etmiştir. *Teneke* romanının ana düğümü olayların başlangıcı hep bu insanların bencilliğindendir. Birey kendi dünyasında iz bırakan şeyleri başka kelimelerle anlatmayı tercih edebilir. Bunu da bilinçaltındaki duyguları bastırmak için yapmaktadır (Atlı, 2012: 268). Buna bağlı olarak yazar sivrisinek metaforunu kullanır. Bu bireylerde tıpkı sivrisinek gibi çoğalmakta zenginlerin bulunduğu muhitlere gidememekte fakat fakir yani alt sınıftaki insanların kanını emmektedir. “*Sana hakigati söyleyim mi? Bizim gazancımız insan ganı. Biz gan emiyoruk. Sinek gan emmiyor. Biz emiyoruk...*” sözleri ile bu metaforu ispatlamaktadır.

Sarı Traktör (1958) romanında da benzer rasyonel davranışlar görülmektedir. Bu romanda her hangi bir çatışma olmadığı için bireylerin rasyonel davranışlarında diğer romanlardakine benzer bencillikler barındırmaz. Fakat Arif ile babası İzzet Ağa arasında traktör alımına yönelik bir anlaşmazlık sürmektedir. Bu nedenle her ikisinin de kendilerine göre rasyonel düşünceleri vardır. Arif traktör ile işlerini daha rahat ve kolay bir şekilde halledebilecektir. İzzet Ağa ise elindeki sermayesini traktör alımında kullanmak istemez. Klasik yöntemlerle tarımı savunmaktadır. Bu doğrultuda İzzet Ağa;

“Biz köylüyüz oğlum” diye ekledi. “O deee, zenginler için belki iyi. Ustalar ayağında, hatırı olur bilmem neyin olur, traktör de alırsın, her bir şey de alırsın. Biz köylüyüz. Kasabalar, şehirler uzak. Bu gavur malından anlayan yok, eden yok.” (ST, s. 21).

sözleri ile traktör almamasını rasyonelleştirmiştir. Arif’i de bu doğrultuda ikna etmek istemektedir. Fakat Arif’in en büyük hayali traktör almaktır. Bu nedenle babasının sözlerini dinlemez çünkü tam tersini düşünmektedir. Arif arkadaşlarıyla konuşurken *“bizim ağayı razı getiremiyorum. Vallahi traktörden iyi şey yok. Parasını bir yılda çıkarır arkadaş”* (ST, s. 25) sözleri ile rasyonel düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşır. Dahası arkadaşı Hacı’yı ikna etmiştir.

“Aldıralım ama” dedi Hacı, “benim askerlik yakın arkadaş “Haydi” deyiverse o meretin kahrını kim çekecek? Sonra bizim borcumuz var, onu mu ödeyelim, traktör mü alalım? İyisi mi sen şimdi al. Ben de askerden gelince inşallah...” (ST, s. 35)

Yukarıdaki pasajda görüldüğü gibi Hacı’da rasyonel düşünmüştür. Kendisinin askere gideceğini ve borçları nedeniyle rasyonel bir tercih olmadığını ifade etmiştir. Rasyonel birey elindeki tam bilgi ile hesap yapmaktadır. Bu nedenle rasyonel olan tercihin askerden geldikten sonra traktör almak olduğunu ifade etmiştir.

Yaşar Kemal’in *Yer Demir Gök Bakır* (1963) eserinde de karakterlerin birçoğu tercihlerini yaparken iktisadi karar birimlerinden rasyonel davranış içerisinde hareket etmektedirler. *Yer Demir Gök Bakır* (1963) romanında mekân Çukurova’da bulunan Yalak köyü ve çevresidir. Bu romanda zaman olarak kış dönemi kullanılmıştır. Yaşar Kemal’in genellikle bahar tasvirleri kullanmaktadır. Fakat bu romanında köylülerin kış şartlarından dolayı yaşadıkları yoklukları tasvir etmek için kış tasvirlerini kullanmıştır (Çiftlikçi, 1993: 301). Çünkü kışın köylünün tek geçim kaynağı olan tarım durmuştur.

İnsanlar yazın stokladıkları malzemeleri kışın tüketmektedirler. Fakat köylünün borç aldığı Adil borçlarını ödeyemeyen köylüyü daha önce haciz etmiş, birçok köylünün zor durumda kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle borçlarını ödeyemeyen köylü tekrar aynı endişeyi yaşamaktadır.

“Şu köy borcunu ödemek için Çukurova’ya inmişti bu kış ortası. Borcu ödeyecek parayı kazanıncaya kadar dönmeyeceklerdi. Kışın ne iş olur Çukurova’da? Ne kazanç olur? Adile söylemeli de bu zulmü yapmasın artık şu köylülere. Daha insanca, daha yumuşak davransın. Bir liralık bir bezi beş liraya satıyor. Bu kadarla kalsın” (YDGB, s. 72).

Adil Çukurova’da ticaret ile uğraşmaktadır. Köylü ihtiyaçlarını Adil üzerinden karşılamaktadır. Kışın borç ile verdiği ürünlerinin parasını yazın çalışan köylülerden almaktadır. Köylülerin borç ile aldıkları ürünleri Adil rasyonel düşünüp pahalıya satmaktadır. Böylece kârını arttırmaktadır. Bir liralık ürünleri beş liraya satarak köylüyü sömürmekte bu şekilde de kendi fayda maksimizasyonunu yapmaktadır. Meta üretimi artık toplumda yer edinmiş toplumun ihtiyaçları artmaya başlamıştır. Adil borç verdiği köylüden borçlarını alamayınca jandarma ile beraber köye gelip köylünün neyi varsa hepsini haczetmiştir. Köylü yiyecek hiçbir şey bulamaz. Birçok çocuk beslenemediği için ölür. Bunlardan üçü de Deli Mustan’ın çocuklarıdır.

“O yıl köyde çok çocuk ölümü oldu. Deli Mustan, açlıktan üç çocuğunun ölümüne dayanamadı da, Adil Efendi’yi öldürmeye gitti. Amanın Mustan, ne yapıyorsun, dedik, eline a yağına düştük. Sen onu öldürürsen, köylüye kim borç verir, kim giyecek satar? Hepimiz anadan doğma çıplak kalırız Adil Efendi olmayınca. Ve Deli Mustan Adil Efendiyi öldürmedi” (YDGK, s. 83).

Adil rasyonel davranarak hiçbir değer yargısını önemsemez. Sadece kendi çıkarını düşünen Adil daha önce bahsedildiği gibi bencilliği hayatının merkezine taşır. Kendi bencilliği ve çıkarından dolayı çocuklar ölmüştür. Kapitalist sistemin rasyonel insan modeli bütün feodal, ataerkil ilişkileri sonlandırmaya başlamıştır. Aynı zamanda gelenek, görenek gibi unsurları da yıpratın homoeconomicus insan modeli için katı öz çıkarından başka hiçbir şeyin önemi yoktur (Ercan, 2003: 29). Bu nedenle Adil için köylünün ölüp ölmemesinin, aç kalıp kalmamasının hiçbir önemi yoktu. Adile borçlu olan Yalak köyü sakinleri borçlarını ödeyememiş, daha önce olduğu gibi haciz edilmekten korkmaktadır. Haciz durumunda hayata tutunmaları için gerekli gıda ve üretim araçlarından yoksun kalacaklardır. Bu nedenle endişe duymaktadırlar. Bu nedenle köylü, Adil hacze gelmeden önce her şeyini saklıyordur.

“Sandıkta en değerli şeyi, kocası İbrahim’in Koca Halille Çerkeslerden çaldıkları bir savatlı gümüş yüzüğü vardı. Üstü yazılıydı. Peygamber sözlerini yazmışlar. Hırsızlıkta olsa kutsaldı. Bu yüzüğü kim alır da evine koyarsa, onun evine bereket yağardı. İşte böyle, hem de gümüş bir yüzüğü Adil gelip de almaz mı? Alır alır, saklamalı. Burnuna taktığı gümüş hırızma büyük anasından kalmıştı. Ona da büyük anasından kaldığı su götürmez bir gerçektir. Adil böyle bir hırızmayı almaz mı? Paha biçilmez bir hırızma. Adil akılsız mı?” (YDGB, s. 87).

Köylü aç kalmamak, daha önce yaşadığı kıtlığı yaşamamak için çareyi en rasyonel şekilde eşyalarını, hayvanlarını gıdalarını kısaca haczedilebilecek her şeyi saklamıştır. Çünkü Adil için kendi çıkarı ve faydasını çoklaştırması her şeyin ilerisindedir. Roman kahramanlarından Meryemce’nin dediği gibi Adil “akılsız değil akıllı” ve buna bağlı olarak rasyoneldir. Bu nedenle ürünlerini sakladıkları için köylü hayli sevinçlidir. Köy muhtarı Sefer’de bu duruma sevinmektedir. Çünkü bu duruma düşmelerinin bir nedeni de Sefer’in ayarlamış olduğu tarlanın verimsiz olmasıdır. Çözümü de bulan Sefer bir nevi hatasını affettirdiğini düşünmektedir.

Taşbaşıoğlu, köylünün aksine eşyalarını saklamamıştır. Taşbaşıoğlu, Muhtar Sefer’in her şeyi çıkarı doğrultusunda yaptığının farkındadır.

“Gerçekten bu köylülerle bu kadar akılsız insanlarla konuşmaya değmez. Düştüler o Sefer’in arkasına... söz verdiler, gene düştüler. Sefer de onları aldı götürdü ot bitmez bir tarlaya. Borçlarını ödeyecek bir tane bile alamadılar topraktan. Sonra da borçlarını ödeyemeyip bu hale düştüler. Behey akılsız köylüler, sizi bu hale getiren, sırtınızdan geçinen Sefer’dir! Daha da onun arkasından ayırlamazsınız. Siz pamuk toplarsanız, o gönenir. Behey alıklar, behey us bahçesine uğramamışlar” (YDGB, s. 156).

Taşbaşıoğlu, Sefer’in fayda maksimizasyonu yaptığını salt çıkarının peşinde koştuğunun farkındadır. Bunu köylüye anlatmaya çalışsa da köylü anlamaz. Defalarca söz verip Sefer ile iş yapmayacaklarını söylemelerine rağmen Sefer’in peşinde gitmektedirler. Çünkü aynı zamanda köylüde çıkarının peşindedir. Bu nedenle kazanma vaadi veren Sefer’e çok çabuk kanmaktadırlar. Bu nedenle Taşbaşıoğlu, Yalak köylülerini akılsızlıkla yani rasyonel düşünmemekle suçlamaktadır.

Adil, köylünün kendisine bir şey yapacağından çekinmektedir. Bu nedenle Yalak köyüne gitmez. Köylünün malzemelerini, hayvanlarını sakladığını bilmektedir. Bu nedenle bir bahane bulup kasabaya Adil’in yanına giden köylülere şöyle söyler:

“Bakın arkadaşlar diyordu Adil Efendi. “Size söyleyim ki bu günlerde ben hiçbir şekilde köye gelemem. Ne olursa olsun, isterse kıyamet kopsun, gelemem. Gelip köylünün mülkünü haczedemem. Gelip, alacağımı bu yıllık bağışladım da diyemem. Ve de işime gelmez” (YDGB, s. 186).

Köye alacaklarını almak için gitmeyen Adil, köylülerin kendisine bir şey yapmasından korkar. Çünkü benzer bir olay yaşanmış köylü ağalarının kollarını bacıklarını parçalamıştır. Adil de fayda ve çıkar hesabı yapar köye gitmez. Fakat alacağından da vazgeçmez. İşine gelmeyeceğini söyler. Görüldüğü gibi kapitalist gibi düşünen Adil köylü ile çatışmanın eşiğindedir. Dahası kasabaya giden Sefer’in ardından köylü şüphelenmektedir. *“Bu iş biraz da kadınların ağırına gidiyordu. Biraz da merak ediyorlardı. Adil bu yıl erkekleri kandırarak mıydı? Fabrika yanığı, çürük malları mı verecekti erkeklere?” (YDGB, s. 284).* Görüldüğü gibi kadınlarda bu çıkar çatışmasının farkındadırlar. Adil ucuza aldığı malları köylünün ekonomik olarak mecburiyetinden dolayı onlara satmaktadır. Kandırmak kapitalist birey için çıkarını arttıran bir unsurdur. Kapitalist birey bencil, hedonist bir yapıya sahiptir.

Muhtar köy içerisindeki konumunu muhtarlığını korumak için kendisine rakip olarak gördüğü Taşbaşoğlu’nu Jandarmaya şikâyet etmiştir. Cumali Onbaşı Sefer’in ne yapmaya alıştığını anlamış ve o da rasyonel bir birey gibi kendi çıkarını düşünerek rüşvet istemiştir.

“Anladım Muhtar” dedi. “Ne tür bir oyun çevirdiğini anladım”. (...) “Bir yirmi beş liralık halleder bunu. Yoksa köylüye ilan ederim ki Muhtar ihbar etti Taşbaşı. Yirmi beşi hemen şimdi.” Sefer koşarak içeriye girdi. Elindeki kağıt paraları sıkı sıkıya tutuyordu.: “Al onbaşı” dedi. “Anam sütü gibi helal olsun sana” (YDGB, s. 319).

Toplumsal yapılar kendi varoluş koşullarına göre ahlaki bir yapı yaratmaktadır. Bu ahlaki yapı kapitalist toplumlarda daha netleşmektedir. Görüldüğü gibi Adil daha kapitalist birey gibi düşünüp çıkarının peşinden koşarken; köylüde ise fayda ve çıkar maksimizasyonu sınırlıdır. Buna köy içerisindeki yardımlaşma örnek olarak verilebilir:

“Gömleksizoğlu, unu bitince, her bahar gider arkadaşı Köstüoğlundan alırdı. Köstüoğlundan unu bitince, gider Lapacıdan alırdı, Lapacının bitince... Böyle böyle, bütün köyün unu hemen hemen aynı günlerde biterdi. Unları saklayıp başkalarına vermeyenlerde vardı, ama bunlar bir azınlıktı. Birkaç kişiydi. Böyle yapanlarında unsuz kalmaları muhakkaktı. O zaman açlarından ölseler, kimseden bir avuç un alamazlardı” (YDGB, s. 374).

Köylünün bu şekilde yardımlaşması kendi sınıflarını koruma içgüdüsünden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda insani bir davranış biçimi olan yardımlaşma kapitalizm ile birlikte azalmaya başlamıştır. Günümüzde bile yardımlar yine çıkar odaklı yapılmaktadır. Bu tür çıkara dayanan yardımlaşmalar Veblen'in "gösterişli tüketim"⁴ kavramı içerisinde değerlendirilebilir. Fakat romanda köylüler birbirleriyle insani olarak yardımlaşmaktadır. Bazı köylüler çıkarları doğrultusunda bu yardımlaşmaya dâhil olmamakta ve karşılığında aynı muameleyi görmektedirler.

Talip Apaydın'ın *Ortakçılar* (1964) romanında ise bireyler rasyonel davranışlarını çıkarları üzerine kurmuşlardır. Sefer okuldan babasının yanına gelmiş Melahat Teyzesi onu evlerinde kalmaya davet etmiştir. Fakat Sefer babasının yanında kalmak ister. Babası Sefer'e onlarla arasını iyi tutmasını söyler.

"Yarın okulu bitirince elinden bir tutan oldu mu çarçabuk yükselirsin. Beş on seneye varmadan büyük adam olur çıkarsın ortaya. Onun için diyorum, bu Hilmi Beylerle konuş diye. Girişken ol, evlerine gir çık. Bakarsın hoşuna giderirsin, Yusuf Bey'e söyler, o da başkasına söyler... Bu deyyuslar zengin adam oğlum, bildikleri tanıdıkları çok olur. İsterlerse adama her bir iyilikleri dokunur" (O, s. 16).

Durmuş Dayı pragmatist bir felsefeyle yaklaşarak rasyonel düşünmektedir. Bu nedenle feodal dönem özelliklerinin hâkim olduğu bu köyde beylere yakın olmanın çıkarları doğrultusunda olduğunu bilmektedir. Çünkü eli kolu uzun olan beyler bazı resmi işlerde yardımcı olabilmektedirler.

"Sen bakma oğlum dedi. Nerede okursan oku. Onlar istedikten sonra bakarsın bir yere müdür yapıverirler. Daha hoşlarına gidersen, olmadı derler mebus ediverirler. Sen büyük adamların gözüne girmeye bak, gerisine karışma. Eskişehirli Mehmet Efendi'nin oğluna baksana, bilmem nereye kaymakam olmuş, yakında vali yapacaklarmış. Belki doğru, belki yanlış var, ayda dört yüz lira aylık alıyormuş. Aydan aya dört yüz lira bu... Harcamakla mı biter? (...) Neden bu? Herifin oğlu göze girmeyi, büyük adamlara yanaşıp ahbap kazanmayı biliyor da ondan" (O, s. 22).

Durmuş Dayı okumamış bir birey olduğu için bazı erdemli davranışları unutmuştur. Bütün işlerin liyakatsiz birilerinin yardımıyla yapıldığını düşünür. Bu nedenle de Sefer'e bu konuda telkinlerde bulunur. Çünkü beylerin istedikleri kişileri, istedikleri konuma

⁴ Thorstein B. Veblen'in "Aylak Sınıfın Teorisi" kitabında anlattığı tüketicinin rasyonalite dışında irrasyonel olarak, gösteriş için de yapılabileceğine dair teorisidir.

getirdiklerini düşünmektedir. Fakat Sefer aydın bir kimliği temsil ettiği için asla bu tür davranışlar sergilemeyecektir. Çünkü o idealize edilmiş bir öğretmendir. O köy okulunda çocukları yetiştirip toplumsal kalkınmayı planlamaktadır. Çünkü toplumsal kalkınma ile sadece bir birey değil toplumun tamamı kalkınacak herkesin faydalanacağı, kârını artıracığı bir ortam sağlanacaktır. Dahası Durmuş Dayı, Hilmi Bey'in kızı ile Sefer'i yakıştırmaktadır. Sefer'e bu durumu anlattığında Sefer'in verdiği tepki üzerine *"bu çiftlik kaçırılır mı be oğlum? Dedi. Bu zamanda mal kazanmak kolay mı sanıyorsun sen? İşte önünde hazır mal. Ömrünce yesen tüketemezsin"* (O, s. 80) sözleri ile yine çıkar, fayda odaklı düşünmüştür.

Fakir Baykurt'un *Tırpan* (1970) romanı içerisinde bu tarz rasyonel davranışlar sıkça görülmektedir. Yaşı büyük üstelik evli olan Musdu Ağa daha çocuk yaşta sayılabilecek Dürü ile evlenmek istemektedir. Bu isteğini elde etmiş olduğu sermayeye güvenerek eski muhtar Cemal'e, köyün imamı Şakir Hafız'a ve İt Omar'a söyler. Çünkü sermaye gücü mülkiyet kavramını elde etmeyi sağlayan ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan malları ve hizmetleri sağlayan bir unsurdur. Bu düşünce ile *"parayı kuşağına doldurup gelen, istenen altınları da takınca beğendiği kızı ata bindirip götürmüş."* (T, s.1) diyerek aslında olması ahlaki açıdan pek münasip olmamasına rağmen genç yaşta bir kızı evli bir adam ile evlendirmek rasyonel olarak görülmektedir. *"Köyde erken evliliklerde birtakım bilgisizliğin payı olmakla birlikte, böyle davranmanın birtakım iktisadi sebeplere dayandığını da düşünmek gerekir"* (Kaplan, 1997: 116). İktisadi karar birimlerinin bu tarz rasyonel davranışlar içerisinde bulunması kapitalist toplumun getirmiş olduğu homoeconomicus insan modelinin çok açık bir örneğidir. Buna bağlı olarak *"varacaksın var evine, yok evine varıp sefil olma; vereceksen kızını var evine ver"* (T, s. 14) gibi düşünceler bu tarz düşüncelerin eseridir. *"Kişinin ahlaki ilkelerine bağlılığını azaltması bir dereceye kadar tümüyle rasyoneldir"* (Akerlof ve Shiller, 2018: 62). Bu tarz düşünceler roman içerisinde farklı roman karakterleri ile tekrarlanmaktadır. Şakir Hafız bu doğrultuda

"kabak Ağa'nın evine giden kız rahat eder, kardaşım. Tarla işi yook, tarpan işi yook! Orak yok, diken biçmek yok! Alışverişçilik temiz iş, temiz kazanç... Sülalecek rahat edersiniz. Ne demiş varlıklardan korkma" (T, s. 14).

diyerek hem kızın babasını ikna etmekte hem de kendi çıkarı için zemin hazırlamaktadır. Çünkü ağaya yaptığı yardımların karşılıksız kalınmayacağını bilmektedir. Bu nedenle

rasyonalite penceresinden bakıp çıkarını en çoklayıcı şekilde konumunu almıştır. “Az çok varyetlisin. Kârın kazancın yerinde! Nafakasını tedarik edebildikten sonra, yeniden evlenmek şeriatın buyurduğu bir iştir” (T, s.11) şeklinde bu düşüncelerini tekrarlamaktadır. Yine İt Omar’da

“Ne biçim kafa bunun ki? Ulan düşünsene sen bir çıplak kulsun! Bu gidenin en varıl herifi, en büyük alışverişçisi kızına alıcı çıkıyor, daha ne istiyorsun?... Üç üç, beş beş alacaksın parasını, vereceksin kızını!” (T, s. 27).

şeklinde konuşarak ağanın çıkarlarını gözetmekte ve bu şekilde zengin olan ağaya yakın olarak ondan çıkar sağlama niyetindedir. Konuşma bitip ayrıldıklarında Musdu Ağa’dan yağmurluk istemektedir. Yağmurluk isteyen Hafız bana da getir “yerlisinden değil Amerikan olsun” (T, s. 17) der. İktisatta yapılan seçim tamamen rasyoneldir. İktisadi anlamda rasyonel olmayan bir tercih yapılsa bile bu tercih rasyonelleştirilir. Bu da bencilliği beraberinde getirmektedir.

“İktisattaki akılcılık hayatta karşısına çıkan tüm durumlarda kendi çıkarını en yüksek düzeye çıkaracak tercihi yapmasıdır. Bu da bencillikle bir paralellik oluşturmaktadır. Yani bencilce olmayan bir şey akılcı değildir” (Ruben, 2013: 24).

Bu nedenle Fakir Baykurt’un romanındaki bu karakterler bir noktaya kadar da bencildirler.

Smith, bireyin kendi çıkarını düşünmesinden dolayı bir sınırlılık ve temkin getireceğini söyler. Smith’in “ahlak teorisi” bu iki unsuru gerekli görür. Çünkü birey sevilme ve onaylanma arzusu ile davranmaktadır. Sempatı arzusu bu nedenle Smithyen teorinin temelini oluşturmaktadır. Çıkarını gözetken köylü bu nedenle Musdu Ağa’ya sempatik görünmek istemekte ve onun çıkarını gözetmektedir (Sarfati, 2014: 141-142). Böylece rasyonellik bazen sempatiyi gerekli kılar.

Roman kahramanlarından Ulugış, Linlin ve Dürünün annesi Havana ise çıkarlarını düşünmeyip ahlaki açıdan doğru buldukları düşünceyi savunmakta ve bu evliliğe karşı çıkmaktadırlar. Olay örgüsünün ana kaynağı da bu düşünceler arasındaki farklılıktır. Ülkü değer ve karşı değer olarak nitelendirilen bu her iki değer roman karakterlerinin yaşantısı, olayların ilerleyişi açısından önemlidir. Dürü’nün annesi Havana ile köylü arasında geçen konuşmalar bu noktada köylü ile düşünce farklılıkları olduğunu göstermektedir.

“Kaderi var imiş! Varsıl eve gidiyor!”

“Sürünmez yaşamı boyunca inşallah!...” (...)

“Kabak Musdu’nun kaç günlük ömrü kalmış şurda? Hökümet nikahı yaptırın da, yesin mallarını dürzünün!” “Paralı herife düştü, paralı!... Aşk olsun Dürü’ye!...”

“Parası da batsın, malı da! Yeter ki yüzü gülsün yavrumuzun! Onunkiyle birlikte sizinki de gülsün inşallah!...” (...) “Dengi mi kızım onun? Hiç düşünmüyorlar! “Mallı, Paralı!” diyorlar. Köpek yesin malını, parasını!...”

Feodal yapıya ait özelliklerinin kaybolmaya yüz tuttuğu bu dönemde para artık bir meta halini almış ve bireyin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek konuma gelmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi para, toprak ve emeğin metalaşması kapitalist sistemin getirmiş olduğu en önemli yeniliktir. Bu yeniliğin bireysel ve toplumsal olarak faydalı mı zararlı mı olduğu çalışmanın kapsamı dışındadır. Fakat paranın metalaşması ve Musdu Ağa’nın paraya ve mülklere sahip olması köylüler tarafından önemsenmektedir. Bireylerin sadece ihtiyaçlarını karşılamaya ve acıdan kaçmaya yönelik davranışları bu nedenle Musdu Ağa’ya olan sempatilerini arttırmaktadır. Çünkü köylülerin Musdu’nun parası ve mülklerinden faydalanma imkânları vardır. Fakat Havana yukarıdaki konuşmalardan anlaşılabileceği gibi çocuğunun mutluluğunu her şeyin üzerinde tutmaktadır. O mevcut standartlarını arttırmanın peşinde değildir. Kısaca, Havana için rasyonel davranış çocuğunun mutluluğudur.

Musdu Ağa, karısı Kamile’nin üzerine kuma olarak Dürü’yü getirmek istemektedir. Kamile’yi bu duruma ikna etmek isteyen Musdu, *“düşünürsen, asıl senin çok yararın olacak bu işten. Bir kez, çaydır gayfadır, bırakacaksın. Emekli oldum; Kabak Musdu beni emekliye ayırdı. deyip oturacaksın.”* (T, s. 74) sözleri ile ikna etmiştir. Kamile burada rasyonel bir davranış sergilemiştir. Kadınlık onurunu bir kenara bırakarak, bir noktaya kadar da mecburiyetten bu teklifi kabul etmiştir. Bu şekilde hem Dürü’yü işlerinde çalıştıracak hem de artık dinlenecektir. Çünkü barbar özelliklerden gelen kadının kölelik algısı tam olarak yok olmamıştır (Apaydın ve Koçar, 2019: 158).

Musdu Ağa parayı sevmektedir. Çünkü ona toplum içerisindeki saygınlığını parası, malı ve mülkü sağlamaktadır. Feodal dönemin kalıntısı ortakçılık yaptırdığı için ortakçılar üzerinde despot davranış hakkı elde edebilmektedir. Pre-kapitalist dönem olarak değerlendirilen bu dönemde karma ekonomi modelleri uygulanmaktadır. Musdu Ağa bu şekilde sermaye birikimi sağlamaktadır. Bu sermaye birikimini kâr elde ederek sağlamaktadır. Hüsnü’ye faizli para vermiştir. Bu şekilde parayı bir meta olarak

kullanmış ve kârını artırmıştır. Musdu Ağa, parasını istemek için Hüsnü'yü ararken karısı Selver'i yakalar.

“Senin herifteki bini almak; daha birkaç yerde böyle takıntılarım var, onları toplamak! Param ellerde serili kalacağına, biriktirip bir hizmete yatırırım diyorum. Boşu boşuna neden durdurayım parayı? Boşu boşuna durduracak olduktan sonra, neden zahmetini çekeyim kazanmak için?” (T, s. 51).

Parasını isteyen Hüsnü, parasını işletmenin daha kârlı olacağını ve parasının boşu boşuna duracağına yatırım aracı olarak kullanabileceğini söylemiştir. Çünkü paranın artık en önemli meta olduğunun farkındadır. Bu sebeple Ulugış'a *“parayı alıp Ankara'ya, Kızılca'ya gittim mi, yürüdüğüm yollar dümdüz! Paranın görmediği iş yok Ulugış! Sen daha eski kafalarla gezdiğinden, bunları hiç anlamıyorsun!”* (T, s. 118) diyerek hem değişen ekonomik algıyı hem de paranın insana verdiği gücü anlatmıştır.

Benzer durumlarla Talip Apaydın'ın *Yoz Davar* (1973) romanında da karşılaşmaktadır. Üretim araçlarına sahip olmayan Musa Beypazarı civarındaki Kırbızlı köyünden Geceli köyüne Köşker'in Mehmet'in yanında altı aylığına çalışmaya gelmiştir. Üç yüz seksen lira ve iki davara anlaşılmıştır. Romanda olaylar iki ağa arasındaki rekabetle başlamaktadır. Kapitalist birey diğer bireyi rakip olarak görür rakibinden daha fazla kazanmak ister. Çünkü rakibi kaybettikçe o kazanacaktır. *“Kapitalist toplumlarda insanlar bilinçli ya da bilinçsiz başkalarının başarısız olmalarını isterler böylelikle kendilerini başarılı kılarlar”* (Ruben, 2013: 85). Emin Bey'in oğlu da bu doğrultuda davranır. Köşker'in davarlarını satması durumunda bütün otlaklar kendisine kalacaktır. Ortakların artması hayvanların verimini arttırdığı gibi kapitalist sistemin en büyük unsuru olan sermayenin piyasaya hâkim olması ilkesini de taşımaktadır. Çünkü hayvan sayısı artacak, üretim artacak verim artacaktır. Aynı zamanda tekelleşecektir. Bu nedenle Köşker'in yanında emeğini satan Çoban Musa'yı sürekli taciz ve tehdit ederler. Çoban Musa giderse Köşker'in hayvanlarına kimse bakmayacaktır.

Kapitalizmin topluma entegre olduğu dönemi konu alan romanda kapitalist mantık yani rasyonel birey homo economicus toplumun bireylerini ele geçirmiştir. Musa'nın *“Ula mal bürümüş sizin gözünüzü. Bacağı kırık tokluyu kesip yiyemezsiniz siz. Bakın şu dünya ne hale gelmiş.”* (YD, s. 2) sözleri bu toplumsal değişimi ve kârını en çoklaştırmayı ispatlamaktadır. Emin Bey köyde yaşayarak kazanmak ister. Çünkü kazanma isteği

insanın içerisindeki vahşi bir hayvan gibidir. Bazı insanlar bu hayvanı uysallaştırabilmişken bazıları ise doyumsuz bir hale gelmesine neden olmuştur. Bu doyumsuz vahşi hayvan günümüzdeki kapitalizmin vahşi sıfatını karşılamaktadır. O yüzden köyün ağaları rasyonel ve çıkar peşindedirler. Bu sebeple Çoban Musa'yı gören Emin Bey'in oğlu Sami Musa'ya bir teklifte bulunur.

“Adın ne senin? Diye sordu.

“Musa”

Kaç aylığına durdun bu köşkere? “

Altı aylığına”

“Kaç lira verecek?”

Üç yüz seksen tutuyor. İki de davar.”

“Az değil mi? Ben sana daha çok verirdim.”

(...)

“Bana adam lazım. Köşker'den çıkarsan daha fazla para veririm. Hem daha iyi yer içersin.

Bizim çobanları görüyorsun işte. Urbanı murbanı da yenileriz” (YD, s.29).

Emin Bey'in oğlu Sami Çoban Musa'ya daha fazla para teklif ederek yanına çekmek ister. Bu sayede hem iyi bir çoban kazanacak hem de Köşker'in Mehmet'i çobansız bırakıp davarlarını sattıracaaktır. Bu sayede köyün bütün otlaklarını tek başına kullanıp daha fazla kâr elde edecektir. Emin Bey'in oğlu görüldüğü gibi aklını kullanmayı seven rasyonel bir bireydir. Bir teklif ile birçok parametreyi hesaplayıp en fazla nasıl kâr edeceğini görür. Fakat Çoban Musa erdemli bir insandır. Köşker'in hastalanıp gitmesi sebebi ile onu yarı yolda bırakmaz. Sonuçta bir anlaşma yapmıştır. Bu nedenle Emin Bey'in oğlu Sami'nin teklifini reddeder. Çoban Musa'nın reddi sebebi ile Sami küplere biner kendi Çobanları Şükrü Çoban, Şaşı Rıza ve Uzun Ahmet'e Çoban Musa'ya yüklenmelerini söyler.

“Buralarda başka davar yayılmayacak ulan. Adamsalar anlasınlar dediğimizi. Anlamıyorlarsa ne yapalım, suç bizde değil. Elbet değil beyim. Bu kadayırcık kırdı üç sürü yayılır mı? Satıversin ne olacak? Sattıracağız dedi. Yüklenin siz. Bunu da kaçırdık mı tamamdır” (YD, s. 48).

Daha önce de söylendiği gibi kapitalist sermaye arzusu bazı erdemli davranışların yok olmasına neden olur. Kin, nefret, bencillik gibi duyguların ortaya çıkmasına neden olur. Bununla birlikte iktisadi karar birimleri bireylerin rasyonel seçim yapacağını varsayar. Rasyonel seçim yapmayan bireyler ise bu seçimi rasyonelleştirir (Ruben, 2013: 21). Bu nedenle Sami her türlü eylemi gerçekleştirirken Musa'da Köşker'in hastalığını

bahane ederek mantık süzgecinde rasyonelleştirmektedir. Kapitalist sistemin rekabet kanunundan ortaya çıkan bu tür çıkar çatışmaları bütün bireylerin mutlu olamayacağı bir hal alır. Nitekim romanın sonunda Musa dayak yer ve çobanlığı bırakarak köyüne gider.

Bu tür rasyonel davranışlar Ömer Polat'ın *Saragöl* (1974) romanında da karşılaşılan durumlardır. Romanın olay örgüsünü Cimşid Bey'in köylülerinin tarlalarını haksız bir yolla üzerine alması oluşturmaktadır. Tarla satın almak isteyen Cimşid Bey tarlaları alamayınca bu şekilde illegal bir şekilde üzerine almıştır. Çünkü feodal özelliklerin tam anlamıyla kaybolmadığı bu tür köylerde beyler kuvvetlidir. İstediklerini elde edebilmektedir. Bu gücünden yararlanmak isteyen Cimşid Bey çıkarı doğrultusunda Ziro köylülerinin topraklarına el koymuştur. Beylerin kârları için neler yapabileceklerini konuşan Kazo yaşanan sınıfsal ayrımı gözler önüne sermektedir. Çıkarları doğrultusunda davranış sergileyen bireyler beyler gelince el pençe dururken köylülere kötü muamele göstermektedirler. Rasyonel bireyler çıkarları için beylerin bir dediğini iki etmemektedirler. Kazo'nun dediği gibi hangi işin kârlı hangi işin zararlı olduğunu çok iyi bilmektedirler.

“Biz kasabaya inince kimse görmez bizi. Gören de tanımaz. İnsan yerine bile koyulmayız. Ama beyler inince? Bütün kasaba el pençe divanda. Dükkâncısı, memuru, garsonu, hepsi... okuyup yazanlar hangi işin kârlı, hangi işin zararlı olduğunu çok iyi bilirler. Peki, okuyanlar kimin arkası? Beylerin. Gelir mi artık beylerin sırtı yere” (Sr, s. 184).

Beylere gösterilen saygı Kazo'nun dediği gibi hangi işin kârlı olduğunu bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Daha önce söylenildiği gibi tam bilgiye sahip rasyonel birey çıkarlarının nerede artacağını iyi bilmektedir. Beyler de rasyonel düşünmektedirler.

“Saragöl baldırı çıplak hizmetkârlarla doldu. Eskiden işe yarıyorlardı. Ne bileyim eskiden ırgatlık vardı, çobanlık vardı. İşe yarıyorlardı o zaman. Ama şimdi? Bir döğerbiçer yüz ırgatın işini görüyor. Saragöl'ün baldırı çıplaklarını biz besleyecek değiliz ya!” (Sr, s. 202).

Feodal döneme has özelliklerin son bulmaya yüz tuttuğu bu köyde bir kuşak önce feodalizm hâkimdir. Ömer Polat roman içerisinde geriye dönüş tekniği ile o dönemden çokça bahsetmektedir. Kapitalist sistemin eklenmesi ile kapitalist birey olarak tasarladığı rasyonel *homoeconomicus* insan tipi hemen hemen her bireyde tesir etmiştir. Bu nedenle traktör gibi tarım aletlerinin artması ve feodal bağların yok olması ile beraber işsiz kalan köylülere yardım etmek istememektedirler. Çoğu köy romanında bu durumda kalan köylü kente gitmiş ve proletarya sınıfına dâhil olmuştur.

Talip Apaydın'ın *Tütün Yorgunu* (1975) romanında bu tarz çıkarını düşünen kârını çoklaştıran bireyler vardır. Özellikle çalışma şartlarının güçlüğüne değinen romanda yoksul olan insanların duygularıyla değil akıllarıyla hareket ettiklerini görürüz. Çünkü Maslow'un bahsettiği ihtiyaçlar hiyerarşisine göre davranmaktadırlar. Yeterli beslenememe, zor şartlar altında çalışma, sömürölme gibi olumsuz koşulları hayatının merkezinde gören köylü fayda ve çıkarlarını gözetmektedir (Kula ve Çakar, 2015: 194). Çünkü fırsatlar köylü için sık karşılaşılan bir durum değildir. Ağ Osman'da bu zor şartlar altında yaşayan geçimini tütün ile sağlayan bir köylüdür. Tütün ekiminin zorluğu yüzünden aşırı yorulan Ağ Osman, tütünlere bir şey olacak kaygısıyla psikolojisini bozar. Köyde bir müddet köy imamı tarafından okunur fakat iyileşmez bunun üzerine Keçeci Dede türbesine götürölür. Fakat orada da hurafelere dayalı bir tedavi yöntemi uygulanır ve daha da kötü olur. Yazar bu şekilde sahte din adamlarını eleştirmiştir. Bu olay dini çıkar amaçlı kullanan, köylüyü tıpkı ağalar gibi sömüren din adamlarına bir eleştiri mahiyeti taşımaktadır (Güler, 2018: 936). Buna karşılık olarak anlatıcı modern yöntemleri önermektedir. Bu bağlamda köye gelen sağlıkçı Doktor Suphi Bey'e görünmesini tavsiye eder. Doktor Suphi Bey bir ruh doktorudur. Bu nedenle kardeşi Hüseyin ile beraber Bafra'nın Görekli köyünden Samsun'a giderler. Doktor Suphi Bey Ağ Osman'ı tedavi ettikten sonra yanında bulunan Sefer Öğretmen'e şöyle söyler:

"Adam günlük ekmeğinin peşinde. Onun için yakın çıkarları daha önemli. Biri on lira verdi mi, reyî onun. Birisi yüz liralık bir çıkar sağladı mı, onun kulu kölesi." "evet. Açmazımız burada. Ekonomik gücü elinde bulunduranlar halkı diledikleri yere sürebiliyorlar. Nedeni bu. Şu anlatılamaz mı acaba? Sen böyle gözü kapalı gittiğin için sömürölüyorsun. Onun için fakirsin. Senin hakkın aslında bu değil. Bak o seni aldatıyor... dense?" (TY, s. 132).

Bu aslında köylünün hangi koşullarda yaşadığını da göstermektedir. Bu yüzden ekonomik gücü elinde bulunduranların kölesi durumuna gelmektedir. Köleliğin yerini feodal topluma bırakmasından sonra serf köleliği daha sonra da tabiri caizse ekonomik köleliğe dönüşmüştür. Kölelik bir benzetmedir. Fakat yaşanan şartlar ve köylünün çalışma ortamı itibariyle zaman zaman kölelikten daha zor durumlar yaşanmaktadır. Suphi Bey, burada bu sömürü sistemini eleştirmiştir. Çünkü kendi çıkarlarını gözetken zenginlerin peşinden gitmenin kısa vadeli kâr elde edebilmek için uygun olduğunu fakat uzun vadede gelir dağılımındaki adaletsizliği artıracığını sözleri ile ima etmiştir. Çünkü bireyler ekonomik gücü elinde tutanları zenginleştirirken kendileri de bir nevi fakirleşiyor

ve bu kişilere bağımlılığı artıyordu. Bu bağımlılığı aldatma yoluyla sağlıyorlardır. Buna bağlı olarak aldatma ile *Tütün Yorgunu* (1975) romanında karşılaşmaktayız. Erdemi bir kenara iten homoeconomicus romanda rasyonel davranarak kendi çıkarını gözeterek başlatmıştır. Abisini Samsun’a götürecek olan Hüseyin masraflar için hayvan satacaktır. Abisinin hayvanını satar fakat bu işten aldatma yoluyla kazanç sağlamak ister.

“Mal pazarına vardı. Sağa sola bakarken görüverdi, Hüseyin Emmi kasap kılıklı biriyle el tutuşmuş, pazarlık ediyordu. Üç yüz elli, üç yüz otuz sözcükleri geçiyordu arada. Birisi üç yüz elli istiyordu, öbürü üç yüz otuz veriyordu. Başka birisi araya girdi. “ortasını bulalım üç yüz kırk olsun” dedi. Hüseyin olmaz dese, adam belki on lira daha verecekti ama zaman yoktu, razı oldu. Kasap kılıklı adam paraları sayarken Ali geri çekildi. Kalabalığın ortasından sıyrılıp çıktı. Çabukça geldi, haber verdi. “Durdu Teyze üç yüz kırka sattı” diye fısıldadı. “öyle mi, iyi bari, iyi satmış. Ucuza gider diye korkuyordum. Gene ucuz oldu emme neyse... hayvan fiyatları şimdi yüksek. Çok para veriyorlar” (TY, s. 115).

Ağ Osman’ın kızının sözlüsü Ali, Hüseyin satış yaparken Hüseyin’i izlemiştir. Satışı üç yüz kırk liraya gerçekleştirmesine rağmen yengesine “*üç yüz otuz liraya sattım*” demiştir. Hüseyin, erdem, diğerkamalık, empati gibi duyguların kaybolduğu rasyonel hayatta zor durumda abisini aldatmaktan bile çekinmeyen bir homoeconomicus gibi davranmıştır.

“sattım. Üç yüz otuz lira verdiler. Sen şu otuz lirayı al, dükkâncı Celal’den borç almıştık ya, onu verirsin. Üç yüz bende kalsın arttırsam geri getiririm.” Durdu kadın ağırdan aldı. Ali’ye baktı. Bakıştlar. Parayı aldı, bir şey söylemedi. Yüzü bozulmuştu. Hüseyin anlamadı” (TY, s. 115).

Yengesine üç yüz otuz lira veren Hüseyin, abisi ile Samsuna gitmek için üç yüz lirayı cebine koyup otuz lira yengesine vermiştir. Yengesi Ali’den öğrendiği satış rakamından dolayı oldukça bozulmuş fakat Hüseyin’e belli etmemiştir. Sonra Durdu kadın oturup şöyle düşünür.

“Yutkunup oturdu. Suratı asılmıştı. “Bildim bileli böyle bu alçak. Kaç kere dövüştük, barıştık... hep ütmeye çalıştı ağasını. Hep aldatmaya çalıştı. Şimdi fırsatını buldu. Yarın o parayı da yer gelir oralarda. Harcadım der, harcamaz. Herkes de bilir ki yardım etti” (TY, s. 115).

Durdu Kadın, Hüseyin’in abisini sürekli aldattığını kendi menfaati, çıkarı doğrultusunda hareket ettiğini anlatır. Yazarın gözlemci bakış açısıyla sunduğu bu düşünceleri tam da kapitalistleşen emeğini piyasada satan bireylerin hayatının merkezine koyduğu rasyonel düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. Rasyonel birey bencildir. Her

türlü erdemi, değeri ayaklar altına alır. Hüseyin tam da böyle bir karakter, kardeştir. Abisinin en zor zamanında menfaatini düşünmektedir. Görüldüğü gibi piyasalar için tütün üreten köylülerin yaşam koşullarını üretimi ne şekillerde yaptıklarını anlatan romanda kişisel çıkar kapitalizmin eklemlenmiş olması ile yerini almıştır. Feodal döneme ait angaryalar bulunmasa bile piyasanın talebi üzerine üretim yapan köylülerin tek geçim kaynağı tütün ve tütünün mübadelesi sonucunda elde ettikleri paradır. Paranın metalaştığı bu üretim biçiminde insanların nihai hedefi haz almak, fayda sağlamaktır. Dolayısıyla bunlar birer ihtiyaç halini almıştır.

Kaplumbağalar (1980) romanında ise köylü bağ yetiştirmek ister. Rasyonel düşünen köylü hazine arazisini kullanır bu nedenle kadastro tarafından uyarılır ve bağlarına el konulur. Ana olay rasyonel düşünen köylünün bu eylemi etrafında şekillenir. Bu doğrultuda rasyonel düşünen köylü hazine arazisini kendisine hak görerek hacze gelmelerini eleştirmektedirler. Dahası roman içerisinde buna benzer davranışlar görülmektedir.

Rasyonalite iktisadi karar birimlerinin temelini oluşturmaktadır. Her türlü bilgiye sahip, fırsat maliyetini hesaplayabilen homoeconomicus görüldüğü gibi köy romanlarına sirayet etmiş durumdadır. Romanda bütün anlaşmazlıkların ana sebebi ekonomik anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlıkların nedeni ise rasyonel bireylerin fayda maksimizasyonu yaparak çıkarlarını arttırmak istemeleridir. Bu nedenle çıkarlar çatışmaktadır. Karakterler için önemli olan en yüksek fayda ve çıkarlarıdır. Buna bağlı olarak romanlar incelendiğinde çoğu karakterin çıkarları için kârını nasıl arttırdığının bir önemi yoktur. Bahsi geçen roman karakterlerinin tek amacı kârını arttırmaktır.

2.2.3. Meta Üretemeyen Köylü

Bireyler yaşantıları boyunca gıda, giyim gibi milyonlarca şeye ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçları gidermek isteyen insanoğlu doğada var olan ürünlerin yanında kendileri de bir şeyler üretirler. İnsanoğlunun ürettikleri mallar bir zaman sonra artmaya başlamıştır. İnsanların tüketmek yerine piyasa içerisinde mübadele etmek amacıyla ürettikleri bu ürünlerin tamamı meta adını alır. Bu üretim süreci de meta üretimi sürecidir. Köleci toplum ve feodal toplum içerisinde de meta üretimi vardır. Fakat kapitalist toplumun üretim biçiminin büyük bir kısmını oluştururken feodal ve köleci toplumlarda üretimin çok küçük bir kısmı meta üretimidir. Kapitalizmin sisteme yerleşmesi ile emek gücü dâhil

hemen hemen her şey meta halini alır. Kapitalist burjuva, proletaryanın emek gücünü meta olarak alır ve karşılığında işçiye meta alabilecek imkânı sağlar yani meta (para) verir. Bu nedenle kapitalist toplumda ilişkiler metalar aracılığıyla yapılmaktadır (Nikitin, 2005: 43-44). Bu nedenle köy romanlarındaki ilişkileri de metalar ve meta alışverişleri şekillendirmektedir. Köyde sanayinin olmaması nedeniyle meta üretimi sınırlıdır. Köydeki üretim genellikle tarımsal üretimdir. Bu nedenle sanayideki gelişme hızla devam ederken tarımsal gelişme hala yerinde saymaktadır. Köy romanlarındaki karakterlerin birçoğu neredeyse ilkel şartlarda üretim yapmaktadır. Tarımda sermaye yatırımları oldukça azdır. Bunun yanı sıra makineleşme tam anlamıyla yerleşmemiştir. Bu nedenle sanayileşme de yavaş gelişir. Çünkü üretim yapamayan, artık gelir elde edemeyen köylü sanayi ürünlerini talep edemez (Köymen, 2008: 40). Köydeki karakterlerin üretimi genellikle meta niteliğinin dışındadır. Çünkü yoksul olan köylü sadece geçimliği için üretim yapmaktadır. Bütün köylerde bu durum aynı değildir. Özellikle beyler yaptıkları üretimi piyasa için yapmaktadır. Bu da ürünlere meta niteliği sağlar. Özellikle köylünün tarım arazilerinin çok küçük olması artık ürün üretememesine, sadece üretimin tekrarı için gerekli tohumların üretimine ve kışlık ürünlerin üretimine neden olmaktadır. Köy romanlarındaki köylüler genellikle yoksul ve çok az toprağa sahip oldukları için genellikle meta üretimi ağalar tarafından yapılmaktadır. Hatta köylüye aynı yol ile verilmektedir. Borçlarını geri ödeyemeyen köylü bu nedenle ipotekli olan toprağını kaptırmakta, üretim araçlarından uzaklaşarak ya beyin topraklarında çalışmakta ya da şehre giderek meta üretimi yapan fabrikaların işçi talebini karşılamaktadır. Bir nevi kapitalist burjuvanın proleterya ihtiyacı bu köylü arzından giderilmektedir. Bu durum aynı zamanda kentteki gecekondulaşma, çarpık kentleşme, yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olayların da nedenidir.

Köy romanlarında meta üretimi sınırlıdır. Çünkü üretim köylünün geçimliğine yetecek kadardır. Ayrıca feodal dönem benzeri özellikler gösterdiği için birçok romanda mübadele aynı şekilde yapılmaktadır. Tarlada üretilen ürünlerin piyasaya girdiği görülmez. Ürünler depolanarak kışın yemek, gelecek yılda yeniden üretim için tohum olarak saklanır. Tarımın yanı sıra hayvancılıkta piyasaya arz edilir. Özellikle Sadri Ertem'im *Çıkrıklar Durunca* (1931) adlı romanında hayvansal meta üretimi vardır. Özellikle ipek, tiftik gibi tekstil ürünlerini köylü dokuma tezgâhlarında işleyip piyasada mübadele edilmektedir. Öte yandan kapitalizmin gelişmiş olduğu Avrupa ülkelerinde

sanayi gelişmiştir. Bu nedenle romanın olay örgüsü de Avrupa malları ile yerli malların yani metaların arz mücadelesidir. Avrupa işçilik yapmadığı ve seri ürettiği için daha ucuza mal etmekte bu nedenle de daha ucuza satmaktadır. Yerli dokuma tezgâhlarında ise üretim el işçiliği ile yapılmaktadır. Dolayısıyla üretim hem daha yavaş hem de daha maliyetlidir. Bunlara bağlı olarak piyasaya giren yabancı metalar yerli metaların üretimini durdurabilmiş. Anadolu köylüsünü işsiz bırakmıştır.

“Yükümüz; yün ipek, iplik, Avrupa kumaşlarıdır, topları çok ağır!”

Memiş tuzdan, şellakiden, semerden borcun üç yüz elli, alacağın yetmiş beş.

Bu hesabı nasıl kapatalım?

Sen şimdi daha basma alacaksın, tuz alacaksın, yemeni alacaksın bunların parasını nasıl dersin?

Bilmem sayende öderiz.

Sıduzade kasayı açtı.

Al şu 285 kuruşu, ver Mehmet Efendi'ye borcunu kapansın. Bunu vermezsen sana yeniden mal yok ha!

Mehmet Efendi elinden 285 kuruşu aldı, üç yüz otuz üç kuruşluk bir senet yazdı, başparmağını bas dedi.

Köylü parmağını bastı, parmağını basar basmaz köylü canlandı.

Efendi... Ağam bir top şelaki, bir top basma, on okka tuz da yaz deftere” diye söylendi.

Bütün köylüler böylece hesaplarını gördüler. Heybelerini doldurdular, kâtip hepsine, tiftikleri buraya haaaa! Diye gözlerini aç a aç a tembih geçti. Kimi heybesini boğazından geçirdi, kimi eşeğine” (ÇD, s. 57).

Az gelişmiş bu tarz tarım toplumlarında ticaret, tefecilik kavram ve kuram düzeyinde iç içe geçmiş durumdadır. Ticaret ile uğraşan tüccar sürekli köylü ile borç-alacak ilişkisi içerisinde. Bu feodal özelliklerin görüldüğü toplumlarda ağanın köylü üzerinde egemenlik hakları olduğunu varsaymasına neden olurken pre-kapitalist olarak adlandırılan toplumlarda artık ürün üzerinde hak iddia etmesine neden olmaktadır. Bu tarz durumlarda ürün için istenen fiyat piyasadaki fiyattan oldukça düşüktür. Bu sebeple ticaret eden kişi borcuna karşılık aldığı üründen verdiği borcun çok üzerinde bir kâr elde eder. Köylü, tüccar, tefeci arasında doğan çelişki buradan kaynaklanmaktadır. Boratav bu ilişkiyi şu şekilde tabloştürmüştür:

Tablo 4. Farklı Borçlanma-Borç Ödeme Biçimleri

Borç (Veresiye) Alma Biçimi	Borç Ödeme Biçimi	Ekonomik İlişki
1. Para	Para	Saf tefecilik
2. Ürün (girdi veya tüketim malı)	Para	Veresiye ticaret
3. Para	Ürün (Nihai Ürün)	Alivre ticaret
4. Ürün (girdi veya tüketim malı)	Ürün (Nihai Ürün)	Tüccara girdi ve çıktı piyasalarında bağıllık
5. Ürün	Emek	Toprak sahibine yarı-feodal bağıllık

Kaynak: Boratav, 1980: 46-47.

Tablo 4’te ekonomik ilişkinin türü borç alma ve borç ödeme biçimi üzerinden tespit edilmektedir.

Sıddıkzade meta alışverişinin yanında köylüyü borçlandırarak, faiz vererek parasını da bir meta haline getirip piyasa içerisinde mübadele edilen bir duruma getirmiştir. Marx, tefeciliğin üretim araçlarının dağılık olduğu yerlerde sermayeyi merkezileştirdiğini ve üretim tarzında değişiklik yapmamasına rağmen üretim tarzını asalaklaştırdığını ve bitkin bir hale getirdiğini söylemektedir (Marx ve Engels, 2009: 213). Bu bağlamda Sıddıkzade köylüye tuz, semer gibi ürünleri satarken köylüden tiftik almaktadır. Böylelikle köylüyü sürekli kendisine borçlu bırakarak köylünün sermaye birikimini engellemektedir. Sınıflar arasındaki geçişin zorluğu bu gibi durumlarla daha da zor duruma gelmektedir. Görüldüğü gibi köyde talep sınırlıdır. İhtiyaçlar ipek, dokuma, semer, tuz, kumaş gibi metallerdir. Piyasa bu nedenle fazla gelişmemiştir. Yıllarca borçlanan köylü Avrupa mallarının piyasa içerisine girmesi ile beraber oldukça zor duruma düşmüştür. Yanı sıra şehirlerde fabrikalaşma başlamıştır. Dokumacılar Loncası reisinin damadı, Hasan’ı reisin yanına götürür. Reis, “*çıkırıklar başında çalışan köylüler, akın akın sahil şehirlerine ve*

büyük merkezlere toplanıyorlardı. “Proleterleşme” kolera ve veba gibi salgın halini alıyordu” (ÇD, s. 88) sözleri ile yaşanan durumu anlatmıştır. Kapitalistleşme ve onun getirisi olan meta üretimi, emeğin metalaşması bu romanda sıkça karşılaşılan iktisadi olgulardır.

Meta üretiminde en büyük problemlerden birisi ürünü piyasaya arz edebilmektir. Yani ürünü satabilmektir. Ürünü mübadele edebilecek bir pazar bulmak oldukça güçtür. Günümüzde iletişim ve ulaşım araçlarının varlığı sayesinde bu hayli kolaydır. Fakat romanın geçtiği zamanda iletişim ve ulaşım çok ilkel seviyededir. Buna bağlı olarak köylü ürününü Sıddıkzade’ye satmaktadır. Sıddıkzade daha ucuza mal bulduğu ve bütün köylüyü hali hazırda borçlandırdığı için ürünlerini almaktan vazgeçer. Çünkü kapitalizmin eklemelenmesi ile beraber çıkar en büyük hedef olur. Bu nedenle *“Sıddıkzade’nin kâtibi son sözünü söyledi: Bu sene yün almayacağız... Siz borçlarınızı getirin”* (ÇD, s. 79) der. Esmâ, yünleri almayarak Sıddıkzade’nin ne yapmaya çalıştığını anlamıştır.

“Yünleri satamazsak, hayvanlara haciz koyacak, çırıklara haciz koyduracak, çoluk çocuk biz neyleriz? Sıddıkzade’nin niyeti kötü, herif boyuna dükkânına kumaş atıyor, ben sanki farkında değilim (...)yapılacak şey kolay, evvela İstanbul’da mallara müşteri bulalım, aşağısını bana bırak” (ÇD, s. 81).

Köylerde meta üretimi sınırlı olmasına rağmen bir de Sıddıkzade’nin ürünleri almaması sözleşme özgürlüğüne dayanmaktadır. Bu nedenle köylü alternatif yolları denemeyi planlar. Piyasanın daha canlı, talebin daha fazla olduğu İstanbul’da ürünlerini satmayı planlıyorlardır. Fakat köylü bu zor günlerde daha fazla dayanamamıştır.

“Trabzon’da ve Kastamonu’da köyden kaçanlar, mallarını satanlar, tezgâhları ateşe attılar ve fabrika eşyalarını satan, küçük küçük dükkânlar açtılar. Kastamonu’da on altı adama bir dükkân isabet ediyordu. Bu ne müthiş bir hercümerçti. Köyler az zamanda bacaları üzerinde leylek yuvası taşıyan bir harabe halini aldılar. Bu köyler hala ıssızdır, bu köylerden çıkanlar hala yerlerine dönemедiler, birçokları sefil oldu. Anadolu’da köylerden şehre giden bu akın, membaıdan gür bir hale çıkan fakat çöl ortasında kaybolan nehirler gibi eridi, gözlerden silindi, kalanlar avare ve serseri oldular. Köylerden şehre gidenlerin hali ve kendilerinde köylerinden şehre gidecek kadar kuvvet bulamayanlar, Babil esaretine gönderilen İsrail’in kavminden daha içli daha hazin akıbetli oldular.” (ÇD, s. 88)

Köylüler ellerindeki malları satıp, üretim için kullandıkları dokuma tezgâhlarını bırakıp şehirlerde küçük dükkânlar açtılar. Bu nedenle köyden kente göç başladı.

Kentlerde küçük dükkânlar açık fabrikasyon ürünleri (metaları) satmaya başladılar. Fakat arzın fazla olması nedeni ile istenilen sonucu elde edemezler. Köydeki yerlerini satan bu insanlar şehirde aylaklık yapan bireylere evrilmişlerdir. Avarelik ve serserilik yapan bu kişiler üretimden uzaklaşarak aynı zamanda kendilerine de yabancılaşmışlardır. Şehirdeki işsizlik oranının artmasına neden olan bu kişiler aynı zamanda çarpık kentleşme, suç oranlarının artmasına da neden olmuşlardır. Bu durum öyle bir hal alır ki yürekleri sızlattıranın dışında insanlık onuruna da dokunacak olaylar yaşanmıştır.

“Evlerinde ne varsa sattılar, tencere, ekmek sacı, kağıt, fıstan, oyacı yazma, işlemeli gömlek... Mal namına ne varsa pazara döktüler (...) Fakirlerin satacak bir şeyleri kalmadı. Üç dört gündür çocuklarını; “yarın sabah güneş doğar doğmaz ekmek gelecek” diye aldatan analar nihayet çocuklarının bir sivrisinek vızılına benzeyen seslerinin kısıldığını gördüler; açlıktan ölenler oldu.” (ÇD, s. 103).

Evlerindeki meta olabilecek her şeyi satan köylüler yiyecek hiçbir şey bulamazlar. Mülkiyet kavramı ile beraber birçok arazinin sahibi vardır. Kendi arazilerini ellerinden çıkaran köylü, tüccarlara borçlanmış, meta üretememektedir. Kendi geçimliğini dahi üretemeyen köylünün çocukları açlıktan ölmüştür. Çocuklarına dahi yiyecek bir şey bulamayan köylünün ne kadar yoksul durumda olduğu bu pasajdan çıkarılabilir. Sosyal devlet anlayışının tam anlamıyla oturmadığı bu dönemde kapitalizmin eklemelenmesi köylü açısından bu şekilde çok kötü sonuçlar doğurmuştur. *“Fabrika ucuzluğu ile her gün biraz daha ilerliyor, ne yapmalı?”* (ÇD, s. 89) şeklinde düşünen köylü fabrikanın ucuz malları karşısında dayanamamıştır. Her ne kadar mallar ucuzlasa bile üretim olmadığı için mevcut para sermaye sahibi burjuvaların eline geçmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artmasına neden olan bu durum aynı zamanda küçük meta üreten köylüyü üretim araçlarından uzaklaştırıp kötü sonuçların doğmasına neden olmuştur.

“Hâlbuki artık Sıddıkzade, fabrika eşyası satan bir tüccardı, Sıddıkzade’nin ticaretine yegâne engel; yerli yün ve tezgâhta dokunan kumaşlardı. Onun için haciz yaptırdığı tiftikleri, kavurma yapmayı düşünüyordu” (ÇD, s. 96).

Sıddıkzade’nin bu düşünceleri vahşi kapitalizmin iç yüzünü göstermektedir. Sadece kendi çıkarını düşünen kapitalist burjuva fakir köylüyü her türlü sömürmektedir. Faizle, borçlandığı köylüye âdeta bir kene gibi yapışan bu zihniyet sonunda, köylünün küçük çocukları gıdasızlıktan ölmüştür. Bu durum kapitalist açısından mutluluk verici bir olaydır. Çünkü alacağını almış köylüyü kendine muhtaç etmiş. İstedığı angarya işte

çalıştırabilecektir. Romanda yaşanan bu durumlara tepki olarak köylü fabrika ürünlerini yakarak bir mesaj vermiştir.

“Ertesi gün herkes dergâhın meydanlığına toplandı, ne kadar fabrika eşyası varsa hepsi meydanlıkta üst üste yığıldı. Gelinler sırmalı, üçetek entarilerini, klaptanlı fermenelerini, genç kızlar işlemeli gömleklerini heyecan ve muhabbet içinde yükselmeye başlayan yığına attılar. Muhtarların merkeplere yükleyip komşu köylerden getirdikleri kumaşlar da yığını yükselttikçe yükseltti. Birkaç saat içinde fabrikadan çıkmış ne kadar kumaş, dokuma gibi şeyler varsa hepsi tınazlar gibi yığıldı” (ÇD, s. 125).

Köylü bütün bu fabrika ürünlerini yakarak kapitalist sistemi protesto etmektedir. Bütün ürünler yakılır. Bu şekilde yerli ürünlere ve küçük üreticilere destek olmak isterler. Çünkü köylü yaşanan bu durumu fabrika ürünlerine, sanayiye bağlar. Bu nedenle yerli üretimi, küçük meta üretimini teşvik etmiş olurlar.

Yılanların Öcü (1954)’de de benzer durum hâkimdir. Necip Bey’in çiftliğini ortakçıları olan köylülere satmasından sonra köylü kendisi için üretim yapabilmektedir. Necip Bey’in çiftliğinden toprak alabilmek için koyun, kuzu gibi birçok hayvan satmışlardır. Dahası “öküz, inek, dana... un, bulgur, tarhana... Pazarda para eden neyi varsa sattı!” (YÖ, s. 183). Kısacası metaya dönüşebilecek her şeyi satarlar. Bütün köylü küçük miktarda toprak almış, hayvan almış geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır.

Kemal Tahir’in *Sağırdere* (1955) romanında da meta üretimi sınırlıdır. Köylünün sermaye sahibi olmaması bunun en büyük sebeplerinden birisidir. Köylünün meta üretimden çok emeğini metalaştırdığı ve bu şekilde para kazandığı görülür. Fakat kapitalizm geliştiği ve ihtiyaçlar arttığı için çeşitli metaların alışverişi bu romanda çokça karşılaşılan durumlardandır.

Yaşar Kemal’in *Teneke* romanında olaylar çeltik üretimi ve bu üretimin çevreye ve insana verdiği zararlar etrafında şekillenmiştir. Çeltik üretimini bu zararları nedeniyle her yıl birçok çocuk ölmektedir. Fakat kârın dışında hiçbir şeye önem vermeyen iktisadi karar birimlerinden rasyonel davranışlar sergileyen beyler bu üretimden vazgeçmemektedirler. Romanın dramatik aksiyonu bu çatışma üzerine şekillenmektedir. Çeltik ekimini savunan Okçuoğlu şu sözlerle kendisini ifade etmiştir:

“Köylü çırılçıplaktı. Bir lokma ekmeğe muhtaç. Şimdi ya? Şimdi ırgat olarak çalışıyor, bir. Başak topluyor, iki. Biz Çukurova’ya çeltik icat etmeden bunların kursağına bir tek pirinç tanesi girmemişti. Şimdi hangi eve girsen, bir kocaman pirinç çuvalı ile karşılaşsın. Çeltik ihya etti bu memleketi. Buralar cibinlik mibinlik görmemişti” (Tn, s. 26).

Köylünün meta üretimi görüldüğü gibi tarıma dayalıdır. Tarımsal kapitalizmin görüldüğü Çukurova’da feodalizm izleri son bulmaya başlamıştır. Fakat bu dönemden kalan bazı despot uygulamalar ve inanışlar varlığını sürdürmektedir. Kaymakamı ruhsatlar için ikna etmek üzere olan Okçuoğlu pirinç ekimini millî bir mahsul olarak tanımlamıştır.

“Elimizde, dedi, pirinç gibi bir mahsul olduktan sonra neden cennet olmasın bu kasaba? Bire seksen bire yüz veren bir mahsul olduktan sonra... Sayesinde kasabaya milyonlar girdikten sonra... Neden olmasın? Bu bir memleket mahsulüdür. Şerefli mahsul. Millî mahsuldür” (O, s. 28).

Pirincin yanında köylülerin tarlasını almak isteyen Okçuoğlu, *“pamukların dönümüne otuz. Susamlarınkine de otuz, bostanlar elli. Tamam mı? Ne çapalatmak ne toplamak, hiçbir emek vermek yok (Tn, s. 31)* sözleri ile diğer mahsullerin de yetiştirildiğini ifade etmektedir.

Talip Apaydın’ın *Sarı Traktör* (1958) adlı romanında ise tarımda makineleşme ve makinenin tarımsal üretimi ne kadar kolaylaştırdığı anlatılmıştır. Arif’in traktör tutkusu tüm köylü tarafından bilinmektedir. *“Ne zamandır traktör deyip tutturmuştu. Nasıl alınırdı şimdi traktör? Bir sürü borca harca gireceksin. Belki davar satacaksın. Başına iş açacaktı bu oğlan. Ne görürse ona heves ediyordu” (ST, s. 9).* Babasının rahatsızlanması ve şehre hastaneye kaldırılması sebebiyle bütün üretim işleri Arif’e kalmıştır. Arif üretimi tek başına yapmaktadır. Yaşı küçük olduğu için oldukça zorlanmaktadır. Tarladan sapları çekmek için Yakup’un Ali’den yardım ister. Traktör yardımıyla işler daha çabuk hallolmaktadır. Babasını hastanede ziyareti sırasında babasına ; *“ilk harmanı savurunca ofise biraz buğday satmak istiyorum” der.* Babası da *“Sat iki araba sat. Arpa satma bu yıl arpamız az” (ST, s. 86)* diyerek *Sarı Traktör* (1958) romanında ki meta üretimini göstermektedir. Dahası makineleşme artmış meta olarak tüketiciye sunulmaktadır. Arif tarım araçları satışı yapılan bir mağazayı ziyaret etmiştir. Burada *“çeşit çeşit tarım araçları, pulluklar, biçme makineleri diziliydi. Başka traktörler de vardı geride” (ST, s. 90)* şeklinde metaların varlığı da görülmektedir. Üretimin daha

modern bir şekilde yapılması bu gibi metaların elde edilmesi ile gerçekleşecektir. İzzet Ağa daha klasik yöntemleri savunurken aydınlık geleceği temsil eden Arif modern tarım yöntemlerini ve araçlarını gerekli görmektedir. Dahası paranın mübadele aracı olduğu bu dönemde mübadeleler ürün şeklinde de yapılmaktadır. *“Nasıl veriyorsun üzümü?” diyerek vardı üzümünün yanına. “Buğdayla bire bir veriyoruz kardaşlık” dedi üzümcü (ST, s. 96).* Yazarın hâkim bakış açısıyla sunduğu bu metinler dönemin iktisadi hayatından izler taşımaktadır. Metaların üretimini ve ticaretini gözler önüne sermektedir.

Köylü için birçok üretim aracı kullanım değerine sahip oldukları mallar aynı zamanda mübadele için de kullanılmaktadır. Ürünlerin tarlada kalmaması için kamyon tutan İzzet Ağa, günlükçüleri de arttırarak toplama işleminin hızlanmasını sağlar. At ile öküz ile defalarca sürececek toplama işlemi kamyon sayesinde hemen bitiverir.

“Oturup bütün makbuzlardaki rakamları topladılar. Kamyonun ne kadar taşıdığını hesap ettiler. Şoför de yardım etti. Akşama kadar uğraştılar bu işle. Arif’in taşıdığı ile birlikte pancarları seksen altı ton gelmişti. “Topla makbuzları” dedi babası. “Mendile sar. Yarın götür de parayı çek (ST, s. 156).

Piyasa için üretilen pancarları satan İzzet Ağa ve Arif bu işten elde ettikleri parayla başka bir ihtiyaç haline gelen Arif’in tutkulu olduğu traktörü alacaklardır. Traktör almak için paraları tam yetmeyen Arif ve babası *“ertesi gün kasabalının hayvan pazarında öküzleri sattılar” (ST, s. 163).* Böylelikle gidip traktörü alırlar. Tarımda modernleşmenin bir gereksinim olduğunun altını çizen romanda diğer romanlara nazaran yoksulluk pek fazla göze çarpmaz.

Köy romanlarının çoğunda olduğu gibi *Yer Demir Gök Bakır* (1963) romanında da meta üretimi, tarımsal üretim şeklindedir. Fakat köylü bu meta üretiminde emeğini metalaştıran tarım işçisi konumundadır. Kendi mülkiyetleri olmadığı için Çukurova’da pamuk tarlalarında pamuk toplayarak geçimlerini sağlarlar. Bu nedenle romandaki meta üretimi pamuk üzerinedir. Fakat köylü ve Adil arasında meta alışverişi yapılmaktadır. Adil meta alışverişinden kazanç elde eden bir tüccar pozisyonundadır.

Ortakçılar (1964) romanında da üretim tarıma dayalıdır. Köylünün ortakçı olarak çalıştığı köyde tiftik hayvanı yetiştiriciliği, meyve ve sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ortakçıların ellerine pek bir şey geçmese de elde ettikleri ürün kendi geçimlerine yetmektedir. Fakat Hilmi Bey ürünleri meta olarak üretmiş ve piyasaya sürmüştür. Bu

nedenle köylü fakirliği devam ederken Hilmi Bey daha da zenginleşmekte ve gelir dağılımındaki fark artmaktadır.

Kapitalist sistemin temeli meta üretimi üzerine kurulmuştur. Özel mülkiyet, sözleşme özgürlüğü, rekabet gibi kavramlar metanın piyasa içerisindeki dolaşımını etkiler. Çünkü mülkiyeti olan bireyler üretim yapabilmekte bu üretimi sözleşme özgürlüğü ve rekabetin piyasa içerisindeki durumuna bakarak yapmaktadırlar. Köylerde bu kavramlar yeni yerleşmeye başlamıştır. Feodal üretimin kaybolmaya başladığı köylerde meta üretimi artmaya başlamıştır. Meta üretiminin olduğu köylerde yoksulluk daha azdır. Fakir Baykurt'un *Tırpan* (1970) adlı romanında meta üretimi görülmektedir. Tüccarlık yapan Musdu Ağa, köyde meta üreten köylünün mallarını alarak şehirdeki mağazalara götürmekte oralarda para ile mübadele ederek kâr elde etmektedir.

“Ekinleri ortasından böler Musdu. Ekinler, sürülür savrulur; bir ağa, bir ortağa; bir ağaya bir ortağa!” Bölüşümü Baki Hoca yapar. Her çeğin yerini yurdunu süpürüp, “Hoca hakkı” olarak Baki'nin ambarına taşımak, Ağa'ninkini çuvallara doldurup konağa getirmek ortakçının görevi. Musdu bunları uygun fiyat bulduğu gün kamyonlara yükleyip Kızılca'ya Ankara'ya sevk eder. Parasını “trak” alır. Dünya para tutar. Ama Musdu tutmaz parayı. Ticarete yatırır. Ankara'dan Amerikalıların “Pieks” pazarından mal çeker. Yağ, peynir, bal, mor lahana, toplar. Alır, satar. Paradan da para kazanır. Babadan kalma mülkler olmasa, çift çubuk işine bakmaz Musdu. Sevmiyor çiftçiliği. Onun sevdiği “tecaret” (T, s. 330-331).

Musdu Ağa köylünün ürettiği ürünleri ucuza alarak Ankara'daki büyük tüccarlar ile ticari faaliyetler sürdürmektedir. Az gelişmiş ülke tarımlarında çok yaygın olan karma işletme biçimleri bulunmaktadır. Bu tarz karma işletme biçimlerinde *“tek bir çiftçi ailesi, aynı anda mülk sahibi, toprak kiralayan ve kiraya veren, ücretli işçi kullanan ve işçilik yapar”* (Boratav, 1980:30). Tıpkı Boratav'ın bahsettiği gibi karma işletme biçimlerinin bir arada bulunduğu hem feodal özelliklerin, hem küçük meta üretimin hem de kapitalist sistemin bir arada bulunduğu bu köy, yaşanan toplumsal değişim sürecinin gözlemlenmesi açısından önemlidir. Bir noktada bu karma ekonomik üretim sistemi toplum içerisinde yaşanan çarpıklıkların nedenidir. Çünkü kapitalist sistem tam anlamıyla eklenememiştir. Fakat feodal kalıntıların yanında kapitalist üretim ve küçük meta üretimi de yapılmaktadır. Dolayısıyla köylünün ürettiği yağ, bal, mor lahana, topların hepsi piyasada satılmak için üretilmiştir. Bu nedenle hepsi birer metadır.

Romanda mekân olarak kullanılan köylerden ziyade kapitalizm İngiltere, Amerika gibi ülkelerde tam anlamıyla sisteme oturmuştur. Çünkü toplumların iktisadi dönüşümleri ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye göre farklılıklar gösterebilmektedir. Sanayi devrimi ile daha hızlı bir şekilde sanayileşen bu ülkelerde, bu nedenle feodalizmden yani tarımsal üretimden sanayi üretimine geçiş Türk toplumuna göre daha ileri seviyededir. Ankara’da alışveriş yapmaya giden Musdu Ağa “*Halin içi de kalabalık. Sade erkek değil, erkekten çok kadın kız var halde. Yol bulup geçmenin olanağı yok. Kızlar var Amerikan pantolonu giyiyor. Teksas palaskalarıyla bellerini sıkıyorlar.*” (T, s.68) sözleri ile Amerikan mallarının iç pazarda satıldığını belirtmektedir. Musdu Ağa, “*bir kolonyacıya girdi. Üç şişe kolonya aldı. İki şişe gül suyu doldurttu. (...) Mehtap lokantasına girdi. Kebab söyledi kendine. “yoğurtlu olsun hemşerim” dedi. Coca cola açtırdı bir şişe*” (T, s.71). Yine Uluguş’un nakliye için develeri kullanmayı söylemesi üzerine “*ulan devenin ne işi var şimdi? Vabis, Fargo, Ford, Bedford, Leyland, Austin, Reo, GMC, Kanada... bissürü kamyon varken kim bakar senin develerine be?*” (T, s.96) şeklinde cevap verir ve büyük yabancı firmaların varlığını ispatlar. Bu firmaların hepsi meta üretmektedir. Oğluna söylediği;

“*gelen tankeri görüyor musun? Oy babam! Hep benzin, hep mazot, Mobil, Şel, BP dolu! Kalteks de var! Babaya baak! Bak, Çukurovanın ırgatlarına bak! Irgatların çarıklarına bak! Şunlarda Kadillak! Dünyanın hiçbir yerinde Kadillak’la çarık yan yana değildir! Sadece bizde yan yana! Şunlar Muş ovasında topraksız köylüler*” (T, s.262).

sözleri ile Mobil, Şel, BP gibi küresel ölçekli sermaye gruplarının varlığına dikkat çekmektedir. Buna karşılık olarak Çukurova’dan gelen tarım işçilerinin ve Muş ovasındaki topraksız köylülerin varlığını bir karşılaştırma ölçeği olarak kullanmıştır. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi sosyo-ekonomik değişim her bölgede aynı anda yaşanmamıştır. Fakat aynı dönemde Türkiye’de de seri üretim ve fabrikalaşma gibi kapitalist sermayelerin varlığı da görülmektedir. Tabi bu durum kentlerde köylere nazaran daha net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Kapitalizmin işleyişi kentlerde daha hızlı gelişmiştir. Aynı zamanda mekân olarak kullanılan kent yaşantısı yoğun ve hareketlidir (Tüzer ve Hüküm, 2019: 182). Bu hareketlilik romanda “cin pazarı” benzetmesi ile esere yansımıştır. “*Halin önleri cin pazarına dönmüş. İportacılar bağırıp çağırıyor: Malın iyisi burda! Reklam niyetine! Fabrika fiyatınaaaa! Ucuza gel ucuza! Ordan alma, burdan aal!*” (T, s.68) sözleri fabrikaların varlığına ve dolayısıyla proleterya

(işçi) ve (burjuva) işveren sınıfının varlığını ispatlamaktadır. Bu fabrikalar kâr elde edebilmek için meta üretmektedirler. Dahası kapitalist sistemin kentte köye göre eklemlenmenin hızlı olduğunu göstermektedir.

“dünya para tutar söğütler, kavaklar! Ormaniye sıkı şükür! Ankara’da gece konu yapacak yoksullar kötü kavağın tekine 100 lira verir ayağında! Söğütler kırktan, elliden gider, trak para! Kavak var, üç yüze; kavak var üç yüz elliye satılır! Kavaklar Kabak Musdu’nundur! Su kıyısındaki söğütlerde onundur. Çünkü su kıyısındaki topraklar onundur. Sadece topraktan kalkan ekin ortaktır. Onundur. Cömert Musdu. Harımları, bahçeleri vermiştir ortakçılara. Ekip diker, kaldırır, yerler çocuklarıyla. Bağlardan kalanı bölerler. Kavaklıdere şarap fabrikası üzüme iyi para verir. Ama Evcî’den kimse götürüp satamaz. Musdu satar. Her bağdan Musdunun aldığı hisse toplanınca dünya olur. Çeke çeke bitiremez kamyonlar. Paralarını trak alır. Üzüm paralarını getirir Cinli Kamile’ye verir. “Sok bir köşeye! İyi gün olur, kötü gün olur! Der. Üzüm paralarını biriktirir Kâmile” (T, s.330).

Yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi köylünün ürettiği üzümleri (metaları) Musdu Ağa olarak piyasada kâr marjı ile şarap fabrikasına satmaktadır. Marx *“tüccar artı değerden aslan payını cebe indiren gerçek kapitalisttir”* (Marx, 1990: 294) demektedir. Bu doğrultuda Musdu elde ettiği paraları karısı vasıtasıyla biriktirerek sermaye birikimi yapmakta ve mevcut konumunu korumaktadır. Bu sayede köylü üzerindeki yaptırım gücünü korumaktadır.

“sadece köy-içi değişimin söz konusu olduğu kapalı tarım ekonomisi koşullarından, köy dışı piyasalar için üretime geçildiği, dolayısıyla tarımla sanayi, köyle kent, arasındaki toplumsal işbölümünün gerçekleştiği andan itibaren, tüccar sermayesinin artığa el koyan veya artığı paylaşan bir kategori olarak ortaya çıkmasının nesnel koşulları da doğmuş olur” (Boratav, 1980: 42).

Musdu Ağa’da bu koşullardan faydalanarak artık ürünü elde edip onunla da kâr elde etmekte. Mülkiyet almakta, ticaret yapmaktadır.

Kapitalizmin en önemli özelliklerinden birisi olan üretimin piyasalarda satılmak için yapıyor olduğunu gözlemlemekteyiz. Köylü bağlarda üzüm, kavak, peynir, pekmez gibi ürünleri piyasanın arzı üzerine üretmektedir. Çünkü Musdu Ağa piyasanın bu arzını karşılamak üzere tüccar pozisyonu ile köylü ile piyasa arasındaki ticaret ağını kurmaktadır. Yine kapitalist toplumların özelliklerinden özel mülkiyetin varlığı da bu köyde görülmektedir. Köylünün kendi mülklerinin yanında Musdu Ağa’nın da birçok mülkiyeti vardır. Sözleşme özgürlüğünden dolayı bu mülkiyetler zaman içerisinde el

değiştirebilir. Bu hususta Musdu Ağa diğer köylülerin mülklerini alarak daha büyük arazilere sahip olmak arzusundadır. Çünkü kapitalist çiftçilik için büyük araziler ve o arazilerde çalışan işçilerin olması şarttır. Bu doğrultuda kapitalizm bireylerin zihin dünyalarında yer almaya başlamıştır.

“On kamyon kadar güzel elmam var. Soğuk debboya koydurdum. Makbuzlarımı bırakayım. Kışın sekizer liradan ver kilosunu. Karanfil kokuyor yerken. Sert biraz. Ama öyle kararında sert ki, tam gevrek! Çiğner çiğnemez eriyor. Karanfil kokusuna deli olacaklar. Bizim derede yetişti bunlar. Uluguş Ahmet diye bir herif vardı, öldü. İki üç aşığı katıp karıştırıp o üretti. (...) Biraz da yağ var. (...) Yirmiden bırakırım. Elçiliklere verirsin. Birinci gayfaltılıktır. Bizim kırların otundan olur. Senin Hollanda yağların halt etmiş yanında. Kekik, yavşan, püren kokar! Kendim on altından alıyorum. Kâr etmeden bırakıyorum sana. Sen yirmi beşten otuzdan ver. Bana mısın demezler” (T, s.69).

Yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi piyasa içerisindeki ticaret kâr odaklıdır. Yine kapitalizmin getirisi olarak sözleşmeler hukuki bir dayanağa sahiptir. Bu sebeple Musdu Ağa makbuz ile işlerini yapmaktadır.

“Kapitalist çiftçiliğin gelişmiş bir kapitalizmle eklemlendiği durumlarda, tüccar kârı, çiftçi lehine daralır. Küçük meta üretiminin az gelişmiş veya gelişmiş kapitalizmle eklemlendiği durumlarda ise ticaretin payı artar; ancak, az gelişmiş kapitalizmde saft tüccar kârı bağımsız bir sömürü kategorisidir; gelişmiş kapitalizmde ise sanayi sermayesinin bir uzantısı sayılabilecek olan ticaret payı söz konusudur (Boratav, 1980: 77).

Buna bağlı olarak az gelişmiş kapitalizm özellikleri gösterilen bu dönemde tüccar kâr payını oldukça yüksek tutmaktadır. Bu nedenle yukarıdaki paragrafta belirtilen ticaretten vazgeçer çünkü tüccar kârının bağımsız bir sömürü olarak adlandırıldığı bu dönemde Musdu Ağa’da bu tür ticaret sömürsünü sonuna kadar kullanmak ister. Bu doğrultuda biraz önce elmaları satmak istediği Refik Ağa’ya;

“Bir düğün meselesi var başımda! Yeniden evleniyorum! Çok giderim olacak! Köy düğünü gerçi, ama epey tutar gene! Ne kötü otuz bine varır. Altını, akçası, başlığı, urbası, davulu düğünü... Belki şehirden tam çalgı götürmek lüzum edecek. Sen ona kırk bin de! Valla! Bir de pikap kamyon almaya karar verdim geçen sefer biliyorsun. Gerçi çıkıntı ordu malı olacak ama ne kötü, on binde o tutar: Elli bin! Gıcır gıcır bir elli bin isterim senden! Bak eskiden kalma bonoların filan var. İşleme koymadım. Gül hatırın var. İstersen o elmalardan yirmi otuz kamyon daha toplayıp bastırayım soğuk debboylara? Çok para eder. Sen bana bakma, ben gene ucuza alırım nispeten. Sana da ucuza veririm. Yada boş ver, ben onları kendi namıma toplatayım. Kendi namıma

bastırayım soğuk debboya. Kendi namıma satayım yılbaşına yakın. Dahi Amerikalıların Noel bayramları gelince çıkarayım pazara” (T, s.69).

şeklinde alacaklarını isteyip. Ticari ön görülerini sunar. Tüketicinin arttığı dönemlerde piyasanın hareketlerini önceden kestirebilen Musdu Ağa yabancıların Noel adını verdikleri bayramlarında elindeki elmaların (metaların) satılacağını söylemektedir. Klasik iktisadın arz-talep dengesi adını verdiği bu tür hesaplar aynı zamanda talebin arttığı dönemlerde fiyatlarında artacağını ön görmektedir. Musdu Ağa da bu doğrultuda elindeki elmaları satmaktan vazgeçer. Çünkü daha sonra aynı elmalardan daha fazla kâr edeceğini hesaplamıştır. Neoklasik iktisadın rasyonel olarak adlandırdığı birey olarak kârını en üst düzeye çıkarmaktadır.

Musdu Ağa, tüccarlık yaparak köylünün ürettiği metaları toplayıp şehre götürüp kârı ile beraber satmaktadır. Malların değişim değerinden faydalanan Musdu Ağa meta ticaretini yöneten, bir bakıma piyasa ile üretici arasındaki iletişimi sağlayan kişidir. Bu nedenle piyasa ekonomisinin canlılığı bu meta üretimine ve piyasaya arzına bağlıdır.

“Gelirleri oluk gibi; ne haber? Herif bulmuş yolunu! Topluyor burdan balı, peyniri, tereyağını, mor lahanayı, anladın mı? Bire alırsa ikiye veriyor. İkiye alırsa dörde. Amerikan mallarını da getirip Kızılca’da satıyor. Varan gelen oyunu gibi! Hem gelirken ticaret hem giderken! O yana firt etse kazanıyor, bu yana firt etsede!” (T, s. 152).

Görüldüğü gibi Musdu Ağa, piyasanın talebine karşılık vermiştir. Sadece köylünün ürettiği yerli ürünleri değil aynı zamanda Amerika gibi büyük piyasaların mallarını da satarak kâr elde ediyordur. Benzer durum köyün bilge kişisi sayılabilecek Uluguş tarafından da sergilenmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi ürünlerin kullanım değeri ve değişim değeri vardır (Güler Aydın, 2014: 156). Buna bağlı olarak Uluguş değişim değerinden faydalanarak elindeki malları satar.

“Paraya ihtiyacı olan Uluguş yumurta satmak için Linlin’in yanına gider. “Toptancılar yirmiden topluyor. Bende yirmiden alırım seninkileri” (T, s. 188).

Ürettiği yumurtaları Linlin’e satmak ister. Linlin ile pazarlık yapar. Bu konuşmadan anlaşıldığı kadarıyla köy artık toptancıların, tüccarların metaları şehirde sattıkları bir üretim yeri olarak görülmektedir. Köydeki üretim genellikle hayvansal ürünler ve toprağa bağlı tahıl ve meyvedir.

Feodal üretim tarzının bağımlılık ilişkisinin son bulması özgür üreticilerin hem büyük çiftliklerle, hem de kiracılık yapan tarım ile ciddi bir rekabete girmelerine neden olur. Bu rekabet ortamında ayakta kalabilmek güçleşmektedir. Piyasanın zorluklarını yerine getirmek için sermaye sahibi çiftçiler topraklarını genişletirken, diğer çiftçiler ise topraksızlaşır (Köymen, 2008: 52-53). Buna bağlı olarak Musdu Ağa'da köydeki küçük mülkiyetleri alır. Köylü üretim araçlarında uzaklaştırılmakta, göç etmeye mecbur bırakılmaktadır.

“Gökçimen’de ağa yok. Ama az topraklı hepsi. Az topraklar bölüne bölüne daha az oldu. Adamın toprağı az oldu mu geçimi zor alır. Toprakdan başka gelir yok. Onlar “tecarete” giremez. O kadarcık parayla, o kadarcık kafayla nasıl girsinler? Gökçimen’de topraktan sonra bir gelir varsa, o da göküş kızlarına ödenen başlıklar. Ama başlık da düğün sırasında harcanır gider çoğun. Kalmaz elde avuçta. Borca harca gider. Az topraklı adamın eksigi tükenmez ki! Derken Ankara’da kapıcılık, odacılık... Apartmanlardan birine kapağı atabildin mi, on daireli bir apartmandan eline 300 lira geçer ayda. Kimden kötü? Yirmi daireli apartmana düşersen, aylık 500’e gelir. Her ay “trak” para bu da”. (T, s. 331).

Musdu Ağa gibi büyük sermaye veya mülkiyete sahip olan piyasanın talebine yönelik üretim yaparlar. Ayrıca Musdu Ağa’nın üretimi fazla yapma imkânı ona piyasada söz hakkı da tanınmaktadır. Bu nedenle köydeki küçük toprak sahibi köylüler topraklarını satarak üretimden uzaklaştırılıp şehirde proleterya konumuna gelmektedir. Buna bağlı olarak Köymen’in (2008: 53);

“kâr yapmak amaçlı piyasa için üretim yapmak isteyenlerin, toprak satın alma ve kiralama taleplerinin de kiralaları ve toprak fiyatlarını sürekli yükseltmesi, verimliliği yeterince arttıramayan küçük köylülüğün tasviyesini kolaylaştırıyordu.”

şeklindeki düşünceleri Musdu Ağa ile paralellik göstermektedir. Köylü, köyden tasfiye olmuş uzaklaşmıştır.

Talip Apaydın’ın bir diğer romanı *Yoz Davar* (1973) romanında ise hayvancılık ön plandadır. Hayvancılığın yanı sıra pancar üretimi, çeşitli sebze, meyve ve hayvansal gıdaların üretimi de roman içerisinde sıkça geçmektedir. Romanda hayvan yetiştiriciliği sebebiyle rekabet halinde olan Köşker’in Mehmet ve Emin Bey’in mücadelesi anlatılır. Daha doğrusu Emin Bey’in oğlu Sami Köşker’in Mehmet’in çobanı olan romanın başkişisi Çoban Musa’nın işi bırakması için baskı yapmasını, dövdürmesini konu edinir. Bu nedenle romandaki meta üretimi hayvancılık üzerinedir. *“bu da kaçarsa Köşker bir*

daha çoban bulamaz. İki kere iki dört. (...) Sattırılım da siz de rahat işinize bakın. Bu kırdaki başka sürü kalmadı zati. O da çıksın aradan” (YD, s. 22). Kapitalist üretim modeli rekabet kanunlarını devreye sokmuştur. Daha fazla kâr elde etmek isteyen Sami Bey, Çoban Musa’ya huzur vermemektedir. Bu nedenle kaçması için elinden geleni yapar. Nitekim romanın sonunda baskılara dayanamaz ve işi bırakır. Dahası hayvancılığın yanı sıra diğer metaların varlığı ve mübadele şekilleri hakkında da roman içerisinde oldukça detaylı bilgiler vardır. “Kır İzzet, Kırbız köylerinde olurdu. Köyleri gezer, çerçilik yapardı. İğne iplik satar, yumurta alır, çorap eskisi toplardı. Ufak tefek bir adamdı” (YD, s. 126) görüldüğü gibi Kır İzzet’in köylerden aldığı çorap eskisi, yumurta da birer meta konumundadır. Dahası köyde metaların mübadelesini Çoban Musa’ya adres soran arabacı ile diyalogu aydınlatmaktadır. “Ne satıyorsunuz diye sordu. Hiç canım biraz domates biber götürelim dedik. Öyle mi kaç satıyorsun bunları? Parayla satmıyoruz buğdayla arpayla değiştiriyoruz” (YD, s. 178). Paranın yerine mübadelenin buğdayla, arpayla yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna benzer uygulamalar günümüzde nadir olarak görülmektedir. Köy romanları bu gibi mübadelelerin, uygulamaların gelecek nesiller tarafından nasıl uygulandığını görmeleri, bilmeleri açısından önemlidir.

Daha önce de belirtildiği gibi köy romanlarında meta üretimi sınırlıdır. Çünkü köylünün meta üretimi için gerekli üretim araçları yoktur. Köylünün tarıma dayalı olan üretimi kendi geçimleri içindir. Bazı anormal durumlarda veya gıdaları kalmadığında üretim araçlarını mecburiyetten dolayı meta olarak satmaktadırlar. Genellikle hayvanlar bu türde metalarlardır. Ömer Polat’ın *Saragöl* (1974) romanına toprakları Cimşid Ağa tarafından hile ile gasp edilen köylü hayvanları için saman almak ister. Ortak kullanım alanları olan meraların tarımda makineleşme ile kullanılmaya başlanması topraksız köylüyü ve hayvanlarını otlatmakta oldukça zor duruma sokmuştur. Bu nedenle tarlalarında topladığı otu almak için Dılo Ağa’nın yanına giderler.

“Çocuklar, keşki bunu iki gün evvel söyleseydiniz,” dedi. “O zaman istediğiniz kadar ot verirdim size. Biliyorsunuz ben mal koyun beslemiyorum artık. Çayırılarımda çıkan otu satıyorum. Bu seneki otu daha iki gün önce sattım askeriye. Buraya gelirken balya makinesini görmüşsünüzdür harmanlarda. Ama ben size gene de üç otluk ayırayım. Haber gönderirim size” (Sr, s. 189).

Dılo Ağa, meta olarak ot yetiştirmiştir. Bu otu da askeriye satmıştır. Nuro ve Kazo, Cimşid Ağa’nın tarım arazilerini ellerinden almalarından ve meralara izin

vermemesinden dolayı hayvanlarını otlatmakta güçlük çekmişlerdir. Aynı zamanda kış için de depoları otlarla doldurmak istemektedirler. Cimşid Ağa'nın otlaklara izin vermemesi köylüyü zor duruma sokmuştur. Bu nedenle Dılo Ağa'dan ot talep etmişlerdir. Dılo Ağa da bu talebi geri çevirmemiş gerekli üretimi yapacağını söylemiştir. Küçük tarlaları eken ve ortak meraları kullanarak geçimlerini sağlayan az sayıda hayvan yetiştirebilen büyük köylü kitlesi artık ücretli işçi konumuna gelmiştir. İhtiyaçlarını üretememekte pazarda karşılamaktadır. İç pazar bu şekilde gelişmiştir (Köymen, 2008: 52). Köymen'in bahsettiği bu durum Cimşid Ağa tarafından gerçekleştirilmiştir. Köylünün tarım alanlarını alan Cimşid Ağa bu durumdan faydalanmaktadır. Çünkü üretimi kendi elinden gerçekleştirip, köylüyü yanında ücretli işçi olarak çalıştırabilecektir. Cimşid Ağa'nın yaptığı bu hamle diğer ağalarında lehine gelişmiştir. Çünkü paraya ihtiyacı olan köylü para için üretim araçları olan hayvanları satmıştır. Satma mecburiyetinin farkında olan Nazım Ağa;

“Valla sizin durumunuza acıdığım için alıyorum koyunlarınızı. Yoksa ben bu yılki piyasamı çoktan kapatmıştım. Kapıma geldiniz, bir de eskiden tanırız bir birimizi. Yoksa gelmezdim. Kasaba falan verebilirsem ne ala, yok veremezsem yük olacak üstüme inanın. Hem mal sizin. Önce istemek sizden, vermek bizden. Değil mi ya” Nuro yutkundu. “Piyasa belli bey. Orta boy koyunun çifti iki yüz doksan ile iki yüz seksen arasında. Ama sen ne verirsən bilmem” (...)“Apo Mıkkı dayanamadı: “Merhamet Nazım Bey” dedi. “Sen tavuk aldığını mı sanıyorsun yoksa. Biz baba-dede komşusuyuz. Bu bizim dar günde olduğumuz için mi? Bizim seçme koyunun çifti üç yüz elliden aşağı gitmez vilayette. Sen kalkmış iki yüz otuz diyorsun. Olur mu?” “kızma Apo” dedi. “Alışveriş bunun adı. Mal senin. Elinden zorla alan yok” (Sr, s. 181).

Nazım Ağa, zor durumda olan köylünün hayvanlarını düşük fiyattan almıştır. Piyasanın durumundan haberdar olan Nazım ve köylüler alış veriş sözleşme özgürlüğüne bağlı olarak yapmaktadırlar. Buna bağlı olarak Nazım Bey'in bu sözleri sözleşme özgürlüğünü ve meta alışveriş usulünü göstermektedir. Köylü bütün hayvanlarını satıp traktör almayı planlamaktadır. Tıpkı Köymen'in söylediği gibi köylü proleter olmaya adaydır. Traktör alıp Cimşid Bey, Dılo Bey gibi beylerin topraklarında işçi olarak çalışmayı planlamaktadırlar. Tarlaları olmaması dolayısı ile otomatik olarak proleterya sınıfına dâhil olmuşlardır. Bu süreçte de dramatik aksiyonu oluşturan ülkü değer konumundaki köylü ile karşıt değer konumundaki ağaların çatışmalarını izlemekteyiz. Sınıfsal çatışmayı da temsil eden bu değerler aynı zamanda zenginler ve fakirler arasındaki gelir eşitsizliğinin artmasındaki nedenleri de gözler önüne sermektedir.

Meta üretimi Talip Apaydın'ın *Tütün Yorgunu* (1975) romanında tütün şeklindedir. Romanın adından da anlaşılacağı gibi tütün üretimi piyasalarda satılmak amacıyla yapılmaktadır. Köy romanlarındaki meta üretimi bölgeye göre farklılık göstermektedir. Özellikle ulaşımın çok fazla gelişmediği o dönemlerde üretim faaliyetleri yakın bölge pazarlarına arz edilmektedir. Roman Samsun bölgesinde geçmektedir. Bu nedenle pazarın talepleri doğrultusunda köylü de tütün yetiştirmektedir. Fakat bu üretim ilişkisi oldukça zor ve güçtür. Özellikle yoksul köylülerin üretiminin anlatıldığı bu romanda olaylar meta üretmekten davranış bozukluğu yaşayan Ağ Osman karakteri üzerinden aktarılmıştır. Romandaki meta üretimini Ağ Osman şöyle tarif etmiştir.

“Fakır mısın, adam değilsin köyde. Hakkın hatırın yok. Ölüyorum desen millet arkasını döner. Tütün yaparsın para etmez. Ağanınki sekiz lira, seninki altı lira. Ulen bitişik tarlanın tütününü bunlar hey Allahtan korkmaz! Niye o sekiz lira da, bu altı lira? Dinlemez. Git işine be! İstedığın yere şikâyet et. Kime şikâyet edersin? Ananı sürüyen kadı. Allah sabır ver bize” (TY, s. 7).

Ağ Osman'ın tütün üretimi ve ticaretine ait bu sözleri gelir dağılımındaki eşitsizliğin ticari hayata etkilerini de barındırmaktadır. Meta üretimi sonrasında meta alış verişinde ki bu adaletsiz ticaret sözleşme özgürlüğü tarafından güvence altına alınmıştır. Köylünün üretebildiği tütünü piyasada altı liraya sattığı görülmektedir. Tütünün fiyatının değişken olduğu Ağ Osman'ın şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Ulen ne çok tütün vardı bu yıl? Dize dize bitiremedik. İyi bir para ediverse... Borçları hep öderiz ağzına tükürdüğüm. Şu borçlar... çok canımı sıkıyor Hüseyin. Hiçbir yıl borçtan kurtulamadık be. Hep gelecek yıla devrettik. Emme bu yıl, Allah izin verirse... Para vermiyor düzüler. İspanak fiyatına tütün satıyoruz” (TY, s. 28).

Meta üretimi ile borçlarını ödeyemedikleri istedikleri miktarda kâr edemedikleri anlaşılmaktadır. Bunun sebebi küçük arazilerden dolayı üretimin az yapılmasıdır. Ayrıca üretim araçlarının ve modern tarımının yetersizliğinden dolayı verimin az olmasındandır. Sadece tarımsal bitki üretimi yoktur. Aynı zamanda hayvansal üretim de vardır. Dolayısı ile birçok şehirde hayvan pazarı vardır. Bu üretim kentlerde büyük çiftlikler ile yapılırken köyde bir iki hayvan ile gerçekleştirilmektedir. O hayvanlarda kullanım değerinden vazgeçilmesi sonucu mübadele değeri ile piyasada meta olarak satılmaktadır. Ağ Osman'ı hastalığı sebebiyle şehre bir ruh doktoruna götürmeye karar verirler. Bunun için gerekli parayı hayvanları satmakta bulurlar. Çünkü köylünün birikmiş bir sermayesi yoktur. Ağ Osman'ın kardeşi Hüseyin hayvanları satmak için pazarına götürür.

“Mal pazarına vardı. Sağa sola bakarken görüverdi, Hüseyin Emmi kasap kılıklı biriyle el tutuşmuş, pazarlık ediyordu. Üç yüz elli, üç yüz otuz sözcükleri geçiyordu arada. Birisi üç yüz elli istiyordu, öbürü üç yüz otuz veriyordu. Başka birisi araya girdi. “ortasını bulalım üç yüz kırk olsun” dedi. Hüseyin olmaz dese, adam belki on lira daha verecekti ama zaman yoktu, razı oldu” (TY, s. 114).

Kasabın aldığı hayvanlar et olarak piyasaya girecektir. Üretim ilişkisinin en küçük köylü üretiminden kentteki piyasaya girmesi bu şekilde gerçekleşmektedir. Görüldüğü gibi meta üretimi sınırlıdır *Tütün Yorgunu* (1975) romanında üretim sadece tütün iken zorluk karşısında hemen kullanılan hayvan ürün metalaşarak piyasaya arz edilir. Üretim araçlarını benzer şekilde elinden çıkaran köylü yavaş yavaş mülksüzleşmekte ve proleterleşmektedir.

Fakir Baykurt’un *Kaplumbağalar* (1980) romanında meta üretimi ağırlıklı olarak üzüm üzerinedir. Köyde üzüm bağı bulunmadığı için diğer köylerden üzüm almak zorunda olan köylü kendi üzüm bağını yetiştirmeye karar verir. Köylü kıraç topraklarda üzüm yetiştirmeyi başarır. Bu nedenle ilk mahsulün bir bölümünü dağıtmak isterler. Eski bir gelenek olan bu üzüm dağıtma işlemine şahit olan bir çocuk ile babası arasında ; *“saçı kızım, çok eski bir gelenek, parasız vermek! Üzümlü parasız veriyormuş köylüler!” “Aaa, üzüm parasız verilir mi babacım?”* (K, s. 293) şeklinde bir konuşma geçer. Bir meta olan üzümün karşılıksız verilmesi onu meta olmaktan çıkarır bu nedenle küçük çocuk bir hayli şaşırmıştır. Öte yandan buğday üretimi de vardır. *“orda canları çıkıyor! Dört tel buğdayı toplamak için! Hiç olmazsa ektiğimiz tohumu almak için!* (K, s. 17) sözleri buğday üretiminin varlığını ispatlamasına rağmen üretim metaya dönüşmemektedir. Köylüler sadece kendi geçimliği ve gelecek sene tohumu yetecek kadar üretim yapabilmektedirler.

Genel olarak köy romanlarındaki meta üretimi genellikle tarım ve hayvancılık üzerinedir. Dolayısı ile meta üretim sınırlıdır. Köyde sanayileşme yaşanmamıştır. Nitekim köylü sanayi ürünlerini tüccarlar aracılığı ile elde edebilmektedir. Fakat yoksul durumlarından dolayı gıda ve barınma ihtiyaçlarının dışında fazla bir ihtiyaçları yoktur.

“Üretimin artması için, önce ihtiyaçların artması ve çeşitlendirilmesi lazımdır. ‘İhtiyaçsız milletler fakirdir.’ İhtiyaçlar bir endüstrinin kurulmasını; endüstri, ticaretin gelişmesini; ticaret, kazanç sağlamasını; kazanç ise refah ve faydalı fikirlerin doğmasını getiriyor.” (Özel, 2018: 109)

Bu bağlamda köylerde meta üretiminin ve ihtiyaçlarının sınırlı olması endüstri ve ticaretin gelişmemesine neden olmuştur. Romanlarda daha çok basit meta üretimi olarak adlandırılan üretim modelinde üretim köylünün kişisel emeği üzerine kurulmuştur. Üretim kişisel emeğe dayalı olduğu için köylü aynı zamanda bir emekçidir, yanı sıra üretim araçlarına sahip olduğu için de kapitaliste proletere yaklaştırılabilir. Proleter ile farkı üretim araçlarına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan köylünün emek gücü ile üretim yapması köylü ile proleterya sınıfı arasındaki dayanışmanın kaynağıdır (Nikitin, 2005: 45). Günümüzdeki köylü işçi dayanışması buradan doğmaktadır.

2.2.4. Emeğini Metalaştıramayan Köylü

Meta insanların ihtiyaçlarını giderdiği şeydir. Sadece kullanım değeri için üretilen değil satış için üretilen bir şeydir. Bir şeyin meta olabilmesi için toplumdaki bireylerin gereksinimlerini karşılaması gerekir. Metaların bir kullanım değeri bir de değişim (mübadele) değeri vardır. Buna bağlı olarak iki metanın mübadelesi sırasında bu kullanım değerleri değiştirilir. Örneğin, bir masa ile on kilo buğday değiştirilebilir. Buradaki metaların değişim değeri niceldir. Metaların değişim değeri üzerinde arz, talep, azlığı, çokluğu, yararlığı ve emek üzerinde çokça durulmuştur. Fakat değer in özünü oluşturan unsur emektir. Hemen hemen bütün metaların üretiminde emek kullanılmaktadır. Üretim esnasında emek arttıkça metanın değeri de artmaktadır. Elması bulup topraktan çıkarmak, kömürü bulup çıkarmaktan daha zordur. Bu nedenle elmas kömürden pahalıdır. Bu nedenle bütün metalar kendi aralarında emek üzerinden kıyaslanabilirler (Nikitin, 2005: 46-48). Dolayısıyla metaları önceden harcadığımız emek üzerinden değerlendiririz.

Özellikle kapitalizmin başlarında köylünün mülksüzleşmesi, küçük üretim yapan zanaatların üretim araçlarından uzaklaşması gibi nedenlerle üretim sermaye sahiplerinin eline geçmiştir. Kapitalist sermaye sahibi burjuvalar üretimin hiçbir safhasında yer almazlar. İşçi çalıştırırlar. Fakat artık emeğin çoğuna el koyarlar. Öte yandan çalıştırılan köylü ve zanaatkârlar bu işletmelerde proleterya sınıfına dâhil olup emek verip, üretim yaparlar. Üretimi yapan bu işçi sınıfı ürettiklerinin çok az bir kısmını elde edebilmektedir. *“Emeğin ürettiğinden arta kalan ürün ya da artık sermaye birikim sürecinin temel kaynağı olup, sermaye sahiplerince kullanılır”* (Güler Aydın, 2015: 156). Böylelikle gelir dağılımındaki eşitsizlik artar.

Köleci toplumda ve feodal toplumda emek özgür değildir. Birey bütün emeğini efendisi veya feodal bey için harcar. Karşılığında ise sadece geçinebileceği kadar yiyecek ve giyecek elde eder. Hiçbir durumda artık ürün veya artık emek biriktirme olanağına sahip değildir. Kapitalizmle beraber bireysel özgürlükler artmıştır (Bakır, 2018: 344). Bireysel özgürlükler sözleşme özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı olarak emeği piyasa içerisinde meta şekline getirmiştir. Ayrıca paranın bir mübadele aracı olarak piyasada kullanılması da paraya değer biriktirme özelliği katar. Bu nedenle para piyasada harcanmış emek üzerinde hak iddia etmeye yaramaktadır (Harvey, 2015: 37). Dahası para, piyasada ki mübadele esnasındaki yaşanan kafa karışıklıklarını çözmekte oldukça yardımcı olmaktadır.

Çıkrıklar Durunca (1931) romanında kapitalizm topluma eklemlenmiştir. El dokumaları yapan köylüler üretimden uzaklaştırılmıştır. Küçük atölyelerde yapılan üretimler fabrikalaşma yoluna gitmektedir. El dokumasında yapılan ürünlerin fabrikasyon olanlara nazaran daha pahalı olması nedeniyle üretim o yöne kaymıştır. El dokumasında emeğin daha fazla kullanılması fiyat farkının nedenidir. Romanda Dokumacılar Loncası reisinin damadı, Hasan'ı reisin yanına götürür. Reis, “*çıkrıklar başında çalışan köylüler, akın akın sahil şehirlerine ve büyük merkezlere toplanıyorlardı. ‘Proleterleşme’ kolera ve veba gibi salgın halini alıyordu*” (ÇD, s. 88) sözleri ile yaşanan durumu anlatmıştır. Kapitalizm ile beraber proleterleşme şehirlerde atmakta köylerden kentlere insan göçeri yaşanmaktadır. Dahası proleterleşen köylü emeğini meta olarak şehirlerde sanayileşme ile satmaktadır. Dönemin iktisadi hayatında önemli bir konumda olan lonca reisi bu durumdan yakınmaktadır. Loncalar şehirdeki ticari hayatı tüzükler ile düzenlemektedir. Çoğu zaman bu durum kapitalizmin lehinedir. Özellikle kalfaların dükkân açmaları, üretimi istedikleri gibi yapmalarına sınırlamalar getirmişlerdir. Bu sınırlamaların yok sayılması ile beraber bu kalfalar belirli bir çatı altında toplanıp üretimlerini yapmışlardır. Yani emeklerini meta olarak sermayedar kapitaliste vermişler karşılığında para almışlardır. Piyasa ekonomisinin temelini oluşturan bu metalaşma sürecini en güzel anlatan romanlardan birisidir. Dahası köyden göçüp şehirde iş bulamayan, elindeki sermayesini değerlendiremeyip batıran bireylerden bir kısmı şehirlerde aylaklık yapan toplumsal faydaları olmayan bireyleri oluşturmuştur.

“Trabzon’da ve Kastamonu’da köyden kaçanlar, mallarını satanlar, tezgâhları ateşe attılar ve fabrika eşyalarını satan, küçük küçük dükkânlar açtılar. Kastamonu’da on altı adama bir dükkân

isabet ediyordu. Bu ne müthiş bir hercümerçti. Köyler az zamanda bacaları üzerinde leylek yuvası taşıyan bir harabe halini aldılar. Bu köyler hala ıssızdır, bu köylerden çıkanlar hala yerlerine dönemediler, birçokları sefil oldu. Anadolu’da köylerden şehre giden bu akın, membaıdan gür bir hale çıkan fakat çöl ortasında kaybolan nehirler gibi eridi, gözlerden silindi, kalanlar avare ve serseri oldular. Köylerden şehre gidenlerin hali ve kendilerinde köylerinden şehre gidecek kadar kuvvet bulamayanlar, Babil esaretine gönderilen İsrail’in kavminden daha içli daha hazin akıbetli oldular” (ÇD, s. 88).

Köyde feodal özelliklerin yok olması ile beraber üretim araçlarından uzaklaşan köylülerin iş bulamaması onu avare ve serserilik yapabilecek bir konuma getirmiştir. Kapitalizmin eleştirilen boyutu bu bireylerin üretim araçlarından uzaklaştırılmalarıdır. Kendine yabancılaşan bu bireyler aynı zamanda toplumsal bir problem olan bu tarz insanların meydana çıkmasına neden olmuştur. Emegini dahi satamayan bu insanlar toplumsal olarak olumsuz bir izlenim yaratmakta suç oranını arttırmaktadır.

Yılanların Öcü (1954) romanında ise emeğin metalaşması Haceli’nin ev yapmak istemesi ile ortaya çıkmıştır. Kara Bayram’ın evinin önüne ev yaptırmak isteyen Haceli ev yaptırmak için işçi tutmuştur. Bayram ile sorun yaşayan Haceli’nin inşaatı durmuştur. Bu nedenle muhtarın yanına gider. *“Halil İbiş’le oğlunu işçi olarak tuttum Muhtar! Üçer lira para verdim. Bak öğlen oluyor, daha bir iş yapamadık”* (YÖ, s. 66). Buna bağlı olarak Halil İbiş ve oğlu emegini metalaştırmıştır. Öte yandan köy içerisinde gelir kaynağı olarak tarım yapılmaktadır. Fakat tarım işçiliği tam olarak yoktur. Çünkü daha öncesinde Necip Bey ortakçı çalıştırmaktadır. Daha sonra ise topraklarını ortakçılara satmıştır. Kara Bayram başta olmak üzere bütün köylü bu arazilerden elindeki imkânlar dâhilinde almıştır.

Sağırdere (1955) romanında emeğin metalaştırılması diğer romanlara nazaran çokça görülmektedir. Bu romanda gelişmiş bir kapitalizm iş bölümü, uzmanlaşma gibi birçok unsur hayatın içerisinde yerini almıştır. Köy içerisinde bile emeğin metalaştığı görülmektedir.

Romanda emegini metalaştıranlardan Murat en çok dikkat çeken isimlerdendir. Okuduğu için işçilik yapılması eleştirilmektedir.

“O kadar okuması olan adam, Sımcık istasyonunda demirbaş işçilik eder mi? Köye muhtar olur.” (Sd, s. 43).

Emeğin metalaşması Murat tarafından demir işçiliği şeklinde karşımıza çıkar. Dahası Mustafa’da köy yerinde ufak tefek harçlığını tiftik kırmaktan, duvar örmekten çıkarmaktadır. Babası Yakup Ağa, Mustafa’nın harmana yardım etmemesi üzerine “*ben senin yaşındayken sığırtaçlık ederdim*” (Sd, s. 59)der. Görüldüğü ailenin üç erkek bireyi de emeğini bir şekilde metalaştırmaktadır. Köylü çoğu zaman taş kırımında, toprak çekiminde çalışmaktadır.

Köyde iş imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle birçok köy romanında olduğu gibi köylü kente gidip çalışmaktadır. Sanayinin ve göçün fazla olduğu kent yaşantısında paralel olarak iş imkânları da artmaktadır. Romanın ikinci bölümü “Gurbet” bu göç ile başlar. Mekân artık köy değil Ankara’dır. Mustafa, Hasan ve Vahit beraber giderler. Hasan daha taş ustasıdır. Kendisine iş bulacak Hasan ile Mustafa’nın arasının iyi olmaması nedeniyle Mustafa, “*Ankara’da iş mi yok? Duvarcılık ederim. Tuğla harmanlarında çamur bile kararım! Taşçı çıraklığı ederim. Tiftik kırkarım*” (Sd, s. 164) şeklinde birçok iş söyleyerek emeğini metalaştırabileceğini düşünmektedir.

Hasan Vahit ve Mustafa’yı bir taş ocağına işe yerleştirdikten sonra kendisi Yenişehir’de başka bir işe gitmiştir. Taş ocağının sahibi Ali Bey, Mustafa’yı görüp yanına çağırıp 120 kuruş verip yaşımdan dolayı çalıştıramayacağını söyler. Böylece Mustafa, taş ocağında çalıştığı dört günlük emeğinin karşılığını alarak işten ayrılır. Daha sonraki günler hamalların toplandığı yerde bir beyefendi tarafından elektrik malzemesi taşıtırılır. Mustafa son olarak Cemal Usta’nın çırağı olarak yanında işe girer. Hasan’a inat işi çok çabuk öğrenmeye çalışır. Böylece sonra kalfa ve son olarak taş ustası olarak emeğini metalaştırarak para biriktirmeye başlar. Kemal Tahir burada emeğin metalaşmasını taş ustalığı ile göstererek simgesel anlamda “ekmeğini taştan çıkaran” mesajını da vermekte ve emeği kutsamaktadır (Tüzer, 2003: 655). Görüldüğü gibi *Sağırdere* (1955) romanında emeğin metalaşması durumu diğer romanlardan daha farklı olarak olay örgüsünün şekillenmesinde önemli bir fonksiyona sahiptir. Kent yaşantısında birçok birey emeğini metalaştırmaktadır. Özellikle köyden gelen bireylerin hemen hemen hepsi bu amaç için şehre gelmiştir.

Teneke (1955) romanında olay örgüsü yeni gelen kaymakam ve beyler arasında geçmektedir. Kaymakam emeğini metalaştıran bir devlet memuru konumundayken beyler ise tarım alanlarında işçi çalıştıran burjuva konumundadır. Fakat tam anlamıyla

gelişmiş bir kapitalizm görülmediği için feodal özelliklerde barındırmaktadırlar. Bu nedenle roman içerisinde emeğini metalaştıran bireylere fazla rastlanmaz. Fakat çeltik tarımında çalışan köylüler emeklerini metalaştırmaktadır.

Sarı Traktör (1958) romanında ise tarımda makineleşme ile beraber insan emeğinin yerini makinelerin alması üretimin kolaylaşması konusu Sefer karakterinin traktör tutkusu üzerinden işlenmektedir. Traktör sahipleri diğer köylülerden daha hızlı ve kolay bir şekilde üretim yapabilmektedirler. Aynı zamanda tarım ürünleri üreten köylü bu ürünleri piyasada mübadele edebilmek için yetiştirmektedir. Sefer tarımda modern yöntemlerin temsilcisi iken babası İzzet Ağa'da klasik tarımı savunmaktadır. Bu nedenle olumsuz düşüncelere kapılmaktadır. Çünkü traktör almak büyük bir sermaye gerektiriyordur. İzzet Ağa, *boşuna karı boşuna bu emeklerimiz. Davar yaptım, tarla aldım. Çift dizdim. Çocuklarım zebil olmasınlar diye. Bu oğlan hepsinin üstünden çıkacak* (ST, s. 13) diyerek düşüncelerini karısıyla paylaşmaktadır. Birikilen sermayesini mallarını, tarlasını kısaca biriken emeğini kaybetmek istemiyordur. Fakat rahatsızlanır ve hastaneye bir traktörle yetiştirilir. Traktörle hastaneye yetiştirilmesi traktöre karşı düşüncelerinin değişmesine büyük katkı sağlar. Ayrıca *kolay değildi İzzet Ağa'nın işi. Köyün birkaç varsıl evinden biri sayılırdı* (ST, s. 46). Bu nedenle fazla emeğe ihtiyaç vardır. Fakat piyasa içerisinde modern tarım yöntemleri kullanıldığı için daha az emekle üretilen ürünler ile kendi ürettikleri ürünler aynı fiyata satılmaktadır. Bu nedenle traktör artık bir ihtiyaç halini almıştır.

"Bu yıl otuz dönüm pancarları vardı. Allah izin verir de hayırlısıyla kaldırırverirse seksen-doksan ton pancar bekliyorlardı. Bir de bunu istasyona taşıma işi vardı. At arabasıyla baş mı olurdu bunca pancarı taşımak? Bir traktörleri olsaydı, o zaman Arif'e pancar mancar vız gelirdi" (ST, s. 45).

Bir senelik emeğin karşılığında seksen doksan ton pancar almayı bekler. Fakat iş yetiştirmekle bitmez, ürünlerin istasyona taşınması gerekmektedir. Bu nedenle emekten kaçınıp traktörle iş yapmak Arif'e daha sıcak ve mantıklı gelir. Makineleşme ile daha az emek verip daha fazla ürün yetiştirilme ve taşıma imkânı kazanır.

Arif babası yokken bütün işi kendisi tek başına yapmaktadır. Kendisinden yaşça büyük davranışlar sergiler. *İkinci harmanı da sürüp bitirdiler. Arif onu da savulmaya hazırladı. Üçüncü harmanı düvenlemeye başladılar. Ondan başka bir de arpa harmanı*

vardı (ST, s. 84). Arif bütün işi emeği ile yapıyordu. *İlk harmanı savurunca ofise biraz buğday satmak istiyorum* (ST, s. 86) der. Yani emeğini metalaştırmak için ofise gidecektir. Köylü ve işçi arasında ki dayanışma tam da bu nedenden dolayı sağlanmaktadır. Çünkü her ikisi de emekçi ve emekleri ile para kazanmaktadır.

Yer Demir Gök Bakır (1963) romanında köylü Çukurova’da oldukça fakirdir. Bu sene daha fazla fakirleşmişlerdir. Çünkü bu yıl çalıştıkları tarla ürün vermemiş ve karşılığında para kazanamamışlardır. Emeklerini metalaştırarak geçimlerini sağlayan köylüler tüccar Adil’den mal almış borçlanmışlardır. *“Pamuk toplayamıyorlar, işte bu yüzden Adil’e borçlarını veremiyorlar”*dır (YDGB, s. 50). Borçlarını her yıl pamuk toplayarak veren köylü bu yıl hiçbir şey toplayamamıştır. Emeğin metalaşmadığı bu köyde tek çare vardır. Adil’den zaman istemektir. *“Bu yıl Çukurun en verimli tarlalarını, gece demeyip gündüz demeyip, biz toplayacağız, öteki köylülerin beş misli, on misli toplayacağız, tüm kazancımızı da sana vereceğiz”* (YDGB, s. 111). Adil’e verecekleri borçları emeklerini metalaştırarak vereceklerdir. Hem de daha fazla çalışarak vereceklerdir.

Ortakçılar (1964) romanında emeğin metalaşmasının köylünün beyin tarlalarında ortakçılık ve çobanlık yapılarak sağladığı görülmektedir. *“Hilmi Bey Enişte’nin koltuğunda kim bilir kaç ortakçı, kaç çoban gül gibi geçinir gidermiş”* (O, s.1). Aynı şekilde ürün paylaşımı yapan ortakçılar emeklerinin karşılığında geçimlerine yetecek kadar ürün elde etmektedirler. Durmuş Dayı’da bu kişilerden birisidir. Köylü mecbur olduğundan dolayı emeğini Hilmi Bey’in her türlü işinde harcamaktadır. Bu nedenle feodal döneme benzer birtakım özellikler görülmektedir.

Köy romanlarında emeğin metalaşması durumu sınırlıdır. Çünkü kapitalist tarım tam anlamıyla gelişmemiştir. Köylü ya ağanın tarlasında ortakçı olarak çalışmakta ya da çok az toprağını kendisi için ekip, biçmektedir. Emeğin satılması köy romanlarında genellikle şehre göç ile gerçekleşmektedir. Borçlanan köylü şehre gidererek emeğini satarak geçimini sağlamaktadır. Bu noktada Fakir Baykurt’un *Tırpan* (1970) adlı romanında bu tarz emeğini satan bireylere rastlamak mümkündür.

“Gelen tankeri görüyor musun? Oy babam! Hep benzin, hep mazot, Mobil, Şel, BP dolu! Kalteks de var! Babaya baak! Bak, Çukurova’nın ırgatlarına bak! Irgatların çarıklarına bak! Şunlarda

Kadillak! Dünyanın hiçbir yerinde Kadillak'la çarık yan yana değildir! Sadece bizde yan yana! Şunlar Muş ovasında topraksız köylüler” (T. .262).

Bu paragrafta kapitalizmin topluma eklemelendiği görülmektedir. Özellikle Mobil, Şel gibi çok uluslu şirketlerin varlığı ve Çukurova'dan emeğini satmaya gelen ırgatların varlığının aynı paragrafta anılması kapitalizmin eklemelenme sürecinin sancılı geçtiğini göstermektedir. Yazar bu sancılı süreci resmetmek için Kadillak ve çarığı aynı tasvirde kullanmaktadır. Bir metafor olarak Kadillak sermayedar burjuvayı temsil ederken çarık ise mülksüz, üretim araçları olmayan emektar köylüyü simgelemektedir. Çukurova'dan Ankara'nın Evci ve Gökçimen köylerine emeklerini satmak işçilik yapmak için gelmişlerdir. Emeklerini meta olarak veren Çukurova köylüleri karşılığında yine bir meta olan parayı alacaklardır. *“Bu insanların metalaştırıldığı ve paraya çevrildiği aşikârdır”* (Harvey, 2015: 73). Bu nedenle emek, para, meta mübadele edilebilerek eşit kabul edilebilmektedir. Kapitalizmin en önemli özelliklerinden biri olan bu durumda her şey metaya dönüştürülebilmektedir. İnsan emeğinin karşılığı olarak para, paranın karşılığı olarak ihtiyaçları giderebilecek metalar mübadele edilebilmektedir. Köy romanlarında ihtiyaçlar sınırlıdır. Köy yerindeki köylülerin ihtiyaçlarının büyük bir kısmını yiyecek oluşturmaktadır. Bu nedenle çoğu köyde feodal özellikler varlığını göstermektedir. Köyün zenginleri geçimlik karşılığında köylüyü her türlü işte çalıştırmaktadır. Kapitalizmin daha gelişmiş olduğu köylerde ise ihtiyaçlar fazlalaşmaktadır. Fakat köylünün köyde *“davarın, sabanın ardı! Yahut çekip gitmek, işçi olmak montaj yapan fabrikalara!”* (T. 240) sözleri ile ne iş yapabileceği anlaşılmaktadır. Köylü köy yerinde üretim araçlarından yoksun olduğu için emeğini satmaktan başka bir kazanç yolu bulamamaktadır. Özellikle tarımda makineleşme ile ortakçı ve ırgat ihtiyacı kalmayan köylerdeki yoksul köylüler şehirlere gitmişlerdir. Burada vasıfsız işçi, inşaat işçisi, hamallık, kapıcılık, garsonluk gibi işler yapmaktadırlar.

“Gökçimen’de ağa yok. Ama az topraklı hepsi. Az topraklar bölüne bölüne daha az oldu. Adamın toprağı az oldu mu geçimi zor alır. Toprakta başka gelir yok. Onlar “tecarete” giremez. O kadarcık parayla, o kadarcık kafayla nasıl girsinler? Gökçimen’de topraktan sonra bir gelir varsa, o da göküş kızlarına ödenen başlıklar. Ama başlık da düğün sırasında harcanır gider çoğun. Kalmaz elde avuçta. Borca harca gider. Az topraklı adamın eksiği tükenmez ki! Derken Ankara’da kapıcılık, odacılık... Apartmanlardan birine kapağı atabildin mi, on daireli bir apartmandan eline 300 lira geçer ayda. Kimden kötü? Yirmi daireli apartmana düşersen, aylık 500’e gelir. Her ay “trak” para bu da. Bodrum katların yarı yanı kapıcı dairesi. Kira vermezsin.

Çoluk çocuk, karı, barınır iyi kötü. Bodrumlar güneş görmez ama köylü kısmı güneşi ne yapacak? Elektrik su aradan çıkar. Kariyi boş oturtmazsın. Çamaşıra, cam silmeye, hafta temizliğine, bulaşığa sokarsın apartmandaki “gat”lara!”(T, s. 331).

Yazarın “hâkim bakış açısıyla” anlattığı bu pasajda görüldüğü gibi Gökçimen köylüsü için en büyük gelir kaynağı kızlarını bir meta gibi kocaya vermekle elde edilmektedir (Aktaş, 2013: 72). Bu durum kapitalist üretim modelinin dışında ilkel toplumlardaki kadının mülkiyet olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (Veblen, 2005: 39). Kapitalizm ile beraber rasyonelleşen birey kızları başlık parasıyla evlendirmektedir. Bunun dışında çok az miktarda toprağa sahip köylüler geçimlerine yetecek kadar bile üretim yapamamaktadırlar. Bu nedenle Ankara’ya emekçilik yapmaya giderler. Yazarın Ankara’da köylülerin ne işler yaptığını tarif ettiği bu pasaj aynı zamanda dönemin iktisadi hayatının neler tarafından şekillendirildiğinin de kanıtıdır. Her hangi bir mülkiyete sahip olmadıkları için emeklerini metalaştırmaktadırlar.

Talip Apaydın’ın romanı *Yoz Davar* (1973)’da ise bir kuşak önce feodal özelliklere sahip bir bey olan Köşker’in Mehmet ve Emin Bey’in oğlu Sami arasında çıkar çatışması emeğini metalaştıran çobanlar üzerinden sürdürülmektedir. Dramatik aksiyonu oluşturan bu çatışma ortamında Çoban Musa köyünden ayrılmış Köşker’in Mehmet’in yanında keçilerine ve koyunlarına emek vererek bakmaktadır. Koyun ve keçi gütmenin zorluklarının farklı olduğunu düşünen Musa:

“ikisine de aynı parayı veriyorlar, ister koyun güt, ister keçi... amma iş ha! Anlamıyorlar çobanlık zanaatından. Ben ağa olsam koyun başına üç veririm, keçi başına iki. İşin hakkı bu. Amma nerde, al diyorlar davar başına kümeleme iki lira. Böyle kurulmuş temel. Temeline tükürdüğüm temel. Bir kuruldu mu, değişmez kolay kolay. Birlik olacaksın ki değiştiresin. Toplanacaksın hep çobanlar bir araya, ula diyeceksin yetmez bu para arkadaş. Davar başına üçer pangınor verdiler, verdiler. Vermediler, atıp sopaları yürüyeceğiz köylerimize” (YD, s. 3).

diyerek bilinç akışı şeklinde düşüncelerini dile getirmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi daha fazla emek verilen ürünler daha değerliken daha az emekle üretilen ürünler de ucuz veya değersizdir. Çoban Musa emeğe verilen bu değer farkındadır. Bu nedenle keçi ve koyun bakmanın aynı emek gücüne karşılık gelmediğini dile getirmektedir. Koyun bakımının keçi bakmaktan daha zor olduğunu bu nedenle de daha fazla para verilmesini düşünmektedir. Bu nedenle sermayedar köy ağalarını eleştirmektedir. Bu durumun bireysel bir çözüm yolunun olmadığını birlikte hareket edilerek çözülebileceğini

düşünmektedir. Dahası Çoban Musa'nın çırağı da emeğini metalaştırmıştır. *“Babası öldüğünden beri çırağı. Anası da köyde gündeliğe gider, harman zamanı yollarda, ekini kaldırmış tarlalarda başak toplardı. Yoksuldular. Kendilerine bakacak kimseleri yoktu”* (YD, s. 25). Çırağın annesi de gündeliğe giderek emeğini metalaştırmaktadır. Emeğin metalaşması durumu kapitalizmin geliştiği toplumlarda sözleşmeler ile güvence altına alınmaktadır. Hukuk bu sözleşmeleri korumakta. Bireysel hakları savunmaktadır.

“Adın ne senin? Diye sordu.

“Musa”

Kaç aylığına durdun bu köşkere? “

Altı aylığına”

“Kaç lira verecek?”

Üç yüz seksen tutuyor. İki de davar.”

“Az değil mi? Ben sana daha çok verirdim.”

(...)

“Bana adam lazım. Köşker'den çıkarsan daha fazla para veririm. Hem daha iyi yer içersin. Bizim çobanları görüyorsun işte. Urbanı murbanı da yenileriz” (YD, s. 29).

Emeğini metalaştıran Çoban Musa Köşker'in Mehmet ile bir anlaşma yapmıştır. Altı ay sürecek bu anlaşma ile üç seksen lira ve iki davar emeklerine karşılık olarak olacaktır. Fakat Emin Bey'in oğlu Sami Köşker'in Mehmet'i çobansız bırakıp davarlarını sattırmak istemesinden dolayı ona daha fazla kâr getirecek bir teklif sunar. Bu teklif emeğe karşılık verilmiştir.

“Bu deyyusun kapısından kimse memnun ayrılmadı arkadaş” dedi. “hem çobanına iyi bakmaz hem parayı az verir. Yarın keşiştiğin parayı bile alamazsın. Anladın mı? Sen düşün taşında bir karar ver. O üç yüz seksen dediyse, ben dört yüz yaparım ücretini. İstersen kışında kalırsın. Yıllığın sekiz yüz dokuz yüze gelir. Köşker değil mi? Kimse sana bu parayı vermez. Anladın mı?”(YD, s. 30).

Sermayenin varlığını sürdürebilmek için çalıştırılan emekçilere adil bir ücret verilmektedir. Bu adil ücret ödeme biçimi emekçilerin emeklerini bir meta şeklinde sözleşme özgürlüğü ve özel mülkiyet hakkına bağlı olarak istedikleri kişilere satabilmelerinden kaynaklanmaktadır (Harvey, 2015: 74). Sözleşme özgürlüğünün imkânlarından yararlanmak isteyen Sami Bey bu nedenle Musa'ya yüksek bir teklifte bulunur. Bu teklif Sami Bey'in kazanacağı kârın altında bir tekliftir. Çünkü sermayedar her zaman en çok kazanan kişidir. Çoban Musa teklifi erdemli bir şekilde reddeder. Çünkü

Köşker'in Mehmet hastalanmış, karısı ağlamaklıdır bu nedenle Sami Bey'in teklifini kabul etmez.

“Yüzü sıkıntılıydı. Parasıyla amale bulamıyordu. Pancar iyice susamıştı. Yanacaktı nerdeyse. Kapısındaki adamların hepsini bu işe koşmuştu, gene de ilerlemiyordu iş. Çobanların birisini götürecekti, başka çare yoktu. Gerçi iki sürünün başında en az dört adamın bulunması gerekliydi, ama olmazsa birkaç gün için katıştırırsındı” (YD, s. 46).

Dahası Sami Bey tarlada çalıştırmak için amale bulamamaktadır. Emek gücüne ihtiyaç duymaktadır. Emek gücü talebi nedeniyle ve pancar üretiminin acil durumundan dolayı Çoban Şükrü'yü pancar sulamaya götürmüştür. Meta üretimi pancardır. Çoban Şükrü de emeğini metalaştırmıştır.

Üretim araçlarını kaybetmenin acı bir şey olduğunu düşünen *Saragöl* (1974) romanının karakterleri emeğin metalaşmasından utanç duymaktadırlar. Aynı zamanda Kazo emeğin pazarlanması için gerekli olan yetenek ve vasıfların taşınmamasından da yakınmaktadır. *Çıkrıklar Durunca* (1931) romanında yaşanan duruma benzer bir şekilde aylak olmaktan kaygılanmaktadırlar. Feodal bağların yeni yeni çözüldüğü dönemi kaleme alan romanda hizmet sektöründe çalışmanın ilginç taraflarına değinilmiştir. Beylerin hizmetkârlarından başka bir hizmetkâr görmeyen köylüler bu nedenle bu durumu yadırgamaktadır.

“İşte toprağımız gidince elden, bize de hizmetkârlık kalır. Saragöl'de kalıp hizmetkârlık etmektense, boynuma bir taş bağlar kendimi Murat'a atarım o daha iyi. Şehre göçmek desen, o daha zor. Şehir bize göre değil. Elimizden gelmez şehir işi. Ayakkabı görmedik ki, ayakkabı boyamak bilelim. Garsonluk desen, o daha zor. Biz erkeğin erkeğe hizmet ettiğini Saragöl beylerinden sonra, bu şehirlerde gördük” (Sr, s. 33).

Buradan şunu çıkarabiliriz emeğin metalaşması şehirde kendine yer bulmuştur. Emekçilerin varlığı roman karakterlerinden Kazo'nun ağzından aktarılmaktadır. Olaylar “kahraman bakış açısıyla” aktarılmıştır (Aktaş, 2013: 83). Yaşanılan toplumsal değişim şehirlerde daha erken yaşanırken köylerde biraz zaman almıştır. Sürecin çarpık ve sancılı geçmesinin en büyük nedenlerinden birisi budur. Dahası feodal bağların kopması yerini acımasız burjuvaziye bırakmıştır. Çıkardan başka hiçbir şey düşünmeyen bireyler bu nedenle toplumsal yapının bütün katmanlarına etki etmişlerdir (Ercan, 2003: 29). Yazarın mekân olarak kullandığı Ziro köyü böyle bir köydür. Feodal düzenden arta kalan despot

beylerin boyunduruğu altına girmek istemeyen köylü bu nedenle traktör alarak işçi olmak istemektedirler.

“Biz sürmeyeceğiz,” dedi. Kazo. “yoktur Saragöl’de şoför. İtkuyruğunu sallasa Saragöl’de şoförün ağzına değer. Eskiden beylerin ırgata ihtiyaca vardı, bütün Saragöl turpancıydı. Şimdi ise beyler işi motora, hizmetkârlar da şoförlüğe döktü. Sincanlı Deli Rayo’ya ayda bir beş yüz verdik mi, tamam. Koşa koşa gelir, bir de elimizi öper. Sonra bu gençlerimiz de çobanlık öğreneceğine sizlerden, gider şoförlük öğrenir. Cımşid’in şoförlerinin bir Mirzo’dan, bir Ramo’dan neleri fazla?” (Sr, s. 219).

Çünkü *"toprağın kapitalist yöntemlerle işletilmesi, tarımsal emeğin üretkenliğinde bir artışa, dolayısıyla üretim fiyatının ucuzlamasına yol açar"* (Erdost, 1988: 62). Bu nedenle artık ırgat çalıştırmayan beyler. Feodal angarya ekonomisini de kaybedince tarımda kapitalistleşmeye başlamışlardır. Bunun bir örneği de Ziro köylüleri tarafından sergilenmektedir. Beyler makineleşme ile üretimi arttırıp artı gelir elde etmek istemektedirler.

Tütün Yorgunu (1975) romanında ise emeğin metalaşması sebebiyle sürekli çalışmak zorunda kalan Ağ Osman bazı davranış bozuklukları sergilemektedir. Emeğin metalaşması süreci oldukça yorucudur. Ağ Osman tütün yetiştirmekte ve onları mübadele ederek geçimini sağlamaktadır. Mübadele ettiği aslında tütün yani artı emeğidir. Verilen emek *“kahraman bakış açısıyla”* direk okuyuculara sunulmuştur. *Sarı tütün. Yaz altı ay emek verdim ben ona. Ter akıttım. Fidesi dikmesi, teklemesi, çapası... Kırmayı, dizmesi... Ulen of!*” (TY, s. 23). Ürünün piyasa için emek ile elde edildiğini Ağ Osman aktarmaktadır. Emeğin metalaştığı bu tarz üretim biçimde rasyonelleşen bireyler çıkarları doğrultusunda emeğini en çok parayı veren kişiye satmaktadırlar. Bu nedenle toplumsal yozlaşma yaşanmaktadır. Ağ Osman’ın tedavisini üstlenen Doktor Suphi Bey Doktor Sefer’e emeğin metalaşması sürecindeki bu yozlaşmayı anlatmaktadır.

“Adam günlük ekmeğinin peşinde. Onun için yakın çıkarları daha önemli. Biri on lira verdi mi, reyi onun. Birisi yüz liralık bir çıkar sağladı mı, onun kulu kölesi.” “evet. Açmazımız burada. Ekonomik gücü elinde bulunduranlar halkı diledikleri yere sürebiliyorlar. Nedeni bu. Şu anlatılamaz mı acaba? Sen böyle gözü kapalı gittiğin için sömürülüyorsun. Onun için fakirsin. Senin hakkın aslında bu değil. Bak o seni aldatıyor... dense?” (TY, s. 132).

Doktor Suphi, dönemin rasyonel bireylerinin emeğini satarken en fazla kârı verene kul köle olduğunu söyler, fakat ekonomik olarak bu duruma mecburdurlar. Yaşanan

durum eğitimsiz, vasıfsız bireylerin zengin sermayedarlar tarafından nasıl sömürüldüklerinin temelini oluşturmaktadır. Emek mülkiyetinden başka mübadele edecek hiçbir şeyi olmayan bireylerin nasıl fakirleştiğini anlatmaktadır. Çünkü bireysel çabaların dışında Doktor Suphi toplumsal bir sorumluluk ile gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve sömürünün düzeleceğine inanmaktadır.

Fakir Baykurt'un *Kaplumbağalar* (1980) romanındaki köy yaşantısında da üretim vardır. Fakat bu üretim esnasında yapılan emekler metalaşamamaktadır. Çünkü üretilen ürünler köylünün geçimlerini karşılamaktadır. Artık ürün elde edemedikleri için piyasa içerisinde mübadele edememektedirler. *“orda canları çıkıyor! Dört tel buğdayı toplamak için! Hiç olmazsa ektiğimiz tohumu almak için! Orda, üç kuruşun yolunu bulamadan, orda onlar...”* (K, s. 17). Görüldüğü gibi elde edilen ürün geçime ve ürünün yeniden yetiştirilmesine yetiyordur. Fakat bu durumdan şikâyetçi olan bazı köylüler köyden ayrılarak şehre gitmekte ve emeklerini metalaştırmaktadırlar. Köyün bilge kişisi Kır Abbas şehre gitmeyi tavsiye eden memura şu sözlerle karşılık vermiştir.

“Ne yaşam var kentlerde? Varsa size var! Ne geçiyor eline bizden oraya gidenlerin? Ne olabiliyorlar? Kapıcı, çöpçü, hizmetçi! İstanbul, Ankara'daki avratların sidikli donunu paklayıp apartman yapılarını, garajları, caddeleri beliyorlar. Sırtlarıyla taş çekip apartman yapıyorlar. Ama içine girip oturamıyorlar. Bekledikleri dükkânların hiçbiri kendilerinin değil. Pakladıkları donlar, bulaşıklar başkasının! Biz dünyaya çöpçü, hizmetçi olmaya mı geldik Emin Bey'im?” (K, s. 238).

Yukarıda ki pasajda görüldüğü gibi köyde emeğin metalaşması görülmemesine rağmen şehir de hayli fazladır. Kapitalizm şehirde daha çabuk gelişmektedir. Çünkü ilk fabrikalaşma kent merkezlerinde organize olmaktadır. Bu nedenle üretim araçlarından mahrum olan köylüler fabrikalarda çalışmak için, ya da hizmet sektöründe çalışmak için kente göç etmişlerdir. Temizlikçilik, kapıcılık, çöpçülük, hamallık yapılan işler arasında ön plana çıkmaktadır. Şehirdeki kapitalistin emekçiyi işe koşturabilmesi ve emek gücünden yararlanabilmesi için emeğe dayanmayan bir birikim yapmış olması gerekmektedir (Marx ve Engels, 1990: 104). Bu bağlamda şehirde sermaye birikimi önceden gerçekleşmiştir. Köyde emeğin neden metalaşmadığını ise Kır Abbas şu sözlerle anlatmıştır:

“Gideri, gideri? Valla biz parayla insan çalıştırmayız. Kendimiz budur, belleriz. Hep kendimiz. Bekçi parası da vermeyiz. Abbas Kartal bu işi karşılıksız yapıyor.(...) Dönüm başına 330 lira! İki dönümü 660 lira! Yuvarlak 650 lira haa? Kim, biz mi? Şaka yapıyorsunuz”(K, s. 314).

Kendilerinin çalışması ve başka kimseyi çalıştırmamaları, yapılan bu emekler karşılığında para mübadelesinin gerçekleşmemesi sebebiyle emek metalaşmamıştır.

Emekçiler ile kapitalistler arasında daima bir sözleşme ilişkisi vardır. Bu ilişkinin sonunda devamlı bir sınıfsal bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi hukuk ve devlet hakem olarak denetleyip sınıfsal mücadele ortamında dengeyi sağlamaya çalışırlar. Sermaye sahipleri bu sınıfsal mücadelede ne kadar başarılı olurlar ise kârları o kadar yükselir. Emekçilerin başarılı olması durumunda ise emekçilerin yaşam standartları yükselmektedir (Harvey, 2015: 75). Köy romanlarında emekçiler genellikle kaybeden taraftadırlar. Çünkü üretim araçlarını ellerinde bulunduran patronlar yıllar boyunca düzenlerini kurmuşlardır. Köylü angaryadan yeni kurtulmaya başlamış. Düzgün bir eğitim alamamıştır. Bu nedenle hem köyde hem de kentte yaşam standartlarını arttıramamıştır. Dahası köy romanlarında emeğin metalaşması durumu tarım işçiliği şeklinde görülmektedir. Fakat bu tarım işçiliği de tarımda makineleşme ile talep edilmemektedir.

“Tarımda makinenin kapitalistçe kullanımına, kaçınılmaz olarak emek yoğunluğunun artırılması yoluyla tarım proleteryasının sömürülmesinin güçlendirilmesi eşlik eder” (“Politik Ekonomi Ders Kitabı”, 1996: 144).

Dahası bu sömürüye borç batağına saplanıp kalmış borç köleliğini de dâhil etmekte fayda vardır. Çünkü bu borçlanma ile emek üzerinde hak iddia eden bireyler daha sinsi bir yöntem kullanmış olurlar (Harvey, 2015: 73). Özellikle feodal döneme ait yarıcılık gibi yöntemler ve faizcilik ile sürekli köylü borçlanmaktadır. Bu durum köy romanlarında tespit edilen yoksulluğun sebeplerindendir

3. BÖLÜM

KÖY ROMANLARINDA GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ

3.1. Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Bağlamında Köy Romanları

Ekonomi politikaları ekonomik refah düzeyinin yükselmesini amaç edinmiştir. Bireylerin ve sınıfların ekonomik refah düzeyleri gelir dağılımı ve yoksulluk istatistiklerine bakılarak ortaya çıkmaktadır. Gelir eşitsizliği ve yoksulluk her dönemde varlığını göstermesine rağmen sanayi kapitalizm sürecinde varlığını daha net bir şekilde göstermiştir (Çalışkan, 2010: 91). Gelir dağılımı ile yoksulluk arasında paralel bir ilişki vardır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik arttıkça yoksullukta artacaktır. “*Gelir dağılımı, belirli bir dönemdeki toplam gelirin elde edilmesine katkıda bulunanların bu gelirden paylara verilen addır*” (Balcı İzgi ve Alyu, 2018: 988). Paydan yeterli miktarda faydalanamayan bireyler yoksullaşmışlardır. Bu şekilde aradaki fark giderek büyümüştür. Gelir dağılımı eşitsizliği yoksulluğa ve dolayısı ile geçim sıkıntısına yol açar. Köy romanlarında geçim sıkıntısı ve yoksulluk yazarlar tarafından estetik bir şekilde çokça tasvir edilmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemi yansıtan eserlerde kapitalizmin eklemlenmeye başlamış ve makineleşmeyle beraber beylerin yanında çalışan köylülerin birçoğu ortakçılık için arazi dahi bulamamıştır. İnsan gücünün arz fazlası bu nedenle ağaları, beyleri keyfi ve despot davranışlara sürüklemiştir. Özellikle köylünün tarım alanlarının sınırlı olması ve sanayileşmenin tam anlamıyla yerleşmediği köy yerleşkelerinde bireylerin tek geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Hayvanlar ve tarım alanları ya beyindir ya da çok az miktarı köylünüdür. Bu şekilde köylü sadece günlük geçimliğini sağlayabilmektedir. Çoğu zaman komşudan ve ya beyden borç alarak geçimini sağlamaktadır. Bu borç ilişkisi feodal özelliklerin korunduğu köylerde aynı şekilde gerçekleşirken kapitalistleşmeye başlayan köylerde ise nakdi şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenle gelir dağılımındaki eşitsizlik artarken köylü daha fazla yoksullaşmaktadır. Sonrasında köylü mülksüzleşmekte, piyasada emeğini metalaştırmaktadır. Kente göçün nedeni de olan bu borçlanma ve mülksüzleşme kentte gecekondulaşma, eğitimsizlik, cahillik, suç oranlarında artma gibi problemlere neden olmaktadır. Buna bağlı olarak toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesi ertelenmektedir.

Köy romanlarında genel tema varsıllar ile yoksullar arasındaki gelir eşitsizliği ve bunun getirdiği problemlerdir. Feodal özelliklerin korunduğu köylerden kapitalistleşmiş köylere kadar hepsinde bu eşitsizlik net bir şekilde görülmektedir. Köy ağaları, beyleri köyün en güzel yerlerinde arazi sahibi ve konaklarında hizmetçileri varken köylü ise neredeyse yiyecek ekmeği, giyecek gömleği bulamamaktadır. Köy romanlarının genelinde köylünün ne kadar yoksul olduğuna dair çok net betimlemeler vardır. Aynı şekilde ağalarında varsıllığı bir karşılaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Feodal ve kapitalist toplumun sınıflı yapısı bu yoksulluk ve varsıllık ile ilişkilidir. Varsıl bireyler üst sınıfta iken yoksul bireyler alt sınıftadır. Genellikle yoksul bireyler köylü iken varsıl bireyler ise köy ağalarıdır. Bu sınıflar çatışma içerisindedirler.

Sadri Ertem'in *Çıkırıklar Durunca* (1931) romanında da benzer sınıfsal çatışmalar yaşanır. Kapitalistleşmiş Avrupa devletlerinin iç piyasaya girmesi ile köyde tiftik üreticiliği yapan köylünün mallarının elinde kalması anlatılmıştır. Sıddıkzade köyün varsıl kişisidir. Ticaretle uğramakta köylüyü kendisine borçlandırarak daha fazla yoksullaşmasına neden olmaktadır. *“Sıddıkzade kaymakamları, kadıları, müstantikleri püskürten yel değirmensiz ve şatosuz bir derebeyi olmuştu. Babasından kalan nukut ve serveti vardı* (ÇD, s. 50). Sıddıkzade'nin bu servetine karşın köylünün durumu içler acısıdır. Köyde üretim yapamayan köylü çalışmak, para kazanmak için kente gitmiştir. Fakat istedikleri gibi olmamıştır. Köyden gidenler kentte arz fazlası oluşturarak ellerindeki son kuruşları batırmışlardır.

“Trabzon'da ve Kastamonu'da köyden kaçanlar, mallarını satanlar, tezgâhları ateşe attılar ve fabrika eşyalarını satan, küçük küçük dükkânlar açtılar. Kastamonu'da on altı adama bir dükkân isabet ediyordu. Bu ne müthiş bir hercümerçti. Köyler az zamanda bacaları üzerinde leylek yuvası taşıyan bir harabe halini aldılar. Bu köyler hala ıssızdır, bu köylerden çıkanlar hala yerlerine dönemediler, birçokları sefil oldu. Anadolu'da köylerden şehre giden bu akın, membaidan gür bir hale çıkan fakat çöl ortasında kaybolan nehirler gibi eridi, gözlerden silindi, kalanlar avare ve serseri oldular. Köylerden şehre gidenlerin hali ve kendilerinde köylerinden şehre gidecek kadar kuvvet bulamayanlar, Babil esaretine gönderilen İsrail'in kavminden daha içli daha hazin akıbetli oldular” (ÇD, s. 88).

Sadri Ertem yaşanan bu iktisadi olayları canlı bir şekilde okuyucularına aktarmıştır. Yerli üretim ile fabrikasyon üretim arasındaki bu çatışma bir bakıma varsıl ve yoksul arasında ki çatışmadır. Romanın olay örgüsünü oluşturan bu çatışma sonunda zenginler

galip gelmiş köylü üretim araçlarından uzaklaştırılmıştır. Şehirlere gidenler orada alt tabakayı oluştururken. Köyde kalanlar ise yiyecek ekmek bulamayacak duruma gelmişlerdir.

“Evlerinde ne varsa sattılar, tencere, ekmek sacı, kağı, fistan, oyalı yazma, işlemeli gömlek... Mal namına ne varsa pazara döktüler(...)Fakirlerin satacak bir şeyleri kalmadı. Üç dört gündür çocuklarını; “yarın sabah güneş doğar doğmaz ekmek gelecek” diye aldatan analar nihayet çocuklarının bir sivrisinek vızılına benzeyen seslerinin kısıldığını gördüler; açlıktan ölenler oldu” (ÇD, s. 103).

Köyde kalanlar ellerindeki hemen hemen her şeyi meta olarak satmışlardır. Yoksulluk o kadar içler acısı durumdadır ki bazı çocuklar açlıktan ölmektedir. Ertem, romanında feodal düzenin çökmesi sonucunda kapitalizmin eklemlenmesi sürecini ustalıkla kaleme almıştır. Dahası bu sürecin ne kadar sancılı ve üretim araçlarına sahip olmayan insanların lehine olduğunu göstermektedir.

Gelir dağılımdaki eşitsizlik ve yoksulluk Fakir Baykurt’un romanlarında da sıkça kullanılan temalardan birisidir. Zenginlerin istediği her şeyi yapma haklarını kendilerinde bulmaları bu zenginliğe bağlıdır. Bu sebepler sınıfsal çatışmalar doğurmuştur. Genellikle romanlardaki aksiyonu bu zengin ile fakir arasındaki gelir adaletsizliği yaratmaktadır. *Yılanların Öcü* (1954) romanında da varıl olan Necip Bey feodalizmin çökmesi ile beraber topraklarını satıp İstanbul’a gitmiştir.

“Parası olan her şeyi yapar. Ötey gün konuşuyorlar Nuri’nin Kahve’nin önünde. Necip Bey, çiftliği biz ortakçılara satınca bankadan beş yüz bin lirayı almış. Gitmiş doğru İstanbul’un Boğaziçi’ne. Bir büyük ev yaptırmış. Yedi kat. Bir de büyük bahçe almış. Evin her katında kiracı olarak dört hane eyleşirmiş. Kıyametin parası aydan aya. Diyorlar ki çiftliği sattı parayı çoğalttı, gitti İstanbul’a, bir büyük ev aldı. Büyük evden aldığı parayı da çoğalttı mı, bir büyük otel yaptıracakmış. Büyük otel, günden güne kıyametin parasını getirecekmiş. O zaman, hem evin, hem otelin gelirini birleştir di mi, İstanbul’u satın alacakmış.(...) şimdi Necip Bey işini yürüttü bak. Neyle yürüttü? Parayla ?” (YÖ, s. 39).

Köyün zengini topraklarını fakir ortakçılık yapan köylülere satmıştır. Köylü banka kredisi kullanmış, borçlarını ödemek için çalışmaktadır. Necip Bey ise kente gitmiştir. Romanların çoğunda zenginliğin mekânı olarak şehir gösterilmektedir. Köyler ise daha yoksul kesimin yaşadığı âdeta bir sürgün yeri olarak tasvir edilmektedir. Bunun ötesinde Haçça hamiledir. Bayram sevinse de Haçça *“Bu dördüncü olacak! Dört çocuk bizim gibi iki yoksula ne lazım bugün?”* (YÖ, s. 41) diyerek çocukların geçimini

sağlayamayacak kadar yoksul olduklarını söylemektedir. Yoksulluk romanda olumsuzluklarla o kadar paralellik sergilemiştir ki biraz para kazanan Bayram'ın karısını güzel bile göstermiştir. *“Borç biteli biraz toplamış Bayram'ınki. Ah yoksulluk! Üç günün içinde nasıl fark ediyor kârı bak!... (YÖ, s. 73).* Yoksulluk köylünün alinyazısı olarak nitelendirilebilir. *“Kerimoğlu'nun karısı yalınayaktı. “Yoksul milleti hep yalınayak!” dedi Haceli (YÖ, s. 156).* Fakir olan köylünün giyecek bir ayakkabısı bile yoktur. Hatta kadınların birçoğu ayakkabı giyememektedir. Irazca kaymakamın geleceğini duyunca yaşadığı problemi anlatmak için yanına gider.

“Seksen evli Karataş'ın üç ev iyidir. Her gün üçüne de kadı gelse, ağırlanır. Yağı, tuzu, eti, sütü bulunur... Yedi evi de şöyle böyle. Bunlar da iyi sayılır... Bu yedinin altında elli ev var; bir pabucu dört kişi ortak giyer. Ölmeyecek kadar kaldırır, ölmeyecek kadar yerler. Biz onlardanız” (YÖ, s. 184).

Irazca'nın kaymakama anlattıkları yaşadıkları bu köyün iktisadi yaşantısını ve gelir dağılımı hakkında ipuçları barındırmaktadır. Görüldüğü gibi köyün çoğunluğu yoksuldur. Yemeklerini bile iktisadi şekilde kullanan köylü neredeyse ölmek için yaşamaktadır. *“Köylü kısmının tek yardımcısı Allah'tır. Kurtuluşu da bu dünya da yoktur” (YÖ, s. 221).*

Kemal Tahir'in *Sağırdere* (1955) romanında yoksulluk diğer romanlardaki kadar kötü boyutlarda değildir. Fakat yine de karakterler için problemler yaratmaktadır. Murat, Nail'e Vahit'i rahatsız ettiği için telkinlerde bulunurken Vahit'in yoksulluğuna değinmiştir.

“Oğlan fukara... Sizin kabilede tutkunluk yok ... Bir başına bırakmışsınız. Tam delikanlı sırası... Yaştları arasında giyinmek ister, para harcetmek ister, kızı sevmek ister. Köy yerinde bilirsin fukaralıktan kötüsü yok...” (Sd, s. 49)

Sözleri ile yoksulluğun olumsuz sonuçlarını anlatmıştır. Aynı şekilde Kulaksız Yakup Ağa'da *“Köy yerinde fukaralığa hiç dayanılmaz...” (Sd, s. 56)* diyerek bu olumsuz durumu pekiştirmiştir.

Yaşar Kemal'in incelenen romanlarında da yoksulluk ana temadır. Çukurova insanının yaşantısına dair izler bulunan romanlarda Çukurova köylüsünün iktisadi hayatı da gözler önüne serilir. Tarım işçiliği yapan köylüler genellikle yoksuldur. Çoğu zaman ağaların altında ezilirler. Yaşar Kemal'in incelenen romanlarında varsıllar bir şekilde galip gelmişlerdir. *Teneke* (1955) romanında;

“hayat seviyesi çok düşük. Görseniz yaşayışlarını, bunlar bütün bütün niçin ölmüyorlar dersiniz. Yaşamaları mucize. Evleri bataklığın üstüne, kamışlardan, sazlardan yapılmıştır. Altından sular kaynar. Hayvanlarıyla birlikte burada, yalnız yağsız bulgur yiyerek, yaşarlar efendim. Yalnız bulgur ve ekmek. Bir de baharda ot yerler. Kaynatıp yerler. En büyük gıdaları ekşi ayrandır. Yaşamaları mucize zaten” (Tn, s).

Çeltikçilik yapan Kemal Taşan kaymakama köylülerin kötü yaşam koşullarını anlatmıştır. Bu kötü yaşam koşullarına bir bakıma beyler neden olmaktadır. Çünkü kendi çıkarları için köyleri sular altında bırakıp despot davranışlar sergileyerek bu kötü yaşam standartlarını dayatmaktadırlar. Bulgur, ekmek ve ekşi ayranla yaşamlarını sürdürürler. Bahar ayları ise bolluk aylarıdır. Çünkü topladıkları çeşitli otlarla yemek yaparlar.

Talip Apaydın’ın birçok eserinde yoksulluk temi dramatik aksiyona yön vermede kullanılır. Talip Apaydın’ın *Sarı Traktör* (1958) romanında bu yoksulluk fazla görünmez ayrıca yoksul ile varıl arasında bir çatışma yoktur. Fakat *“İzzet Ağa durdu. “Biz köylüyüz” diye ekledi. “O dee zenginler için belki iyi. Ustalar ayağında, hatırın olur, bilmem neyin olur, traktörde alırsın. Biz köylüyüz” (ST, s. 21) düşüncesi köylü ile zengin arasında bir fark olduğunu köylünün zengin olmayacağını göstermektedir.*

Yer Demir Gök Bakır (1963) romanında da yoksulluk durumu yazın toplanan pamuk hasadına bağlıdır. Daha önce toplayamayan köylü Adil Bey’e olan borcunu ödeyememiştir. Bunun sonucunda jandarmalarla beraber haciz uygulayan Adil âdeta köylüyü ölüme terk etmiştir. *“O yıl köylü bu sebepten aç kaldı. Ağaç purçları yedik. Göğ göğ ekinleri daha başak olmadan yedik. O yıl köyde çok çocuk ölümü oldu” (YDGB, s. 83) dahası köylü bu yılda borcunu ödeyememiştir. Köylü bu yüzden oldukça yoksuldur. Elllerinde az olan ürünlerini saklamışlar fakat Adil’in gelmemesi üzerine tekrar çıkarmışlardır. Köydeki olaylardan bir şekilde haberi olan Adil köylüyü haciz etmeyeceğini ihtiyaçları olan ürünleri gelip alabileceklerini söylemiştir. Çünkü kendisine bir şey yapılmasından korkmaktadır.*

Yoksulluk bütün köylünün ortak kaderidir. *Ortakçılar* (1964) romanında yoksulluk ortakçılık (yarıcılık) yapan köylünün toprak ağaları ile olan yaşam standartlarının eşitsizliği göze çarpmaktadır. Romanın kahramanı Sefer ortakçılık yapan Durmuş Dayı’nın çocuğudur. Hilmi Bey ise zengin konak ve çiftlik sahibi bir beydir. Melahat’ın annesinin akrabası olması münasebeti ile Sefer’i konaklarında misafir etmek ister.

“Allah yüzüne gülmüş de zengin bir beyin karışmış şimdi. Hasırlı Çiftliği’nin hemen yarısı onlarınmış. İki bin tiftik davarları gezermiş, kırlarda. Hilmi Bey Enişte’nin koltuğunda kim bilir kaç ortakçı, kaç çoban gül gibi geçinip gidermiş” (O, s. 1).

Görüldüğü gibi Hilmi Bey varsıl bir beydir. Durmuş Dayı, Sefer ve diğer köylüler ise yoksul kesimi temsil etmektedirler. Sefer şehirde okul okumaktadır. Pek yakında öğretmen olacaktır. Sefer babasının ortakçılık yapmasından utanmaktadır. Bunu tren yolculuğunda ortakçı olduğunu söyleyememesi göstermektedir. Köye gelince Sefer’i babası karşılar. Sefer babasını görünce *“üstü başı perişandı. Beli biraz daha bükülmüş gibi geldi bana. Eski lastik ayakkabıları çamur içindeydi. Yaşlı bir ortakçıydı işte”* (O, s. 6). diyerek düşünür. Uzun zamandır babasının kötü durumda olmasını ortakçılığa ilişkilendirerek kabul eder. Babası etrafı gösterirken Hilmi Bey ve Yusuf Bey’in mülklerini de Sefere göstermektedir.

“Hilmi Bey’in dedi. Taa o aşağıdaki çifte kavakların hizasına kadar Hilmi Bey’in. Ordan aşağısı da Yusuf Bey’in. Sen Yusuf Bey’i bilmezsin. Kasabada oturur o. Bazen taksiyle gelir buralara. O Hilmi Bey’den de zengin. Ankara’da apartmanları neyi varmış. Ama bakma deysun birisi. Ortakçılarına hiç dirlik vermezmiş. Onun çiftliğini de gene bizim köylüler ekti. Ne edersin gayri eskisi gibi değil oğlum, şimdi ortağına ekmek için toprak da bulunmuyor. Motorlarla filan pancar ektiriyorlar hep” (O, s. 15).

Hilmi Bey ile Yusuf Bey romanda varsıl kesimi yani karşıt değeri temsil eden bireylerdir. Görüldüğü zengin bireylerin yanında ortakçılık yapan köylü her türlü hizmeti vermesine karşılık hiçbir şey elde edememektedir. Tarımda makineleşme ile beraber ortakçılığa dahi toprak bulamayacak durumdaki köylü daha da yoksullaşmaktadır. Talip Apaydın bu yoksullaşma sürecini roman karakterleri üzerinden anlatmıştır.

“Yusuf Bey öyle değil bak; hele oğlu çok iyiymiş diyorlar. Onlarla konuşsan etsen, sana muhakkak bir faydaları olur. Aha o çiftlik yapıları hep onların. Dünya kadar malı mülkü var deyyusun. İkide bir gelirler buraya, altlarında taksi... O zaman hemen yaklaş, konuş. Girişken ol. Hem görenler derki bak Durmuş Dayı’nın oğlu kimlerle düşüp kalkıyor, iyi okumuş... Herkes kendi dengiyle konuşur oğlum. Sen bunca okudun bak, her gittiğin yerde kendini beğendirdin. Bakarsın bunlarda hoşlanır. Okumuş adamı herkes sever (O, s. 16).

Durmuş Dayı beylere olan bağımlı yaşam tarzından dolayı sürekli onlardan medet ummaktadır. Bu nedenle zenginliğini anlattığı Yusuf Bey’in oğluna yakın olmasını söyler. Fakat bu yakınlaşma Sefer tarafından münasip görülmez. Çünkü Sefer okumuş aydın kesimi temsil etmektedir. Buna bağlı olarak sürekli beylerle çatışma halindedir.

Çünkü Sefer okuyarak ortakçılığın beye bağımlı hayatından kurtulmuştur. Angarya işlerde çalışmayacaktır. Yanığın Ali Sefer'i görünce "*Ula Sefer*" dedi Yanığın Ali. "*Aferin be Sefer. Kurtuldun şu ortakçılık zanaatından. Kurtuldun kepezelikten be, kurtuldun! Şu halimize bak*" (O, s. 13) sözleri ile yaşanan yoksulluğun dayanılmayacak kadar kötü şartlara sahip olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Sefer'i görünce Abdullah'ın söylediği bu sözlerde bu yoksulluk ve kötü yaşam koşullarını göstermektedir. "*Yaşamak bu bizimkisi? Ortakçı, milleti gibi rezil millet var mı o gördüğün yerlerde, ha Sefer?*" (O, s. 26). Ortakçılık yoksulluğun dışında aynı zamanda ağanın angarya işlerini de barındırdığı için köylü artık bunalmıştır. Romanda bu yaşanan kötü yaşam koşulları sıkça karakterler tarafından dile getirilmektedir.

Fakir Baykurt'un diğer bir romanı *Tırpan* (1970)'da ise Evcî köyünün zenginlerinden Kabak Musdu yoksul olan Gökçimen köyünden yaşı oldukça küçük olan Dürü'ye âşık olur. Onunla evlenmek ister. Normal şartlarda bu pek münasip görülmemesine rağmen Musdu Ağa'nın zenginliği ile gerçekleşmiştir. Dürü'nün dışında Gökçimen kızları başlık paraları için âdeta mübadele edilmektedirler. Bu her ne kadar kabul edilebilir durum olmasa bile gelir dağılımındaki eşitsizlik sebebi ile toplum tarafından kabul görülmüştür. Görüldüğü gibi yoksulluk ve zenginlik köy romanlarındaki diğer olay halkalarının gelişmesine de neden olmaktadır.

"Gökçimen'de ağa yok. Ama az topraklı hepsi. Az topraklar bölüne bölüne daha az oldu. Adamın toprağı az oldu mu geçimi zor alır. Toprakta başka gelir yok. Onlar "tecarete" giremez. O kadarcık parayla, o kadarcık kafayla nasıl girsinler? Gökçimen'de topraktan sonra bir gelir varsa, o da göküş kızlarına ödenen başlıklar. Ama başlık da düğün sırasında harcanır gider çoğun. Kalmaz elde avuçta. Borca harca gider. Az topraklı adamın eksiği tükenmez ki! Derken Ankara'da kapıcılık, odacılık... apartmanlardan birine kapağı atabildin mi, on daireli bir apartmandan eline 300 lira geçer ayda. Kimden kötü? Yirmi daireli apartmana düşersen, aylık 500'e gelir. Her ay "trak" para bu da. Bodrum katların yarı yanı kapıcı dairesi. Kira vermezsin. Çoluk çocuk, karı, barınır iyi kötü. Bodrumlar güneş görmez ama, köylü kısmı güneşi ne yapacak? Elektrik su aradan çıkar. Kariyi boş oturtmazsın. Çamaşıra, cam silmeye, hafta temizliğine, bulaşığa sokarsın apartmandaki "gat"lara!" (T, s. 331).

Tırpan (1970) romanında köylünün yoksulluğu diğer romanlardaki kadar kötü değildir. Fakat varsıllar ile kıyaslandığında oldukça yoksuldurlar. Özellikle toprağın bölünmesi ve bu bölünen toprakları sermaye sahibi zenginlerin alması sonucu köylü mülksüzleşmekte ve bunun sonucunda kente göç etmektedir. Üretim araçlarına sahip

olmadığı için köylünün şehirde emeğini metalaştırmaktan başka hiçbir şansı yoktur. Bu nedenle de en kötü işlerde çalıştırılmışlardır. Çünkü hayatlarını idame ettirmeleri için bu oldukça elzemdir.

Yoz Davar (1973) romanında ise emeğin metalaşma sürecinde köy yaşantısı Çoban Musa karakteri üzerinden aktarılmıştır. Çobanlık ekonomik koşulların kötü olduğu köy yaşantısında mecburi olarak başvurduğu bir iş sahası olarak gösterilmektedir. Dahası köylü varsıl kişilerin hayvanlarına çobanlık yapmaktadırlar Emin Bey bu varsıllardan birisidir. “Zengin ki zengin bu Emin Bey. Zenginin gözü dürzü. Irmak kıyısındaki çiftliğinde dört traktör birden çalışır. Altında taksi herifin” (YD, s. 2). Zenginliği ile ön plana çıkan bir diğer bey ise Köşker’in Mehmet’tir. Çoban Musa Köşker’in Mehmet ile altı aylığına anlaşmış ve onun yanında çalışmaktadır. Yardımcı olarak çırağı vardır. “Yoksuldular. Kendilerine bakacak kimseleri yoktu. Bir dayısı vardı, iyi adam değildi. Anasını işe götürür, parasını vermezdi (YD, s. 25). Bu yaşam koşulları çırağında emeğini meta olarak sunmasına çobanlık yapmasına neden olmuştur. Emin Bey’in oğlu Sami, Çoban Musa’yı yanında çalıştırmak için iş teklifinde bulunur. Fakat Musa kabul etmez. Bunun üzerine Sami Bey’in “açlıktan nefesiniz kokuyor. Alışmışsınız meteliksiz yaşamaya (YD, s. 28) sözleri de sınıfsal farklılıklara işaret etmektedir. Aynı zamanda köyün zenginlerinin yoksul bireylere nasıl baktığının ipuçlarını da içermektedir. İki ağanın çıkar çatışması çobanlık yapan Musa’nın işini yapmasına engel olmaktadır.

Ömer Polat’ın *Saragöl* (1974) romanında ise yoksulluk temi mülkiyet haklarına bağlı olarak anlatılmaktadır. Feodal toplumdan kapitalist topluma evrilmiş olan köylünün beyler ile olan mücadelesi anlatılmaktadır. Cimşid Bey, köylünün topraklarını zimmetine geçirmiştir. Topraklarından mahrum bırakılan yoksul köylü daha da yoksullaşmıştır. Hayvanlarının beslenmesi için gerekli olan otu bulamayan köylüler çareyi onları satmakta bulurlar. Yanı sıra beyler arasında da zenginliğe dayalı bir dayanışma vardır. “Bunların adları ayırdır, ama hepsinin adının sonunda ‘bey’ vardır” (Sr, s. 216). Sınıflar arasındaki bu dayanışma *Saragöl* (1974) romanındaki karakterler üzerinden gözlemlenebilmektedir.

“Çıplak bacakları arasında sallananı örtmeye başlayıp, utanmayı öğrendiği gün anası bir bez dikip örttü ayıbını Mirzo’nun. Babası da elinden tuttu götürdü Cimşid Bey’in karşısında. Ardına saklanan Mirzo’yu çekti, aldı öne: Senin hizmetkârındır beyim, dedi sonra da. Cimşid Bey çocuğu süzdü bir zaman. Fiyatını ölçtü biçti kafasında. Sonra da : “Çalışsın kapımda. Mala

koyuna koşar hiç değilse. Senin de üstünden bir boğaz eksilir,” diye fiyatını söyledi babasına” (Sr, s. 45).

Mirzo üzerine giyecek bir pantolon bile bulamamıştır. Fakirliklerinden dolayı bir bezi dikip daha sonra giydirmişlerdir. Cimşid Bey, köyün zenginlerindendir. Bu nedenle Mirzo’yu Cimşid Bey’e hizmetkâr olarak vermek isterler. Karşılığında hem para alıp, hem de evde bir boğaz daha eksilecektir. Köylünün yoksulluğunun sadece küçük bir görüntüsüdür. Dahası beyler ise zenginlerdir.

“Konağın önüne vardık ki, ne görek. Koca bir ambarın önünde yüzlerce araba girmiş sıraya. Sanırsın Ofestir. Dahar Bey’in kapısı. Biz de sıraya girdik. Başladık beklemeye. Ambarın başında güçlü kuvvetli birkaç hizmetkâr. Beyin hizmetkârları. Sırası gelen arabanın buğdayını ölçüp teslim almaktadır. Kağnıların başı ise ana-baba günü. Kağrı dipleri oturan sıracılarla dolu” (Sr, s. 79).

Yazarın geriye dönüş tekniği ile geçmişi anlattığı bu pasaj aynı zamanda Cimşid Ağa’nın nasıl zengin olduğunu da göstermektedir. Dahar Bey feodal bir beydir. Beyliği zamanında sermaye biriktirmiştir. Her ne kadar bir kuşak önce bile olsa feodal kalıntılar, yaşam tarzları köylü ve beyler üzerinde hâkimdir. Romanın karşıt değerini oluşturan Dahar Bey’in konağı ona aynı şekilde ödeme yapmak isteyen köylüler ile doludur.

Dilo Bey’e kızını vererek anlaşmak isteyen Cimşid Bey, köylülerden şikâyetçidir. Daha önce bahsedildiği gibi makineleşmenin gelişmesi ile angarya işlerde kullandıkları işçiler şimdi âdeta birer yük olmuştur. Bu nedenle şöyle söyler:

“Saragöl baldırı çıplak hizmetkârlarla doldu. Eskiden işe yarıyorlardı. Ne bileyim eskiden ırgatlık vardı, çobanlık vardı. İşe yarıyorlardı o zaman. Ama şimdi? Bir döğberbiçer yüz ırgatın işini görüyor. Saragöl’ün baldırı çıplaklarını biz besleyecek değiliz ya! (Sr, s. 202).

Tarımda makineleşme ile beraber iş gücü ihtiyacı azalan beyler köylüleri işlerinde çalıştırmamaktadır. Bu nedenle daha önce ırgatlık yaptırdıkları köylüleri işe yaramaz olarak görmektedir. Aynı zamanda baldırı çıplak deyimini ile köylünün yoksulluğuna da değinilmiştir. Bu yoksulluk Nuro tarafından şöyle dile getirilmiştir:

“Devran beylerin. Her şey onlara. Hele bir başını kaldır bizim köye bak, yaşlılarımıza bak. Apo Mikko hala o kaçkaçta eline geçirdiği tiftik papağı örter. Fadıl aynı, Heko aynı. Bizler ise elli yıldan bu yana ancak yeni yeni kurtuluyoruz papaktan. Yerine gelen ne? On beş liralık terekli şapka. Biz mantar şapkaya ulaşınca beyler başka bir şeye ulaşır. Beyler bıktıkları, doydukları şeyleri atarlar bizim önümüze. Gelecek de onlarındır, töre de. Zaman hep aynı zaman, ama biz

mi onlardan yüzyıllar gerideyiz, yoksa onlar mı bizden yüzyıllar ileride, benim aklım ermez ona”
(Sr, s.128).

Nuro, yoksulluk ve varsıllığı, köylü ile beyi, kendileri üzerinden karşılaştırmıştır. Beylerin dünyanın nimetlerinden istedikleri gibi faydalandığına değinmiştir. Her şeyi beylerin emri için yapılmış gören Nuro kendilerinin sürekli aynı şapkayı taktığını hatırlatmaktadır. Üstelik gelir dağılımındaki bu eşitsizliğin süreklilik arz ettiğini biz onlara ulaştınca onlar daha iyilerine ulaşır şeklindeki açıklamalarıyla köylüye anlatmaktadır. Törenin yani kanunların da onların lehine olduğunu ve onlardan yüzyıllarca geri olduğunu anlatmıştır.

Tütün Yorgunu (1975) romanında ise bu yazar tarım işçilerinin kötü yaşam koşullarını göstermektedir. Ayrıca bireylerin zengin fakir ayrımı yaparak adaletsiz davrandıklarını da Ağ Osman’ın tütünlerine verilen fiyat göstermektedir. Çünkü *“fakır mısın, adam değilsin köyde. Hakkın hatırın yok. Ölüyorum desen millet arkasını döner. Tütün yaparsın para etmez. Ağanın ki sekiz lira, seninki altı lira”* (TY, s. 7) sözleri ile bu adaletsiz tütün alışverişini göstermektedir. Romanda köylü her zaman yoksuldur buna bağlı olarak sürekli borçludur. *“Borçları hep öderiz ağzına tükürdüğüm. Şu borçlar(...) Hiçbir yıl borçtan kurtulamadık be. Hep gelecek yıla devrettik* (TY, s. 28). Romanda aynı zamanda köy ile kentte karakterlerin gözünden karşılaştırılmıştır. Ağ Osman’ın rahatsızlığı sebebi ile Samsun’a gitmeleri ile beraber kentin zenginliği direk göze çarpmaktadır. Fakat köy yeri öyle değildir. Köyde insanlar yoksul *“yiyecek ekmeği zor buluyor”* (TY, s. 105)dur.

“Cadde boyunca yürümeye başladılar. Büyük mağazalar, manavlar, giyimevleri, vitrinlerde çeşit çeşit eşyalar... Baka baka yürüdüler. Ne kadar zengindi bu Samsun’un dükkânları? Olmayan iş yoktu. Nasıl kazanırlardı bu kadar malı mülkü?” (TY, s. 123).

Abbas’ın kardeşi Hüseyin kentteki yaşantıyı görünce etkilenmiştir. Tüm ihtiyaçların karşılanabildiği konformist imkânlar sunan kent hayatını *“Paran olacak, buralarda yaşayacaksın ağzına tükürdüğüm. Kapanıp kalmış köylere, rezilliğin içine”* (TY, s. 124) sözleri ile överken köy hayatının kötü yaşam koşullarını da rezillik olarak nitelendirmiştir. Dahası Ağ Osman’ı tedavi eden Doktor Suphi Bey’in, Öğretmen Sefere anlattığı;

“Bazı hastalar gelir bana, yürekler acısı. Çalışa çalışa bitmiş tükenmiş. Üstelik yoksul, gıdasız... Ne diyeyim, bu halkın yüzde sekseni hasta. Ya ruhsal ya bedensel, mutlaka bir yeri arızalı. Neden bu? Yoksulluktan ağır yaşama koşullarından ” (TY, s. 131).

sözleri ile köylerdeki ağır yaşam koşullarını aydın gözüyle de onaylamıştır. Çünkü köylerdeki kötü yaşam koşulları, zor çalışma şartları sebebi ile bireylerin ruhsal ve bedensel problemler yaşadığını tespit etmiştir. Yaşanan bu travmaların kötü yaşam koşullarına bağlı olduğunu Öğretmen Sefer’e anlatmıştır.

Kaplumbağalar (1980) romanında da köylü yoksuldur. Köylünün içecek suyu dahi neredeyse yoktur. Kötü yaşam koşulları ile yaşamaktadırlar. Köyde değişimi eğitmen Rıza’nın kıraç toprağa bağ ekilebileceği fikri ve eyleme geçirmeleri gerçekleşmiştir. Köylü bu sayede üzüm yetiştirip hayat standartlarını bir nebze de olsa geliştirecektir. Fakat hazine arazisinde izinsiz yetiştirmişlerdir. Köylünün bilge kişisi sayılan Kır Abbas bu bağ yetiştirme fikrini eyleme geçiren romanın başkişisidir. *“Gücü kuvveti var ama parası yoktu. Sirtında kaput bezinden bir iç gömleği vardı. Dışlığı yoktu ”* (K, s. 8). Buna bağlı olarak bütün köylü hemen hemen aynı durumdadır. Giyecekleri ve yiyecekleri kısıtlıdır. *Kaplumbağalar* (1980) romanında da köy ile kent karşılaştırılmıştır.

“Yaşam kentlerde şimdi!” diyor Emin Bey. “Evlerin içinde akan su, ışık, sulu banyo, sıcak sulu mutfak... Ama şehirde ona göre gelirin olacak! Gelirin yolu da belli, kafayı çalıştırmak! Kafayı çalıştırdın mı çok iş var. O zaman oluk gibi akar para! Köyler öyle mi? Taş devrinden kalma yemekler, tunç devri suyu... Geçmiştir artık bunların çağı! Boşuna beklemeyin bunları! (K, s. 238).

Köyde kadastro işleri ile ilgilenen Emin Bey kentin tüketim malzemeleri ve bolluğu, konformist yaşam tarzı ve rasyonel düşünce ihtiyacını; köy ile kıyaslamaktadır. Köylünün yemeklerini, suyunu en ilkel çağlar ile kıyaslamıştır. Her ne kadar abartmış olsa da kent ile köy arasında yaşam standartları açısından muazzam farklar vardır. Kır Abbas kentin o lüks yaşamının zenginlere ait olduğunu. Köyden gidenlerin hizmetçi, temizlikçi kısaca proleter olduğunu söylemiştir. Bu sınıfsal farklılığın ekonomik nedenlerini de göstermektedir. Bir bakıma şehirdeki üst sınıfın bayağı işlerini yapmak istememektedir.

Genel olarak yoksulluk köy romanlarının hepsinde hâkim tematik unsurdur. Diğer olayların birçoğu bu yoksullukla ilişkilidir. Marx’ın bahsettiği sınıfsal mücadeleye benzer bir şekilde köylü ile bey, ağa arasında sürekli bir çatışma hali vardır. Dramatik aksiyonu

oluşturan bütün olaylar bu çatışma ve yoksulluk ile bir nedenden ilişkilidir. Beyler konaklarda bolluk içinde yaşarken köylü ise yiyecek yemek bulmakta güçlük çeken bir durumdadır.

3.2. Köy Romanları Bağlamında Çözüm Önerileri

Toplumlar gelişmişlik düzeylerine göre gelişmiş veya az gelişmiş olarak tanımlanmaktadır. Yanı sıra kalkınma, demokrasi, hukukun üstünlüğü, kadın erkek eşitliği, eğitim, gelir dağılımı gibi kavramlarda beraberinde sık kullanılan sözcüklerdir. Buna bağlı olarak ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesi bütün ülkelerin amacı haline gelmiştir. Gelişmiş ülkeler işsizliği azaltma ile ilgilenirken gelişmekte olan ülkeler ise yaşam standartlarını arttırıp, yoksulluğu azaltmanın gayreti içerisindeyler. Bunun için sürekli yatırım yapmaktadırlar. Bu bağlamda eğitim sadece sosyal bir hizmet değildir bireye yapılan bir yatırımdır. İnsan sermayesi kavramı ile beraber insanların eğitimlerini arttırarak gelecekteki gelirlerini arttırdığı, pek çok fabrikanın üretiminin arttığı, kısacası bireylerin üretimlerinde gözle görülür bir artış sağladığı görülmektedir (Büyükaslan, 1995). Ayrıca kaynakların ve hizmetlerin sınırlı olduğu toplumlarda gerekli tasarrufu yapmada oldukça katkı sağlamaktadır. Kısacası nitelikli üretici ve tüketiciler toplumun faydasına hizmet etmektedir. Eğitim ile kalkınma arasında doğru bir orantı vardır (Aydoğan, 2009: 120). Kalkınma yani ekonomik büyüme birçok etmene bağlıdır. Bunlar tasarruf, bireye yapılan yatırımlar ve teknolojinin geliştirilmesi olarak düşünülmektedir (Apaydın, 2013: 7). Her üç maddenin de eğitim ile yakından ilişkisi vardır. Eğitimli bireye tasarruf alışkanlığı eğitim ile kazandırılabilir. Aynı şekilde bireye yapılan yatırım da eğitim ile sağlanmaktadır. Dahası teknolojik gelişmeler eğitimin kalitesine bağlı olarak güncellenmektedir. Bu nedenle eğitimin toplumsal kalkınma ve büyüme ile doğrudan ilişkisi vardır.

İnsanın sahip olduğu emek gücü, zekâ, kas ve beceri gibi yeteneklerle paralel olarak gelişmektedir. Buna bağlı olarak emeğin metalaşmış olduğu toplumlarda zihinsel gelişimin de en az kas gücü kadar önemi vardır. Toplumun ulusal kalkınmayı gerçekleştirmek için yetişmiş insan gücüne ihtiyacı vardır. Dolayısıyla yetişmiş insan gücü bir sermayeyi oluştururken verilen eğitim de yatırım olarak nitelendirilmelidir. Ulusal kalkınma için en etkili yol insanı eğitmektir gelir. Eğitime yapılan yatırımların gelecekte pek çok fayda sağlayacağını, birçok iktisat bilimci söylemektedir. Birçok

gelişmiş devlet, yatırımlarını eğitime yapmaktadır. Nobel ödüllü iktisatçı Theodere Schultz eğitim ile bireyler sadece seçeneklerini arttırmakla kalmaz aynı zamanda öngörülen iş gücünü de sağlayarak ekonomik büyüme ve endüstriyel gelişmeye katkı sağladığını söylemektedir. Ayrıca ekonomik büyümenin girdilerin hepsi açıklandıktan sonra millî gelir oranında açıklanamayan farkın eğitim olduğu düşünülmektedir (Büyükaslan, 1995: 4-5). Bu durum eğitime yapılan yatırımın en büyük yatırım olduğunu kanıtlamaktadır.

Kalkınma kavramı önceleri sadece ekonomik büyüme anlamını içerirken günümüzde artık insanların sadece maddi gereksinimlerini değil toplumsal şartlarının iyileşmesi ve hayallerini gerçekleştirmesi ile ilgili olduğu anlamını da içermektedir. Eğitim ile gerçekleştirilen toplumsal düzen ve yenileşmiş değer yargıları ile toplumsal bir kalkınma hızlandırılabilir (Çakmak, 2008: 36). Bu toplumların amacı haline gelmiştir.

Eğitim ile kalkınmanın yanında şu hedefleri de gerçekleştirmektedir (Aydoğan, 2009: 121-122):

1. Zihinsel ve bedensel yönden yeterli üreticiler yetiştirmek.
2. Teknolojiye uyum sağlamak
3. Kente göç ile gerçekleşen çarpık kentleşmeyi engellemek.
4. Tarımsal kültürün gelişmesini ve endüstriyel tarıma geçilmesini sağlamak.
5. Toplumsal kalkınmanın çıkarlarını bozduğu bireyler ile mücadele etmek.
6. Ulusun kalkınmasına fayda sağlayan kurumların eğitim ile gelişmesini sağlamak.
7. Değişen iktisadi ve toplumsal yapıya ayak uydurmak.
8. Toplumsal bir kurum olan eğitimin durağanlaşmasını, yerinde saymasını engelleyerek sürekli güncel bir formda tutmak.

Bunların dışında eğitim demokrasinin gelişmesini, suç oranlarının azalmasını, piyasalardaki yanlış uygulamaların sonlandırılması gibi insan hayatının hemen hemen her alanında etkilidir. Bütün bu maddelerin eğitilmesi ekonomik kalkınmaya etki edecektir. Eğitim ile oluşan insan gücü uluslararası piyasalarda kapitalizmin getirmiş olduğu rekabeti Türkiye lehine çevirebilmektedir. Bu sayede sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamış olur. İnsanoğlunun tarih boyunca geçirdiği değişimi ve bu değişime uyum sağlamayı sağlar. Günümüzde okuryazarın dışında yaratıcı yetenekleri olan

girişimci “küresel düşünüp yerel hareket edebilen” bireylerin yetiştirilmesini amaç edinmiştir (Çakmak, 2008: 40). Bütün bunlara bağlı olarak dönemin aydın bireyleri olan köy yazarlarının birçoğu eğitim öğretim sürecinin içerisinde aktif rol oynamışlardır. Kalkınmanın eğitim ile gerçekleşeceğini farkında olan yazarlar bu nedenle romanlarında çoğu kez halkı eğitime teşvik etmişlerdir.

Fakir Baykurt köy enstitülerinde öğretmen olarak yetişmiş bir bireydir. Bu nedenle eğitimin her kademesinde bulunmuştur. Köyü, köylüyü de yakından tanıyan Baykurt, köy içerisindeki eğitimi romanlarında sıkça dile getirmiştir. *Kaplumbağalar* (1980) romanında eğitim Öğretmen Rıza tarafından verilmektedir. Çünkü “*devlet henüz beş yıl okutup öğretmen yetiştirecek kadar varsıl değildi. Türkiye Kurtuluş Savaşı’ndan yeni çıkmıştı. Sekiz bin öğretmen yetiştirdi böyle kurslarla*” (K, s. 39). Dönemin sosyo-ekonomik yaşantısının yanında eğitimin nasıl gerçekleştiği hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Cumhuriyetin önemli amaçlarından birisi eğitimi arttırmaktır. Bu nedenle öğretmen yetiştirilmektedir. Köy okullarını teftişle görevli Hamdi Bey, Rıza’yı öğretmenlik işine uygun görür. Bu süreci roman içerisinde şu Rıza “kahraman bakış açısı” ile şu şekilde aktarır:

“Hamdi Bey tuttu beni Mahmudiye’deki kursa yolladı. Orda hemen okuma yazmaya çalıştık, hem köye yararlı beceriler öğrendik. Bağ nasıl dikilir? Asma nasıl budanır? Floksera nedir? Kükürt neye yarar? Çocuk neden hasta olur? İçecek su nasıl olmalıdır? Zaman arttıysa biraz okuma yazma, biraz toplay, çıkay, biraz çarpay, böley... Ben klavuzla bakmadan yapamam! Neme gerek, bir yanlışlık yaparım! Bir harf yanlış öğretirim. O yüzden çok bakarım klavuzla...” (K, s. 39).

Verilen eğitim tam da eğitimin ekonomik amacına yönelik uygulamalar ve dersler içermektedir. Toplumsal kalkınma tüm köylünün eğitim görmesi, okuma yazma öğrenmesi, çiftçiliği öğrenmesi ile gerçekleşecektir. Bu nedenle bu amaç doğrultusunda verilen eğitimi alan Rıza nitekim köyün kıraç toprağında bağcılık yapmış bütün yetiştirme sürecini köylüye öğretmiştir. Fakat Tozak köyünde eğitim şartları iyi değildir. Bu nedenle Gezici Hamdi Bey köye bir okul yaptırmak istiyordu.

“Gezici Hamdi Bey, Tozak’a kaç yıldır bir okulcuk yaptırmak için çırpınıyor. Ak sıvalı, kiremitli bir okulcuk. Çünkü yok öğretmen var, işte Rıza. Öğrenci de var. Toprak damlı bir odada okutuyor. Ak sıvalı, kırmızı kiremitli, bol camlı bir okul yok” (K, s. 38).

Yazar köylünün geri kalmışlığı ile okulun kötü şartları arasında bir bağlantı kurmuştur. Gerçekten de eğitim gelişmedikçe köy de gelişmeyecektir. Bu nedenle köy gelişmemiş hala ilkel şartlarda eğitim görülmektedir. Hamdi Bey bu durumu değiştirmek isteyen idealist bilge bir karakterdir. Yine bilge kişi olan Kır Abbas da torununu okutmak istemekte. Çünkü kendisi de okuyamamıştır. Torunun cahil kalmasını istemez. Öğrencilerin birbirlerine toplama, çıkarma soruları sormalarından oldukça haz almaktadır. Eğitimci Rıza, bağın mülkiyeti ile ilgili kasabada yargıcın yanına gider yargıç köylünün bu durumunu en üst merci olarak şu sözlerle açıklar:

“İşte muhterem hocam, bütün bunlardan dolayıdır ki, biz umudumuzu size bağladık. Eğitim, eğitim, eğitim! Benim kanaatime göre eğitim ekonomiden önce gelir. Ulusal varlığımızın kaynağı köylerde olduğuna göre, bu soruna duyarlılıkla eğilmenin zamanı gelmiş, hatta geçmiştir” (K, s. 335).

Yargıçta ideal toplumsal düzenin eğitim ile gerçekleşeceğini farkındadır. Çünkü eğitilmiş ve aydındır. Gerek ekonomik gerek sosyal hayatın eğitimle gerçekleşeceğini, bu eğitim sürecinin de geç kaldığını bir an önce duyarlı bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini söylemektedir. Yargıca göre eğitim ekonomiden önce gelmektedir. Çünkü günümüzde petrol ülkelerinin birçoğunun ekonomisinin çok iyi durumda olmasına rağmen eğitimde yeterli seviyede olmadıkları için gelişmiş ülkeler sınıfına konulmazlar. Bu nedenledir ki eğitim ekonomiden de önce gelir.

Tırpan (1970) romanında olaylar küçük bir kız çocuğu olan Dürü'nün varsıl Musdu Ağa ile evlendirilmek istenmesi üzerine kuruludur. Gelir dağılımındaki eşitsizlik sebebi ile Dürü söz hakkına sahip olmadan evlendirilir. Dürü özelinde köy kadınlarının, kızlarının en büyük problemlerinden birisi olan söz hakkına sahip olmama burada işlenmiştir. Dahası annesi bile bu olaya karşı gelmesine rağmen elinden bir şey gelmemektedir. Köyün diğer bireyleri ise ekonomik olarak rahat edeceğini söyleyerek desteklemektedirler. Baykurt roman içerisinde kadınların söz hakkına sahip olmamasının sebebi olarak eğitimi göstermiştir. *“Böyle şeyler biraz da cahillikten ileri gelir. Köy yerinde okumuş avrat nerde? Değil köy yerinde, şehir yerinde bile binde bir”* (T, s. 144). Baykurt'un roman karakterlerinden İt Omar'ın söylediği bu sözler aslında bir kabulleniş ve ifade etmektedir. Bu nedenle Dürü'nün evlenmesini istemeyen Ulugış'ta sitem etmiştir. Eğitimsiz kadınların problemi olarak görülen kadının söz hakkının olmaması durumu şehirde de görülmektedir. Çünkü şehirde de kadınların okuma oranı az ve kadın

erkek eşitliği yoktur. Gökçimen köyüne vekil öğretmen gönderilmiştir. Vekil öğretmen hukuk fakültesine gitmek isteyen on dokuz yaşında bir gençtir. Bu nedenle köy okulunda öğrencilere ve eğitime gereken önemi vermez. Ayrıca öğretmenin;

“Şimdiki zamanda sadece varıllara okumak var! Yoksullara yok! Hele köylüye hiç yok! Köylününüki davarın, sabanın ardı! Yahut çekip gitmek, işçi olmak montaj yapan fabrikalara!... Buna yetecek kadarını ben çocuklara belletiyorum. Boş berin ötesini...” diyor (T, s. 240).

şeklindeki sözleri de gelir dağılımında ki eşitsizliğin eğitime de yansıdığını göstermektedir. Zengin kişilerin daha iyi imkânlarda eğitim gördüğünü öğretmenlik yapan Hüseyin söylemektedir. Bu şekilde gelir dağılımındaki adaletsizliğin ekonomik etkilerinin sosyal yapının her noktasına tesir edebileceği de görülebilmektedir. Bu şekilde kadınların yanı sıra yoksullarda cahilliğe terk edilmektedir. Bu şekilde yazar eğitimin önemini eleştirel bir dil ile kaleme almıştır.

Yılanların Öcü (1954) romanında ise Kara Bayram okuyamamıştır. Bu nedenle *“Ortaköy’ün okuluna yazdırırız seni. Ayağında çizmeler, belinde çakı, güzel şapka, güzel kitaplar, güzel bir ceket...”* (YÖ, s. 14) diyerek oğlunu okutma planı yapmaktadır. Ayrıca köy yerinde okulun olmaması da yaşanan problemlere neden olarak görünebilir. Çünkü Haceli’de, Bayram’da okumamıştır. Problemleri konuşarak çözmenin yerine çatışma yolunu seçmişlerdir.

Talip Apaydın’ın romanlarında da genel olarak problemlerin çoğu ekonomik olsa da eğitimsizlik ve eğitime önem verilmeyiş de olayların gelişmesine neden olur. Batıl inançların yaygınlığı sıkça konu edinir. Atatürk’ün eğitim programlarını destekler. Romanlarında sıkça okura eğitim ile ilgili mesajlar verir. Romanda yenilikçi karakterler eğitilidir (Erol, 2005: 176-177). Bu nedenle eğitilmiş karakterler köylüye yol gösterirken, okuyucuyu da bilinçlendirmektedir. Talip Apaydın *Sarı Traktör* (1958) romanında eski ile yeninin çatışması Arif ve babası İzzet arasında sürdürülmektedir. Babası klasik yöntemlerle yapılan tarımı savunurken Arif traktör almak istemektedir. Kuşaklar arasındaki bu farklılık romanın olay örgüsünü oluşturmaktadır. İzzet Ağa traktörün masraflı olduğunu, zenginlere has bir şey olduğunu, bozulduğu zaman tamir edecek kimsenin olmadığını söylemektedir. Özellikle öğretmenin Arif’i desteklemesi ve yeniliği savunması eğitim ile yeniliğin değişen düzene ayak uydurmanın önemli olduğunu göstermektedir. Apaydın’ın romanlarındaki öğretmenler genellikle insanlara yardım

eden, toplumu her türlü cahillikten koruyan ve uyaran idealist cana yakın bilge kişilerdir. Öğretmen ve eğitim ile köy kalkınacak teknolojik yenilikler cahil kalmış köylüye öğretilenektir.

Talip Apaydın'ın bir diğerk romanı *Ortakçılar* (1964)'da Sefer köy okulunda eğitim görüp çiftliğe ortakçılık yapan babasını yaz tatili sırasında ziyarete gelmiştir. Hasırlı Çiftliği'nin sahibi Hilmi Bey köylüyü her türlü angarya işte çalıştırmaktadır. Köylü hiçbir şekilde Hilmi Bey'in aşağılamalarına, küfürlerine ve despot tutumuna tepki gösterememektedir. Sefer okumuş aydın bir kimliği temsil ettiğı için Hilmi Bey'in her isteğini yerine getirmez. Aydınlanmış bir birey olan Sefer, feodal düzenden kalan bu tarz despot davranışları kabul etmemektedir. Fakat köylü cahil bırakılmış ve her türlü sömürüye alet edilmektedir. Durmuş Dayı, Sefer'in Hilmi Bey için mandolin çalmamasına sinirlenmiştir. Çünkü Hilmi Bey bütün köylüyü toplamış hakaretler etmiştir. Yusuf Bey ile Hilmi Bey'in köy enstitülerini eleştirmeleri üzerine Sefer babasına “*asıl kızdıkları şey başka baba. Bizim okumamızı istemiyor bunlar. Kendileri için hak olanı bize fazla görüyorlar*” (O, s. 143) diyerek eğitimin zenginlerin lehine olduğunu göstermektedir. Özellikle feodalizmin yıkılmasıyla beraber zenginler ekonomik olarak köylünün egemenlik haklarını kısıtlamaktadır. Bu nedenle eğitim feodal toplumsal yapıyı çözebilmekte aydın, ilerici adil bir toplumsal düzenin temellerini atabilecek erdem ile bireyleri donatabilmektedir. Bu nedenle eğitilmiş bireyleri köy ağaları, sahte din adamları istememektedir.

Tütün Yorgunu (1975) romanında Ağ Osman tütün ekmekten bunalıp davranış bozukluğu sergilemektedir. Yaşadığı bu bozukluğu düzeltmek için köylü onu Keçeci Dede Türbesine götürür. Orada Keçeci Dede tarafından dövölür, karanlık bir odaya konulur. Bu şekilde daha da kötü olan Ağ Osman'ı Samsun'a ruh doktoruna götürmeye karar verirler. Orada Doktor Suphi Bey köylünün neden böyle olduğunu şu sözlerle ifade eder:

“Adam günlük ekmeğinin peşinde. Onun için yakın çıkarları daha önemli. Biri on lira verdi mi, reyî onun. Birisi yüz liralık bir çıkar sağladı mı, onun kulu kölesi.” “evet. Açmazımız burada. Ekonomik gücü elinde bulunduranlar halkı diledikleri yere sürebiliyorlar. Nedeni bu. Şu anlatılamaz mı acaba? Sen böyle gözü kapalı gittiğın için sömürölüyorsun. Onun için fakirsin. Senin hakkın aslında bu değil. Bak o seni aldatıyor... dense? (TY, s. 132).

Aydın eğitilmiş bireyi temsil eden Doktor Suphi Bey Ağ Osman'ı biraz kendine getirmiştir. Köylünün ekonomik sebeplerden dolayı yaptığı tercihleri eleştiren doktor bu duruma aldatılmanın neden olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle eğitim önemlidir. Ayrıca Öğretmen Sefer doktoru destekleyip şu sözlerle katkıda bulunur.

“Halkımız devletten ve aydınlardan hakkı olan yakınlığı görmüyor. Osmanlı aydını neyse, Cumhuriyet aydını da aşağı yukarı o. Zaten onların yetiştirmesi. Halkla gerçek bir ilinti kurulmuyor. Değilse bizim halkımız sanıldığı kadar yoz değil” (TY, s. 132).

Öğretmen Sefer aydınların halkı aydınlatmadığını ve devletin gereken desteği vermemesini eleştirilmektedir. Zaten cahil bırakılan halkın aslında yoz olmadığını gereken önem verildiğinde Türk milletinin yapamayacağı hiçbir şey olmadığını göstermektedir. Benzer sözleri Doktor Suphi Bey'de ifade etmiştir:

“Doğru. Buna katılıyorum. Zaten Cumhuriyet, halka doğru dürüst aydın gönderememiş. Bir o öğretmen göndermeye kalkmışlar, o da yarım kalmış. Şimdi köylerde öğretmenler, öbür görevliler bir iki yıldan fazla kalmıyorlar biliyor musunuz? Hemen ayrılıyorlar. O şartlara dayanıklı olarak yetiştirilmiyorlar. Halk bin yıllık ağasıyla, hacısıyla, hocasıyla baş başa. Kendisine ondan yakın kimse yok. Öbürlerine nasıl inansın?” (TY, s. 133).

Doktor Suphi Bey, Öğretmen Sefer'in düşüncelerini onaylayarak, Cumhuriyet ile halkın daha fazla aydınlatılması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü köylere giden öğretmenler orada çok fazla kalmamaktadır. Köylü ağalık, hocalık ile bırakılıp onların yönlendirilmelerine maruz kalmaktadır. Talip Apaydın bu noktada eğitimin, halkın aydınlatılmasının elzem olduğunu roman karakterleri Doktor Suphi Bey ve Öğretmen Sefer üzerinden aktarmıştır. Buna benzer şekilde *Yoz Davar* (1973) romanında da Çoban Musa'nın diğer çobanlar tarafından taciz edilmesi üzerine kuruludur. Bu davranışlar tamamıyla cehaletin vermiş olduğu duygu ile sergilenmektedir. Çünkü eğitilmiş bireyler Suphi Bey'in dediği gibi ağaların yönlendirmesiyle başkalarına despot bir şekilde yaklaşmazlar. Bu nedenle Talip Apaydın'ın romanlarındaki toplumsal sorunlara genel olarak cahillik, eğitimsizlik neden olmaktadır.

Ömer Polat'ın *Saragöl* (1974) romanında da feodalizmin izleri görülmekle beraber kapitalizm eklenmeye başlanmıştır. Bu nedenle de mülksüz kalan köylü ile beyler arasında gelir dağılımında büyük bir fark vardır. Beyler köylüleri sömürmek istemekte hile ile yalanla onları kandırmaktadır.

“Benim aklım ermez ona. Zati beyler de koymaz ki aklımız ersin. Dünyada ne var ne yok bilelim istemezler. Okuyalım istemezler. Öyle ya Saragöl’de her beyin kapısı önünde otluk gibi okul dururken, bizim köyde niye yok? Okumak bey çocuklarına, hizmetkârlık bizim çocuklarımıza” (Sr, s. 128).

Nuro’nun söylediği bu sözler ile kendi eğitimsizliklerinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Kapitalizmin beylerin lehine olduğunu ileri süren Nuro aynı zamanda bu durumdan da şikâyetçidir. Çünkü beyler köylünün aydınlanmasını istemezler. Çünkü kendi çıkarları her şeyden önemlidir. Onlara hizmet edecek bireylere ihtiyaçları vardır. Feodalizmin izleri olarak düşünülebilecek bu tarz istekler eğitimin artması ile son bulacaktır.

Kemal Tahir’in Sağırdere (1955) romanında ise eğitim konusu Kulaksız Yakup’un oğlu Murat üzerinden sürdürülür. Murat köyde herkesin işine koşturan eğitim görmüş bir bireydir. Fakat Murat işçilik yapmaktadır. Yakup’un bu noktada Murat’ı eleştirilerini Mustafa şu şekilde dile getirir:

“Akli kitaplara gitmiş. O kadar okuması olan adam, Sımcık istasyonunda demirbaş işçilik eder mi ? Köye muhtar olur” (Sd, s. 43)

Görüldüğü gibi Kulaksız Yakup okumanın ve eğitimin önemli olduğunu böyle aydın kimselerin yönetici kadrosunda olması gerektiğini düşünür. Roman karakterlerinin hemen hemen hepsi eğitimsizdir. Köylü bu noktada eğitim sistemini üretim tüketim ilişkisi içerisinde içselleştirememiştir (Hüküm, 2016: 343). Bu yüzden eğitim köy içerisinde gelişmemiştir.

Köy romanlarında köylü genel olarak iyi bir eğitim alamamıştır. Alanlar ise sivrilerle toplumu yönlendirme gücünü eline alabilmişlerdir. Fakat toplumun geneli ekonomik güdülerini doğrultusunda hareket etmektedir. Bunun iki sebebi vardır. İlk olarak toplumun yeterli eğitim düzeyine ulaşamamış olması, ikinci olarak da yoksulluğa bağlı olarak bireylerin ölecek kadar kötü şartlarda yaşamalarıdır. Köylü perişan bir halde olduğu için gerekli eğitime de önem vermemektedir. Çünkü fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kendini gerçekleştirme yolunda diğer basamaklara geçememektedir. Yaşar Kemal’in *Yer Demir Gök Bakır* (1963) romanında da halk benzer durumdadır. Kış ayı olduğu için de çalışamamaktadırlar. Köylünün yapabileceği hiçbir şey yoktur. Borçlu oldukları Adil’in gelip haciz yapmasından korkarlar. Bu nedenle kendilerine kurtarıcı

olarak köyün tek okumuş adamı olan Taşbaşoğlu'nu seçerler. Taşbaşoğlu'nu bir evliya, ermiş gibi görüp medet umarlar. Cehaletin bir göstergesi olan bu durum Taşbaşoğlu tarafından defalarca ret edilmesine rağmen köylü tarafından inanılmaktadır. Bu nedenle köylünün eğitilmesi lazımdır. Ayrıca Yaşar Kemal'in *Teneke* (1955) romanında ise ağalar köyü su altında bırakmıştır. Bu nedenle sıtma hastalığından dolayı her yıl binlerce çocuk ölmektedir. Köye yeni gelen kaymakam genç, eğitilmiş, aydın bir kişidir. Karşısında ise ortaçağ zihniyetine sahip beyler vardır. Sadece çıkarlarını düşünen güdülere sahiptirler. Genç kaymakam bütün köylüye yardım etmiş onları koruyup kollamıştır. Kötülükle, cahillikle savaşmıştır. Bu nedenle simge olarak kabul edilebilecek bu değerler eğitimin toplumsal hayatı şekillendirmede ne kadar öneme sahip olduğunu da göstermektedir.

Genel olarak bakıldığında köy romanlarında köylü cahil bırakılmış, eğitim alamamıştır. Köyde öğretmen varsa köyün her türlü işine yardım etmiştir. Köy öğretmeni öğretmenliğin dışında köylüye her türlü konuda yardım eden aydınlatan genç ve dinamik bir aksiyon adamı rolündedir. Bu nedenle çatışma ortamlarında köylüye birçok konuda yol göstermektedir. Köy romanı yazarlarının büyük bir çoğunluğunun öğretmen olması öğretmenleri önemli bir karakter göstermede etkili olmuştur. Sonuç olarak eğitimin toplumsal yaralarının bilindiği günümüz dünyasında köy romanlarından yola çıkarak birçok ders çıkarılabilir. Çünkü günümüzde de benzer davranışlar varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle eğitime gerekli önemin verilmesi gerekir.

Eğitim sorunun yanında çocuk işçiliği ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin göstergelerinden bir tanesidir. Özellikle geri kalmış ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde görülen çocuk işçiliği aynı zamanda yukarıda bahsedildiği gibi eğitimde geri kalmışlığın nedenlerinden bir tanesidir. İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan çocukluk insan hayatına yön veren temel değerlerin kazanıldığı dönemdir. Eğlenerek, oynayarak, eğitimlerine devam etmeleri gereken bu dönemde çocukların işçilik yapmaları çocukların tam olarak geleceğe hazırlanmalarının önündeki önemli engellerden birisidir.

Eski çağlardan günümüze kadar çocukların çalıştırıldığı bir gerçektir. Eski çağlarda çocukların iş hayatında bulunmalarının sebebi ailelerine yardım etmekken, yerleşik hayat ve tarımsal üretim ile beraber çocuklar aile işlerinde çalışmaya başlamışlardır. Dahası sanayi devrimi ile beraber ucuz emek gücü talebi ve aile

bireylerinin çalışma ihtiyacı çocuk işçilerin çalışan çocuk kavramının ortaya çıkış sebebidir. Yanı sıra göç, yoksulluk, eğitim imkânlarının yeterli olmaması, geleneksel bakış açısı, mevzuatın yetersizliği, kurumsallaşmanın sağlanamaması ve ucuz işçi talebi çocuk işçilerin görünmesinin ana sebepleridir. Bu sebeplerin birçoğu bir birinin hem nedeni hem de sonucudur (Dur ve Öztürk, 2017: 615). Bu sebeplerin birçoğu köy romanlarındaki ailelerin de ortak özelliklerdir.

Talip Apaydın'ın incelenen romanlarının hepsinde çocuk işçiler vardır. Bu işçiler genellikle yoksulluk ve eğitim olanaklarının yetersizliği, kültürel etkiler sebebiyle tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Özellikle babalarının sosyo-ekonomik durumundan etkilenmiş ve ağır koşullar altında çalışmaktan nasibini almışlardır. Bu nedenle eğitimlerinden geri kalmışlardır. Evde küçük kardeşlerine bakmak, tarlada çalışmak, hayvanları otlatmak yaptıkları işlerden bazılarıdır. Tıpkı bir çırak gibi babalarının, annelerinin yanında çalışmaktadırlar. Bu çocukların birçoğu yetişkin insan özellikleri gösterirler (Erol, 2005: 312). Zorlu yaşam koşulları nedeni ile olgunlaşmışlardır. Bu olgun çocuk karakterine örnek olarak *Sarı Traktör* (1958) romanında Arif gösterilebilir. Çünkü babası İzzet Ağa'nın hastalığında işlerin başına geçmiş tıpkı olgun bir birey gibi çalışmış, çevresindekilerinin takdirini toplamıştır. *Sarı Traktör* (1958) romanında Arif'in çalışması yoksulluk sebebi ile değildir. Daha çok geleneksel zihin yapısına sahip olan babası nedeniyle çalışmaktadır. Ayrıca bir bakıma mecburiyetten dolayıdır. Çünkü babası yaşlandığı için tarla işlerini Arif yapacaktır. Çalışmanın ağır koşulları takdir toplarken Arif'i yıpratmaktadır. “İşini aslan gibi yürütüyor. Babasının yokluğunu hiç belli etmedi” (ST, s. 84). şeklinde takdir toplarken, “zayıflamıştı, kavrulmuştu. Yüzüne çok çalışmışlığın, ezilmişliğin izleri sinmişti” (ST, s. 84). Görüldüğü gibi kendinden büyük işler yapmaktadır.

Tütün Yorgunu (1975) romanında Ağ Osman'ın oğlu Yaşar çocuk yaştadır. Fakat çocuk yaşta olmasına rağmen ailenin iki öküzünü amcası oğlu Zeki ile dağda otlatmaktadır. Zeki kendisinden biraz büyük olmasına rağmen oda çocuk yaştadır. Eve gelirken dağdan biçtikleri otları getirerek aile ekonomisine katkıda bulunurlar. Apaydın'ın diğer bir romanı *Yoz Davar* (1973)'da ise çocuk işçi Çoban Musa'nın çırağıdır. “Babası öldüğünden beri çıraktı. Anası da köyde gündeliğe gider, harman zamanı yollarda, ekini kaldırmış tarlalarda başak toplardı. Yoksuldular. Kendilerine bakacak kimseleri yoktu” (YD, s. 25). Çırak yoksulluk sebebi ile çalışmaktadır. Bu

şekilde annesine yardım etmektedir. Diğer bir romanı *Ortakçılar* (1964)'da ise çocuk yaşta eğitim gören Sefer ile eğitim alamayan köylü çocukları ve varsıl köy beylerinin çocuklarının karşılaştırması gözlemlenmektedir. Hilmi Bey'in çocukları Kemal, Macit iyi eğitim almış ve yaz tatilinde ailesi ile zaman geçirip, birçok imkâna sahipken Sefer bu imkânların çok azına sahiptir. Öte yandan köylünün çocukları ise pirinç tarlalarında çalışmaktadır. Sefer'in okumasını hayranlıkla karşılayıp, ortakçılıktan kurtulmak olarak görmektedirler.

Fakir Baykurt'un incelenen romanlarında da çocuk işçilerle karşılaşmaktadır. Baykurt'un romanlarında da Apaydın'ın romanlarına benzer şekilde çocuklar ailenin işlerine yardım etmekte aynı zamanda da işi öğrenmektedirler. Kız çocukları ev işlerini organize edip, yemek yapıp, hayvanları sağıp hafif işlerle ilgilenirken erkek çocukları ise bağ, bahçe, tarla işleri ile ilgilenmektedirler. Fakir Baykurt'un romanlarında çocuklar fon karakter durumunda oldukları için olayların gelişmesinde etkili değillerdir. Fakat bir bütünlük arz ettiği için toplumsal ve sosyal hayatın tasvirinde önemlidirler.

Çıkrıklar Durunca (1931) romanında “Sıddık Ağa dördüncü karısından olan oğluna *Gerede*'de bir dükkân açtı, onun anasının bağları, bahçeleri, tarlaları, tiftik ve koyun sürüleri başına bıraktı” (ÇD, s. 53). Zengin bir birey olan Sıddıkzade'de çocuklarını okutmamış kültür, gelenek ve göreneklerin etkisiyle çocuğunu eğitimden mahrum bırakmıştır.

Kemal Tahir'in *Sağırdere* (1955) romanında da çocuk işçiler çalışmaktadır. Hatta romanın başkişisi Mustafa 15 yaşında çalışmak için Ankara'ya göç etmiş, taş işçiliği yapmaktadır.

Saragöl (1974) romanında çocuk işçiler daha fazla göz önündedirler. Çünkü ekonomik olarak güç durumda olan köylülerin başka çaresi yoktur. Ayrıca eğitim imkânlarından faydalanamamaktadırlar.

“Mecit Bey odadakilere döndü: Görüyorsunuz, duydunuz işte. Ben bilseler onlara babalarının yapmayacağı iyiliği yaptım. Ama onlarda bunu anlayacak yetenek nerde! Her birinin beşer onar çocuğu var, her çocuk günde yirmi lira getirse, eder en azından yüzeli, iki yüz lira. Eh şimdi sen elini vicdanının üstüne koy Dilo Bey. Söyle Allah aşkına, bu dil bilmezlerin değil bir ayda, bir yılda geçer mi bugün bu kadar para ellerine?” (Sr, s. 23).

Mecit Bey'in sözleri bütün köylünün çocuklarını çalıştırdığını göstermektedir. Dolayısıyla köylü çocukları en doğal hakları olan çocukluk yıllarını yaşayamamaktadır. Geleceğe hazırlık yapamamaktadır. Dahası çocukların ortalama kaç yaşlarında çalıştığını Ömer Polat, Mirzo'nun Cimşid Bey'in yanında çalıştırılmaya götürülmesini tasvir ederken göstermektedir.

“Çıplak bacakları arasında sallananı örtmeye başlayıp, utanmayı öğrendiği gün anası bir bez dikip örttü ayıbını Mirzo'nun. Babası da elinden tuttu götürdü Cimşid Bey'in karşısında. Ardına saklanan Mirzo'yu çekti, aldı öne: Senin hizmetkârındır beyim, dedi sonra da. Cimşid Bey çocuğu süzdü bir zaman. Fiyatını ölçtü biçti kafasında. Sonra da : “Çalışsın kapımda. Mala koyuna koşar hiç değilsen. Senin de üstünden bir boğaz eksilir,” diye fiyatını söyledi babasına”(Sr, s. 45).

Mirzo'nun daha çok küçük yaşta beyin yanında çalıştırılması net bir şekilde tasvir edilmiştir. Çocuğun çalıştırılması görüldüğü burada yoksulluğa bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Çocuk işçi çalıştırılması ülkenin yetişmiş insan kaynağının gelişmesini engellemektedir. Kısa vadede istihdam sağlamasına rağmen uzun vadede ülkenin zararına neden olmaktadır. Çocuk işçiliğini engellemek için çeşitli hukuki tedbirler alınmalıdır. Öte yandan çocuk işçiliği sanayileşme ile beraber Türkiye'de geç görülmeye başlanmıştır. Özellikle tarımda çalışan çocuk işçilerin ailelerin yanında çalışmaları onların işçi sınıfına sokulmasını engellemektedir. Fakat bu yanlış bir algıdır. Ayrıca çocuk işçilerin çalışmasında cinsiyet belirleyici bir rol oynamaktadır (Çöpoğlu, 1998: 219- 220). Çoğunlukla erkek çocuklar çalıştırılmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı çocuk işçi çalıştırmak rasyonel bir davranış değildir. Ülkelerin bu gibi durumlara karşı önlem almaları gerekir.

Cinsiyet ayrımı sadece çocuk işçi çalıştırılmasında uygulanan bir ayrımcılık değildir. Dahası yetişkinlerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik hayatlarının şekillendirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Cinsiyet ayrımı daha çok kadın haklarının ihlali şeklinde görülen bir durumdur. Kadınların sosyal hayat içerisinde aktif olması ekonominin büyümesine fayda sağlamaktadır. Özellikle ücretsiz çalışan kadınların erkek egemen sisteminden kurtulup özgürlüklerini elde ettiklerinde piyasa ekonomisine olumlu katkı sağlamakta ve piyasanın genişlemesine neden olmaktadır (Sayun, 2007: 141). Bu bağlamda köy romanlarında piyasa ekonomisinin gelişmemesinin bir nedeni olarak gerekli olan pozitif ayrımcılığın sağlanmamış olması da gösterilebilir.

Özellikle eğitim seviyesinin düşük olması, kurumların yeterince gelişmemiş olması köy romanlarındaki cinsiyet eşitsizliğinin nedenleri arasında gösterilebilir. Fakat bazı köy yazarları güçlü kadın karakterler ile bu eşitsizliğin üzerine gidip pozitif ayrımcılık oluşturmuşlardır. Özellikle Yaşar Kemal’in incelenen iki eserinde bazı kadın karakterler topluma yön veren bilge tiplerdir. *Yer Demir Gök Bakır* (1963) romanında bu kadın karakter Meryemce’dir.

“Kadınlarda bir kıpırdanma oldu. Yönlerini bozkırdan yana döndüler. Uzaktan, bozkırın oradan, köyün ucundan değneğine çöke çöke Meryemce geliyordu. İçlerinde bir umut ışığı açıldı. Meryemce’yi görünce umutlanmalarının sebebi neydi? Meryemce’nin elinden ne gelirdi ki? Hiçbir işin gelmeyeceğini herkes biliyordu. Biliyordu ama Meryemce’nin gelişine gene de sevinmişler, ona umut bağlamışlardı” (YDGB, s. 67).

Meryemce âdeta Türk tarihinde kadınların gücünü simgeleyen Nene Hatun gibi köylüye umut ışığı olmuştur. Çünkü Türk tarihinde kadınların gücü defalarca ispatlanmıştır. Türk modernleşmesi ile beraber kadınlar da erkeklerin alanına sızmaya başlayıp kadının toplum içerisindeki sınırını yeniden çizer (Kanter, 2016: 85). Anadolu kadınının cefakâr, emektar ve her türlü mücadeleye açık olan yapısı romanda Meryemce karakteri üzerinden aktarılmıştır. Köylü Meryemce’nin gücünün Adil’e yetmeyeceğinin farkındadır. Fakat simgesel düzlemde bir kadın tarafından köylüye umut dağıtılması kadınların toplumsal hayattaki önemini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Fakat cinsiyet eşitsizliği toplum içerisinde vardır. Bunu Adil’e olan borçları nedeni ile çözüm yolu arayan köyün erkeklerinin muhtarın evinde toplanırken kadınların dışarıda kar üzerinde beklemelerinden anlamaktayız.

“Meryemce çenesini değneğine dayadı, gözlerini muhtarın evine giren erkeklere dikti. Son erkekte muhtarın evine girince karın üstüne oturup değneğini yanına koydu. Kadınlarda onun gibi yaptılar” (YDGB, s. 68).

Erkeklerin içeride oturup çözümü kendi içlerinde tartışmaları erkek egemen toplumun varlığını gösterirken. Kadınların da bu tür toplantılarda yer alması gerekmektedir. Böylelikle piyasa ekonomisinin gelişmesinin önünü açan kadın erkek eşitliği bir nebze olsa sağlanmış olacaktır. Dahası *Teneke* (1955) romanında ise rol model olan kadın tipi Zeyno Karı’dır. Okçuoğlu’nun köyü sular altında bırakması ile beraber ona karşı mücadele etmiş ve erkekleri bu konuda eleştirmiştir.

“Tu u size utanmazlar, utanmazalar. Çare mi yok? Candarma para yemiş bakmıyor. Suyu kesmiyor. Siz ne güne duruyorsunuz? Gidin de bendi siz bekleyin. Hükümet karar vermiş kanun bizimle birlik” (Tn, s. 63).

Zeyno Karı’nın bir kadın olarak dik duruşu kadının pasif olarak görüldüğü köyde âdeta bir umut kaynağı olmuş ve köylülerin birlik ve beraberliğini teşvik etmiştir. Böylece kadının pasif kimliği ret edilmiştir. Türk kadının sosyal hayattan soyutlanmış hali bu şekilde esneklik kazanmış görülür. Kadının sadece evde çocuk bakan, yemek yapan bir birey olmaktan çıkarak sosyal hayatın içerisinde bir rolü olduğu görülmektedir (Karabulut, 2013: 51). Yaşar Kemal romanlarında belirli karakterler özelinde bu kadın tipleri ile karşılaşmaktadır.

Fakir Baykurt’un romanlarında da toplumsal problemlere karşı koyan marjinal kadın tiplerine sıkça rastlanır. Bu kadın tiplerinin ortak özelliği romanların verdiği mesajları üstlerine taşırlar (Şermet, 2007: 351). Bu kadın tipine örnek olarak *Tırpan* (1970) romanındaki Uluguş ve *Yılanların Öcü* (1954) romanındaki Irazca örnek olarak gösterilebilir. Her iki kadın tipi de toplumun aksayan yönlerine yönelik mesajları okuyuculara aktarma görevindedirler. Romanda yaşanan aksaklıkların giderilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. *Tırpan* (1970) romanında Dürü’nün annesi Havana etkisiz, bastırılmış bir karakterdir. Dürü daha çocuk yaşta bir kız olmasına rağmen Kabak Musdu ile evlendirilmek istemektedir. Fakat kendisinin seçme veya ret etme hakkı yoktur. Havana da evde yemek ve çocuklara bakmanın dışında bir söz hakkına sahip değildir. Ayrıca kocası tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Bu nedenle Uluguş’ta bir kadın olmasına rağmen bu yanlış evliliğin gerçekleşmesine engel olur. Çünkü köyde bu tarz evlilikler sebebi ile kadınların mutluluğu engellenmekte, âdeta köle gibi bir mal gibi verilmektedirler. *Yılanların Öcü* (1954) romanında ise bu kadın tipi Irazca’dır. Irazca ailenin aklıdır, hafızasıdır. Ona danışılmadan hiçbir iş yapılmaz, o emreder ve Haceli ve karısı Hacca yapar. Irazca haksızlıklar karşısında susmaz ve mücadele eder. Bu nedenle Türk edebiyatında önemli bir kadın tipidir. Irazca’nın kişisel özelliklerine bağlı olarak Türk kadınının da güçlü bir duruşu olabileceği roman üzerinden okuyuculara aktarılmıştır. Diğer kadınlar ise klasik köy kadınlarıdır. Tarlada, bağda, bahçe de çalışan, ev işlerini yapan, çocuk doğuran kadınlardır. *Kaplumbağalar* (1980) romanında Kır Abbas’ın karısı Cennet de bu kadın tipine örnektir. Cennet kocası tarafından sürekli

aşağılanan ve rencide edilen bir tiptir. Fakat kocası olduğu için hiçbir zaman şikâyet etmez. Gelini Senem de tarlada çalışıp aynı zamanda çocuk bakmaktadır.

Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* (1958) romanında Havva, Arif'in annesidir. Traktör almasında Arif'i destekler ve bu yüzden kocası İzzet Ağa ile tartışmak zorunda kalır. Havva zayıf, köylü kadınıdır. Sürekli çalışıp ev ekonomisine katkı sağlamaktadır. Ev içerisinde söz hakkına sahip değildir. “Kadının yeri evi, bahçesi ve tarlasıdır. Çocukları, kocası ve evin yolunda gitmeyen işleri için üzülmesi, ağlaması normaldir; ancak evin geleceği onu ilgilendirmez” (Erol, 2005: 307). Bu bağlamda kadın erkek eşitsizliğini bu romanda net bir biçimde görmekteyiz. *Ortakçılar* (1964) romanında ise Melahat Hilmi Bey'in karısıdır. Zengin olmasına rağmen mütevazı bir kişidir. Sefer'e sıcak ve samimi bir şekilde yaklaşır. Diğer bir kadın karakter ise Neriman'dır. Neriman zengin olmasına rağmen erkek olmadığı için okuyamamıştır. Aynı şekilde Neriman'da zengin olmasına rağmen Sefer'e sıcak yaklaşır. Bu bağlamda köy romanlarındaki despot davranışlarda kadınlar görülmemektedir. Genellikle sınıfsal farklılıktan kaynaklanan çatışmalar varıl erkeklerle yapılmaktadır. *Tütün Yorgunu* (1975) romanında Ağ Osman'ın karısı tipik bir köylü kadınıdır. Tarlada çalışır. Çocuklarına bakar. Kocasının tuhaf davranışlarına rağmen rahatsızlık duymaz. Fakat Ağ Osman rahatsızlığında onu hastaneye götüremez. Çünkü toplum daha kadınların sosyal hayat içerisinde aktif bir hale gelebilmesine müsaade edememiştir. *Yoz Davar* (1973) romanında ise Köşker'in Mehmet'in karısı tipik bir köylü kadınıdır. Fakat çoğu romanda olduğu gibi bunda da olayların büyümesini engellemekte Çoban Musa'ta telkinlerde bulunmaktadır.

Saragöl (1974) romanında gelenekler hâkimdir. Kadınların söz hakkı yoktur. Evlilik yaşı gelmiş olan Dilan'a Dılo Bey talip olur. Başta Cimşid Bey karşı gelse de daha sonrasında çıkarları doğrultusunda Dilan'ı Dılo Bey'e verir. Dilan, Dılo Bey'in dördüncü karısıdır. Diğer kadınlar gibi onunda hiçbir şekilde söz hakkı yoktur. Dılo Bey'e hizmet etmek için evlendirilmiş ve âdeta kölesi olmuştur.

Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca* (1931) romanında ise kadın karakterler Dudu ve Esmadır. Kadın karakterler olmalarına rağmen Alevilik inancından beslenerek bir türbe yaparlar ve bu türbe etrafında çıkrıkları durdurulmuş köylüyü bir araya getirerek isyana teşvik ederler. Kadınların bireyleri organize etmesi birçok köy romanlarında

görülmektedir. Bu nedenle yaşlı ve bilge kadınların öncülüğünde toplum yaşlı kadınların yaşanmışlıkları ve hafızaları sayesinde âdeta yeniden tasarlanır.

Sağırdere (1955)'de kadın erkek eşitsizliği kadın öğretmen karakteri üzerinden eğitim ile ilişkilendirilerek anlatılmaktadır. “*Kadın öğretmen olur mu?*” diyerek köyün hafızı tarafından eleştirilir. Eğri Ahmet, kadın öğretmeni gece vakti Kurşunlu’dan Yamören’e getirir. Öğretmen korkar, titrer. Sabaha kadar oynattırırlar. İlaveten Mustafa’nın “kız aklı, kaz aklı” (Sd, s. 74) sözü de kadın erkek eşitsizliğini ispatlamaktadır. Dahası Mustafa’nın;

“Kız değil mi? Şu kadar aklı yoktur. Dünyanın yüzünde kız gibi ahmak olmaz. Kız ne demek? Nah yabanın eşekleri... Kızoğlan kız imiş... Karı kısmı, on dört yıl kız, elli yıl karı.. demek karı milleti kızlığa alışamaz. Kızken ne halt ettiğini bilmemesi bundan...” (Sd, s. 125)

şeklindeki düşünceleri de kadın erkek eşitsizliğinin roman karakterlerinin zihinlerindeki şeklini açıkça göstermektedir.

Görüldüğü gibi romanlardaki kadın karakterin birçoğunun söz hakkı ve fırsat eşitliği yoktur. Yazarlar bu nedenle yaşı ilerlemiş kadınları rol model olmaları için kullanmışlardır. Buna bağlı olarak kadınların pozitif ayrımcılık ile sosyal ve ekonomik hayatta daha etkin olunması gerekmektedir. Kızlar için eğitim hakkı erkek çocuklarla eşit olmalıdır. Kadınların kendilerini geliştirmelerine olanak sağlanmalıdır. Toplumsal iş bölümünde cinsiyetçi yapılandırmanın kaldırılması gerekir.

Yukarıda bahsedilen birçok çözüm önerisinin gelişmesi bir birleri ile olan ilişkilerine bağlıdır. Biri olmadan diğer bir faktörün gelişmesi mümkün değildir. Bu faktörlerden bir diğeri ise "hukukun üstünlüğü"dür. Özellikle kapitalist sistemin sözleşme özgürlüğü ve özel mülkiyet kavramlarını koruyan hukuk, bireylerin ticari ve sosyal faaliyetlerini sınırlandırıp veya genişletip kapsamlarını belirlemektedir. Dahası piyasa ekonomisinin gelişmesini sağlayan rekabetin de ihtiyacı olan uygun yasaları ve kanunlarla rekabet kurumunu sağlam bir zemine yerleştirir.

“Hukuk, ekonomik sistem içindeki bireyler, kurumlar, devlet gibi ekonomik aktörlerin etkinliklerini belirleyen ve yönlendiren çok sayıda düzenlemeyi kapsamaktadır. Kanun, kararname, yönetmelik ve talimatname gibi kurallar bütününi oluşturan hukuk, bazı eylemleri men, bazılarını da kabul ederek ekonomik oluşumu şekillendirmektedir” (Baykal, 2008: 77).

Ekonomik oluşumları şekillendiren hukukun olmadığı veya zayıf olduğu yerlerde toplumsal ve ekonomik hayatta birtakım problemler oluşmaktadır. Bu problemler yukarıda bahsedilen mülkiyet, rekabet veya sözleşme özgürlüğünün bir başkası tarafından ihlal edilmesi ile oluşmaktadır. Köy romanlarında da buna benzer problemler görülmektedir. Özellikle köy romanlarında bu tarz problemler köylünün lehinedir. Genellikle gücü elinde bulunduran ağalar veya beyler köylünün haklarını bir şekilde gasp ederek köylünün ekonomik olarak gelişmesine engel olmaktadır. Bu nedenle köylü ile bey arasındaki gelir eşitsizliği kapanmamakla beraber piyasa ekonomisinin ihtiyaç duyduğu ortamda sağlanmamış olarak gelişmiş bir kapitalizmi engellemektedirler. Çünkü “*Hukuki temellere dayanmayan hiçbir ekonomik girişim etkin olamaz*” (Baran, 2008: 78). Bu bağlamda köy romanlarında kapitalizm gelişirken sürecin çarpık ve sancılı ilerlemesinin nedenlerinden biri olarak hukukun tam olarak uygulanmamasını gösterebiliriz.

Yaşar Kemal’in *Teneke* (1955) romanında devleti ve dolayısı ile kanunları temsil eden Kaymakam Fikret Irmaklı’dır. Okçuoğlu yeni gelen toy kaymakamı kandırmış ve ruhsatnameleri imzalatmıştır. Bütün köyün sular altında kalmasına neden olmuştur. Okçuoğlu’nun bu tür davranışı kabul edilemez. Çünkü hukuk kurallarını çiğneyerek köylünün haklarını ihlal etmiş ve sağlıklı yaşam koşullarına mecbur bırakmıştır. Fakat daha sonra bu durumun farkına varan kaymakam sulama kanallarını kapattırmıştır. Kanalların başındaki jandarmalarda rüşvet alarak kanunları çiğnemiş ve sulama kanallarını açmıştır. İdealist kaymakam bu tür kanunsuzluklarla mücadele etmek istemişse de köyün beyleri iftiralar ve çevrelerini kullanarak kaymakamın tayinini çıkarmışlardır. Görüldüğü gibi kanunların aksak bir şekilde ilerlediği görülen romanda gelişmiş bir piyasa ekonomisinin varlığı görülmemektedir. *Yer Demir Gök Bakır* (1963)’da ise gelişmiş bir sözleşmenin olmaması nedeni ile köy muhtarı Sefer tarafından defalarca kandırılmaktadırlar. Sefer köylüleri kandırarak sırtlarından para kazanır.

Saragöl (1974) romanında olayların başlama nedeni hukuk kurallarının doğru bir şekilde uygulanmamasıdır. Cimşid Bey mahkemedeki tanıdıklarını kullanarak köylünün tarlalarını zimmetine geçirmiştir. Bu nedenle köylü ile arasında çatışma çıkar. Köylünün üretim aracı olan topraklarını kaybetmesi ekonomik olarak bağımlılığa mecbur bırakılmasına neden olmaktadır. Bu sayede beyler feodal döneme ait uygulamaları köylüler üzerinde uygulama fırsatını yakalamış olmaktadır. Bu nedenle hukukun

üstünlüğünün olmadığı yerlerde gelişmiş bir piyasa ekonomisinden söz etmek doğru olmaz. Benzer bir durum da Talip Apaydın'ın *Yoz Davar* (1973) romanında da görülmektedir. Burada doğrudan malların zimmete geçirilmesi üzerine değil fakat piyasa ekonomisinin gereği olan rekabet ortamının engellenmesine yönelik bir uygulama vardır. Emin Bey'in oğlu Sami, Köşker'in Mehmet'in çobanı olan Musa'nın çalışmasına engel olmaktadır. Çoban Musa'yı döverler hayvanlarını çalarlar. Kısacası her türlü kanunsuzluğa başvururlar. Gerek fiziki gerekse psikolojik şiddete başvurmaktan geri durmayan Sami bu şekilde Çoban Musa'ya işi bıraktıracak bölgedeki tek hayvan sürüsü sahibi olmak istemektedir. Görüldüğü gibi kanun ve hukukun bireysel hak ve özgürlüklerin hiçe sayıldığı bu ortamda işçi, emeğini bile hak ettiği şekilde satamamaktadır. Aynı şekilde *Ortakçılar* (1964)'da Hilmi Bey köylüye karşı despot bir tavır sergilemektedir. Sefer'in Hilmi Bey'in mandolin çalma istemesini ret etmesi üzerine bütün köylüyü ırmak kenarında toplamış azarlamış küfürler etmiştir. Köylünün ekonomik olarak mecburiyetlerini bu tarz kabul edilemez davranışlarla göstermekte ve köylünün kişisel hak ve hürriyetlerini gasp etmektedir. *Tütün Yorgunu* (1975) romanında ise Ağ Osman'ın zenginlerin tütünlerini pahalıya alınmasına kendi tütünlerinin ise daha ucuza alınmasına yönelik bir eleştirisi vardır. Adaletin tam anlamıyla sağlanamadığını gösteren bu gibi durumlar kanunların gücünün artması ile son bulacaktır. Hukuk her türlü ortamda adaleti sağlamaya yönelik kazanımlar sağlamaktadır.

Fakir Baykurt'un incelenen romanlarında da kanunların hiçe sayıldığı görülmektedir. *Yılanların Öcü* (1954) romanında Muhtar Hüsnü, Kara Bayram'ın evinin önünü satar. Fakat Irazca ve Bayram bu olaya karşı çıkarlar. Hacı'nın temelin iki kere doldururlar. Dahası Hacı Kara Bayram'ın evini basarak karısı Hatçe'yi döver ve çocuğunun düşmesine neden olur. Kaymakamın köye gelmesine yakın Bayram'ın kuzusunu çalar. Muhtar Bayram'ı evine çağırıp dövdürür. Görüldüğü gibi *Yılanların Öcü* (1954) romanında anlaşmazlıklar hep bireysel çabalarla çözülmeye çalışılır. Hâlbuki kanunlar bu tarz anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için vardır.

Köy romanları içerisinde kanunlar çoğu defa çiğnenmiş ve çıkar odaklı davranan bireyler gözlemlenmiştir. Bu nedenle toplumsal ve ekonomik birçok problem ortaya çıkmıştır. Bu problemlerin birçoğu hukukun üstünlüğünün bireyler tarafından içselleştirilmesi ile çözülebilir. Dahası kanunların toplumsal refaha ve piyasa ekonomisine katkı sağlamaya yönelik yaptırımları ile bireyler arasında sürdürülebilir

ilişkilerin sağlam zeminler üzerine kurulması sağlanabilir. *“Ekonomik sistemin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ihtiyaçların karşılanmasına bağlıdır. Bunun içinde etkin bir hukuk sisteminin varlığı ve ekonomik hayata uygun hukuk kurallarının hazırlanması gerekir”* (Baran, 2008: 77). Köy romanları bağlamında bakıldığında kanunların çiğnendiği köylerde bir çatışma ortamı, adaletsizlik ve bireylerin hak ve özgürlükleri çiğnenirken diğer romanlarda bu haklar korunmaktadır. Dolayısı ile toplumsal refahın ve gelişmiş bir piyasa ekonomisinin oluşması için kapitalizmin temel dinamikleri olan sözleşme özgürlüğü, özel mülkiyet kavramı ve rekabetin korunmasının yanı sıra bireysel hak ve özgürlüklerin korunması lazımdır. Bu nedenle hukukun üstünlüğü çözüm önerisi olarak köy romanları bağlamında sunulmaktadır.

Bu önerilerin yanında ülkedeki kurumsallaşma da ülkenin gelişmesine oldukça büyük katkı sağlar. Ülkelerin sahip olduğu kurumlar ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bu yüzden benzer politikalar ile ülkelere sağladıkları faydalar aynı olmayabilir. Fakat kurumsal yapı toplumun davranış ve eylemlerini etkileyen en önemli unsurlardan birisidir. Dolayısı ile kurumların bu kadar önemli olmasına ilişkin birçok kurum tanımı vardır. Veblen, *“bireylerin ve toplumun genelinde var olan yaygın düşünce alışkanlıkları”* şeklinde tanımlamıştır (Veblen. 1919: 34 aktaran Artan ve Hayaloğlu, 2014: 350). Buna bağlı olarak köy romanlarında sıkça görülen düşünce alışkanlıkları toplumsal çarpıklıkların nedeni olarak gösterilebilir. Özellikle feodalizmden bu yana sürdürülen bu tarz katı düşünceler toplumun yaşantısını şekillendirmekte ve gelişmesine neden olmaktadır.

“Gelişmiş ülkeler incelendiği zaman bu tip sorunlarla karşılaşmadığı gözlenebilir. Bu ülkelerin en önemli özellikleri de sistemlerini demokrasi üzerine inşa etmeleri ve piyasa yapıcı kurumlarının sağlıklı işlediği görülür” (Aşık, 2011: 420).

Buna bağlı olarak köy romanlarında sivil toplum kuruluşlarının olmaması, sendikaların olmaması, demokrasinin gelişmemiş olması, hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları gibi nedenler büyümeye etki eden unsurlar olarak gösterilebilir. Bu bağlamda bu tarz formel (dışsal) kurumları inşa ederken enformel (içsel) kurumlar olan gelenek, görenek, ahlak, kültür gibi kurumlar ihmal edilmemelidir (Bakırtaş, 2016: 68). Çünkü iktisadi evrimin her yerde aynı gerçekleşmediği gibi her hangi bir kurumun tesis edilmesi de ülkeler arasında enformel kurumlara bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bütün bu nedenlerden dolayı köy romanlarında feodal düşünce yapısından dolayı gelişmemiş olan

kurumların boşluğunu beyler, ağalar ve tüccarlar çıkarları doğrultusunda doldurmuştur. Sağlam kurumların eksikliği iktisadi olayların şekillenmesinde negatif bir etki yaratır. Bu nedenle güvenilen ve saygı duyulan kurumlara ihtiyaç vardır.

Güvenilen saygı duyulan kurumların varlığı doğru bilgiye ihtiyaç duyan rasyonel insana tam ve doğru bilgiyi sağlar. İnsanların güven içerisinde iletişimine katkıda bulunur. Bireylerin özgürlük alanlarını muhafaza eder. Sağlam temeller üzerine kurulmuş kurumlar köy romanlarında sıkça karşılaşılan despot davranışları engeller ve bireye özgürlük alanı sağlar. Böylece toplumsal barışa da katkı sağlamış olur. Dahası ekonomik performansa da olumlu katkıda bulunur. Etkin bir kurumsal yapı yatırım, tüketim, üretim gibi unsurları olumlu şekilde etkiler. Böylelikle sermayedarlar yatırım yaparken her hangi bir risk görmez. Kurumlar kuralları da beraberinde getirdiği için geleceği ön görmek daha mümkün olacaktır (Artan ve Hayaloğlu, 2014: 351). Bütün bu nedenlerden dolayı kurumsallaşma ülke ekonomilerinde ihtiyaç duyulan en önemli unsurlardan bir tanesidir.

SONUÇ

Edebî metinler insan yaşantısına dair her şeyi konu edinirler. Buna toplumların değişimleri de dâhildir. Toplumların değişimlerini anlamlandırmak isteyen ve farklı açılardan bakmak isteyen sosyal bilimler günümüzde artık disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Buna bağlı olarak edebî metinlerin insan yaşantısını konu alması nedeni ile iktisadi birtakım verileri de içerisinde barındırmaktadır. Bu çalışma ile edebiyat ve iktisat disiplinin ortak bir payda da buluşabileceği görülmüştür. Özellikle edebiyatın sosyal bilimler açısından âdeta bir laboratuvar ortamı sağlaması nedeni ile çalışmanın önemi daha da artmaktadır. Çünkü bireylerin yaşantıları ve toplumun yaşantısı hakkında oldukça önemli ipuçları barındırmaktadır. Romanın kişi, yer ve zamana bağlı olan yapısı âdeta okuyucuyu bir zaman makinası içerisinde tarihsel bir yolculuğa çıkarmaktadır. Bu yolculuk sadece zamanı değil toplumların yaşantısını kişiler ve mekân üzerinden okuma imkânı da sağlamaktadır. Bu nedenle edebiyat bu imkânı sağlaması açısından bütün sosyal bilimler açısından fevkalade önem arz etmektedir. Yapılan bu çalışmada köy romanları ile bu zamanda yolculuğu iktisat disiplini bağlamında inceleme imkânı bulunmuştur. İktisadi hayata dair birçok veri tespit edilmiştir.

İnsanoğlunun sonsuz istek ve arzulara sahip olması nedeni ile sınırlı kaynakları ne şekilde kullanması gerektiğini inceleyen iktisat bilimi edebî metinlerdeki karakterlerin zihinlerinde ve roman kurgusunun içerisinde varlığını göstermektedir. Coğrafi özelliklerin, yanı sıra birçok parametreye bağlı olan iktisadi hayat, köy romanları içerisinde birtakım sınıf çatışmalarını da beraberinde getirmektedir. Özellikle yazarlar dramatik aksiyonu belirleyen kavramlar, simgeler ve kişiler düzleminde bu çatışmadan faydalanmışlardır. Köy romanlarındaki sınıfsal farklılıklara dikkat çeken yazarlar iktisadi birçok kavramı ve terimi eserlerinde kullanmışlardır. Özellikle iktisadi zihniyetin tarihsel materyalizm çizgisinde eserlere sirayet ettiğini gözlemlemekteyiz. Toplumların en küçük bir nüvesinde yaşanan mikro ölçekli bir gelişme toplumun tamamına makro ölçekte etki etmektedir.

Köy Enstitüleri'nin kurulması ile beraber köyü içeriden yansıtabilen yazarlar ortaya çıkmıştır. Bununla beraber köy, köylü, köy yaşantısı Türk edebiyatına pek çok açıdan girerek konu olmuştur. Bundan dolayı Köy Edebiyatı, Köy Enstitüleri ile özdeşleşmiştir. Kırsal hayatın zorluklarına şahit olan bu yazarların özellikle öğretmen olmaları nedeni ile

toplumsal bir sorumluluk içerisinde oldukları görülmektedir. Bu sorumluluk geçim sıkıntısı çeken köylünün kalkınmasını amaç edinmiştir. Özellikle Köy Enstitülerindeki eğitim politikalarının köylüyü ziraat, hayvancılık, zanaat gibi alanlarda eğitmek istemesi de bu kalkınma amacına hizmet etmektedir. Bu sebeple birçok romanda toplumsal değerlerin ön plana konulması nedeni ile insanın duygu ve düşünceleri geri planda kalmış ve bu nedenle estetik yönden zayıf eserler meydana gelmiştir.

Köylünün dış dünya ile kopuk olan yaşantısı nedeni ile köylü cahil bırakılmış teknolojik gelişmelerin takibini yapamamış ve buna paralel olarak gelişememiştir. Köy romancılarının köyü konu edinmesinin amacı bu geri kalmışlığa bir çözüm yolu aranmasıdır. Köydeki üretim tüketim ilişkisi romanların konularında önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber bu ilişkilere bağlı olan sınıfsal farklılıklar genel olarak romanlarda dramatik aksiyonu oluşturan ana olaylardır. Yaşanan diğer bütün olaylar da genellikle ekonomik problemlere bağlı olan olaylardır. Çatışmaların birçoğu zengin fakir arasında geçmektedir. Zengin kişiler köyün ağası, beyiyken yoksul olanlar ise genellikle köylüdür. Köylüye genellikle aydın bir birey olan öğretmen tarafından yol gösterilir. Bu noktada öğretmen yazarın kendisini de temsil ettiği için idealist bir aksiyon adamı rolündedir. Köylüyü eğitmenin yanı sıra köylünün her türlü problemine koşturan, zor durumlarda elini tutan, erdemli bir birey olarak yardım etmektedir. Bu nedenle öğretmen, köy romanlarında olaylara yön veren olumlu katkıları olan bir karakterdir.

Köy romanları üretim ilişkileri bağlamında incelendiğinde genellikle feodal toplum özellikleri görülmektedir. Fakat bu tam anlamıyla bir feodal yapı değildir. Özellikle pre-kapitalist veya yarı feodal olarak adlandırılan döneme ait bazı uygulamalar görülmektedir. Köy romanlarında feodalizm daha çok kişilerin zihin dünyasında gerçekleşmekle birlikte, ortakçılık gibi feodal dönem özellikleri gösteren işletme biçimleri ile ortaya çıkmaktadır. Dahası karakterlerden birçoğunun bir kuşak önce atalarının daha despot, daha feodal yapıda ve köylü üzerinde daha fazla egemenlik hakları olduğu görülmektedir. Kendilerine sınırsız özgürlük alanı oluşturmuşlardır. Bu nedenle despot uygulamalar kişiler düzleminde karşı değeri oluşturan karakterler tarafından savunulmaktadır. Dahası birçok köy romanında sermayedar olarak görülen ağa veya bey angarya işlerde köylüleri kullanmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi feodal dönemlerden süregelen zihniyet yapısıdır. Öte yandan mülksüz bireylerin geçimlerini sağlamaları ve toprağa olan ihtiyaçları dolayısıyla da ekonomik bağımlılık sebebi ile de

bu despot uygulamaların yaptırıldığı görülmektedir. Feodal yapı özellikleri özellikle mekân olarak kullanılan köylerde görünürken; şehirler daha kapitalist, piyasanın geliştiği mekân izlenimi vermektedir. Yaşanılan değişim sürecinin sancılı geçmesinin sebeplerinden birisi de bu iktisadi yapıların aynı anda farklı uygulamalar ile farklı mekânlarda ortaya çıkmasıdır.

Toprağa bağlı olan köylerde sanayinin gelişmemesi köylünün tarımı geçimlik olarak ve yeniden üretim için yapmasına neden olur. Elde edilen ürünün büyük bir kısmı geçimlik için ayrılırken; ortakçılığın var olduğu romanlarda beyler tarafından el konulmaktadır. Bununla beraber mübadele genellikle aynı şekilde yani ürün-rant şeklinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle de sınıflar arasındaki gelir dağılımı korunmakla beraber makas sürekli açılmaktadır. Özellikle köylünün maruz kaldığı keyfi paylaşımların yanı sıra artık değer elde edememesi bu sınıflar arası geçişi de engellemektedir. Öte yandan sınıfların bir birlerine destek verdiği birçok eserde görülmektedir. Beylerin beyleri desteklediği görünürken bazı romanlarda beyler arasında da çıkara bağlı çatışmaların yaşandığı görülmektedir.

Dolaysız üretici olan köylüler emekleri ile ürün elde etmekte ve bu nedenle proleter ile emeğe dayalı bir bağ kurmaktadır. Bu durum günümüzde köylü işçi dayanışmasının sebeplerinden birisidir. Bu nedenle toplumcu gerçekçi çizgide eserleri kaleme alan yazarların Marksist teoriye dayanan düşünceleri eserlerde çokça görülmektedir. Dahası sınıflar arasında ki mücadeleye köy romanlarında sıkça rastlanır. Bunun yanı sıra zengin-fakir, ağa-köylü, aydın-cahil, köy-kent gibi kavramlar arasında da çatışmalar görülmektedir.

Kapitalizmin en önemli dinamiklerinden bir tanesi özel mülkiyet kavramıdır. Özel mülkiyet kavramı anayasa ile korunmaktadır. Köy romanlarında özel mülkiyet genellikle ağalara aittir. Bazı romanlarda ise kapitalizmin gelişmesi ile beyler topraklarını satarak sermaye elde edip kente yatırım yapmak için göçmüşlerdir. Özel mülkiyet ile sermayedar burjuva söz söyleme hakkına sahiptir. Köy romanlarında da özel mülkiyet ve söz söyleme hakkı genellikle beylerin elindedir. Bu söz söyleme hakkı beraberinde sözleşme özgürlüğünü de getirmiştir. Bu nedenle köy romanlarındaki mülkiyet sahipleri sözleşme özgürlüğü ile sermayelerini arttırmak istemektedirler. Yanı sıra küçük toprak sahibi köylüleri borçlandırıp topraklarını almaktadırlar. Köylünün üretim araçlarından

uzaklaşması aynı zamanda proleterya sınıfına geçmesine neden olmaktadır. Bu nedenle mülksüzleşen köylü geçimini sağlamak için kente göç etmektedir. Köy romanlarında topraksız birçok birey kente göç edip orada burjuva sınıfına hizmet etmektedir. Köyde kalanlar ise ortakçılık yaparak ekonomik olarak beylerin boyunduruğu altına girip her türlü angarya işte çalışmaya zorlanmaktadırlar. Öte yandan özel mülkiyet sebebi ile zaman zaman çatışmalar yaşanmaktadır. Çünkü iktisadi karar birimlerinden rasyonalite mantığında düşünen köylüler daha fazla mülkiyet ve dolayısıyla daha fazla kâr, sermaye istemektedirler. Bu nedenle köy romanlarında zaman zaman mülkiyet kavgaları yaşanmaktadır. Bu mülkiyet kavgalarının bir diğer sebebi ise kapitalizmin bireyleri sürekli güdüleyen rekabet duygusudur. Rekabet kapitalizmin eklemlenmesi ile beraber bireylerin zihin dünyalarında yerini alıp hırs yapmalarına neden olmuştur.

Köy romanlarında rasyonel olan bireylerin çıkarlarını maksimize etmek istemeleri sebebi ile beyler ve köylüler arasında çıkar çatışmaları yaşanmaktadır. Dahası iktisadi karar birimlerinin rasyonel davranışları zaman zaman köylüler arasında da çıkar çatışmasına neden olmaktadır. Özellikle beyler sermayeyi ellerinde bulundurmaları sebebi ile köylüler üzerinde sınırsız bir egemenlik hakkı iddia ederler. Rasyonel bireyler piyasa içerisinde tam bilgiye sahiptirler. Bu nedenle köy romanlarında rasyonel olan bireyler genellikle sermayeyi de elinde bulunduran kişilerdir. Homoeconomicus yani ekonomik insan rasyoneldir. Rasyonel olan birey bencildir. Köy romanlarında köylüyü kötü yaşam koşullarına iten bir bakıma rasyonel olan beylerin bencilce fayda peşinde koşmalarıdır. Bu nedenle de toplumun ahlaki yapısını, yaşam biçimini şekillendirmiştir. Sürekli rekabet içinde olan beyler daha fazla kazanç elde etmek istemektedirler. Bazı romanlarda bu rekabet ile rasyonel düşünen birey diğer bireylerin başarısız olmasını da istemektedir. Rasyonel düşünen insanlar için kârın nasıl arttığına bir önemi yoktur. Bu nedenle de romanlardaki bencilliklerin arkasında rasyonel olan homoeconomicus insan modeli vardır.

Köylülerin birçoğu meta üretmez. Metaları daha çok beyler üretmektedir. Çünkü köydeki bireylerin üretimi daha çok kullanım değeri içindir. Aynı zamanda köylünün romanlarda gıda, giyecek, barınma ve tarımsal üretimin yeniden yapılması için gerekli olan tohumun dışında pek bir şey yoktur. Bazı durumlarda ise köylü ellerinde ki birçok şeyi metalaştırarak satar. Bu daha çok kente göç etmek istenildiği zamanlarda ve mülk alınmak istendiği zamanlarda yapılmaktadır. Meta üretiminin olduğu köylerde yoksulluk

daha az iken diğer köylerde artık ürün üretilmediği için yoksulluk daha fazladır. Aynı zamanda meta üretiminin olduğu köyler ile piyasa arasında ticareti yönlendiren bir tüccar vardır. Özellikle gelişmiş bir piyasanın varlığı kapitalizmin topluma eklemlendiğini göstermektedir.

Köy romanlarındaki meta üretimi kişisel emeğe dayalıdır. Fakat sınırlıdır. Bu nedenle de köylüler birçok yerde emeğini metalaştırmak için kente göç etmektedirler. Çünkü feodal özelliklerden dolayı emeğin metalaşması tam anlamıyla gerçekleştirilememekte köylü ya geçimi için çalışmakta ya da ortakçılık yaparak aynı şekilde ürün olarak geçimini sağlamaktadır. Köy romanlarında emeğin metalaşması durumu genellikle bir göçü gerektirmektedir. Köy yerinde sanayinin olmayışı aynı zamanda kapitalist tarımın gelişmemiş olması bunun nedenleridir. Emeğini metalaştıran köylü genellikle kentte kapıcılık, hizmetçilik, hamallık; köyde çobanlık ve tarım işçisi olarak çalışmaktadır.

Genel olarak kapitalizmin dinamiklerinin hepsi köy romanlarında varlığını hissettirmektedir. Ayrıca aynı yıllarda yazılan romanların bazılarında feodal dönem özellikleri görülürken bazılarında ise kapitalist özelliklerin geliştiği görülür. Kapitalizmin gelişimi dahi romandan romana farklılık göstermektedir. Dolayısıyla kapitalizmin topluma çarpık bir şekilde eklemlendiği görülmektedir. Öte yandan feodalizme has birtakım işletme modelleri ve uygulamalarda kapitalizmin yanında varlığını göstermektedir. Bu nedenle toplumsal kalkınma noktasında tam olarak arzu edilen noktaya ulaşamamıştır. Kapitalist işletmelerin görülmemesi nedeni ile emeğini istediği gibi metalaştıramayan köylü yoksuldur. Dahası feodal özelliklerin görüldüğü yerlerde köylü mülksüzdür. Bu nedenle gelir dağılımında eşitsizlik vardır. Genellikle fakir olan taraf ülkü değeri (tematik gücü) temsil ederken varıl taraf karşı değeri (karşı gücü) temsil etmektedir. Çatışmalar bu ekseninde meydana gelir.

Yazarların köy enstitülerinde öğretmen olarak yetişmeleri sebebi ile köy romanlarında genel olarak öğretmenler topluma yön veren kişileridir. Dahası yazarlar romanlarda yaşanan ekonomik çarpıklığın giderilmesinin ve toplumsal kalkınmanın eğitim ile gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. İnsan davranışlarının eğitim ile düzeltilebilmesi bu noktada önemlidir. Bu doğrultuda nitelikli bir eğitimin toplumsal kalkınmaya katkı sağlayacağı aşîkârdır. Dahası romanlarda çocuk işçiler de

görülmektedir. Çocuk işçilerin çalışması aynı zamanda gelecek nesillerin şekillenmesine de olumsuz etki etmektedir. Bu nedenle çocuk işçilerin çalışmayarak çocukluklarını yaşayarak kişisel gelişimlerini tamamlamaları ile toplumsal olarak fayda sağlanmış olacaktır. Bazı romanlarda olaylar kanunların çiğnenmesi ile ortaya çıkar. Bu nedenle çatışmalar oluşur. Gelişmiş kapitalist ülkelerde kanunlar özel mülkiyeti ve bireysel özgürlükleri koruma altına alırlar. Dahası hukukun üstünlüğünün sağlanması yatırımcı için de güvenilir bir ortam sağlamaktadır. Bu nedenle gelişmiş bir ekonomik sistemin sağlanması için hukukun üstünlüğünün bireyler tarafından içselleştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Çoğu romanda kadınların bir meta olarak görüldüğü ve alınıp, satıldığı görülmektedir. Dahası toplum içerisinde söz haklarının olmaması, eğitim haklarının olmaması romanlarda görülmektedir. Bazı romanlarda yaşlı kadınlar bu tür olumsuz algıları kırmaktadırlar. Fakat toplumsal olarak istenilen kadın erkek eşitliği görülmemektedir. Bu nedenle toplumsal kalkınmanın kadın erkek eşitliği ile sağlanacağı bilinmeli ve bu doğrultuda kadınlara hak ettikleri değer ve önem verilmelidir. Son olarak toplum içerisinde hayatı şekillendiren, kurumsal yapıların güvenilir ve sağlam ve saygı duyuluyor olması gerekmektedir. Demokrasi bu kurumlardan en önemlisidir. Gelişmiş bir demokrasinin sağlanması ile sözleşme özgürlüğü, rekabet ve özel mülkiyet gibi kapitalizmin dinamikleri gelişme gösterecek ve toplumsal kalkınma sağlanacaktır. Nihayetinde kadınların eşitliği, çocuk işçilerinin çalışmaması, hukukun üstünlüğü, gerekli eğitimin verilmesi ve kurumların birlikte sağlamlaştırılması ile gelişmiş bir ekonomik düzenin sağlanacağı görülmektedir.

Sonuç olarak bu tarz disiplinler arası çalışmalar edebiyat sahasındaki bazı metinlerin anlamlandırılmasında kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma iktisadi evrim geçiren toplulukları edebiyatçı gözüyle gözlemleme imkânı da sunmaktadır.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

- Apaydın, Talip (2007), Ortakçılar, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, Talip (2018), Sarı Traktör, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, Talip (2018), Tütün Yorgunu, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, Talip (2019), Yoz Davar, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Baykurt, Fakir (2017), Kaplumbağalar, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Baykurt, Fakir (2017), Tırpan, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Baykurt, Fakir (2019), Yılanların Öcü, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Ertem, Sadri (2018), Çıkrıklar Durunca, Vivo Yayınevi, İstanbul.
- Kemal, Yaşar (2019), Teneke, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kemal, Yaşar (2019), Yer Demir Gök Bakır, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Polat, Ömer (2011), Saragöl, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Tahir, Kemal (2016), Sağırdere, İthaki Yayınları, İstanbul.

2. Diğer Kaynaklar

- Akerlof, George A. Ve Robert J. Schiller (2018), Hayvansal Güdüler, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- Aksoy, Suat (1965), Tarımda Ortakçılık ve Kiracılık, Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara.
- Akşit, Bahattin (1966), Türkiye’de Az Gelişmiş Kapitalizm ve Köylere Giriş, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği Yayınları, Ankara.
- Aktaş, Şerif (2013), Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili, Kurgan Edebiyat, Ankara.

Alkan, Yaşar (2014), Kapitalist Öncesi ve Sonrası Dönemde Sosyal Yapı – Ekonomik Yapı İlişkisi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Andı, M. Fatih (1996), “Türk Romanında Köye Açılma ve Mehmet Celal’in Romanları”, İlmi Araştırmalar, S. 2, s. 29-38.

Apaydın, Ferhat (2013), Büyümenin Ekonomi Politigi: Türkiye Örneği, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.

Apaydın, Ferhat ve Fatih Şükrü Koçar (2019), “Kumru ile Kumru Romanının Aylak Sınıfın Teorisi Bağlamında İncelenmesi” , İJLET, V.7, I. 4, p. 149-167.

Apaydın, Ferhat ve Fatih Şükrü Koçar (2019), “Talip Apaydın’ın Ortakçılar Romanında Feodalizm - Kapitalizm İlişkisi”, 1. Uluslararası Beydağı Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, Malatya, s. 231-236.

Argun, Adalet İdil (2016), Davranışsal İktisat Çerçevesinde Dini İnanç ve Rasyonalite İlişkisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Artan, Seyfettin ve Pınar Hayaloğlu (2014), “Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği” , Sosyoekonomi, (2), s. 347-366.

Aşık, Bekir (2011), “Kurumların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, International Conference On Eurasian Economies, s. 420-425.

Atlı, Ferda (2012), “ Metnin ve Yaratıcılığın Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi”, Turkish Studies, S.7/3, s. 257-273.

Aydemir, Cahit ve Sema Yılmaz Genç (2011), “Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm” , Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.10, S.36, s.226- 241.

Aydoğan, İsmail (2009), “Eğitimin Ekonomik Nedenleri”, Eğitim Bilimine Giriş, Ed. Mehmet Arslan, Gündüz Yayıncılık, Ankara.

Bakır, Hasan (2018), “Esneklik ve Emek: Emegin Metalaşması ve Meta-Dışlaştırma Bağlamında Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 73, NO. 2, s. 343-366.

Bakırtaş, Doğan (2016), “Kurumlar, Vergi Kültürü ve Ekonomik Büyüme”, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.9, S. 1, s.67-87.

Balcı İzgi, Berna ve Ebubekir Alyu (2018), “Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: OECD ve AB Ülkeleri Panel Veri Analizi”, GAUNJSS, 17(3), s. 988-996.

Baudrillard, Jean (2008), Tüketim Toplumu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Baykal, C. Murat (2008), “Hukuk-Ekonomi İlişkisi ve Ekonomi Hukuku Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 66, S. 4, s. 76-87.

Benicourt, Emanuel ve Bernard Guerrien (2008), Neoklasik İktisat Teorisi, Çev. Mustafa Dönmez, Hüseyin Şahin, Ertuğrul Tokdemir, İletişim Yayınları, İstanbul.

Boratav, Korkut (1980), Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Boratav, Korkut (2004), Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Boratav, Korkut (2005), Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Burcu Yılmaz, Ebru (2019), Edebiyat Şehir Hafıza – Türk Romanında Hafıza Mekânı Olarak Şehir (1940-1960), Kesit Yayınları, İstanbul.

Büyükaslan, M. Ali (1995), “Toplumsal Kalkınma ve Eğitim”, Eğitim Yönetimi, S. 4

Çakmak, Özlem (2008), “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 11, s. 33-41.

Çalışkan, Şadan (2010), “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, Sosyal Siyasal Konferansları, Sayı:59, s. 89-132.

Çankaya, Erol (2013), “Köy Edebiyatı ve Türk Edebiyatında Köye “İçerden” Bakış Doğuşu, Etkileri, Sonuçları”, Turkish Studies, V. 8, Spring, p. 473-488.

Çiftlikçi, Ramazan (1993), Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.

Çöpoğlu, Mustafa (1998), Çocuk İşçiliği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Demir, Ahmet (2006), Sosyal Gerçeklik Anlayışı ve Sadri Ertem'in Roman ve Hikâyelerinde Yapı, Tema, Anlatım, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Divitçioğlu, Sencer (1981), Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, Sermet Matbaası, Kırklareli.

Dobb, Maurice (1990), Kapitalizmin Dünü ve Bu Günü, İletişim Yayınları, Ankara.

Dur, Ali İhsan Burak ve Mustafa Öztürk (2017), "Türkiye'de ve Dünyada Çocuk İşçiliği ve Mücadele Politikaları: SDÜ MYO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 22, S. 3, s. 613-635.

Ercan, Fuat (2003), Modernizm, Kapitalizm, Azgelişmişlik, Bağlam Yayıncılık, Ankara.

Erdem, Tevfik (2006), Feodaliteden Küreselleşmeye, Lotus Yayınevi, Ankara

Erdost, Muzaffer İlhan (1988), Kapitalizm ve Tarım, Onur Yayınları, Ankara.

Eren, Ahmet Arif (2008), Piyasa: Tarihi, Teorisi ve Eleştirileri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Erol, Kemal (2005), Talip Apaydın'ın Hayatı, Roman ve Öyküleri Üzerine Bir Araştırma, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van.

Erol, Ümit (1997), Eleştirel Bir Gözle Serbest Piyasa, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Fülberth, Georg (2008), Kapitalizmin Kısa Tarihi, Çev. Sadık Usta, Yordam Kitap, İstanbul.

Genç, Mehmet (2000), Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Gençoğlu, Aylin Yonca (2012), Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi ve İş Adamları, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.

Güler Aydın, Derya (2008), Kapitalizmin İstikrarsız Doğası: K.Marx ve J.A. Schumpeter, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Güler Aydın, Derya (2014), “Kapitalizmde İnsanlıktan Çıkmanın Hikâyesi: ‘Uçurum’ İnsanları”, Edebiyattaki İktisat, Ed. Derya Güler Aydın ve Çınla Akdere, İletişim Yayınları, İstanbul.

Güler, Ahmet Faruk (2018), “Cumhuriyetin İlk Dönem Romanlarında Din Algısı”, Uluslar Arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7(2), 932-941.

Güler, Ahmet Faruk (2018), “İhsan Oktay Anar’ın Galiz Kahraman Adlı Romanında Sosyal Eleştiri”, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Temmuz-Aralık, S. 20, 96-109.

Güzel, Hüseyin Alper (2012), İktisada Giriş, Ed. Yılmaz Kılıçaslan ve Ethem Esen, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Harvey, David (2010), Sermaye Muamması- Kapitalizmin Krizleri, Çev. Sungur Savran, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Harvey, David (2015), On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Heilbroner, Robert L. (1970), İktisadi Sorun 1- Modern İktisadi Toplumun Doğuşu, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Hilton, Rodney (1984), Feodalizmden Kapitalizme Geçiş, Çev. Müge Gürer ve Semih Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul.

https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/4279/mod_resource/content/1/HAFTA_01_A_RZ_TALEP.pdf, (16.03.2020)

Huberman, Leo (2009), Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, İletişim Yayınları, İstanbul.

Hüküm, Muhammed (2016), Kemal Tahir Romanlarının Edebiyat Sosyolojisi Açısından İncelenmesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

İnalcık, Halil (2009), Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Jessua, Claude (2005), Kapitalizm, Çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

Kanter, Beyhan (2016), “Halide Edib Adivar’ın Romanlarında Eril Tahakkümün Sınırında Gezinen Kadınlar”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Prof. Dr. İbrahim Kavaz Özel Sayısı, S.24, s. 84-94.

Kaplan, Ramazan (1997), Cumhuriyet Dönemi Türk Romanlarında Köy, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karabela Şermet, Sevim (2007), Fakir Baykurt Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Karabulut, Mustafa (2013), “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme, Erdem Dergisi, S. 64, Haziran, s. 49-69.

Karadağ, Haydar ve Mustafa Şit (2016), “Osmanlı Devlet’inde Toprak Mülkiyetinin İktisadi Sistemler Açısından Değerlendirilmesi”, RTEÜ Sosyal Bilimler Dergisi, S. 4, s. 45-65.

Kılıçaslan, Yılmaz (2012), İktisada Giriş, Ed. Yılmaz Kılıçaslan ve Ethem Esen, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Koçar, Fatih Şükrü ve Ferhat Apaydın (2019), “Kapitalistleşemeyen Köylünün Romanı: Teneke” , 1. Uluslar Arası Beydağı Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, Malatya, s. 225-230.

Korkmaz, Ramazan (2002), “Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler”, Scholarly Depth and Acuracy-Lars Johanson Armağanı, Grafiker Yayınları, Ankara.

Köymen, Oya (2008), Kapitalizm ve Köylülük-*Ağalar, Üretenler, Patronlar*, Yordam Kitap, İstanbul.

Kula, Sedat ve Bekir Çakar (2015), “Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki” Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.6, S. 12.

Lenin, V. İ (1996), Tarımda Kapitalizm, Sol Yayınları, Ankara.

- Marx, K. ve F. Engels (2009), Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri, Sol Yayınları, Ankara.
- Marx, Kapital (1986), Kapital, C. I, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara.
- Marx, Karl (1990), Kapital, C. III, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara.
- Moran, Berna (1997), Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moran, Berna (2002), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Namlı, Taner (2010), Tanzimat Romanında Sosyal Tenkit, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Namlı, Taner (2019), “Tanzimat Romanında Alafranga Züppe Eleştirisi”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, S. 31, s. 188-238.
- Narlı, Mehmet (2013), “Romanlar ve Taşralar: Türk Romanında Taşra Algıları Üzerine Bir Değerlendirme”, Bilig, S. 64, s. 285-316.
- Nikitin, P. (2005), Ekonomi Politik, Sol Yayınları, Ankara.
- Oğuz, Orhan (1992), İktisada Giriş Temel Kavramlar ve Prensipler, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özcan, Tarık (2000), “Romanda Sosyal Ortam”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Temmuz, C.10, 2, 99-109.
- Özel, Hüseyin (2009), Piyasa Ütopyası, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Özel, Mustafa (2018), Roman Diliyle İktisat, Küre Yayınları, İstanbul.
- Pamuk, Şevket (2007), Osmanlı – Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Polanyi, Karl (2011), Büyük Dönüşüm – Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri, Çev. Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Politik Ekonomi, (Y.B.D), (1996), SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi, Çev. İsmail Yarkın, İnter Yayınları, Ankara.

Rand, Ayn (2004), Kapitalizm Bilinmeyen İdeal, Çev. Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul.

Ruben, Estern Biton (2013), İktisadın Unuttuğu İnsan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Sarfati, Metin (2014), “17. yüzyıl Fransız Klasiklerinden, Smithyen Ekonomi Politîğe “Karakter” ve Analizi”, Edebiyattaki İktisat, Ed. Derya Güler Aydın ve Çınla Akdere, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sayın, Aysun (2007), Avrupa Birliği’nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara.

Şeniğne, Billur (2011), Rasyonalite Kavramına Deneysel ve Davranışsal İktisat Bağlamında Yeni Bir Bakış Açısı: ‘Nöroiktisat’, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

TDK (2005), Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Timur, Taner (1991), Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, Afa Yayıncılık, İstanbul.

Tökin, İsmail Hüsrev (1990), Türkiye Köy İktisadı, İletişim Yayınları, Ankara.

Tüzer, İbrahim (2003), “Kemal Tahir ve ‘Sağırdere’ Gerçekliği Üzerine”, Bilim Yolu, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, 649-657.

Tüzer, İbrahim ve Muhammed Hüküm (2019), Edebiyat Sosyolojisi, Akçağ Yayınları, Ankara.

Ülgener, Sabri F. (1981), İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yayınları, İstanbul.

Veblen, Thorstein B. (2005), Aylak Sınıfın Teorisi, Babil Yayınları, İstanbul.

Wallerstein, İmmanul (2012), Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık, Çev. Necmiye

Yayla, Yavuz (2019), “Feodalizmden Kapitalizme Geçiş: Robert Brenner ve Siyasal Birikim”, Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, s. 107-119.

Yılmaz, Sema (2004), Sermaye Birikimleri Çerçevesinde Türkiye’de Sermaye Birikimi Sorunu, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

